Iurie Colesnic

mi-i dor să vă spun

Ediția a III-a
completată

MUSEUM

CZU 821.135.1 (478)-32
C 62

Procesare: Dana Paiu

Redactor: Pavel Rotaru

Editura MUSEUM
Chişinău, str. Corobceanu, 26
tel.: 23 53 65; fax: 23 53 14
E-mail: edituramuseum@yahoo.com

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

Colesnic, Iurie
Mi-i dor să vă spun / Iurie Colesnic; concepţie grafică: Andrei Gamarţ.- Ed. a 3-a, completată. - Ch.: Museum, 2005 (Bons Offices). - 232 p.
ISBN 9975-948-33-2
200 ex.
821.135.1(478)-32

ISBN 9975-948-33-2

Revoluția uşor se face în vorbe,
mai greu se face în fapte şi
aproape niciodată în conştiință.

Dedic această carte pentru DIP

Cartea I

În așteptarea omului moral

Pe parcursul istoriei se poate descoperi o legitate foarte curioasă. Societățile întotdeauna au nevoia de a avea în față un lider, fie unul ales printr-un joc al moştenirii şi eredității, adică monarhiile, fie printr-un joc al politicii, când anumite personalități ştiu să se impună, să devină lideri incontestabili şi să poarte destinele națiunilor încotro vor ei.

Mai rar întâlnit în acest şir este cazul personalității morale, adică a omului care, neavând ambiții politice, nefiind exponentul unei mişcări politice, devine totuşi punctul de referință al societății, devine balanța ascunsă, care poate pune pe cântar binele şi răul, scoțând miezul în aşa fel încât societatea să-l recunoască ca figura numărul unu la acel moment.

Nu ne interesează alte situații, deşi ele, în fond, sunt foarte importante pentru înțelegerea unor fenomene.

Studierea lor necesită un studiu aparte, aprofundat şi un alt instrumentariu, pe când omul moral, omul cel mai puțin cercetat, este figura care merită a fi analizată din mai multe motive.

Istoria contemporană de la sfârşitul secolului al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea, perioada de tranziție în țările fost socialiste ne-au demonstrat că în căutare de lideri societatea acceptă orice. Un fost rege, cazul Bulgariei, foştii disidenți politici, cum e cazul Cehiei, Poloniei, foştii nomenclaturişti de partid care au ştiut abil să strecoare printre furcile caudine ale tranziției, însă nimeni n-a îndrăznit să scoată în față omul moral. Care este motivul? Viteza tranziției care nu permite raportarea la o anumită personalitate, dorința schimbărilor politice care, pentru marea majoritate a electoratului, se asociază doar cu oamenii politici. Mi se pare totuşi că motivul este mult mai profund. O societate în descompunere, în schimbare de formă şi conținut nu recunoaşte categoriile moralei. Ele sunt nişte piedici care nu-i permit să se mişte în direcția acaparării bunurilor rămase fără stăpân. Liderii societății, oamenii cei mai activi, preocupați de fenomenul acaparării, exclud orice posibilitate de apariție a unei personalități care le impune nişte criterii morale. Pentru a-l discredita sunt bune toate mijloacele, de la sabotare până la cumpărarea cu bani sau avere şi chiar lichidarea fizică a persoanei.

Apariția unei personalități de felul acesta este „pericolul" cel mai

grav pentru o societate în tranziție. El poate reorienta brusc electoratul şi poate face ceea ce nu poate un partid politic sau chiar zece partide luate împreună – consolida societatea pe nişte principii morale.

Paralel cu acest fenomen, democrațiile în formare lansează partide politice, care, la rândul lor, sunt nişte piste care permit lansarea unor lideri politici. Timpul limitat, lipsa unei baze democratice le considerăm propice pentru figurile politice secundare, dornice să iasă în prim-plan. În acest caz se produce o confuzie generală, un fel de anarhie socială în care nimeni nu mai ştie cine, ce şi cât costă. Motivul este unul, lipseşte punctul de referință, acel punct despre care Arhimede spunea: ”Dați-mi un punct de sprijin şi eu răstorn pământul”. În aceste situații, când calibrul politicienilor este mic, când banca de rezervă este foarte scurtă şi nu te poți aştepta la venirea în prim-plan a unei forțe tinere, mai viguroase, cred că e firesc ca această societate în cădere să-şi îndrepte privirea în căutarea omului moral.

De exemplu, revoluția poloneză de la 1830. Polonezii, dornici să elibereze de sub ocupația ruso-germană, sunt gata să pornească o răscoală. Lider politic nu există, fiindcă societatea foarte neomogenă, neavând o forță politică unitară, nu poate lansa un partid şi un lider şi atunci locul omului politic îl ocupă omul moral. Vine poetul Adam Mickiewicz, aduce cu el curentul romantismului şi polonezii se ridică împotriva colosului rus, având un reper moral. Revoluția a fost înfrântă, dar ea a fost repetată la 1848, la 1863 şi mult după aceea exemplul lui Mickiewicz a însuflețit polonezii la lupta de eliberare națională.

Acest caz nu este unicul în istorie, un caz similar, repetat în proporții mult mai mari, este acel al lui Mahatma Gandhi, care a ştiut prin exemplul său moral să mobilizeze populația Indiei la lupta împotriva colonizatorilor englezi şi în această luptă au biruit indienii.

Când scriu aceste rânduri, mă gândesc la situația noastră, când nicidecum nu putem găsi un lider politic pe potriva situației create în care ne aflăm. Actualii lideri de dreapta şi de stânga sunt suspectați de lipsă de patriotism, de o inteligență foarte mediocră, chiar de trădare în favoarea unor interese străine, doar pentru a rămâne în prim-planul arenei politice. Paisprezece ani de tranziție ne-au demonstrat că aşteptarea nu poate dura la infinit şi se cere găsirea unei soluții neordinare, unanim acceptate în interiorul țării şi recunoscute în exterior. Eu văd această soluție în apariția şi devoltarea omului moral – o personalitate, care, neimplicându-se direct în politică, ar putea în mare

parte să decidă destinul politicii şi al politicienilor, să-şi asume răspunderea pentru societatea în care trăim şi pentru viitorul ei, prin simplul fapt al existenţei sale. El să devină persoana incomodă pentru toţi aventurierii şi fariseii politici, aşa cum, lângă o piesă de aur de cea mai înaltă probă, restul pieselor, tot din aur, pălesc. Nu cred că este un rol prea uşor. O societate, în care valoarea a fost stropită cu stropul nevalorii, greu va recunoaşte existenţa şi realitatea omului moral. Lipsa legislaţiei la fel este o piedică extraordinară, fiindcă politicienii vor fi primii care vor încerca să-i caute un nod în papură, ascunzându-l într-o puşcărie. Şi totuşi acest om trebuie să existe, fiindcă salvarea noastră, în acest moment de cumpănă, a devenit dependent de existenţa lui.

Cândva în şcoală învăţam o legendă, scrisă de Maxim Gorki, care se numea *Danco,* omul care a încercat să-şi salveze semenii, ducându-i pe nişte pământuri mai bune. În cele din urmă, oamenii l-au învinuit că i-a amăgit şi el a fost nevoit să scoată inima din piept, s-o prefacă într-o torţă ca să le lumineze drumul şi ei au ajuns acolo unde şi-au dorit să ajungă.

Nu este mare noutate în această legendă, salvarea evreilor de către Moise s-a făcut conform aceleiaşi modalităţi şi, în cele din urmă, trebuie să recunoaştem că şi Danco şi Moise au fost oameni morali.

Noi rămânem în aşteptarea omului nostru şi am ferma convingere că el o să vină…

Ora Satului nr. 1,
ianuarie 2004

Corigenți la Demnitate

- Dle Colesnic, lumea vă cunoaşte, în special, după cele patru volume "Basarabia necunoscută" pe care le-ați lansat în ultimul deceniu. După editarea acestora, în viața Basarabiei, au mai rămas pagini necunoscute?

- Sunt sigur că au mai rămas. Proiectul a fost lansat în anul 1990. Acumulasem suficient material de arhivă care, bineînțeles, nu putea fi publicat până atunci, când s-a produs revoluția națională. Mi-am dat seama că în spatele lui Mateevici stau generații şi generații. Am înțeles atunci că viața acestor generații trebuie dezvăluită, pentru că noi o cunoaştem prea puțin. Chiar dacă încercăm să facem ceva, să schimbăm ceva în țara noastră, necunoscând destinele şi oamenii care au făcut lucruri mari, nu vom izbuti. Unirea de la 1918 a fost un eveniment extraordinar. Dar fără a şti ce a fost până în 1918, vom umbla, ca orbii, prin întuneric. În 1990, am luat tot ce adunasem şi am plecat la mare, la Pițunda, unde într-o lună am scris primul volum din "Basarabia necunoscută". O astfel de performanță nu mi s-a mai întâmplat. În preajma munților, era atâta linişte care mă predispunea la o concentrare totală… Peste o lună, am revenit acasă, l-am găsit pe Alexei Rău, care m-a ajutat să editez primul volum. Atunci mi s-au deschis alte orizonturi, pentru că un volum nu epuizează niciodată tema. Am început să adun dosare personale. În scurt timp, aveam în casă 200 de dosare, pentru fiecare personalitate în parte. Mi-a venit ideea că aceste volume ar putea reprezenta o istorie a Basarabiei, redată prin destinele personalităților. Un principiu de bază, pe care îl consider primordial în activitatea mea, este cel despre importanța materialelor inedite. Nu scriu o biografie, nu conturez un portret până nu am material inedit, imagine inedită, text inedit. Sunt atâtea necunoscute şi, dacă nu mizăm pe documente concrete, pur şi simplu profanăm tema. Parcă aş avea un tabel electronic, în care fiecare bec reprezintă o personalitate. Doar atunci când se vor aprinde toate becurile, am putea sta cu mâinile în buzunar, mulțumiți că avem o istorie cu care putem se ne mândrim în fața lumii.

- ***De ce v-ați oprit la Basarabia necunoscută?***

- Prin 1990 am simțit acut lipsa unei istorii adevărate, care ne-ar fi sprijinit demnitatea. Când mă întâlneam cu scriitori din alte părți, îmi arătau volume, enciclopedii mari, iar noi nu aveam decât nişte lucrări sovietice, lipsite de valoare. Ce facem? Cum ne descurcăm? Aceste

întrebări m-au frământat un timp, după care m-am decis. Acum, prin cele patru volume, noi am întrecut alte ţări la capitolul respectiv. Când a apărut primul volum, a venit la mine un evreu: "A apărut o carte despre Basarabia…". I-am dat cartea. Peste câteva zile, reveni spunându-mi: "Mata, dacă scriai cartea aceasta în Israel, erai erou național, căci nouă ne trebuie o asemenea carte, pentru trezirea conştiinței naționale. Dacă o scriai în America, căci şi americanii au nevoie de o astfel de carte, deveneai bogat". M-a mai întrebat câți bani am primit pentru ea. Am început să râd. Care bani? Din onorariu am vrut să-mi cumpăr o bicicletă sportivă, dar nu mi-a ajuns.

- ***Unde ați avut cei mai mulți cumpărători ai "Basarabiei necunoscute"?***

- Oricât ar părea de straniu, "Basarabia necunoscută" a fost cumpărată cel mai mult în afara Basarabiei şi României - în Rusia, Franța, Canada, acolo unde există comunități româneşti şi unde "simțul" Basarabiei este foarte acut.

- ***Care pagini necunoscute au mai rămas?***

- Există un segment impunător de literatură pe care nu-l cunoaştem. De exemplu, scriitorul Ioan Sulacov, prozator extraordinar din sudul Basarabiei, împuşcat de NKVD în 1940; scriitorii Iacob Slavov şi Sergiu Matei Nica, ultimul a publicat doar vreo patru volume, în arhiva sa aflându-se un roman şi cel puțin 12 cărți de însemnări zilnice. În arta noastră plastică există compartimente întregi necunoscute încă. Cunoaştem prost medicina basarabeană şi prea puțini sunt cei care ştiu că am avut o medicină extraordinară. Cel mai bun spital psihiatric din Europa a fost inițiat de medicii noştri, la Chişinău. Cunoaştem insuficient istoria cărții noastre vechi, editorii şi tipografii noştri. Avem foarte buni pedagogi, uitați şi ei. Atât timp cât toate aceste cunoştințe rămân dispersate, nu vom avea un tablou integral al trecutului nostru.

- ***Vorbiți despre importanța documentelor inedite. Ați avut cumva posibilitatea să lucrați şi în arhivele Securității?***

- Cred că una dintre marile victorii ale mişcării noastre din 1989 a fost deschiderea arhivelor Securității. Din 1990 până în 2002 am lucrat în ele, cu dosarele personalităților care mă interesau. Vreau să vă spun că am fost, cred, unul dintre cei mai fideli cititori ai acestei arhive. Apropo, toți directorii SIS au fost foarte corecți, mi-au permis să lucrez în voie atât timp cât am dorit. Grație acestei atitudini, avem două volume de materiale scoase din arhivele Securității.

- ***Cum, totuşi, a fost posibil să ajungeți acolo?***

- În 1990 eu, ca un om cuminte, m-am dus la Uniunea Scriitorilor. Am luat o scrisoare din partea dlui Mihai Cimpoi, în care rugam să mi se permită să lucrez la tema "Basarabia necunoscută". Am aşteptat vreo cinci luni şi, într-o zi, am fost invitat la SIS. Aveam mari emoţii pe acele coridoare. De altfel, arhivele se află în centrul Chişinăului, în clădirea SIS. Mi-am făcut un permis, un om m-a luat de mână de la uşă şi m-a adus, tot de mână, până la uşă…

- ***Acolo, cineva v-a supravegheat activitatea?***

- E un birou în care stai singur, având în faţă dosarul pe care l-ai solicitat. Desigur, nu poţi avea acces la toate dosarele, căci nici un serviciu secret nu oferă această şansă. E suficient însă şi atât. Am înţeles foarte multe, citind aceste dosare, care conţin o lume inversată. Ce este un dosar al unei anchete? De exemplu, eu sunt anchetatorul şi am nevoie să obţin o anumită depoziţie. Uşurel te bat, uşurel te dau cu capul de perete, uşurel îţi strâng degetele în uşă şi, astfel, tu începi să spui ceea ce vreau eu să aud.

- ***Aţi depistat asemenea lucruri în dosarele pe care le-aţi studiat?***

- Înainte de a intra acolo, ştiind din afară unele persoane, ştiind atitudinea lor faţă de anumite probleme, foarte delicate, şi citind ceea ce spun ei acolo, am înţeles că nu au declarat aşa ceva de bună voie. Mi-am dat seama că un om normal nu poate să nege tot ce a făcut el.

- ***Descoperind aceste date suspecte în destinul unor personalităţi, cum le trataţi în cărţi?***

- Orice atitudine este subiectivă, de aceea pornesc de la ideea că omul acesta trebuie pus într-un plan paralel cu cel prezentat în dosar. Dezvălui două planuri. Atunci se vede imediat unde anume anchetatorul a comis fisura. Mergând atent pe urma lui, îl prindem pe anchetator, înţelegem că a fost şarlatan, că, deseori, îi punea să semneze, în acele depoziţii, lucruri pe care persoana anchetată nu le-a spus. El le-a adăugat cu pixul sau cu creionul. Prin astea şi sunt valoroase arhivele.

- ***Aţi avut posibilitate să faceţi fotografii, să utilizaţi documente autentice?***

- La rugămintea mea s-au făcut xerocopii, fotografii. Personal, sunt foarte satisfăcut de investigaţiile mele în arhivele SIS.

- ***Aţi avut posibilitatea să studiaţi şi dosare ale unor personalităţi contemporane?***

- Contemporane? Nu. Dar am găsit materiale actuale, intercalate în acele dosare. Indirect. Când s-a făcut reabilitarea scriitorilor noştri, în 1956-1959, se cereau nişte referinţe de la Uniunea Scriitorilor. Vreau să vă spun că aici fac o mărturie foarte dureroasă pentru mine. Am

descoperit oameni pe care îi apreciam foarte mult, dar care au cerut ca aceşti scriitori, împuşcaţi pe nedrept, să nu fie reabilitaţi. Dacă nu era Andrei Lupan, care a găsit cheia potrivită pentru fiecare caz aparte, acei scriitori ar fi rămas nereabilitaţi. Mă refer la scriitorii din Transnistria care, cu excepţia câtorva persoane, turnători de "profesie", au fost împuşcaţi. Până şi studenţii care scriau poezii au fost împuşcaţi pentru faptul că nimeriseră în acea maşinărie a anilor 1937-1939… După '56, e clar că trebuiau să fie reabilitaţi. Acest lucru l-a înţeles foarte bine Andrei Lupan, care spunea că nu trebuie să confundăm realitatea vieţii cu adevărul literar-artistic. Alt moment, foarte important pentru mine: am găsit un document extraordinar, semnat de Andrei Borş, pe atunci directorul Institutului de limbă şi literatură al Academiei de Ştiinţe. În condiţiile anilor '59, Borş a spus clar, formulând cinci pagini de text, că între limba moldovenească şi limba română nu există nici o deosebire. Pur şi simplu, limba noastră din Basarabia, în virtutea istoriei sale, a rămas uşor conservată. Borş preciza că atunci când vom avea acces la toată informaţia lingvistică românească, se vor şterge toate aceste deosebiri. Deci, în 1959, Borş spunea nişte lucruri profunde. În 2000, noi suntem cei care nu înţelegem nişte lucruri la fel de profunde.

- ***Când ar putea exista acces la dosarele oamenilor noştri politici, ale unor scriitori contemporani?***

- După 1990, a fost elaborată o lege a arhivelor, în care pentru fiecare categorie de cetăţeni au fost stabilite termene speciale. Termenul minim după care vom putea avea acces la aceste dosare e de 75 de ani. Deci, noi nu vom vedea dosarele noastre.

- ***Un cetăţean, solicitând să-şi vadă dosarul, nu-l va obţine?***

- Va putea, peste 75 de ani, dacă va avea zile. Niciodată nu am crezut că voi ajunge să lucrez în arhivele SIS, pentru că eu însumi am avut, pe vremuri, probleme cu SIS. Mi-ar fi interesant să văd băieţii care m-au vândut. Dar am răbdare. Mi-am pus în gând să-mi văd dosarul, să aştept 75 de ani.

- ***Ce condiţii obligatorii respectaţi atunci când lucraţi în arhivele SIS?***

- Chiar de la bun început mi s-a spus: "Nu ne interesează, faceţi ce doriţi, dar să ne aduceţi o carte, când va apărea". Le-am dus toate volumele, le-am lăsat şi în muzeu. Pe de altă parte, această carte are şi o menire educativă. Aceşti oameni sunt ca şi noi, pur şi simplu mediul în care ei se formează îi influenţează. De ce să nu-i învăţăm să gândească şi ei democratic, ca şi noi? Comitem o mare greşeală când începem să izolăm anumite zone umane. Trebuie să-i învăţăm să-şi cunoască istoria. Ce se întâmplă la noi însă? Astăzi eu sunt mare şi tare, eu te dau

cu capul de masă. Mâine, vine un băiețel ca mine sau, altul în spatele meu, ridică dosarul şi vede că eu am fost o canalie. Sunt oameni care au pieptul plin de medalii, dar, în fond, au fost nişte criminali. Mă apropii de cea mai delicată temă de la noi şi pe care n-o atingem niciodată. Tot timpul suntem în postaze de victime, fără a demonstra din cauza cui am pătimit? Cine au fost călăii care au făcut aceste lucruri, de ce ne temem să le spunem pe nume? Lasă-i să vadă şi ei, şi nepoții lor. Da, astăzi nu putem, dar peste 5-10 ani, îi vom arăta cu degetul. Suntem o societate bolnavă şi din această cauză când vom numi răul, vom putea găsi antidotul. În anii '80, la Chişinău trăiau 12 conducători de gulaguri - erau aici, erau eroi ai regimului sovietic. Şi nimeni nu se întreabă cine sunt oamenii aceştia, ce au făcut ei, pentru ce au primit aceste ordine.

- ***E acest fel de a fi specific basarabenilor?***

- Nu, am descoperit documente inedite despre "Sfatul Țării". Când îl băteau pe Pan Halippa şi pe ceilalți, cerându-le să spună că Unirea nu a fost legitimă, ei spuneau: "Da, au fost încălcări, dar eu am votat Unirea". De ce? Pentru că ei au crezut în idealul acelei generații. Unirea a fost un fenomen istoric legitim şi, respectiv, "Sfatul Țării" – un organ legitim. Am găsit drept confirmare documentul de bază, legiferat la Tribunal de către judecătorul Luzghin, tatăl vitreg al lui Serghei Lazo. Deci, toată istoria noastră se leagă grămadă.

- ***Dacă acest document nu a fost suspendat, el este valabil şi azi?***

- Absolut. Toate hotărârile luate de "Sfatul Țării" sunt absolut valabile pentru noi. Nimeni nu le poate anula, pentru că "Sfatul Țării" a fost un organ legitim.

- ***De ce atunci oamenii noştri politici nu continuă activitatea acestui organ?***

- Pentru că oamenii noştri politici nu cunosc aceste lucruri. În general, moldoveanul are tendința de a repeta toate greşelile. Pe el nu-l interesează ce au făcut generațiile anterioare, el doreşte să facă totul din nou, de la zero. Şi toate prostiile care le făceau ceilalți, ei le mai fac o dată. Dacă am fi ştiut ce a fost în 1917, ce a fost în 1918, în 1919, în 1989-1991, am fi fost oameni liberi deja. Dar noi n-am ştiut. Noi am studiat istoria formării colhozurilor în RSSM, am fost şi continuăm să fim conjuncturişti. Este vândută țara de sub noi, iar noi căutăm variante – poate o vindem mai scump, ca să scăpăm mai ieftin. Până nu vom cunoaşte totul în profunzime, nu vom face nimic. De aceea, mi-am spus că voi publica aceste cărți pe care, dacă noi nu le vom citi, atunci nu le vom înțelege, dar vor veni alte generații care le vor înțelege. Şi nu vor repeta greşelile

noastre. Sunt sigur de asta.

Noi am avut foarte multe goluri şi aceste goluri trebuie umplute. În momentul în care va fi umplut tot segmentul, nimeni nu-l va mai rupe.

- ***Cine va umple aceste goluri?***

- Noi, cei care muncim şi care scoatem materialele, le sistematizăm şi le punem la locul care trebuie. Acum lucrez la cartea "Generaţia Unirii". Am ajuns la concluzia că spunem mereu "Basarabia, Basarabia….", dar, de fapt, aceasta este România Mare. Cum s-a format ea? Ce fel de oameni au constituit-o? A fost o generaţie care a înţeles foarte clar idealul naţional şi a fost nu doar la Chişinău, ci şi la Cernăuţi, şi la Cluj, la Arad, la Alba-Iulia şi la Bucureşti. Aceasta într-un moment în care practic România era desfiinţată. Ştiţi că Octavian Goga a plecat la Harkov pentru a căuta locul unde să ducă Casa Regală de la Iaşi? Ei credeau că gata, România cedează teritoriul Germaniei. Vroiau să meargă la Petersburg şi aceasta ar fi fost o catastrofă, deoarece, cum a murit ţarul Nicolai al II-lea, aşa ar fi murit şi regele României. Dar, ce a făcut destinul şi generaţia? Aceşti oameni – basarabeni, bucovineni, ardeleni – refugiaţi, s-au unit într-un loc, la Chişinău şi au spus: "Se poate face un lucru". Acesta s-a produs în condiţii foarte grele, căci existau două fracţiuni – cea moldovenească şi cea ţărănească, care era ceea ce au fost agrarienii noştri. Totul în istorie se repetă, inclusiv fenomenul trădării. Mai târziu aceşti "agrarieni" au ajuns la Paris să demonstreze că Unirea s-a făcut pe baze ilegale.

- ***Ce-i lipseşte clasei noastre politice în afară de acest vacuum de cunoştinţe despre care aţi vorbit?***

- Nu numai clasei politice îi lipseşte, ci şi nouă tuturor ne lipseşte o mare doză de demnitate. Da, noi ca indivizi ne certăm la magazin pentru 15 bănuţi. Dar în înţelesul mare al cuvântului "demnitate", suntem corigenţi pentru mulţi ani înainte.

- ***Cum ar putea omul să-şi manifeste această demnitate?***

- Lumea a ieşit în stradă şi a protestat împotriva Memorandumului de federalizare. Câtă lume a fost acolo? În jur de 5-7 mii de oameni. Într-o ţară în care există demnitate naţională, ar fi ieşit cel puţin 500 de mii de oameni şi nu exclud că vreo 800 ar fi ţinut şi furci în mână, căci se vinde ţara. Au reacţionat însă 5 mii, în mare parte intelectuali, şi asta înseamnă că noi încă nu am înţeles ce înseamnă să ai o ţară, ce înseamnă să vii dintr-un neam, pentru că, în fond, asta înseamnă demnitate. Vin dintr-o istorie şi merg în alta. Noi suntem un segment de legătură în

această unitate veşnică şi dacă acest segment va fi slab, se va rupe unitatea.

- ***Putem vorbi de demnitate în lipsa banilor?***

- Putem vorbi. Ca să vă dați seama ce înseamnă demnitate națională în lipsa banilor, uitați-vă la cazul Serbiei, trecută şi ea prin războiul din Iugoslavia. În pofida sărăciei cumplite, Serbia nu a vrut să cedeze nici un milimetru, pentru că locuitorii Serbiei sunt oameni care ştiu să-şi apere demnitatea lor. Nu contează cum o apără, dar ştiu că nu sunt totul, că deasupra lor sunt Țara şi Dumnezeu. Eu, ca persoană, nu contez, sunt o ființă fizică care m-am stins şi gata, dar dacă nu ai credința că deasupra ta sunt Țara şi Dumnezeu…

- ***Spuneați că ați avut probleme cu Securitatea. De ce natură au fost ele?***

- Fiind student la Politehnică, citeam foarte mult, de regulă, literatură foarte bună care nu era în circulație. Într-o zi, mi-a nimerit în mâini o cărțulie mică cât un carnet comsomolist pe vremuri. Erau nişte aforisme din Biblie. Era o selecție foarte frumoasă. Am început să scriu nişte epigrame, folosind aforisme din ea, ba unui coleg, ba altuia. Unul mi-a cerut cartea. I-am dat-o. În ziua când mi-a întors cartea, am fost chemat la decanat. Am intuit că ceva nu mirosea a bine. Mergând spre decanat, m-am gândit că ei mă vor verifica ce am şi ar putea găsi cartea. M-am gândit să las cartea unui verişor pe lângă care tocmai treceam, dar mi-am dat seama că dacă nu vor găsi cartea la mine, îl vor controla şi pe el. Am lăsat cartea în buzunar, unde purtam şi biletul comsomolist. La decanat, stătea prodecanul şi profesorul de franceză, un bărbat simpatic şi inteligent pe care îl simpatizam foarte mult. Mi-au cerut să scot totul din buzunare. Eu purtam o haină largă în care-mi încăpea toată "gospodăria". Încep să scot una-alta, iar când am scos biletul comsomolist, am strecurat cartea sub bilet. Ei însă ştiau şi ce mărime are, deoarece imediat au şi găsit-o. Scârbă îmi era de profesorul de franceză pe care-l admiram. Mi-am zis atunci: să faci facultate, să fii profesor şi să ajungi sa bagi mâna în buzunarul unui student…. Întâlnesc acel om şi acum, el îmi zâmbeşte, dar nu-l pot vedea în ochi. Nu-i vorba de iertare, e un dezgust. Eu aveam multe cărți şi nimeni din băieții din cămin care le citeau nu m-au vândut. Au făcut-o orăşenii, cei care fuseseră filați de securitate încă de pe când erau în şcoală.

- ***Cum se făcea racolarea pe atunci?***

- Simplu. În fiecare grupă erau băieți cu armata făcută. Erau chemați şi li se spunea, de exemplu: "Gheorghe, tu eşti băiat serios, aceştia

sunt nişte puştani… Vei primi 100 de ruble pe lună, dar trebuie să prezinți lunar o dare de seamă, despre tot ce se face în grupa voastră". Dar Gheorghe nu era singur, mai erau vreo trei care scriau deja despre Gheorghe. Asta era schema şi nu aveai cum să scapi de ea. Gheorghe ştia că după el stă altul, acela ştia că stă şi pe el cu ochii un altcineva şi tot aşa. Aveam un coleg care ne-a şi spus: "Măi băieți, în prezența mea să nu spuneți nimic". A fost onest.

- ***Dar nu avea ce raporta…***

- Ba da, spunea nişte prostii, le compunea, dar nu se lega de noi. Dar să vă povestesc ce-a fost mai departe. Trec două zile şi sunt chemat la decanat. Mi-am dat seama că gluma se îngroaşă. Acolo stătea un băiețel grăsuț, cu mutră de mongol, care-mi spuse: "Eu sunt lucrător al Securității şi trebuie să stăm de vorbă. A fost găsită la mata o carte, cartea aceea este interzisă, matale faci parte dintr-o rețea mare, spune cine sunt ceilalți…". I-am spus că am găsit cartea, că este o carte ca toate cărțile, că nu fac parte din nici o rețea, că nu am complici, că citesc mii de cărți… "Nu, dumneata eşti de mult în vizorul nostru, scrii diferite chestii…". Scoate un carnețel şi începe: "În anul întâi, pe data cutare, mata ai spus cutare şi cutare lucru. Îți aminteşti?" "Deşi am memorie destul de bună, îi răspund eu, nu țin minte să fi spus aşa ceva." "Nu, mata amăgeşti", spune el şi începe jocul, enumerând o mulțime de lucruri pe care, chipurile, le-aş fi spus. "Sunt prea multe şi nu le țin minte. Poate am şi spus, dar nu văd nimic criminal în asta". Toate acestea au durat mai mult de o oră. Apoi m-au trimis la ore. Dacă până atunci eram om de rând printre colegii de grupă, ne distram, mergeam la teatru împreună, atunci, am simțit o răceală, nimeni nu vroia să vorbească cu mine, deşi le-am pus fiecăruia cartea în mână şi le dădeam să citească romane străine. Frica i-a paralizat pe toți. Trec vreo două-trei zile, din nou sunt chemat la decanat. Vreau să vă spun că dintre toți cei care au fost implicați în această poveste, cel mai cumsecade om a fost decanul Vitalie Scalinâi. Toți care erau chemați, leşinau de frică, puteai să-i duci cu targa. El m-a calmat, spunându-mi: "Nu te teme, totul va fi în ordine. Ne vom descurca", el fiind cel mai în drept să mă dea afară. Din acea zi, pe acest om, îl respect şi-l voi respecta mereu.

- ***Nu considerați că, în perioada respectivă, Securitatea, prin aceste acțiuni, a distrus o bună parte a intelectualității, pe atunci, în formare?***

- Ăsta şi era scopul lor, să nu permită crearea unei gândiri naționale. De ce? Pentru că ei au înțeles încă din 1918: în momentul în care se

naşte necesitatea unei mişcări naționale şi apar nişte oameni care încep să concureze, aceştia devin necontrolabili. Ei bine, la ei lucrurile erau foarte bine controlate, exista o infiltrare totală. Cine eram eu? Eram un student, în lumea miilor de studenți din Chişinău. Cui îi trebuiam eu? Nimănui. Dar aşa era concepută această plasă, ca fiecare care mişca un pic să nimerească în ea.

- ***Care dintre oamenii politici actuali ar fi fost racolați, la timpul studenției lor, de Securitate?***

- Teamă mi-e că întrebarea trebuie pusă invers…

- ***Ar putea fi actuala stare de lucruri de la noi o consecință a acestor dosare de şantaj?***

- În mare parte, da, dar nu este o apreciere definitorie în acest caz. Oamenii sunt aşa cum sunt. Dosarul există, dar el nu poate să te influențeze atât timp cât nimeni nu-l pune în mişcare. Oamenii noştri, în afara dosarelor, încă nu au conştiința demnității naționale, nu sunt conştienți că sunt fii ai acestui pământ.

- ***Nu admiteți că, în cazul unei acțiuni sau a unei decizii importante, aceste dosare pot fi puse în mişcare în orice clipă?***

- Dar ele şi sunt puse! Altfel, de ce-am umbla acum cu toții cu capul de pereți?! Asta-i problema noastră - problema trădării!

- ***Ceea ce se întâmplă acum, în uniunile noastre de creație, scindarea, disensiunile iscate, ar putea conduce la o dispersare şi mai dramatică a cetățenilor?***

- Nu, este un scenariu prost gândit. Ce este o uniune de creație? Este o creație stalinistă. Trebuie să fim conştienți de asta. Să vă spun cum a fost creată Uniunea Scriitorilor din Uniunea Sovietică. Preşedinte era Gorki, dar primsecretarul era un băiețaş pe care nu-l ştia nimeni şi nici măcar scriitor nu era – era pur şi simplu un comunist. E firească întrebarea – de ce acest om trebuie să fie superiorul scriitorilor? Însă nimeni nu punea această întrebare. Partidul a avut nevoie să creeze o astfel de structură în care toți scriitoraşii să cerşească o casă, o maşină şi să scrie ceea ce ar cere partidul. Şi asta au obținut. Uniunea Scriitorilor nu trebuie să existe în formula în care a existat pe timpul lui Stalin. Trebuie să existe fondul literar, fondul care ajută scriitorii. Acest fond a fost creat, în Rusia, pe timpul lui Tolstoi şi Dostoevski, iar în Apus există şi de mai mult timp. Ce au făcut comuniştii în schimb? Au creat o structură paralelă, iar pentru ca o astfel de structură să schimbe ceva, trebuie să ai oameni de calibru…

- ***Care este opțiunea politică a lui Iurie Colesnic?***

- Am fost şi voi rămâne în "Moldova Noastră" până când mă vor da afară.

- ***Credeți că în Moldova au existat şi alte regimuri în afară de cel comunist?***

- Ceea ce este acum la noi, nu este un regim comunist în adevăratul înțeles al cuvântului. Aceştia nu sunt comunişti, ei sunt revizionişti, şi dacă Lenin s-ar scula din Mausoleu să citească programul lor, ar muri imediat. Noi acceptăm o parodie a comunismului, pentru că nu poate un comunist adevărat să creadă în proprietate privată sau să meargă la biserică şi să se roage cu lumânarea în mână. Cei mai mari duşmani ai lui Lenin erau preoții, pentru că de la ei venea pericolul cel mai mare de prăbuşire a comunismului. Nu a dispus el să fie omorâți 21 de mii de preoți? Dar ce vedem astăzi: comuniştii strâng bani pentru biserică, stau primii lângă altar de Paşte... Vina este a noastră.

Mă învinuiesc şi pe mine, pentru că nu trebuia să stau acasă sau în arhivă, ci trebuia să ies în stradă şi să votez împotriva primului guvern prost, al celui de-al doilea guvern prost… Noi însă le-am dat voie să facă ce vor ei, gândind că mâine vom face altceva. Cum au procedat însă balticii? Ei au schimbat şapte guverne din 15, deşi toate au fost pregătite, gata formate. Noi n-am avut nici unul pregătit. Am preluat puterea, dar n-am ştiut ce să facem cu ea. Neavând oameni pregătiți, i-am improvizat. Mi-e teamă că într-o zi vom lua din nou puterea şi iarăşi nu vom şti ce să facem cu ea.

- ***Alianța "Moldova Noastră" are un guvern?***

- E pentru prima dată când se creează un guvern "din umbră".

- ***Spuneți-ne câteva nume de miniştri.***

- Nu, miniştri nu avem. Acesta este marele farmec al unui guvern "din umbră". El nu are miniştri, în schimb are un grup de muncă pentru respectivul minister. Abia acum începem să respirăm un aer politic normal.

- ***Miroase a alegeri parlamentare anticipate. Cui îi convine acest lucru?***

- Ele ar însemna repetarea greşelilor din 2001, când ne-am grăbit să schimbăm Constituția în favoarea republicii parlamentare. Acum comuniştii nu stau cu mâinile în sân, lor le convin alegerile anticipate, căci sondajele i-ar credita nu cu 70 de mandate, ci cu 90, la sigur. Tot ce ne trebuie nouă astăzi este un singur lucru. Vine iarna, pâinea s-a scumpit, laptele s-a scumpit, căldura n-o putem plăti. Intrăm în primăvară cu drapelul alegerilor sus şi nu ne trebuie nici o campanie electorală. Mai încercăm să facem colectivizarea, câteva memorandumuri cu federalizarea şi vom avea în mâini toate condițiile prielnice. Trebuie să ne pregătim pentru acea perioadă.

- ***Va fi sau nu federalizată R. Moldova?***

- Am fost la o masă rotundă, la care fiecare vorbeşte ce îi trece prin

cap şi nimeni nu-l ascultă pe celălalt. Dar apare o developare a personalităţii. Vezi cine şi ce interes are, şi care vrea să schimbe ceva. Un neamţ de la Fundaţia "Erhard" ne spunea că trebuie să ne unim în baza Memorandumului. Mă întrebam ce interes are acest neamţ să mă unească pe mine cu Transnistria şi cu Găgăuzia. Mă întreb atunci, dar de ce el nu s-a unit cu Germania Democrată cât timp erau ruşii acolo? De ce? Păi, tocmai pentru că ruşii erau acolo. Cum au plecat ruşii din acel spaţiu, cum Germania Federală s-a unit cu cea Democrată. La noi e aceeaşi situaţie. Nu putem vorbi de Memorandum atât timp cât ruşii sunt în Transnistria.

- ***Aţi spus această replică neamţului?***

- Nu, n-am spus-o, eu sunt moldovean şi gândesc pe scară, nu acolo, la masa de discuţii, unde trebuia să am reacţia.

- ***Nu consideraţi că, de fapt, şi partidele, zise necomuniste, sunt formate din neocomunişti?***

- Într-adevăr, venim cu toţii de-acolo. Însă este important ce linie ai adoptat, ce program vrei să realizezi.

- ***În situaţia în care aceşti oameni au deţinut funcţii importante în perioada Uniunii Sovietice, nu există riscul că Moscova va continua să exercite presiuni asupra lor?***

- Poate să vină un român, care a stat la Paris toată viaţa şi nu ştie nimic de R. Moldova, şi Moscova să exercite presiuni asupra lui. Noi suntem în zona magnetică de influenţă a Moscovei şi nu avem scăpare. Dar trebuie să fim deştepţi şi să promovăm o astfel de politică faţă de Kremlin, în care Moscova să depindă de noi, nu noi de ea. Aceasta este nuanţa acestei relaţii. Cu Moscova nu poţi să fii rău. Care a fost greşeala noastră, în 1990? Noi, fiind foarte entuziasmaţi că avem alfabet, drapel, nu ne-am gândit că economia trăieşte din energie, iar aceasta nu se produce pe teritoriul Moldovei. Era o singură soluţie normală: ori mergem cu Rusia până la capăt, ori o luăm spre Apus, cădem în genunchi şi spunem: "Săraci şi curaţi. Luăm de la voi energie electrică, transformăm Moldova într-o reţea electrică… Salvaţi-ne, pentru că nu avem o altă soluţie". Dar nu am făcut acest lucru. Am rămas dependenţi de gazele ruseşti ca narcomanul de doză. Astăzi e destul să ne închidă "conducta" şi noi nu numai un memorandum – zece memorandumuri vom fi gata să semnăm. Oamenii simpli chiar nu înţeleg ce vrem noi.

- ***Vă mulţumim pentru interviu.***

Un interviu realizat de echipa ACCENTE
Publicat în ACCENTE de joi, nr.112, 11.XII.2003
(Iniţiativa a aparţinut jurnaliştilor Aneta Grosu şi Dumitru Ţâra)

Nu consider că noi suntem o generație care deja s-a realizat

- Dragă Iurie Colesnic, după vreo cinci volume de "Basarabia necunoscută", după un şir de alte titluri, care într-un fel sau altul țin de "secole trecute", scriitorul şi cercetătorul Iurie Colesnic vine cu o nouă publicație din aceeaşi "cartuşieră" — "Generația Unirii". De unde această pasiune pentru generația anului 1918, pentru că tema domină în cele mai multe lucrări ale tale, ce izvorăsc din arhive?

- Palma asta de pământ a avut o generație, ce s-a manifestat plenar la un moment de cotitură a istoriei. Însăşi ideea de a studia acea generație a apărut dintr-o necesitate: noi am cunoscut un an, care a recroit nu numai România, nu numai Europa, ci şi întreaga lume. Din acel an au dispărut nişte imperii – cel Țarist, cel Austro-Ungar şi au apărut state noi, a apărut o nouă conjunctură economică, politică şi socială în toată Europa. Şi majoritatea actualelor frontiere au apărut tot după 1918. Dar să ştii, până atunci călătoriile erau mult mai facile pentru fiecare persoană – era foarte simplu să obții un paşaport şi să pleci în orice colț al lumii. După 1918 au devenit necesare vizele. Ideea de a scrie istoria acelei generații mi-a venit tot din necesitatea de a înțelege cum s-a produs evenimentul Unirii (*şi ce se întâmplă cu generația noastră*). Nu a fost numai un act politic – a fost unul economic, social, a fost realizarea unui proiect al unei națiuni. Şi nu e vorba numai de echipa basarabenilor, a bucovinenilor, a transilvănenilor, care au votat Unirea. Vorba e că această generație, dincolo de scopul politic propriu-zis – formarea României Mari –, a avut un şir de scopuri bine determinate: reforma agrară, obținerea dreptului universal de vot. Încă în 1902-1905, Stere a încercat să promoveze ideea unei reforme agrare în România, începută în 1918, la 27 noiembrie, şi terminată la 1923. Țăranii au primit pământ – năzuința de veacuri a generațiilor de oameni a devenit un vis împlinit. Votul universal, odată implementat, a permis schimbarea mentalității populației, a conştiinței – o schimbare calitativă, de care avea nevoie România pentru a se integra în contextul european.

- Dar adversarii Unirii spun că ea, Unirea, a fost un pas înapoi.

- Prostii! Dacă nu era Unirea, Basarabia avea să fie ştearsă de pe harta Europei de războiul civil, aşa cum s-a întâmplat cu unele teritorii

româneşti în Ucraina, cum s-a întâmplat cu unele teritorii în Belarusi, în Republicile Caucaziene şi ne-am fi ales cu o spălare a intelectualităţii, cu distrugerea economiei, cu un dezastru. Ştiai că în 1925 la Chişinău se juca fotbal, existau echipe profesioniste? Pe când în Rusia abia se încerca renaşterea nep-ului. Lumea de pe această palmă de pământ a fost salvată de respectivul fenomen, pe care l-au hulit ani de zile istoricii sovietici. Altceva este cine şi ce a învăţat din această lecţie – căci Unirea a fost şi o lecţie de istorie, pe care noi suntem datori să o studiem. Nouă, în 1990, istoria ne-a mai oferit o şansă, dar ne-a prins cu lecţiile neînvăţate.

- Tocmai voiam să te aduc încoace. Istoria, în evoluţia sa, se repetă, revenind cam la aceleaşi cicluri, numai că la altă înălţime a spiralei. În 1990 toată lumea aştepta o schimbare, spera la nişte reforme. Principalele speranţe erau dezrobirea de sistemul totalitar sovietic, împroprietărirea, alegerile libere. Însăşi alegerea primului Parlament al Republicii Moldova a fost o manifestare deschisă, plină de entuziasm, a dreptului de vot universal, nedirijat de nimeni. A fost o primă ripostă a alegerilor pe principiu de partid, pentru că nu le-au mai dirijat partidul, ci populaţia. Cum s-a făcut că această schimbare ne-au furat-o nuştiucine?

- Chiar dacă sunt diverse opinii, eu unul cred în ciclicitatea istoriei. Dar, în acelaşi timp, mă miră faptul că noi greşim atât de des. Şi comitem greşelile pe care ar trebui să le evităm, iar dacă le-am comis, n-avem decât să ne punem gheaţă la cucuie şi să mergem înainte. Nouă, ziceam, anul 1990 ne-a oferit o şansă similară. Imperiul s-a destrămat, iar odată destrămat, a apărut o nouă conjunctură, care ne oferea şansa să ne găsim locul exact pe harta Europei. Şansa depindea nu numai de noi, zic astăzi toţi oamenii politici, de unii singuri, noi nu ne puteam uni, nu puteam lua această decizie atât de importantă. Poveşti. Soarta unui om şi-o decide el singur, soarta unui popor o decid liderii lui. Generaţia de la 1918 a avut lideri, care au conştientizat că rolul lor este de a lua decizii, de a le realiza şi de a purta răspundere pentru ele. Ei erau conştienţi că fac un pas, că schimbă o situaţie, că poartă răspundere pentru ceea ce fac. Cel mai greu moment în viaţa unei generaţii este asumarea răspunderii. Dacă ea nu-şi asumă răspunderea, nu se solidarizează – există un grup de oameni care aspiră la ceva, militează pentru acel ceva, dar finalizarea întârzie sau nici nu vine.

- Cu generaţia de la 1990 ce s-a întâmplat? Nu a avut lideri politici, nu şi-a asumat o răspundere sau – eu uneori mă gândesc şi la asta – şi-a trădat propriile idealuri? Or, acea generaţie, care a luptat pentru limbă, alfabet, dezrobire sovietică, renaştere naţională, care a ales un parlament democratic, a aspirat la

proprietate privată, la reforme, peste numai câțiva ani ne readuce la guvernare pe cei care le schimbă imnul, le trădează limba, idealul de proprietate etc...

- Generația de la 1990 eu o văd ca pe una romantică, cu o cârmuire absolut romantică, fără o bună documentare științifică, istorică şi de aceea rezultatele sunt cele pe care le avem astăzi. Altfel nu a fost posibil să se întâmple. Orice mişcare, înainte de toate, se sprijină pe teorie. Generația de la 1918 a avut teoreticienii săi: lucrările lui Stere, doctrinele lui politice au fost lucrări teoretice care alimentau necesitatea apariției unei reforme agrare în România, argumentau apariția votului universal. A existat şi o luptă de idei (să nu uităm de Constantin Dobrogeanu-Gherea, frații Brătianu, Nicolae Iorga ş.a.), care, de fapt, se desfăşura în jurul a câtorva puncte ce au conturat idealul național la acel moment, dincolo de idealul politic. La 1990 idealul nostru politic ştiam care-i – noi nu am văzut ce urmează dincolo de idealul politic, nu am putut construi o teorie clară de care aveam nevoie. Am avut nevoie de reforma agrară, dar cum am făcut-o? Noi abia acum ajungem la nişte nuanțări clare şi reforma agrară începe să dea rezultate. Am avut nevoie de o reformă politică – abia acum se profilează nişte partide politice, pentru că, de fapt, ele încă nu există. Un partid politic există din momentul în care alegerile au loc de jos în sus şi nu când liderul vine cu bani şi-şi face partidul său. Noi nu avem reforma învățământului, dacă am vrut licee, le-am creat ad-hoc, ca şi cele 48 de universități. Dar o instituție de învățământ în sine nu poate întruchipa învățământul în întregime, lipseşte sistemul de învățământ. Noi am creat un sistem academic sovietic, pe care îl menținem şi care nu are perspective exacte; în lume asemenea sistem nu există. Continuăm să îmbinăm două lucruri, care nu se pot îmbina – inerția din sistemul socialist şi romantismul schimbărilor din viața nouă. Până la urmă, nu ne vom alege cu nici un rezultat, decât că vom obține o struțo-cămilă. Idealul actualei generații trebuie conturat foarte clar: integrarea europeană. Dincolo de idealul politic pe care noi îl declarăm sau nu-l declarăm, îl visăm sau nu-l visăm, dacă vom conştientiza acest ideal, ne vom realiza ca generație, dacă nu – rămânem pur şi simplu mai departe nişte oameni, care cred în ceva, fac ceva...

- ***Orice generație, la părerea mea, se compune din populație şi lideri morali, intelectualii populației date. Acum stau şi mă gândesc dacă exodul populației noastre în Europa nu înseamnă un semn că trebuie să ne integrăm în Europa sau chiar un început de integrare. Am impresia că la noi întâi se integrează populația,***

apoi clasa politică. În plus, entuziasmul național, patriotic al populației a dispărut îndată ce primele partide politice au eşuat cu idealurile, cu strategiile lor şi acum într-adevăr avem un şir de partide în care lumea nu mai crede. Nu-ți pare că sistemul electoral partidist în general e într-o criză de moralitate, de identitate, spune-i cum vrei, nu numai la noi, dar şi în lume?

- Cred că trebuie să înțelegem un lucru: noi am ieşit din cămaşa unui singur partid, nu am avut experiență de partide democratice, ceea ce este foarte important. Această trecere de la un partid totalitar la partide democratice am încercat să o facem cum am trece dintr-un "Zaporojeț" într-un "Mercedes". La nivelul conştiinței, acest lucru este imposibil, conştiința este materia care se schimbă cel mai greu sau niciodată. De aceea partidele noastre sunt aşa cum sunt, se află într-o perioadă de tranziție. Liderii lor sunt şi ei nişte oameni ca şi noi, care, chiar dacă doresc să schimbe ceva, foarte greu asimilează şi conştientizează acest lucru. Idealul european este pentru ei deocamdată o declarație. Da, oamenii noştri au plecat masiv în Europa, dar acolo ei sunt – să nu uităm acest lucru! – pe post de robi, ei fac tot lucrul negru al Europei.

- ***Da, dar ei cunosc şi realitatea europeană, experiența unei lumi civilizate. Mulți dintre ei nu se vor mai întoarce acasă pentru nimic în lume...***

- Da, asta e o şcoală, şi eu consider această experiență unul din momentele pozitive. Dar, în acelaşi timp, este o şcoală foarte dură, care ne costă mii de vieți, care ne costă idealul nostru şi plata este foarte scumpă. De aceea responsabilitatea oamenilor care au rămas acasă pentru țara asta este şi mai mare. Câteodată m-aş teme să cred că politicienii noştri au conştientizat această povară. Pentru că, în fond, este vorba de o povară morală extraordinară. Cât despre integrarea europeană a celor de acasă, am impresia că nici nu ne-am apropiat de ea. Am făcut doar câteva declarații, pe când integrarea presupune schimbarea noastră interioară.

- ***Altfel zis, nu trebuie să mergem cu "Pohod na Europa", căci, de fapt, suntem pe acest continent, ci mai degrabă să conştientizăm valorile civilizației europene aici la noi acasă. Cum să o răsădim şi să o cultivăm?***

- Corect. Noi trebuie să ne racordăm la nişte valori, să găsim alt reper moral, pe care nu-l avem acum, alt reper pentru economia noastră, un ideal național pentru statul nostru. Nu mai zic că noi suntem plini de probleme, a căror povară ne apasă mereu la pământ. Dacă nu scăpăm de ele, nu ajungem nicăieri. De aceea eu cred că schimbarea idealului nostru național în opțiune europeană, ca obiectiv, este foarte

bună, dar nu e suficientă. E ca în matematică: este o condiție acceptată, dar insuficientă. Eu, de pildă, cu ce aş începe? Foarte simplu: cu o ordonanță în care aş declara două limbi de stat: româna, prima şi engleza, a doua. Este un pas concret, de care avem nevoie pentru a ne integra – să cunoaştem o limbă europeană. Pe restul le studiem, le utilizăm în măsura în care ele interesează populația ce le utilizează. Este o idee poate năstruşnică, dar necesară.

- ***Năstruşnică, şi eu chiar îmi permit să nu fiu de acord cu două limbi de stat. După mine, ar trebui să existe o singură limbă de stat în relațiile oficiale, în rest să-i lăsăm omului opțiunea democratică de a alege: unul se orientează spre cultură, artă, scris, va alege franceza şi italiana, altul spre economie, spre ştiințe exacte, va alege engleza sau germana. Engleza, de fapt, este o limbă a lumii economice, a oamenilor de afaceri, o limbă pragmatică, mai săracă în culori, o limbă, dacă vrei, a unui imperiu. Vrem, nu vrem, engleza noi vom învăța-o şi fără decret. În sfârşit, britanicii vorbesc engleza, dar cea mai solicitată în ultimul timp este varianta americană a englezei. La problemele noastre lingvistice (vorbim româna sau moldoveneasca?) ne-ar mai trebui şi cele ale variantelor de engleză?***

- Nu sunt de acord. Astea-s greşelile pe care noi le comitem la fiecare pas – credem că omul nostru este atât de conştient, încât el are să învețe, are să facă... Nu-i adevărat. Cetățeanul nostru este un om foarte simplu, aproape primitiv, pe care dacă nu-l impui, nu-l obligi, n-are să facă treabă. De aceea eu cred că numai printr-un decret, numai printr-o limbă de stat declarată noi vom face primul pas spre integrare. Al doilea decret, ştii care ar fi? Eu aş aduce 5 mii de polițişti din Germania ori din Anglia...

- **?!!!**

- ... şi aş dezlocui tot sistemul actual al ministerului de forță. Fiindcă nu poți stârpi corupția cu ajutorul unor oameni care sunt coruptibili. Având a doua limbă de stat – engleza, noi i-am putea foarte uşor integra pe aceştia în societatea noastră. Mai departe, având poliție care lucrează ca în Apus, vor veni şi investițiile pe care le aşteaptă Moldova. Şi ele nu vin, fiindcă nimeni nu poate asigura aici securitatea persoanei, în primul rând.

- ***Şi nici garanția proprietății private.***

-Până la proprietatea privată trebuie să avem garanția persoanei. Tipul venit de la Londra la Chişinău poate fi omorât, violat etc. – nu există garanția securității vieții lui. Al treilea decret ar fi unul de scoatere a impozitelor pentru întreprinderile mici. Lumea care lucrează astăzi peste hotare are bani pe care ar putea să-i investească. Investiția poate

să o facă într-o firmă de familie, de prieteni – ei nu au capital să deschidă un hotel, un restaurant. Este logic ca aceste mici firme private să fie scutite de impozite pe câțiva ani, ca să-şi poată pune pe picioare un mic business, să prindă gustul afacerii.

*- **Şi nu crezi că după acest decret marii monopolişti, oameni de afaceri, îşi vor dispersa capitalul lor, se vor refugia cu el în numeroase afaceri mici, ca să nu plătească impozite? Şi atunci de unde vom plăti armata de pensionari, bugetari, destul de numeroase deocamdată la noi?***

- Las' să o facă, ei vor fi nevoiți să implice populația în lucru. La noi problema numărul unu este formarea muncitorului, implicarea lui într-un serviciu şi formarea omului nou. Din şomer nu faci muncitor calificat – şomerul moare şomer, dacă el nu este integrat. Noi avem o armată întreagă de cetățeni, care, având studii superioare, practic au ajuns vânzători la piață, s-au descalificat. Nu poți altfel să-i integrezi. Au plecat în Europa acei care au vrut să plece, marea majoritate au rămas pe loc. Avem obligația față de ei să le găsim de lucru.

*- **Care majoritate, dacă au plecat peste un milion de cetățeni, adică o treime, dacă nu jumătate din populația aptă de muncă şi cu spirit de inițiativă, de antreprenor?***

- Noi am favorizat acest exod. Nu le-am creat aici condițiile necesare de muncă la început şi acest fenomen a fost o reacție firească a populației.

*- **Mai mulți spun că ar fi bine ca ei să muncească acasă şi nu prin străini. De acord. Dar bine, cum puteam noi crea locuri de muncă în Moldova, când în agricultură este cuprinsă peste 60 la sută din populația aptă de muncă, iar în lume de la 3 la 13 la sută? Chiar dacă am reduce procentul angajaților în agricultură până la 20 la sută, celelalte 40 la sută unde-şi pot găsi loc pentru brațele lor de muncă?***

- Noi am editat o carte –"Istoria agriculturii mondiale". Nimeni dintre conducătorii agriculturii din Moldova, nici o instituție de învățământ specializată nu a dorit să cumpere această carte. Spun că nu-i interesează, ei ştiu că agricultura este baza existenței Republicii Moldova. E o prostie. Nicăieri în lume 60 la sută nu lucrează în agricultură. Nici în China. Noi am rămas la agricultura rudimentară, nu încercăm să facem o agricultură de performanță, ci vrem să păstrăm locuri de muncă în acest sector. Vrem şi mai departe ca omul să-şi câştige bucățica de pâine cu ajutorul sapei. În 1990, când am dorit să creăm statul suveran, eram obligați să vedem care este ponderea agriculturii noastre în economia națională. Ponderea reală, nu acea pe care o visau agrarienii şi care, de fapt, a fost o amăgeală a populației. Ce-am făcut noi atunci,

în primul rând? Am luptat împotriva Uzinei de Computere – un război întreg să nu terminăm construcția acestei uzine. Că este sovietică şi nu mai ştiu ce. Toată lumea construieşte computere, copiii noştri au nevoie de computere şi noi suntem nevoiți să împrumutăm second-hand de peste nouă mări şi nouă țări, ca să le aducem copiilor noştri. Având pe masă 5-7 mii de locuri de muncă, de calificare înaltă, cu salarii respective, ar mai putea un om normal să ia o asemenea decizie? Noi am avut o uzină de tractoare, care producea nişte monştri. Am fost obligați să băgăm în acea uzină o tehnologie cât de cât nouă, pe care o au japonezii. De ce să aducem tractoare din Japonia sau combine din Finlanda, Germania, dacă le puteam asambla aici, pe loc? Acelaşi lucru s-a întâmplat cu uzina "Alfa", pe teritoriul căreia am deschis un milion de SRL-uri. Nu am putut asambla televizoare "Sony"? Nu am dorit să facem aceasta, pentru că au existat persoane care au avut interes să nu facem asta. Din şansa noastră de a deveni cineva ne-am prefăcut, pur şi simplu, în nişte oameni care îşi caută de lucru. Eu nu zic că a fost o reavoință, pur şi simplu am avut o conducere incapabilă să traseze nişte scopuri şi să rezolve nişte misiuni, o conducere economică, democratică şi politică, greşită, spre regretul nostru. Noi astăzi batem pasul pe loc numai din cauza asta. Toate deciziile luate au fost decizii de conjunctură, de lobbysm local, decizii lipsite de gândire strategică.

- ***Bine, să tragem linie. Ce-a fost a fost, am greşit, urmează să tragem învățăminte, cum ziceai, din greşelile pe care le-am comis. Care ar fi calea de ieşire din impas şi cum? De acord, integrarea europeană. Dar care sunt pilonii acestei integrări – populația asta care a plecat în Europa, a văzut ce-i Occidentul? Generația tânără, care vine la facultate şi învață cu mai multă osârdie engleza şi calculatorul decât specialitatea? Pentru ea pare că s-au închis toate perspectivele aici, în Moldova, unde chiar părinții lor le-au pus zăvorul, făcând ultima opțiune – una roşie.***

- A fost o opțiune care putea fi întrezărită chiar în 1990. După primele decizii greşite, era clar că noi, la etapa X, vom ajunge la opțiunea "roşie". Noi nu am conştientizat pericolul că orice greşeală va împuşca în noi înşine. Noi nu am ştiut să formulăm clar pentru generația noastră când şi ce se va întâmpla: în 2000 se va întâmpla asta, în 2001 se va întâmpla alta, iar în 2002 cealaltă. În fine, noi n-am crezut în puterea noastră. Noi am povestit despre puterea noastră în piață, la miting, dar nu am crezut în ea.

- ***Dar am avut-o?***

- Am avut-o. Noi nu ne-am aşezat să discutăm serios şi sincer unde ne aflăm şi ce vrem să facem. Din 1990 până în 2004 am fost republica care trece prin top-show-uri, când vin ba albii, ba roşii. Dar omul normal nu are loc. De aici şi pierderea omului moral, pierderea încrederii în sine, de aici şi pierderea idealului naţional. Trebuiau scrise nişte strategii, nişte cărţi de valoare, trebuiau implicaţi oamenii de ştiinţă, care să ne descrie perspectivele la nivel ştiinţific. Să aducem oameni din afară, care deja au făcut aceste lucruri, care au scos ţări africane din glodul până la gât şi le-au făcut prospere. Am crezut că principala sursă la noi a fost şi este pământul – o idee total falsă. Am avut o idee total falsă cum să trecem de la învăţământul sovietic la cel liceal, ideea este că pe noi toţi ne iubesc şi nimeni nu ne va da cu piciorul, în sfârşit, noi nu am fost gata să ne schimbăm din interior. Noi nu cunoaştem care este idealul nostru, am rătăcit şi trebuie să spunem pe faţă despre rătăcirea noastră, pentru că o greşeală poate fi depăşită în momentul în care recunoşti că ai greşit. Când continui să insişti în această greşeală, înseamnă că nu ai înţeles nimic din ea. Inerţia stagnării noastre de la 2001 încoace este insistenţa în greşelile noastre. Istoria a demonstrat că această variantă de dezvoltare a civilizaţiei nu are nici o perspectivă, nu are rost să ne păcălim.

- ***Bine, asta a trebuit... nu am făcut. Acum ce trebuie să facem?***

- Trebuie şi suntem obligaţi să folosim populaţia care a plecat peste hotare. Ea are o şcoală şi are un ban. Nu contează că-s sume mici, luate la un loc şi adunate acasă, ele pot da naştere acelui capital de relansare, de care avem nevoie – varianta chinezească. China a dat credite cetăţenilor, ca ei să plece peste hotare să creeze acele vestite china-town, care mai apoi au adus investiţii Chinei şi care este azi o minune a economiei mondiale. Noi, dacă vom avea oameni deştepţi, nu vom pune impozite la intrarea banilor aduşi de peste hotare – ar fi o prostie şi asta. Va trebui să creăm condiţii ca cetăţeanul nostru să poată reveni peste 4-5 ani şi să-şi creeze, fără nici o frică, afacerea proprie. Pentru că el are să revină nu numai cu banul, dar şi cu acea brumă de cultură, pe care a prins-o şi datorită căreia nu se mai poate transforma înapoi în Ion de la ţară. Fiindcă el deja ştie spaniola, italiana sau franceza, dar mai ales că are şi o cultură tehnologică anumită. Nu ne putem permite să învăţăm la infinit; a venit timpul să aplicăm cunoştinţele obţinute, fie şi modeste, pentru că bruma de cunoştinţe,

de practică străină va da acele rezultate de care are acum nevoie Moldova. Alt pilon, foarte important, consider că este schimbarea accentului politic. Şi nu e numaidecât să-l facă alt partid – să-l facă acel partid care-şi va asuma răspunderea. Opţiunea europeană este azi şansa noastră. Dacă pot comuniştii să facă acest lucru, eu nu am decât să-i felicit. Dacă pot alţii să facă asta, să o facă, dar să-şi asume o răspundere, nu demagogică, ci una clară, temeinică, punctând exact şi clar procesul integrării. În plus, eu nu văd integrarea europeană fără intrarea noastră în NATO. De ce? Fiindcă vrem, nu vrem, Ucraina va intra în NATO şi noi nu vom putea rămâne o insulă între Ucraina şi România, două state NATO şi o insulă de proşti. Deşi Constituţia stabileşte clar că suntem un stat neutru în acest context, va trebui să colaborăm cu NATO şi trebuie să înţelegem priorităţile acestei colaborări.

- ***Această colaborare poate avea loc (şi are din câte ştiu) în cadrul unui parteneriat de securitate. Atunci nu încălcăm Constituţia.***

- Mă rog, poate fi şi aşa, esenţial să învăţăm de la ei. Şi asta este prima lecţie pe care nu trebuie să o ratăm. A doua lecţie, foarte importantă – pietroiul legat de gâtul nostru – se cheamă Transnistria. Nu ne va permite Rusia să scăpăm de acest pietroi încă multă vreme. Şi fără Europa noi nu vom fi în stare să soluţionăm acest diferend, oricât am încerca varianta federalizării sau alte formule de împărţire, reîmpărţire – toate acestea sunt sortite eşecurilor. Un exemplu grăitor este varianta Kosovo. Impunerea unei strategii din afară a eşuat. Geneza conflictului trebuie căutată înăuntru şi soluţionată cu forţele din interior. O implicare din afară poate fi doar garantul soluţiei.

- ***Implicarea din afară nu poate fi povestea noastră, care durează sute de ani? Noi am fost mereu o palmă de pământ, pe care marile puteri au jucat-o ca pe o monedă: Napoleon cu Alexandru I, Stalin cu Hitler, jocuri care au schimbat, tragic, destinele meleagului nostru. Până şi Unirea din 1918 este un rezultat al primului război mondial şi al războiului civil din Rusia, al luptei împotriva ciumei roşii, nu?***

- Să-ţi răspund în două cuvinte. Cedarea noastră în 1812 nu a fost altceva decât ocuparea Basarabiei de către Rusia, doi boieri au plătit cu capul această afacere. Unirea de la 1918 s-a produs nu numai din ameninţarea cu ciuma roşie – a fost o conjunctură istorică, în care Basarabia a avut oameni ce au fost în stare să demonstreze că ea este autonomă de Rusia şi poate avea un destin propriu. Cât priveşte conflictul din Transnistria, numai plecarea Rusiei de aici garantează

soluționarea conflictului. Cu garanție europeană, cu armate, cu NATO – mă rog, multe ar putea fi variantele. Atât timp cât garantul este Rusia şi conflictul l-a generat tot Rusia, rezolvarea nu o vom găsi. Alt pilon al integrării europene ar fi populația care a rămas astăzi pe acest teritoriu. Dacă ea nu va conştientiza necesitatea integrării, avantajele ei, dacă ea nu va depune un efort să învețe a construi acea civilizație, a produce o marfă competitivă pentru piețele europene, noi nu vom fi liberi niciodată. Ideea falsă de a produce mult pentru piața din Rusia este una dăunătoare în fond, pentru că piața rusă este într-adevăr considerată o piață care înghite totul, dar nu de calitate. Şi ea ne va ține la standardele economiei ruse, care nu are perspective. Noi trebuie să învățăm, fie şi încet, dar sigur, a produce mărfuri de calitate: azi să producem un cui-două, dar cuie pe care, dacă le ia în mână un neamț, să poată zice: “Da, este un produs german”. Dacă vom face cuie pentru piața rusă, vom rămâne la nivelul Turciei, care produce absolut totul şi nimic de calitate.

- Dar nu crezi că integrarea noastră europeană comportă şi un anumit pericol? Din Europa, ne mai vin, din păcate, şi anumite perversiuni, cum ar fi homosexualismul, transsexualismul, drogurile, care în Occident au căpătat o răspândire mai mare. Or, la noi se mai păstrează nişte valori care sunt fetişizate în Europa – familia creştină, bunătatea sufletească, căldura rudeniei?

- Ceea ce spui vine, în opinia mea, dintr-o tradiție de a ne complace în nişte valori pe care le-am moştenit şi le considerăm ca cele mai importante pe lumea asta. Natura basarabeanului este un pic orientală, dar, de fapt, el tare bine ştie să-şi urmărească interesele proprii. Ce înseamnă la apuseni libertățile pe care tu le consideri perversiuni? Este şi acesta un semn al democratizării, decât că democrația întinsă la maximum generează nişte abateri, nişte excepții. Ele există, au o anumită justificare şi vin, de altfel, încă din antichitate. Vreau să spun că poate nici nu este greşit aşa ceva. Oamenii creați în felul acesta de Dumnezeu, n-au decât să-şi găsească formula coexistenței lor.

- Nu cred că chiar Dumnezeu să fi dat pe Pământ homosexualismul...

- Dacă ele există de mii de ani, de unde s-au luat? Noi îi judecăm din punctul nostru de vedere, ei, din punctul lor de vedere, vor fi având dreptatea lor.

- Dar bine, doi oameni de sex opus, dacă se iubesc, dau naştere vieții şi continuă perpetuarea noastră pe lume. Însă doi oameni de acelaşi sex pot da naştere vieții? Celelalte relații sunt ceva împotriva firii naturii!

- Dacă luăm în considerare fenomenul clonării, atunci poate da

naştere vieţii. Dar dacă e să vorbim seros, eu cred că aceste excepţii pur şi simplu trebuie, în primul rând, înţelese, conştientizate şi abia apoi judecate. Şi noi nu trebuie să ne grăbim a le judeca.

- ***Eu nu le judec, pur şi simplu încerc să-mi apăr factura mea de creştin, relaţiile familiale creştineşti. Nu pledez pentru o cruciadă împotriva acestor perversiuni, ci vreau ca apusul să-mi recunoască dreptul de a mă apăra, mie şi familiei mele, de asemenea fenomene.***

- Apusul nu ţi le impune, ele vin de la sine. Şi la noi au existat curente similare, e drept că în formule mascate. Ne-am prefăcut că ele nu există. Oare în primul parlament, în care ai fost şi tu deputat, nu am avut asemenea persoane? Nu putem să ne ascundem de aceste fenomene. Altceva este important: să conştientizăm problema, să o controlăm şi să-i găsim soluţie, dacă ea ne deranjează.

- ***Dumnezeu cu ele, cu aceste fenomene, şi cu cei care le promovează. Dar uite, mai e o chestie care mă frământă: Europa (mă refer la Danemarca, Olanda) încearcă să împingă spre noi fermieritul primar, ea rezervându-şi procesarea produselor agricole. Bine, au să vină la noi nişte investitori privaţi, vor aduce niscaiva tehnologii, vor găsi braţe de muncă şi materie primă ieftine, dar vor comercializa, în Europa, ba poate şi la noi, produse finite scumpe. Vom avea un salt de salarii, mai mari decât acum, dar nu chiar ca cele europene. Şi nu-ţi pare că noi vom ajunge angajaţi necalificaţi, robi, dacă vrei, ai statelor dezvoltate în chiar propria casă?***

- Vrem noi sau nu, civilizaţia europeană are să vină şi la noi. Ea are să vină cu elementele care ne plac şi care nu ne plac. Are să vină cu teatrul, cinematografia europeană, pe care noi le avem aproape că la nivelul ei. Are să ne aducă şi fenomenele negative. Problema este ca noi să reuşim să ne ridicăm la nivelul acelor standarde, când vom înţelege ce vor ei de la noi. Integrarea noastră fără înţelegerea proceselor europene este imposibilă. Primul lucru care trebuie fortificat este conştiinţa noastră morală, fiindcă un om, care este sănătos moral, nu are decât să treacă pe lângă fenomenele negative. Una dintre marile probleme pe care le-a generat căderea comunismului a fost dispariţia omului moral, a personalităţii. Şi a fost nevoie să dispară, pentru că în acel haos, orice personalitate prezenta un pericol pentru cei care sperau să pună mâna pe tot la ce râvneau. În plus, în acel haos a fost foarte uşor din nimeni să devii cineva. Rezultatele sunt pe faţă: astăzi noi suntem obligaţi să căutăm acele personalităţi, care ne reprezintă, să găsim acel grup de oameni, care pot contura un ideal spiritual şi moral.

- ***Şi cine ar fi ei? Cineva din generaţia noastră sau din cele care vin?***

- Trebuie să-i găsim în generaţia noastră. Am certitudinea că

generația noastră, generația care deja s-a realizat, încă nu şi-a spus cuvântul final. Dacă am ajuns să scriem această carte şi să înțelegem ce au făcut pentru neam înaintaşii noştri şi ce nu am făcut noi, înseamnă că avem înțelepciunea care ne permite să ne găsim locul exact în şirul generațiilor.

- ***Să încheiem cu cartea "Generația Unirii". Poți numi câteva personalități, care ne-ar servi drept model?***

- Ce aş remarca eu în această carte? Personal, simpatizez foarte mult un şir de personalități din acest volum, sunt şi dintre cele pe care le urăsc (am inclus aici şi duşmanii care s-au opus acestui fenomen). Dar țin să spun că au existat câteva personalități, care au fost într-un fel figuri-cheie, care au conturat idealul politic, economic, național. Pentru Basarabia această figură a fost Constantin Stere. Da, au fost şi Pan Halippa şi alții, dar Stere a fost omul care a dat fizionomie acelui fenomen de revenire a Basarabiei la albia istorică firească. Pentru Bucovina, această figură a fost Ion Nistor, el fiind omul care şi-a asumat răspunderea şi a plătit cu ani grei de ocnă. Pentru Ardeal acest om a fost Iuliu Maniu. La Alba-Iulia, la 1 decembrie a rostit nişte cuvinte definitorii pentru acest proces: "Generația noastră trebuie să se afle la înălțimea acestui moment istoric şi să-şi asume răspunderea pentru actul care-l face". Aceste trei figuri mari le văd definitorii pentru acele vremuri. Şi, desigur, nu pot să nu spun un cuvânt de admirație despre regele Ferdinand, care a fost înțelept, a acceptat fenomenul care se produce, nu a încercat să opteze pentru alte variante, ci a mers exact pe făgaşul normal al unui mare eveniment istoric. Încă o personalitate, care s-ar părea că a fost în rândul doi, dar actuală, aş spune, Anton Crihan, unul dintre oamenii care au stat la baza reformei în Basarabia, la elaborarea legilor ce au asigurat aceste reforme, omul care a adus facultatea de agronomie la Chişinău. Altminteri, când a fost să fie înmormântat la Chişinău, sicriul lui mai că nu a fost scos din incinta parlamentului tot de oamenii din agricultură. Merită un monument pentru tot ce a făcut.

- ***Mai este un duşman al omului moral, cred eu: banul. Această invenție colosală, pe care uneori înclin să o socot drept prima armă atomică, a făcut o revelație în relațiile de schimb marfă-marfă. Dar, pe de altă parte, ea a devenit acum monedă de schimb nu numai pentru marfă, dar şi pentru cele mai sacre valori, care nu s-ar cădea să se vândă. Cu el azi se cumpără şi se vinde onoarea, cinstea, dreptatea, sentimentele cele mai intime, în sfârşit, viața omenească. Tu ce crezi despre asta?***

- Nu banul este un pericol, căderea omului este periculoasă. Banul

este un instrument de schimb, iar un instrument nu poți să-l acuzi pentru faptul că este... un instrument. Problema rezidă în firea omului. Care este mobilul ce-l face pe om să devină robul banului? Propriile slăbiciuni: lăcomia, egoismul, zgârcenia, invidia ş.a.m.d. Cum poate fi înlocuit acest om? Cu unul care pune noblețea lui asupra tuturor acestor păcate, cu omul care are alt ideal decât banul, cu cel care câştigă banul nu pentru a face mulți bani, nu pentru a-l corupe pe altul, nu pentru a se îndopa, ci pentru a trăi frumos. Pentru a se realiza ca personalitate. Problema noastră este că noi nu punem în fața omului problema creării în sine a personalității, ci a unui individ social. Asta-i marea problemă a tuturor generațiilor: formarea omului. De aici vin toate: şi realizările, şi păcatele lumii.

Ora Satului nr.6,
martie 2004
A dialogat Nicolae Misail

Jertfa

În ultimii zece ani lumea noastră a emigrat şi continuă să emigreze peste hotare. De ce? nu contenesc să mă întreb.

Ca să trăiască mai bine. Nu ca să trăiască mai frumos, ci mai bine. Căci basarabenii fac o distincție clară între bine şi frumos.

A trăi bine înseamnă a avea casă mare, de dorit cu două nivele şi cu nu mai puțin de 12 camere, dintre care, pentru traiul curent, foloseşti una singură, că doar nu eşti prost să le încălzeşti pe toate 12, când toți pot locui în una. Dar se poate trăi şi într-o casa mică, adică o căsoaică pe lângă casa mare, care exercită funcția de bucătărie de vară. Şi atunci te întrebi la ce bun casa? Pentru ochii lumii, pentru gura satului, pentru fudulie? La noi nu au trecere gradele ştiințifice, potențialul intelectual, meseria, care în vechime era considerată brățară de aur. La noi are trecere ceea ce se poate vedea, ceea ce se poate pipăi…

Casa, gardul, maşina sunt cei trei piloni care au înrobit definitiv sufletul basarabeanului care are un singur ideal – să trăiască bine. Şi el şi copiii lui.

Se duce de bună voie să robească în apus de dragul traiului bun şi nu de dragul traiului frumos. Pentru că a trăi frumos la noi nu este primit. Cum nu se acceptă a citi o carte, a avea o bibliotecă, a merge peste nouă mări şi nouă țări la o expoziție de pictură sau la premiera unui spectacol de excepție. Frumosul este insesizabil, este greu de apreciat, nu-l poți evalua în euro sau în dolari, deci n-are nici o valoare.

Vă imaginați un popor care lasă moştenire case cu multe etaje, pline cu covoare, cu garduri de mii de dolari, maşini moderne, dar nu lasă copiilor o bibliotecă, o colecție de tablouri, un album de poze cu străbunii, care au făcut studii şi au ştiut să trăiască frumos?

De ce ne mai mirăm că la noi reformele au şi înghețat la faza incipientă a tranziției şi că zeci de experți de talie mondială, care au scos din glod țări africane, nu pot urni carul nostru din loc. Ei nu cunosc marele nostru secret. La noi este la cel mai de cinste loc omul care trăieşte bine şi nu cel care trăieşte frumos. Iar mama corupției tot acolo sălăşluieşte – în traiul bun şi nu în cel frumos.

Traiul bun te dezleagă de morală, traiul frumos te leagă cu precepte morale, te împiedică să faci prostii în numele traiului bun.

Mergem la biserică şi o facem din automatism, fără să punem pic de

suflet şi credinţă în ceea ce facem, fără să ne gândim la jertfa Mântuitorului, care s-a urcat pe cruce în locul nostru, în numele cauzei de a trăi frumos, adică plenar spiritualiceşte. Îndemnul lui a fost nu de a aduna averi, de a face bani cu orice preţ, chiar cu preţul propriei sănătăţi. El ne-a îndemnat să ne oprim din goana noastră după avere şi să ne gândim măcar un pic la cele veşnice, căci ele sunt sinonime cu traiul frumos. A trăi cu sufletul, a gândi cu sufletul şi nu a trăi numai cu burta, a gândi numai cu burta.

În ultimii şaptezeci şi ceva de ani ni s-a spus mereu că materia este totul, iar ideea nu poate fi pipăită, deci nu costă nimic. Educaţia a prins şi societatea şi-a pierdut idealurile, visele în numele burţii, de aici, marea noastră criză şi materială, dar şi spirituală.

Un proverb englez spune: „Mănânc ca să trăiesc, nu trăiesc ca să mănânc". Noi strigăm pe la toate patru colţuri de masă: „Turnaţi jin şi daţi găluşte, jucaţi vornicei şi druşte… Hop-hop-hop şi-aşa..."

Nu este nimic de mirare în faptul că am ajuns robi în secolul al XXI-lea şi vom rămâne atât timp cât vom dori să trăim bine şi nu frumos…

Ora Satului nr.5,
martie 2004

Cartea a II-a

Să fim un pic mai deștepți, un pic mai chibzuiți și un pic mai cinstiți...

La ora actuală, Republica Moldova trece, parcurge o etapă foarte dificilă din punct de vedere politic, economic şi social. Dacă ni s-ar cere să definim această perioadă printr-o singură noțiune, noi am numi-o anti-„nep”. Dacă vă amintiți din istorie, V. Lenin şi complicii săi, la finele anului 1918 au înțeles că revoluția e uşor de declanşat, dar este aproape imposibil să te menții pe valul ei, dacă nu dispui de pârghia principală – baza economică.

În cărțile de teorie pe care le-a scris, Lenin a argumentat foarte uşor că viitorul luminos va fi asigurat pe deplin de proprietatea colectivă. Dar cum să creezi această proprietate colectivă? Când ea nu este o simplă sumă aritmetică? Care sunt componentele care, adunate la un loc, ar forma această proprietate? Şi cum va reacționa omul, care s-a obişnuit de secole să aibă proprietate, să fie posesorul unei valori, să lupte pentru dobândire, pentru bunuri materiale? Cum acest individ se va dezice de tradiția seculară, de pofta firească de a fi posesor, de gândul firesc de a lăsa aceste averi urmaşilor? Nici Lenin, nici alți teoreticieni marxişti aşa şi nu au putut răspunde concludent la această întrebare.

Unica soluție rezonabilă, pe care el a găsit-o la momentul când marea industrie era la pământ, a fost aceea de a da mână liberă micului proprietar, ca pe grumazul lui să iasă învingător din furtuna revoluționară. Şi el, marxistul, adversar convins al proprietății private, a făcut un compromis, o mezalianță cu conştiința sa revoluționară şi a admis că salvarea Rusiei este micul proprietar.

De fapt, să fim sinceri, prin acest gest practic el şi-a anulat toată opera teoretică, prefăcând-o pur şi simplu într-o lectură distractivă.

Tovarăşii de idei, şi ei adversari ai proprietății private, revoluționari sinceri, n-au înțeles calculul subtil al lui Lenin de a salva revoluția cu mâinile micului proprietar. Ei au considerat acest gest ca o cedare făcută capitalismului. Şi, de fapt, micul proprietar, salvatorul revoluției a plătit cu viața şi cu demnitatea curajul de a crede promisiunilor leniniste.

Începând cu anul 1927, Stalin a lichidat orice rămăşiță a noii politici economice, iar indivizii, care în anchetele foarte răspândite la acea vreme mărturiseau că au făcut parte din această clasă a micilor

întreprinzători, începând cu anul 1933, au fost duşi în GULAG şi exterminaţi fizic.

Această poveste tristă am readus-o în prim-plan, deoarece noua politică economică a actualei guvernări comuniste treptat lunecă spre rezultatele finalizate de Stalin cu lichidarea micului proprietar şi chiar cu exterminarea lui în lagărele de concentrare.

La ora actuală, acest lucru îl intuiesc foarte puţini politicieni. Cine însă a urmărit atent schimbarea caleidoscopică a legislaţiei, când legile adoptate ieri, azi sunt prefăcute, iar mâine vor fi prefăcute legile adoptate azi, îşi dă bine seama că, de fapt, sistemul legislativ este transformat într-o plasă măruntă-măruntă, în care vor fi prinşi absolut toţi participanţii la maratonul economic. Pentru justificare, că chipurile în Moldova există economie de piaţă, vor fi lăsate câteva firme mari, controlate şi ele de comunişti, care în ochii lumii vor prezenta, de fapt, simbolul economiei de piaţă.

Dincolo de această plasă, actuala guvernare atentează la cei care, de fapt, formează esenţa structurii statului. Este uimitor faptul că lumea politică de la noi n-a sesizat schimbarea vectorului puterii. Mă refer nu la mâna care ţine sceptrul, ci la felul de a forma structurile puterii şi direcţia de dirijare a lor. Tradiţional, în societatea capitalistă baza statului o reprezintă comunitatea care formează bugetul local şi unde puterea supremă aparţine comunităţii. De aici se alimentează toate ramurile statului, comunitatea fiind atât mic parlament cât şi mic guvern, iar primarul fiind un prim-ministru de importanţă locală. Comunitatea este activă, este antrenată în formarea bugetului, în amenajarea localităţii, în pregătirea proiectelor pentru a obţine finanţări, care ar îmbunătăţi traiul sătenilor.

Statul poate ajuta doar la realizarea programelor concrete pe care le-au solicitat comunităţile. Ca să ne imaginăm cum activează asemenea structură, trebuie să vedem o livadă în care este adusă picătura de apă ce cade, la momentul potrivit, la rădăcina fiecărui copac.

Administraţia centrală şi conducerea supremă a ţării sunt sigure că în toate structurile de jos se poate asigura un echilibru normal. Intervine doar în cazurile extreme, când comunitatea nu este în stare de una singură să facă faţă anumitor situaţii extremale.

Trebuie să ştim că în comunităţile lor toate schimbările se fac de comun acord. Avem un exemplu curios când în Suedia, pentru mutarea unei ancore de corabie din partea dreaptă a porţii primăriei în cealaltă,

toți locuitorii au participat la un referendum desfășurat cu această ocazie. Primarul nu este indicator, ci este finalizator al doleanțelor comunității. În linii mari, aceasta şi este democrația şi acesta este cel mai mare grad de libertate la care poate pretinde un om care face parte dintr-o societate democratică. Comuniştii din RM, prost şcoliți, vor să schimbe vectorul puterii, prefăcând guvernul într-un donator şi într-un dictator pentru toate satele Moldovei. Evident, atunci când dai bani, este foarte uşor să dai ordine pentru executare. Dar cei 70 de ani de putere sovietică ne-au învățat că primarul, care umblă în buzunar cu ştampila şi n-are nici o responsabilitate, nu poate da nimic comunității. El nu participă la formarea bugetului, deoarece este mulțumit cu suma care i se alocă. Dacă are relații la raion sau la guvern, obține bani pentru repararea şcolii; dacă n-are relații, se dărâmă şcoala. Acelaşi exemplu se referă la întreaga sferă socială, dar ceea ce e mai important, e că de această dată colectarea impozitelor pentru centru se face formal, deoarece comunitatea n-are interes să dea bani unei administrații pe care nu o simte aproape, fiind convinsă că de aceşti bani n-o să poată beneficia niciodată.

În concluzie, toate partidele democratice care astăzi în termeni foarte nebuloşi explică societății că ei doresc binele comunității, de fapt, ar trebui să-şi concentreze toată atenția la aceşti doi vectori ai puterii care s-au încrucişat cu două spade.

Ce alegem? Alegem şansa ca o comunitate să se dezvolte în formula unei celule sănătoase, trăind libertatea din plin şi având demnitatea de a schimba accentul puterii din centru chiar în localitatea lor? Sau alegem a doua variantă, când toți dau a lehamite din mâini şi spun: guvernul va face, parlamentul să rezolve, preşedintele să ne dea.

Țările civilizate au parcurs acest lung drum, până a ajunge la nivelul actual de bunăstare, într-o perioadă de timp de 300-400 de ani. Având lecția lor la îndemână, noi am putea parcurge acest drum mult mai repede. Se cere o nimica toată: să fim un pic mai deştepți decât suntem, un pic mai chibzuiți şi un pic mai cinstiți.

Societatea civilă și criza puterii

Pe măsură ce se conturează criza puterii comuniste, acei care sunt siguri de căderea ei îşi pun deja întrebarea cine va prelua ştafeta.

Nu este o întrebare retorică. Pentru Moldova, este o întrebare fundamentală. Dacă la conducerea de vârf vor nimeri iarăşi aceleaşi personaje propagatoare de idei pseudodemocratice, ele mascând în fond nişte idei oligarhice şi monopoliste, evident că schimbări nu se vor produce. Lecția venirii comuniştilor la putere trebuie însuşită corect. Nu comuniştii au venit la putere, ci electoratul nostru i-a adus, electoratul plictisit de promisiuni şi sătul de amăgeli. Nimeni nu garantează că acelaşi electorat nu ne va juca festa de fiecare dată, când vom avea imprudența să-i propunem guvernări proaste. Şi aici apare întrebarea ce-i de făcut, cine trebuie să-şi asume răspunderea pentru o nouă guvernare? Partidele politice sau societatea civilă? Sau ele împreună, conlucrând, să găsească formula optimă de guvernare? Guvernările anterioare au demonstrat că punctul slab al partidelor politice este **morala**. Neexistând un filtru care ar separa politicienii de calitate, oneşti şi buni patrioți de politicienii de circumstanțe, de conjunctură, pur şi simplu aventurieri, setoşi de putere, orice guvernare are şansa de a fi compromisă, oricât de nobile intenții ar avea.

Accentul moral în politică şi, în primul rând, în societate, îl poate da doar societatea civilă. Implicarea ei în acest proces trebuie făcută acum şi nu în ultimul moment, când se formează guvernul şi nu ştii pe cine să-l potriveşti la un post sau altul.

Confruntările asupra personajelor politice e bine să se înceapă astăzi, fiindcă ele ar permite antrenarea partidelor şi a societății civile în procesul de promovare a unei strategii clare pentru viitoarea guvernare.

Demult a sosit timpul să anticipăm lucrurile şi să nu mergem în urma carului. Timpul pe care îl avem până la alegerile viitoare ne permite să formulăm clar strategia şi tactica noastră până la alegeri şi în timpul imediat după alegeri. Dar acest lucru trebuie să şi-l formuleze ca pe o prioritate atât partidele politice, cât şi societatea civilă.

Un concurs național pentru cel mai bun guvern, pentru cel mai bun parlament, pentru cea mai bună strategie a Moldovei, se impune a fi anunțat astăzi. Numai mobilizarea întregii societăți poate permite depăşirea profundei crize în care ne zbatem de 15 ani de zile.

Pentru unii, aceste propuneri pot părea nişte naivităţi, pentru că în ultimul timp în Moldova s-au înmulţit atotştiutorii politici, încât unde nu te întorci dai peste tot felul de analişti şi prezicători. Problema noastră, adică problema crizelor noastre, a fost formulată demult de serviciile speciale, care au avut grijă să lucreze la anihilarea tuturor personalităţilor capabile de a organiza în jurul lor o mişcare cât de cât serioasă. Criza de personalităţi a stat la baza crizei morale, pe care noi nu vrem s-o recunoaştem, iar din care a şi rezultat falimentul politic al aşa-zişilor democraţi.

Unele publicaţii încearcă să scoată în prim-plan nişte personalităţi alese, după bunul lor plac, bănuiesc chiar, nu fără un interes material bine definit. Această cale este greşită şi, dacă amăgim pe cineva, atunci, în primul rând, ne amăgim pe noi. Din piese vechi sau cu o gândire învechită poţi construi doar un aparat vechi. Pentru o construcţie nouă, se cer cutezători şi piese noi, o gândire nouă.

La ora actuală, ce cunoaştem noi din această problemă? Ştim că punctul final al mişcării noastre este Europa, deci viitorul politic al mişcării este spre Europa. Ştim că suportul care ne lipseşte este morala. Trebuie să lucrăm pentru ea. Acest lucru poate fi obţinut doar prin conjugarea interesului politic cu cel al societăţii civile.

Morala secolului XX

Istoria este un roman care a fost.
Romanul este o istorie care ar fi putut să fie.
Edmond şi Jules de Goncourt

În secolul al XX-lea, civilizaţia din partea estică a Europei şi dintr-o bună parte a continentului asiatic a fost un teren fertil pentru căutare spirituală. Pornită dintr-o mişcare socială generată de câteva revolte succesive, 1905, 1917, civilizaţia de pe acest teritoriu evident că s-a aflat şi în căutarea unei morale deosebite.

Idealurile sociale, eliberarea de sub asuprirea bogaţilor, căutarea unei echităţi sociale au dus la faptul că, în cele din urmă, şi în Rusia ţaristă, şi în Germania habsburgică, şi în Austro-Ungaria şi în alte părţi, au căzut regimurile monarhice şi societăţile s-au pomenit în situaţia de a-şi căuta un echilibru moral. Este una dintre întreprinderile cele mai complicate pe care şi le poate impune o naţiune, o ţară, un imperiu, fiindcă orice depărtare de la echilibrul stabilit disbalansează sistemul social, îl face foarte vulnerabil şi, ca rezultat, poate produce cataclisme imprevizibile. Dacă revoluţia din Germania, din 1918, a dus la căderea monarhiei dar nu şi la înlăturarea bisericii catolice, atunci în Rusia ţaristă revoluţia din 1917 a dus la înlocuirea bisericii ortodoxe cu un ateism nemaipomenit de agresiv. Ateismul militant era, de fapt, o luptă contra religiei. Noul sistem comunist, în formare, avea nevoie de o morală care ar fi înlocuit preceptele morale al religiei creştine şi ar fi dat o dimensiune spirituală, tangentă cu ideologia comunistă. Şi a lucrat pentru promovarea acestei ideologii, pentru implementarea ei în toate păturile sociale. Cele zece porunci au fost înlocuite cu cele zece principii ale constructorului comunismului, adică aceleaşi precepte morale uşor modificate, uşor adaptate la noua situaţie.

Însă dezlocuirea religiei creştine, care avea un stagiu aproape milenar, cu nişte promisiuni morale insuficient fundamentate, evident că n-a dat rezultatele scontate.

Partea cea mai critică a populaţiei, intelectualii, au privit cu suspiciune aceste schimbări radicale, fiindcă intelectualii veritabili întotdeauna au fost şi sunt adepţii sistemului evolutiv, adică orice schimbare spirituală în societate se face pe baza acumulării cantitative, după care se produce

trecerea într-o nouă calitate. Dezlocuirea bisericii creştine-ortodoxe cu o nouă ideologie şi chiar încercarea de a-l pune în locul lui Iisus Hristos pe „marele Lenin” ca pilon al moralei, demonstra că, în fond, asistam la un experiment social de mari proporţii care, până la urmă, va eşua, fiindcă toate schemele morale ale socialismului erau determinate direct de anumite rezultate economice. Adică azi construim prima staţie electrică, mâine producem primul automobil, poimâine primul tractor ş.a.m.d.

La etapa iniţială, aceste realizări bine propagate creau efectul unui avânt. Multă lume încerca să creadă că participă la cea mai mare schimbare posibilă pe acest pământ. În paralel, regimul comunist împuşca sau îi băga în lagăre pe preoţi, dărâma bisericile şi mănăstirile. Cu alte cuvinte, lichida posibila opoziţie pe plan moral. Dar aceste acţiuni întreprinse de partidul comunist nu erau suficiente pentru cimentarea unei noi morale, fiindcă orice stabilitate în societate – economică, juridică, morală – este în funcţie de timp.

Nu există vrăjitor care, peste noapte, dintr-o mişcare, să creeze un paradis economic, să creeze un sistem juridic viabil sau să îmbrace pe sufletele oamenilor o nouă morală. Totul necesită timp, totul necesită efort, totul necesită fundamentare teoretică impecabilă. Ceea ce, de fapt, comuniştii n-au avut şi, pe măsură ce realizările economice deveneau tot mai puţin impresionate, pe măsură ce statul autocratic prin partidul său utiliza arta, cultura ca instrument pentru propagarea moralei comuniste, limitând sentimentele şi idealurile oamenilor la o iluzie care urma să producă în viitorii zece ani, adică apariţia comunismului, până la urmă a generat o mare criză morală. Un gol, care nu putea fi umplut de nimeni, nici chiar de Leonid Brejnev, cu pseudo-memoriile lui *Pământul mic* (*Malaia zemlea*), *Renaşterea* (*Vozrojdenie*) care trebuiau să devină catehismul poporului sovietic. Experimentul a finalizat la sfârşitul anilor ’80, iar marele eşec al sistemului socialist, cataclismul care a generat dispariţia sistemului în genere a fost tocmai criza morală. Nu cum se afirmă astăzi, că anumite greutăţi economice au dus la dărâmarea comunismului. Pentru orice problemă economică există soluţii economice. Se pot face împrumuturi, se pot schimba preţurile, se pot cumpăra produse. Există un milion şi una de soluţii. Pe când o criză morală nu are altă posibilitate de soluţionare decât revenirea la principiile de bază, formulate de civilizaţie în cursul mersului său înainte.

Dacă e să ne gândim, secolul al XX-lea a fost secolul căutărilor unei noi morale. Din punct de vedere ştiinţific, desigur că a fost un experiment extrem de interesant. Din acest experiment îşi vor extrage noile teorii savanţii, sociologii, lingviştii, politologii. Pe mine însă mă doare foarte mult altceva. Acest experiment s-a făcut cu mari jertfe omeneşti, cu sacrificii umane, care nu vor avea niciodată justificare în istorie. Pentru aceste experimente morale s-a plătit cu vieţi omeneşti şi nu cu puţine.

De aceea secolul al XX-lea trebuie să ne servească avertisment, atunci când ne aventurăm să provocăm schimbări radicale în sistemele morale ale popoarelor, ale civilizaţiei.

Avem computere cu ajutorul cărora putem programa şi obţine nişte rezultate valabile pentru lumea virtuală. Acei care au poftă să implementeze, n-au decât s-o facă. Noi însă trebuie să rămânem fideli principiului axiomatic. Pe pământ nu este nimic mai de preţ ca viaţa omului.

Istoria și morala

Nu ştiu în virtutea căror circumstanţe sau poate aşa o fi conceput Ziditorul, dar omenirea, pe parcursul timpului, are un singur jalon real pentru mersul ei înainte, o singură traiectorie pe care o pictează cu îndărătnicie, începând de la primele desene murale din peşteri şi terminând cu lumile virtuale ale computerului.

Fiecare clipă de război, fiecare clipă de pace a fost depozitată în memoria timpului, parcă special pentru a avea anumite momente de referinţă. Adică, drumul nostru este corect, este mai puţin bine ales sau chiar este greşit.

În tot acest joc al timpului şi al memoriei, figura principală a fost istoricul – omul care a avut datoria să fixeze pe tot ce i-a stat la îndemână, să fixeze evenimentul în raport cu timpul. Şi atunci când au existat goluri, tot istoricul a fost acela care a mers înapoi în timp, pentru a redescoperi momentele pierdute, fiindcă graficul nostru în timp nu poate fi o funcţie discontinuă.

Reţinem că de acest om, de istoric, depinde nu evenimentul în sine, ci reproducerea lui pe retina memoriei, felul lui de a vedea, felul lui de a înţelege, felul lui de a judeca nişte lucruri, de a imprima obiectivitate acestei fixări, acestei memorări. Dar, dincolo de aceste calităţi ale istoricului, este una care este esenţială, căci ea, în cea mai mare măsură, are puterea de a modifica optica judecării istoriei.

Morala istoricului, cărui zeu el se închină, are el conştiinţa că de felul lui onest de a judeca lucrurile depinde greşeala pe care o pot sau nu o pot comite generaţiile viitoare? S-ar părea că un singur om nu poate schimba nimic. Haideţi însă să privim înapoi. Oare multe mărturii avem noi de pe timpul lui Herodot? Ici-colo, frânturi. Dar, în mare parte, noi şi astăzi utilizăm ca sursă primă istoriile lui Herodot. Geografia lui Strabon s-ar părea că este plină de lucruri naive şi aproximative. Dar oare nu o utilizăm noi ca o primă sursă pentru a privi la timpurile deja apuse? Dar dacă aceşti istorici şi mulţi alţii n-ar fi avut conştiinţa că ei trebuie să slujească doar adevărul? Din fericire anticii, îndeosebi istoricii, spuneau adesea: tată n-am, frate n-am, am numai adevărul. Ei deja aveau conştiinţa adevărului istoric.

Să revenim iarăşi la timpurile de odinioară. Oare aceşti istorici nu depindeau şi ei de stăpânii lor, de anumite conjuncturi, de anumite relaţii? Oare bucata lor de pâine nu depindea de felul cum scriau cronicile, de felul cum scriau istoriile, de felul cum reflectau nişte evenimente?

Evident, erau şi ei în funcţie de mai marii vremii. Însă tot ei, nu toţi, erau acei care aveau teama de a nu spune adevărul. Teama asta, de fapt, însemna o părticică importantă din conştiinţa de istoric.

Evoluţia omenirii, progresul tehnic, emanciparea femeilor şi a bărbaţilor, schimbarea reperelor morale ale societăţii nu puteau să nu modifice accentele, termenii chiar, în care se scriu istoriile contemporane. Informaţia stă la îndemână. Internetul te poate muta instantaneu în orice colţ al globului şi s-ar părea că o oază mai prielnică pentru istoricul contemporan este greu de conceput. Parcă nici n-ar fi o legătură între el, omul care stă în faţa unui monitor de 19 ţoli, şi cronicarul care ascute pana de gâscă şi aşteaptă ani de zile ca un călător ocazional să-i aducă o copie din marele arhive ale lumii, pentru a putea completa cronica vieţii lui.

Şi totuşi progresul tehnic uşurează povara muncii tehnice, a muncii de birou. Progresul tehnic nu poate elibera de povoara morală, pe care şi-o asumă omul atunci când doreşte să sfârşească acest drum, atât de delicat, al căutării adevărului istoric.

Nu ştiu dacă în ţările dezvoltate atât de des se schimbă, se reconsideră perioade din istoria recentă. La noi însă a devenit o tradiţie şi, în secolul al XX-lea, ne-am pomenit cu mai multe versiuni ale istoriei noastre. La 1917 am avut la îndemână versiunea ţaristă despre istoria unei palme de pământ dintre Prut şi Nistru. De la 1918 până la 1940 am avut versiunea istoricilor români, de la 1940 până la 1990 am avut versiunea istoricilor sovietici, de la 1990 până la 2001 am avut versiunea istoricilor din Republica Moldova, de la 2001 până astăzi se impune o nouă istorie, un hibrid, istoria integrată.

Interesant e că fiecare din aceste versiuni a avut liderii săi de opinie, a avut continuatori, au fost scrise zeci de tomuri, în care şi-au găsit cuib zeci şi sute de argumente. Însă straniu pentru un cititor ar fi să descopere că de fiecare dată adevărul istoric a fost ceva mai într-o parte, parcă nici n-a stat la îndemâna istoricilor, chiar ai vaga impresie că acest adevăr i-a împiedicat, i-a incomodat să argumenteze poziţia lor. Le-a fost uşor să facă acest lucru? Multor dintre ei, da. Fiindcă ei n-au avut conştiinţa adevărului istoric, pe ei n-a apăsat acea grea povară care i-a robit de-a lungul mileniilor pe sute şi sute de istorici. Povara de a spune numai adevărul.

A scrie o istorie strâmbă este relativ uşor. Pentru aceasta ai nevoie doar de trei puncte de reper: tu ca autor, al doilea punct este guvernarea, care îţi va arunca pentru munca depusă nişte titluri, nişte medalii, nişte bănuţi şi al treilea punct, poate cel mai vulnerabil, este adevărul istoric de care

trebuie să ții cont şi să nu te apropii prea tare de el, fiindcă poți da greş şi s-ar putea să te alegi cu nimic din cele ce te-au ispitit să scrii conjunctural.

Eşti obligat să ții cont de faptul că adevărul istoric are puterea lui în sine, el poate îndrepta erorile istoricilor în timp. Şi atunci, această muncă enormă, această osândă omenească de a spune neadevărul va eşua, aşa cum au eşuat multe deşertăciuni în această lume. Tiraje de miliarde editate în URSS într-o singură clipă s-au transformat în maculatură. Ce s-ar fi întâmplat, dacă lumea ar fi fost conştientă de faptul că trebuie să scrie adevărul? Toate aceste ediții ar fi lucrat şi astăzi pentru progresul societății şi pentru fundamentarea civilizației noastre. Dar aşa, în loc să pornim de la ultima clipă a vieții noastre, precum Sisif ne întoarcem la poalele muntelui ca să împingem la deal bolovanul istoriei.

Ce nu ne ajunge nouă? Nu ne ajunge curajul să penetrăm nişte realități. Nu ne ajunge curajul să spunem pe față nişte adevăruri, nu ne ajunge curajul să recunoaştem că există nişte adevăruri veşnice, eterne. De fapt, aş şterge toate acestea şi aş scrie un singur cuvânt. Nu avem curajul să credem în conştiința noastră.

În loc de post-scriptum, aş adăuga o notă pe care a scris-o istoricul Cristian Popişteanu, regretatul director al revistei *Magazin istoric* din Bucureşti care, în publicația sa, în 1982, a reprodus un citat foarte interesant, cules din edițiile franțuzeşti:

„Despre rolul istoriei şi responsabilitatea etică a istoricului

...Cunoscutul istoric francez, Fernand Braudel, a declanşat în acest an (1980) o amplă dezbatere în țara sa, privind rolul acestei ştiințe, în raport cu conştiința națională:

„Criza învățământului istoric este aceea a tuturor disciplinelor învățământului secundar.

...Trebuie să ținem seamă că elevii de azi nu mai sunt cei de odinioară şi că ei au grave lacune în domeniul istoriei din 1939 încoace”.

Tot în Franța, un sondaj a menționat că 57 la sută dintre francezi consideră învățământul istoriei fundamental pentru identitatea Franței şi pentru respectul celorlalte națiuni. Cu atât mai mult cu cât în aceste decenii ale sfârşitului de secol şi de mileniu, istoria se revendică dintre toate ştiințele sociale a fi cea mai aptă să deschidă punți trainice între state şi popoare, să contribuie la cooperarea între toate țările lumii, să facă să avanseze în mod sigur înțelegerea nu numai pe plan internațional, ci şi pe plan uman. Este cazul să amintim că un celebru istoric britanic, John Robert Seeley, remarca acum mai bine de un secol: „Istoria este politica trecută, iar politica este istoria prezentă”.

Morala dedublării

Atunci când ne ciocnim de Serviciile Secrete, de agenții impuşi să fie altcineva decât sunt în realitate, „îmbrăcarea" unei imagini străine este firească şi are o explicație. Cu totul altfel se explică fenomenul ruperii în două a personalității, apariției celui de-al doilea „eu", fenomen ce se produce în societate în proporții de masă.

Acest fenomen cere câteva condiții: un anumit nivel de cultură a societății, un anumit nivel de bunăstare materială şi nişte obiective strategice în plan ideologic, adică nişte scopuri pe care şi le pune societatea la o anumită etapă şi care, indiferent de faptul sunt sau nu realizabile, totuşi sunt impuse în mentalitatea publică şi încep s-o transforme, influențând-o până la idei de paroxism.

Cel mai bine putem urmări fenomenul dedublării ca fenomen de masă în etapele de tranziție. De ce? Fiindcă la joncțiunea a două sisteme de valori, apare o fisură psihologică, pe care marea majoritate a populației nu e în stare s-o depăşească. Îndeosebi aceasta se referă la pătura cea mai vulnerabilă în plan spiritual – la intelectuali.

Posedând un conservatism al mentalității, format în vechiul sistem de valori, având un bagaj cultural pe care-l consideră sacru, intangibil, aceşti indivizi, ciocnindu-se de altă scară de valori, nu încearcă să facă raportarea directă la noile cerințe, ci pur şi simplu încep să-şi formeze un sistem paralel de evaluare, păstrând intact sistemul vechi.

Ei nu vor să recunoască faptul că valorile, în timp, suferă modificări. Ei se agață cu disperarea unui alpinist de ultimul fragment de stâncă, înainte de a cădea. Treptat, încep să cadă în abisul dintre acele două sisteme de valori şi această cădere, privită în ansamblu, generează criza intelectualității, care imediat se extrapolează peste criza întregii societăți: criza morală, criza spirituală, desființarea sistemului de valori, dispariția idealurilor.

Pentru societate nu există un pericol mai mare decât aflarea îndelungată în suspans între cele două sisteme de valori.

Ce generează apariția acestor fisuri intelectuale? Una din cauzele principale este dogmatismul educației noastre intelectuale. Odată format sistemul de valori într-o personalitate, el treptat este cimentat până la dogmă, până la axiomă, încât orice încercare de modificare este privită ca un sacrilegiu, ca un atentat de revizionism şi, în consecință, perso-

nalitatea nici nu-şi permite să se gândească că ar putea ieşi din sistemul de coordonate deja fixat.

Orice sistem nou, mai bun sau mai rău, este format din anumite interactivităţi umane, este proiecţia unor realităţi dictate de relaţiile economice, relaţiile sociale, relaţiile politice, relaţiile militare, relaţiile ştiinţifice, relaţiile intelectuale.

Orice intervenţie în acest echilibru deja stabilit creează un disconfort pentru acei care vor să adere la el. Apare un conflict interior între personalitatea formată şi cea care trebuie să aibă imaginea noului sistem. Marea majoritate a intelectualilor rezolvă acest conflict pe calea aderării la noul sistem, pe calea acceptării sistemului nou de valori şi, treptat, îşi creează o imagine nouă care parcă ar corespunde noului cadru de valori. Ei generează idei care, în aparenţă, corespund noului sistem de valori. Şi, în felul acesta, ca şi în teatrul de marionete, apare marea problemă a tranziţiei: actorii stau în spate şi trag sforile, iar păpuşile joacă în faţa publicului.

Aceasta este realitatea tranziţiei, acesta este teatrul uman pe care noi nu-l putem vedea şi toată motivarea lui rezidă în veşnica problemă a dedublării intelectualului.

Morala omului de știință

Impactul științei asupra umanității este atât de mare încât, la un moment dat, omul a devenit sclavul propriilor descoperiri. Începi să te întrebi: aceste descoperiri se fac pentru om sau se fac din orgoliul unor savanți, în numele unui progres virtual?

Tinerii ar trebui să facă prima lor excursie nu în marele laboratoare cu sinhrofazotroni, nici să se aplece deasupra microscoapelor atomice şi nici să intre în marele laboratoare chimice şi genetice. Prima lor excursie, a viitorilor aspiranți la victoria mondială a științei, ar trebui s-o facă în spitalele de canceroşi. Să stea alături de oamenii care în fiecare zi, în fiecare clipă se despart de viață, de speranțe, de iluzii, care ştiu că deznodământul este inevitabil, că durerile sunt insuportabile şi care, totuşi, au o singură dorință – vor să trăiască. Dar moartea lor, dar boala lor este legată direct de știință. Ei sunt în relație directă, cu felul cum chimiştii au elaborat pesticidele şi stimulatorii de creştere, împânzind pământul cu combinații chimice mortale. Geneticienii au mers cinic la rădăcina esenței umane, modificând genele fără scrupule, obținând tot felul de hibrizi, mutanți ş.a.m.d. Dar, în fond, ei ne-au propus produse care ne-au atacat direct şi au stimulat acele celule secrete care provoacă cancerul. Fizicienii, cu experimentele lor atomice, au făcut acelaşi lucru; inginerii şi savanții care au proiectat stația atomică de la Cernobâl nu s-au gândit la consecințe, ei au dorit să obțină doar stele de eroi ai muncii socialiste şi nişte privilegii efemere, condamnând la moarte mii de oameni, de la copii până la bătrâni. O moarte care s-a pitit în fiecare dintre ei şi i-a răpus atunci când viața era mai frumoasă.

Acum, când am început să tatonăm solul altor planete, când am inventat cele mai sofisticate bombe, când savanții elaborează viruşi mortali şi testează pe ascuns ba pe ici, ba pe colo eficiența lor, poate ar trebui să ne oprim şi să ne punem întrebarea: oare aceasta este esența progresului, oare la aceasta au visat generațiile de savanți, atunci când, aruncați pe rug, afirmau că pământul este rotund şi totuşi se învârteşte? De la marele adevăruri de care omenirea avea nevoie, de la marea dorință de a avea o viață mai bună, mai interesantă, știința a fost împinsă treptat spre un ungher întunecos, de unde suflă întruna doar răceala morții. Motivul este la suprafață. Motivul este acelaşi de sute de ani. Marele conflict interior care se produce în om – de a rămâne o ființă umană sau de a da prioritate fiarei care zace în noi.

Ființa umană, umanismul în general, întotdeauna a avut un handicap în fața brutei, fiindcă bruta este impertinentă, ea nu are frâne şi îşi urmăreşte scopul cu ferocitatea unei fiare.

Ştiința a încetat să fie umanistă. În numele progresului se sacrifică sănătatea unor generații întregi şi o dată cu ele dispar milioane de posibilități noi de urcare pe scara abruptă a progresului. E ştiut ce este un om – e un mic univers şi stingerea lui echivalează cu stingerea unei lumi.

Toți marii savanți ai lumii, toți acei marcați de geniu, după ce au făcut marele descoperiri au început să fie bântuiți de îndoială: au făcut bine sau nu, au procedat corect, împingând mai departe cunoaşterea lumii, descoperirea misterului ştiințific, dar totodată depozitând în mâinile unor pragmatici, descoperiri care au devenit arme şi care pun în pericol întreaga omenire.

La această temă s-au scris zeci de studii, s-au conturat direcții ştiințifice clare care pun pe cântar avantajele progresului şi impactul lui asupra societății, dar toate aceste preocupări sunt efemere în comparație cu lumea inocentă care moare în spitalele de canceroşi.

Probabil, secolul al XXI-lea îşi va schimba orientarea. Trebuie să fie învins egoismul generațiilor pragmatice, spiritul americanismului brut care declară că nu importă consecințele, că dacă se investesc bani, savanții sunt obligați să dea rezultatele promise. Acest joc periculos îl putem încheia numai aducând în prim-plan morala omului de ştiință.

Cu ani în urmă, citisem într-un ziar o informație curioasă: un om foarte bogat, murind de cancer, a lăsat în testament rugămintea ca savantului, care va descoperi remediu împotriva cancerului, să i se toarne o sculptură din aur în mărime naturală. Au trecut ani de atunci şi testamentul rămâne neîndeplinit, fiindcă nu s-a descoperit nici un leac împotriva acestei boli demonice.

Dacă am fi ştiut bine legendele antichității, dacă am fi ținut cont de morala lor, poate omenirea ar fi avut astăzi o altă soartă. Scriind aceasta, mă gândesc nemijlocit la mitul despre cutia Pandorei. A fost foarte uşor să fie deschisă, să se dea drumul din ea tuturor relelor, dar nimeni nu mai are puterea să le adune şi să le încuie înapoi.

Mă gândesc că, de fapt, prima lecție pentru viitorii savanți, acolo, în saloanele bolnavilor de cancer, ar trebui începută cu povestea despre cutia Pandorei şi terminată cu o singură rugăminte: ca ei, în viața lor ştiințifică, să facă totul, fiind ghidați numai de conştiință şi scopul lor suprem să fie nu progresul tehnic în sine, ci dispariția spitalelor. Acesta va fi indicatorul că lumea a început să scape de suferințe.

Despre geneza unui stat

Citind manuscrisul lucrării *Istoria serviciilor secrete. Breviar* (Chişinău, 2004) de Tudor Botnaru şi Alexandru Ganenco, am găsit câteva idei interesante care, la vremea lor, n-au fost folosite sau poate chiar intenţionat au fost ignorate de acei care au creat formula actuală a statului moldovenesc. Spre exemplu, crearea Israelului în 1948 s-a făcut fulgerător. Aici s-au întâlnit câteva linii strategice pe un plan bine conceput când, pe de o parte, teritoriul Palestinei a fost curăţit de palestinieni şi pământurile au fost ocupate de evrei; pe de altă parte, din unităţi de voluntari pregătiţi a fost formată, în prealabil, o armată capabilă să dea riposta oricărui agresor. Şi ceea ce este mai important, în paralel, au fost create structurile serviciilor speciale care, de fapt, sunt fundamentul acestui stat. Aşa cum o casă într-o zonă seismică o îmbraci cu brâie de beton armat, tot aşa reţelele serviciilor speciale au stat la baza consolidării statului Israel. Este un exemplu perfect, când interesul naţional este susţinut nu numai declarativ, dar şi prin crearea unor structuri adecvate, care îşi asumă responsabilitatea pentru viaţa statului.

În lumea întreagă, militanţii evrei luptă pentru democraţie. Fac puşcărie în ţările unde nu sunt respectate drepturile omului, unde nu se ţine cont de constituţie. În marea lor majoritate fiind jurişti, au contribuit la scrierea constituţiilor în diverse ţări, cerând insistent respectarea lor. În Israel însă serviciile speciale pot aresta fără aviz prealabil, te pot judeca cu judecata închisă, pot face şi alte „minuni”, care în lumea civilizată ar părea incompatibile cu noţiunea de democraţie.

Şi totuşi acest lucru se face în numele unui singur ideal: consolidarea statului Israel. Şi, cred, este justificat, atunci când îţi pui în faţă un scop atât de nobil.

Serviciile speciale controlează nu numai viaţa politică. Ele controlează structurile militare, structurile economice şi diaspora din lume. În orice moment se ştie ce, cum şi unde se întâmplă şi la ce se poate aştepta statul Israel din partea adversarilor săi.

Dar să nu idealizăm un singur caz. Acest model Israelul l-a preluat de la americani, l-a îmbogăţit, ducându-l la perfecţiune. Americanii, la rândul lor, s-au inspirat de la englezi şi germani şi tot aşa mai departe.

Ce-am făcut noi în Republica Moldova? Primul lucru pe care l-am făcut a fost demolarea serviciilor speciale. Sub pretextul că sunt prosovietice, proruse, procomuniste. Am redus influența acestor servicii la maximum şi ne-am pomenit în situația când statul în formare nu are nici o apărare de nicăieri. Justiția, pusă între parantezele unei structuri statale care nu i-a oferit dreptul la autonomie, a fost utilizată ca un instrument al guvernării, relațiile economice necontrolate au degradat în economie tenebră şi criminalitate excesivă, delapidările economice au atins proporții fabuloase şi, după un deceniu de tranziție, ne-am pomenit cu un stat în care 3% din populație se simte bine, are conturi în băncile de peste hotare, poate influența societatea atât economic cât şi politic, iar restul populației pauperizează, fapt recunoscut şi în plan european. Nu sunt vinovați anumiți oameni. Este prea uşor de a pune în cârca unei persoane toate erorile. Este o fugă elementară de responsabilitate. Aceste greşeli au fost comise conştient, au fost calculate, fiindcă argumentul nostru se impune – a fost distrus sistemul de control asupra societății. Aici vin cu o remarcă: serviciile speciale au fost şi trebuiau să fie excluse din viața politică, în schimb păstrate în restul sferelor vitale ale societății.

Corupția, birocrația, rămase fără control, au devenit atotputernice, încât astăzi readucerea societății noastre într-o stare de echilibru normal necesită serioase eforturi financiare, legislative, morale şi, desigur, foarte mult timp.

A fost nevoie de acest haos. Pentru că marii strategi politici, cu o mână au acceptat formarea acestui stat, iar cu alta au semnat pentru rămânerea lui în zona de influență rusă, or, Rusia, ca nucleul unui atom, întotdeauna are nevoie de sateliți pe orbitele sale. Nu contează formula imperiului, important e ca cei care au grijă de acest imperiu să fie siguri că destrămarea nu se va produce. Pur şi simplu, imperiul a luat o formulă calitativ nouă. Dacă e s-o definim, aşa şi îi putem spune: formula atomului.

Societatea dezechilibrată, adică 97% din populația educată într-o lume autoritară comunistă, nu acceptă alte instrumente de luptă contra haosului decât dictatura, decât o forță puternică, care ar instaura ordinea, care ar echilibra straturile sociale. Este o iluzie. Orice dictatură conservează numai starea dată, fiindcă dictaturile, fiind expresia unor stări sociale nepredispuse spre evoluție, nu pot oferi societății soluții strategice pentru redresarea situației.

De aici, avem o singură formulă de salvare. Democratizarea societăţii, eliberarea justiţiei şi a presei de sub tutela birocraţiei statale şi, în paralel, un control foarte riguros al structurilor interioare ale statului. S-ar părea că optăm pentru un paradox: democratizarea şi controlul excesiv. Trebuie însă să ţinem cont de faptul că democraţia, în esenţa ei, este voinţa poporului, iar poporul poate controla o situaţie anume cu ajutorul unor structuri bine puse la punct.

Dacă cineva se gândeşte că acordăm prea mare importanţă serviciilor speciale, noi contraargumentăm prin faptul că aceste servicii în esenţa lor sunt elitare, de o înaltă ţinută morală, ceea ce nu putem spune despre Ministerul de Interne, despre Justiţie ş.a. Moralitatea serviciilor speciale ar trebui multiplicată, difuzată, amplificată, transformând-o într-un bun al întregii societăţi. Pericolul cel mare însă a fost şi este antrenarea acestor forţe bine organizate în confruntările politice. Elocvent în acest sens este exemplul Rusiei, unde aceste structuri au pus mâna iremediabil pe conducerea de vârf a statului, dictând acum şi pe viitor toată viaţa politică, socială a acestei mari ţări.

Noi însă în teritoriul nostru mic, în intenţia de a consolida un stat rupt în două de ambiţiile politice străine, suntem datori să găsim acea reţea din beton armat care ar consolida construcţia noastră şubredă. Dacă în anii ’90 am improvizat construcţia statului, acum, la nivelul anului 2004, suntem datori să fundamentăm câteva lucrări teoretice ce ţin de domeniul construcţiei acestui stat. Ca material putem folosi experienţa altora. Unul dintre piloni ar putea fi serviciile noastre speciale.

Mitul uitării înapoi

Dacă vă amintiți frumoasa legendă despre Orfeu şi Euridice, această poveste de dragoste este construită pe un singur detaliu, adică are o poantă neaşteptată, o privire aruncată înapoi. Nu cred că toți îşi amintesc exact povestea.

Iar fabula e extrem de simplă. Orfeu, cu naiul lui, ştia să vrăjească lumea. Şi atunci când a văzut-o pe frumoasa Euridice, a înțeles că ea este unica lui dragoste. Nu-şi închipuia viața fără ea. Dar aşa cum se întâmplă în orice poveste, o forță rea a încercat să-i facă rău nimfei Euridice. În fuga ei a căzut într-o groapă, unde a fost muşcată mortal de un şarpe.

În fața cântecelor lui Orfeu n-au rezistat nici luntraşul Charon, care duce cu luntrea umbrele morților pe tărâmul veşnic. N-a rezistat şi a luat cu el un om viu – pe Orfeu. În fața lui n-a rezistat câinele Cerber, cu trei capete şi care păzea intrarea în tărâmul veşnic. Precum în fața cântecului n-a rezistat marele Hades, stăpânul acelor tărâmuri. S-a lăsat înduplecat şi i-a permis lui Orfeu s-o ia înapoi pe Euridice. A pus însă o condiție, o condiție foarte simplă. Până nu iese din tărâmul veşnic, nu are dreptul să întoarcă capul să o privească. Dacă face acest lucru, o pierde pentru totdeauna.

Orfeu a rezistat până aproape de ieşire. Erau trei, patru paşi până la lumina soarelui. Un gând, însă, de îndoială l-a făcut să întoarcă capul. S-a gândit că Euridice, mergând în urma lui, poate rătăci drumul. O singură privire înapoi a fost suficient ca ea să se prefacă în fum şi să dispară în neant.

Cântecele lui Orfeu au fost extrem de jalnice şi moartea lui aproape şi-a pierdut semnificația în momentul când nimfele zeului Dionisos, uşor amețite de vin, i-au propus să aleagă pe una din ele în locul frumoasei Euridice. Ele aveau pretenția să creadă că o pot înlocui. Orfeu le-a alungat pur şi simplu. Fapt pentru care răzbunătoarele nimfe l-au rupt în bucăți.

Dincolo de frumoasa poveste, dramatică şi tristă, este o altă morală, un alt adevăr.

Mă gândesc la o situație mult mai prozaică. Mă gândesc la noi. Noi, care în virtutea unei situații istorice, am păşit pe tărâmul în care s-au comis cele mai mari crime şi fărădelegi în numele unui viitor luminos.

Pe tărâmul în care au murit cca 60 milioane de oameni, iar cei rămaşi în viaţă aşa şi n-au văzut pământul făgăduinţei şi fericirea veşnică promisă.

Mă gândesc, totuşi, ce ne face să ne uităm înapoi, să ne întoarcem spre acel tărâm cu gândul că acolo am fost mai fericiţi. Mă gândesc că este de vină nu numai firea pragmatică a omului, inertă, pusă pe agonisire şi pe realizarea unor pofte fiziologice. Vina principală o are, probabil, insuficienţa de cultură.

Omul n-a fost învăţat să judece în categoriile frumosului, să vadă pragmaticul prin această prismă, să înţeleagă că nu poţi prin moartea altuia să fii tu fericit, să înţeleagă că mersul înapoi niciodată nu înseamnă mersul înainte.

Dacă lumea noastră ar fi avut o educaţie clasică, ca să citească morala mitului despre Orfeu şi Euridice, poate şi ziua pe care o trăim astăzi n-ar fi fost atât de sumbră şi speranţele noastre nu ar fi fost atât de modeste.

Chiar dacă trecem această parabolă de pe câmpul politicului pe cel pur omenesc, înţelegem prea bine că ceea ce-am trăit întotdeauna va rămâne numai înapoi. Iar marele mister al existenţei noastre, totuşi, trebuie să-l descoperim numai înainte, în necunoscut.

Îmi pare foarte rău de Orfeu. De fiecare dată când mă gândesc la sentimentul lui de dragoste pură, îl cert în gând pentru lipsa de răbdare. Ce însemna să facă încă trei paşi şi să nu privească o dată înapoi? Ar fi salvat-o pe Euridice, ar fi salvat dragostea lor şi poate în lumea asta era o poveste de dragoste, mai puţin tragică, dar cu o pereche mai fericită.

Despre sufletul basarabeanului

Am ferma convingere că în fiecare om trăiesc două ființe: una bună şi una rea, una albă şi una neagră, una umană şi una fiară. Această împărțire este aşezată pe un criteriu atât de firesc, încât plus şi minus nu sunt suficienți pentru a încadra acest fenomen foarte rar întâlnit în mijlocul unei populații care a trăit ani de zile la frontiera dintre două lumi, care a format în om două suflete.

Nu mă refer la cazul în care vorbim de un suflet optimist şi unul pesimist sau la cazul în care avem un suflet romantic şi altul prins în ghearele tristeții. Este vorba de două sigilii, de două amprente distincte pe care le poartă acest popor situat între două fluvii, Prut şi Nistru. Două sigilii la două culturi – cultura latină cu toată istoria ei milenară, cu un fir subțire, aproape pierdut, care răzbate din vorba mai mult răstită a acestor oameni, un limbaj vulgar, în mare parte degradat, parcă nici n-ar face legătură cu celebrii urmaşi ai Romei şi cu marii făuritori de cultură ai latinității, care au luminat şi vor lumina secole.

Privit mai îndeaproape, acest basarabean nostalgic după valorile româneşti, lăcrimează fără încetare când aude *Pe lângă plopii fără soț* sau *Să-mi cânți, cobzar bătrân, ceva...* Se răscoleşte în toată ființa lui şi secole de suferință parcă s-au concentrat special în nişte sentimente în stare să declanşeze cu erupția lor aproape vulcanică de sentiment național.

De patriotism, de stare de sacrificiu. Şi tot el, acest basarabean care întinde urechea după o „vorbă moldovenească" pe străzile Parisului, pe străzile Londrei, pe străzile Madridului şi care se simte ataşat româneşte de orice pământean pe care îl întâlneşte, se poate întoarce brusc şi-ți spune drept în față cuvântul „blin". Şi dacă insişti dincolo de şuvoiul de cuvinte neaoşe, încet-încet răzbate a doua față, cea a scitului, a mongolului care a străbătut stepele ruseşti, ajungând până în preajma Carpaților. O vorbă presărată cu înjurături în mai multe etaje descoperă fără tăgadă influența celei de-a doua culturi, celui de-al doilea sigiliu spiritual. Şi dacă într-un moment ar răsuna pe neprins de veste celebra *Kalinka* sau *Oci ceornâe*, sau *Iamşcik, ne goni loşadei*, ai să vezi cum în colțurile ochiului îi răsar nişte lacrimi şi în ele ar prinde glas toată stepa rusească şi toate viscolele mari ale Rusiei, şi toate pădurile ei cântând, hălăduind prin sufletul lui.

El a uitat că este latin şi toată fiinţa lui în acel moment este deja slavă.

Ce este acest om? Este o catastrofă. De ce? Pentru că aceste două suflete sunt legate de un singur trup şi nu este nici o forţă, nici o posibilitate de a diseca clar care este partea slavă şi care este partea latină.

Este poate cel mai dureros fenomen de îngemănare a două culturi. Este poate cel mai puţin studiat fenomen social, fiindcă în baza unui studiu obiectiv am putea obţine o soluţie unică de toleranţă pentru popoarele lumii, între religiile lumii, între culturile lumii. Dar, în primul rând, am reuşi să-l împăcăm pe el, să-l lămurim de ce simte atât de bine nostalgia a două etnii atât de diferite.

Cel mai elocvent şi cel mai concret exemplu pe care îl aducem este legat de marele scriitor Leon Dobronravov care, după ce a debutat excelent în literatură, după ce a fost declarat de Maxim Gorki drept cea mai mare speranţă a literaturii ruse, fiind mânat de valurile revoluţiei, în 1919 a ajuns la Chişinău, unde la numele Dobronravov a adăugat şi numele bunicului său Donici, adică descendent din marea familie a doniceştilor. A publicat în limba română povestiri şi volume care au făcut epocă, ca să numim numai două din ele: *Revoluţia rusă,* editată în 1923 şi prefaţată de Nicolae Iorga şi romanul *Noul seminar*, editat în 1927. Pentru el a fost inacceptabilă Rusia bolşevică şi prea strâmtă România Mare şi de aceea a murit la Paris în 1926.

S-a încercat, pe parcursul secolelor, să se facă o dezlocuire. Ruşii au încercat insistent să-i dezlocuiască pe românii din sudul Basarabiei. Rezultatele au fost nule. Prima scânteie de conştiinţă naţională a declanşat reacţia firească de revenire la normalitate.

Acelaşi lucru l-au încercat, în câteva rânduri, românii. Mă refer concret la perioada interbelică, la anii '20 ai secolului XX, când rezultatul a fost contrar celui aşteptat.

Aici parcă s-ar impune o singură concluzie. Trebuie să facem ceva ca să le împăcăm. Ca aceste două suflete îngemănate să nu fie ostile unul faţă de altul, să fie în plină înţelegere şi treptat să descoperim acea armonie care, de fapt, ar trebui să domnească în sufletele noastre, dacă ne considerăm creştini adevăraţi. Sunt multe lucruri de studiat în acest fenomen. Probabil, sociologii, filozofii şi istoricii ar trebui, pentru moment, să încheie un armistiţiu şi ambele tabere să se aşeze faţă în faţă, elaborând un plan de cercetare, din care am putea extrage o nouă strategie pentru existenţa şi conduita basarabeanului.

Cât n-ar fi de straniu, dar timpul ne-a cruţat, fiindcă procesele de

eroziune spirituală au, totuşi, o viteză mai mică decât fenomenele fizice. De aceea avem suficiente şanse de a începe acest proces şi de a găsi o cale ingenioasă de rezolvare a lui.

Văd această soluție în respectarea reciprocă a celor două culturi, în promovarea lor şi, pentru a crea un fundal favorabil viitoarei evoluții, aş aduce în acest decor încă o cultură, cu totul de altă factură, cultura anglo-saxonă, care ar deveni un reper ideal pentru felul cum noi implementăm ideea celor două culturi. Explic simplu: aş decreta a doua limbă de stat – limba engleză, fiindcă încercând să decretăm limba rusă ca limbă de stat, noi, de fapt, comitem o greşeală elementară. E o greşeală să impunem majorității o limbă minoritară pentru Republica Moldova şi fără o perspectivă europeană. Perspectiva europeană a basarabeanului este limba engleză, iar şansa lui de salvare ține de promovarea celor două suflete gemene.

Lenin – un paradox al istoriei

După moartea lui Lenin, chiar poate ceva mai înainte, a început promovarea unui cult nemaipomenit al acestui conducător al proletariatului.

Era firesc ca un regim, care se declarase antimonarhic (deci cultul monarhiei era abrogat), un regim care se declarase ateist (deci cultul creştin al lui Iisus Hristos era abrogat), să-şi construiască un nou idol. Aşa este omenirea, de când au apărut primele formaţiuni tribale şi până astăzi: ea parcă se simte mai sigur atunci când are un lider, un simbol necunoscut, adică induşii lui Buda, musulmanii lui Muhamed, evreii lui Moise ş.a.m.d.

Cioplirea unui idol dintr-un om viu o fac maeştrii de imagini, adică acei specialişti care astăzi fac companiile prezidenţiale, fiind numiţi image maker. Primul image maker al lui Lenin a fost Stalin. El a dat coordonatele exacte ale reprezentării publice a chipului marelui conducător – un geniu al proletariatului, un om de o moralitate ieşită din comun, un orator desăvârşit şi multe alte „minuni" care, în esenţă, erau nişte mici scorneli. Realitatea a fost alta – un raportor slab, care grasia şi care nu se putea impune unui auditoriu. De aceea prefera cuvântările tăioase, agresive, utilizând un vocabular la limita bunei-cuviinţe. O morală îndoielnică, pentru că tot partidul bolşevic ştia că adevărata pasiune a lui Lenin este Inesa Armand. Nadejda Krupskaia a fost, pur şi simplu, un tovarăş de idei, care a stat mereu în preajmă, scutindu-l de greutăţi materiale şi fiind o perfectă acoperire pentru un revoluţionar care se considera teoretician şi care, de fapt, doar atâta şi era.

Mari probleme genera originea lui socială. Părinţii lui erau oameni cu o situaţie materială foarte bună şi imaginea nu se potrivea cu ideea originii proletare, origine obligatorie pentru fiecare comunist veritabil. Iată de ce tatăl lui, Ilia Ulianov, a fost declarat ca fiind un simplu funcţionar într-un departament gubernial al instrucţiunii publice, fără a specifica faptul că postul ocupat de el în ierarhia structurii de stat era echivalentă cu postul de general. Aici iarăşi apare un detaliu foarte inconvenabil pentru image makerii lui Lenin. Un copil crescut într-o familie elitară, educat într-un spirit nobil, îşi trădează clasa din care a ieşit. Devine adversar ostil acestei clase şi când ajunge la putere, o nimiceşte fără cruţare. Întrebarea se impune: este vorba de o răzbunare sau mai degrabă avem pe faţă o anomalie ereditară?

Nicolae Berdeaev, un mare filozof rus, contemporanul lui Lenin, o defineşte astfel – Lenin a fost un filozof reacţionar, un om cu joasă

cultură, din care cauză a şi luptat cu tot ce este cult. Nu este o caracteristică prea lesnicioasă pentru marele conducător al proletariatului, este mai degrabă o definiție obiectivă, schițată de un filozof.

Privind retrospectiv evenimentele începutului secolului XX, înțelegem că în acest om s-au întâlnit drumurile întortocheate ale mai multor contradicții: conceptuale, filozofice, politice, morale. Din conflictul acestor contradicții a şi izbucnit acea revoltă confuză care, ca o bombă umană nemaiîntâlnită, a ars totul în calea sa. Tot ce însemna conştiință, tot ce însemna onoare, tot ce însemna morală de clasă, etică şi estetică, tot ce putea aminti de alte valori decât cele comuniste, a fost nimicit sau aruncat în groapa istoriei. Acest mare gropar a fost declarat părintele unui nou cult – leninismul.

Putea oare un asemenea om să devină cu adevărat idolul milioanelor? Nu putea. Pentru că oricât n-ai cârpi plapuma de pe Uniunea Sovietică, prin găurile acestei plapume se întrezăreşte Gulagul. O țară prefăcută într-un cimitir de milioane nu putea fi ascunsă, oricât ar fi dorit serviciile speciale şi acei care aveau interesul să păstreze taina despre adevăratul Lenin. De la acoperirea marilor crime s-a ajuns la needitarea operelor lui Lenin sau a fragmentelor care nu erau convenabile ideologilor Imperiului sovietic. Şi, ca rezultat, sute de paradoxuri au ros ca nişte gândaci de bucătărie tot ce a fost din chipul marelui conducător, fiindcă el n-a venit ca Hristos cu cinci pâini să hrănească un popor sau cu zece precepte morale ca să refacă conştiința poporului. El a venit cu matrosul Jelezneac, care a pus ultimul punct în Adunarea Constituantă a Rusiei şi acest matros a intrat în istorie ca un gropar, care a aruncat prima lopată de țărână peste sicriul democrației ruse.

Imaginea lui Lenin s-a erodat într-atâta, încât neocomuniştii contemporani aproape că se sfiiesc să-i pronunțe numele. Îl consideră al lor numai în măsura în care vor să justifice existența statului sovietic. În rest, înțeleg prea bine – cu imaginea virtuală a lui Lenin nu mai ai ce face într-o lume virtuală a Internetului total, tot aşa cum secera şi ciocanul ți se par nişte instrumente atât de primitive într-o epocă a roboților şi a sateliților care dirijează lumea.

Totuşi, istoria lui Lenin ar trebui să fie pentru noi o lecție. Nu poți construi nimic, atâta timp cât la temelie nu pui nişte veritabile precepte morale. Nu poți construi manipulând opinia publică şi obținând rezultate de moment de o durabilitate îndoielnică. Trebuie să mergi pe drumul lung al lui Moise, rătăcind prin pustiu 40 de ani ca să-ți educi poporul, salvându-l de cea mai grea povară care poate să existe pe pământ – de conştiința de rob.

Prețul minciunii

Prima unealtă a trădătorului este minciuna. Este cea mai scurtă cale de a fugi de adevăr. Este cea mai uşoară cale care, de fapt, se măsoară numai cu o singură unitate de măsură, cu laşitatea.

Indiferent ce motivație ar avea, adică a fost utilizată în scopuri nobile sau în scopuri perfide, minciuna rămâne aceeaşi gravă trădare şi dacă am fi mai capabili, mai dotați psihologic, poate după felul de a spune minciuni am putea contura un fotorobot al mincinosului. Şi aceasta este necesar, fiindcă cel mai des autorii minciunilor preferă umbra anonimatului. Mai rar se ascund în spatele unui nume de împrumut şi aproape niciodată nu figurează cu numele lor adevărat.

Minciuni întâmplătoare nu există. Ele sunt rodul unui efort mintal şi arta de a spune minciuna, de a lansa o minciună, face parte din arsenalul indivizilor cu un intelect mai mult sau mai puțin dezvoltat. Care este frâna, care este filtrul care nu permite înecarea noastră definitivă în minciuni? Obrazul omului.

Cel mai des, chiar şi cei mai viguroşi mincinoşi, surprinşi asupra faptei, roşesc, obrazul lor este ca o hârtie de turnesol care verifică minciuna. O spunem asta la modul general, fiindcă, aplicată concret la viața noastră cotidiană, minciuna este utilizată pe rol de explozibil psihologic. Deschideți orice ziar şi o să vă împiedicați nu de informații prost verificate, ci de neadevăruri, frumos ambalate şi plasate ici-colo ca, atinse din greşeală, să explodeze întocmai ca şi mina antipersonal.

Ziarul *Moldova Suverană* din 18 martie 2004, un oarecare Gheorghe Ungureanu scrie aproape o pagină despre opoziția armată a basarabenilor împotriva armatei române.

La această temă s-au scris multe volume şi poate n-ar fi cazul să mai zăbovim o dată; ştim prea bine că unghiul de vedere al autorilor întotdeauna a fost fixat de partea Rusiei, fie ea țaristă, sovietică ş.a.m.d. O singură frază însă reține atenția, fiindcă este o minciună crasă. Autorul afirmă: la momentul intrării armatei române în Basarabia, la 13 ianuarie 1918, acest teritoriu se afla sub jurisdicția Rusiei. S-ar părea că nu este nimic de comentat. Într-adevăr, după 1812 frontiera de vest a Rusiei era stabilită pe râul Prut. Jurisdicția ar fi fost în cazul în care la 26 octombrie 1917 nu ar fi avut loc revoluția lui Lenin de la Petrograd, revoluție în care conducătorul de atunci a proletariatului a

declarat dreptul popoarelor la autodeterminare. Fapt care s-a şi întâmplat. Toate popoarele subjugate din imperiu şi-au creat parlamente şi au început să meargă de sine stătător spre o viaţă. Aşa s-a eliberat Finlanda, aşa au devenit independente Republicile Baltice, aşa a ieşit din cadrul imperiului Polonia, aşa a apărut parlamentul de la Mensk, a început să activeze Rada ucraineană şi, desigur, şi basarabenii, după mai multe clarificări de poziţie cu Ucraina, care avea pretenţii teritoriale, au reuşit să-şi formeze propriul Parlament – *Sfatul Ţării*. Acest prim parlament al Basarabiei şi-a asumat întreaga conducere asupra provinciei.

La 2 decembrie 1917, parlamentul adoptă hotărârea despre formarea Republicii Autonome Moldoveneşti. Despre jurisdicţia Rusiei nu putea fi vorba, când între Rusia şi Republica Democratică Moldovenească exista Republica Samostiinică Ucraineană. La 24 ianuarie 1918, Republica Autonomă se declară independentă; deci în perioada de după momentul formării *Sfatului Ţării* nu se poate vorbi despre o jurisdicţie a Rusiei asupra acestui teritoriu.

Cine insistă asupra acestui fapt este un mincinos, deoarece încă pe timpul lui Kerenski, adică pe timpul guvernului provizoriu, situaţia politică a Basarabiei a fost hotărâtă în direcţia autonomiei şi a ieşirii treptate de sub oblăduirea centrului.

De ce acest mincinos Gheorghe Ungureanu are nevoie de respectiva frază? Fiindcă în această teză este ascunsă pretenţia URSS asupra Basarabiei şi ocuparea noastră din 28 iulie 1940, represiile care au urmat şi tot terorismul antinaţional care a durat până în 1990 îşi găseşte o lejeră motivaţie în această sintagmă: Jurisdicţia Rusiei. Acelaşi mincinos uită că Rusia Sovietică a lui Lenin s-a dezis de dreptul de moştenitoare a vechilor tratate ale Rusiei Ţariste. Ea n-a vrut să plătească nimic din ceea ce împrumutase ţarismul şi atunci ne întrebăm: de ce această confuzie voită a unor categorii juridice? De ce această implicare pe tărâmul delicat al dreptului internaţional?

Răspunsul parcă ar veni de la sine: în spatele mincinosului Gheorghe Ungureanu se ascunde un trădător.

Cine ştie câţi vor mai fi fiind de aceştia, când istoria noastră ne oferă exemple de trădare fără precedent în istoriile altor popoare. Mă gândesc la cei doi boieri, care la 1812, pentru nişte pungi cu galbeni, au favorizat vinderea teritoriului Basarabiei ruşilor. Au plătit cu capetele

această trădare, dar bucata de pământ scăpată în mâna ruşilor aşa şi nu poate fi eliberată definitiv.

Mă gândesc la boierii noştri moderni care, fără scrupule, au vândut Ucrainei un teritoriu de lângă satul Palanca. Şi aceasta într-o epocă în care tratatul de la Helsinki interzice modificarea frontierelor, pentru că cedarea unui centimetru național este considerat mai mult decât o trădare a intereselor naționale.

Mă întreb: ce se întâmplă cu noi? De câți bani avem nevoie ca să nu mai facem această pactizare cu diavolul şi să vindem ceea ce nu se vinde, să spunem lucruri care nu se spun şi să nutrim vise pe care să le trădăm.

În vremurile de odinioară, când valoarea cea mai de preț a omului era morala, minciuna şi trădarea aveau o rezultantă obiectivă. Odată prins cu oca mică, mincinosul sau trădătorul era exclus din rândul oamenilor de onoare şi nu-i rămânea decât o singură soluție – să pună mâna pe pistol şi pistolul la tâmplă.

Nu vă îndemn să cumpărăm pistoale, vă îndemn să ne oprim şi să cântărim unde este minciună şi unde este adevăr. Ce ne spune minciuna şi ce ne spune adevărul? Şi vom găsi noi în țara asta mică un stâlp al infamiei de care să-i legăm pe cei care profanează toate noțiunile sfinte şi le detestă fără neruşinare.

Trădarea

Drumul spre dictatură trece prin grădina trădării.

La polul opus al sacrificiului găseşti trădare.

Nu-i vorba despre un antonim, categorie filologică, ci este vorba despre un antonim moral.

Originea trădării, fie ea colectivă sau personală, este una singură – egoismul, *ego,* pus înainte de toate şi de toţi, ca o categorie supremă pentru individ.

În jurul acestui *ego* el aranjează tot universul, după principiul sistemului solar.

Din acest aranjament el îşi construieşte schema trădării.

Din egoism rezultă interesul de grup, interesul material, satisfacerea unor orgolii bolnave etc.

Curios, dar problema trădării este tangenţială cu problema eroului, căci trădătorul, pentru noi, poate fi erou pentru alţii şi invers.

Deşi se spune că cine a trădat o dată, o va face de mai multe ori.

Aceste definiţii pot fi judecate ca nişte categorii abstracte, fiindcă doar senzaţia este iluzorie.

Trădarea, pusă între semne de valori absolute, tot trădare rămâne.

Indiferent ce motivare ar sta la baza ei.

Pentru un individ, trădarea din dragoste este o catastrofă, la fel cum aceeaşi dimensiune poate avea şi trădarea de ţară.

Deşi se obişnuieşte să se spună că trădarea este mare şi mică, suntem conştienţi de faptul că suma aritmetică a valorilor mici, până la urmă, se compune dintr-o sumă mare.

Trădarea este directă şi indirectă, adică având un plan bine conturat, trădătorul îl realizează fără ca să se ţină cont de consecinţe.

Adică îşi urmăreşte scopul trădării ca pe o idee fixă.

Dar oare asta scade din gravitatea faptei?

Sau adaugă ceva la antivaloarea ei morală?

La fel cum, mai ales în politică, se utilizează procedeul trădării indirecte.

Explicaţia este nobilă.

În numele marilor idealuri, se comit nişte fapte care, judecate atent, până la urmă, converg într-un act de trădare.

Din punctul de vedere al moralei sănătoase, ele sunt la fel de reprobabile ca şi alte trădări.

Curios, totuşi, cum se formează într-o naţiune sentimentul de a nu te teme să trădezi?

Care este pilonul care se frânge uşor în faţa ispitei de a trăda?

Winston Churchill spunea: "Anglia n-are duşmani, Anglia n-are prieteni. Anglia are interese".

Redusă la nivelul individului, această teză defineşte clar morala englezului.

Morala noastră, la fel, poate fi definită prin formulările clare din folclor.

Capul plecat sabia nu-l taie.

Originea reală a trădării noastre se ascunde în morala noastră duplicitară.

Fiindcă a bârfi este deja o trădare, fiindcă a urî este deja o trădare, fiindcă a invidia este deja o trădare.

Este o trădare pe care o accepţi la nivelul conştiinţei.

Obişnuinţa cu aceste mici trădări te fac să cauţi soluţionarea practică a unor interese care, în cele din urmă, vor da o trădare ca la carte. Urându-ţi inamicul, adversarul, partenerul, ai să faci tot posibilul ca să-i anihilezi.

Iar natura omenească, fiind o natură complexă, în care adeseori lipsesc frânele, dorinţa de anihilare din răzbunare ajunge până la principiul – ori totul ori nimic.

Şi atunci trădarea de ţară devine o chestiune elementară.

Există oare vreun antidot împotriva trădării?

Există.

Morala.

Conturarea clară în individ a conştiinţei că a face rău nu este bine, că albul este alb şi negru este negru. Şi verdictul că la momentul când încurci culorile, vei fi declarat daltonic.

De aici, societatea te va cunoaşte ca pe un om care nu face deosebire între alb şi negru, între bine şi rău.

Ba mai mult, societatea trebuie să aibă aceste criterii, implementate în toate structurile sale, adică în morala societăţii civile, în biserică, în şcoală, în justiţie, peste tot.

Omul, de la naştere şi până la moarte, trebuie se ştie că societatea îl va aprecia, în primul rând, după proba morală.

Nimeni nu poate interzice trădarea.

Nu există legi sau interziceri.

Există legi să pedepseşti.

Totuşi, consider că cea mai mare pedeapsă a fost şi rămâne dezaprobarea publică.

Opinia societății, formată corect, nu acceptă trădarea.

Un al doilea jalon, la fel de important, rămâne a fi conştiința individului.

Constantin Stere spunea: „Nu recunosc alt judecător pentru faptele mele decât conştiința mea”.

Trădarea individului are repercusiuni, în primul rând, asupra lui, când e cazul de viața personală.

Trădarea în viața publică poate genera o catastrofă.

Nu e vorba numai de vinderea unor secrete militare, de cedarea unor scheme strategice ci, în primul rând, în relațiile dintre oameni, în momentul trădării, poate apărea o conjunctură, care ar facilita cataclismele sociale.

Uitați-vă cum se naşte o huntă militară.

Militarii, care ar trebui să stea la straja intereselor țării, fiind ahtiați de putere, pun în funcție structura lor disciplinată şi preiau conducerea într-o țară.

S-ar părea că totul se face în numele binelui, că toate declarațiile lor conțin un singur mesaj: în numele prosperării poporului, noi am preluat puterea.

Dar, privit sub alt unghi, acest gest înseamnă încălcarea jurământului pe care fiecare militar l-a depus atunci când a decis să îmbrățişeze această carieră.

Este aceasta o trădare?

Da.

Fiindcă încălcarea unui jurământ, oricare ar fi motivația ei, este o trădare.

Un alt caz, foarte frecvent la noi în politică în ultimii ani.

În numele idealurilor democratice, oamenii politici speculează şi se dezic de principii doar în numele realizării unor scopuri de moment.

Este aceasta o trădare?

Da.

Trebuie dezaprobată de societatea civilă?

Da.

Spuneam în motoul nostru că drumul spre dictatură trece prin grădina trădării.

Uneori, îndemnați de cele mai nobile scopuri, putem comite cele mai grave greşeli.

Atunci când nu suntem suficient de consecvenți, atunci când dăm dovadă de laşitate, de fapt, printr-o trădare latentă pregătim cărarea spre cea mai grea încercare – spre dictatură.

Suntem adesea martorii acestui spectacol oribil, când, având prea puțini lideri veritabili, vedem multă lume închinându-se şi făcând slugi la lideri virtuali.

Trădându-şi conştiința, dând dovadă de laşitate, ei, de fapt, creează monştri.

Nu în zadar o lucrare de-a lui Francisco Goya aşa şi se numeşte *Somnul rațiunii naşte monştri.*

Definiția este exactă.

Între somnul rațiunii şi trădare stă semnul egalității.

O conştiință treează este o pavăză clară în fața trădării.

Despre imunitatea parlamentară

Cine a urmărit atent cum se joacă copiii de-a războiul ori de-a detectivii a remarcat un detaliu foarte curios. Unii dintre ei, dorind să se protejeze, explică că sunt îmbrăcaţi într-o haină specială pe care glonţul n-o poate străbate, de aceea nici nu pot fi împuşcaţi. Alţii explică că au aşa împuterniciri, încât nimeni nu-i poate aresta sau reţine. Şi, de obicei, în aceste suprarealităţi se iscă conflictul şi jocul, care până la acel moment se desfăşura cu voiciune, cu pasiune, îşi pierde farmecul.

Motivul este simplu. În legitatea relaţiilor normale intervin stări care nu sunt adecvate acestor realităţi. Veste antiglonţ, imunitate închipuită, toate acestea vin fie din fantezia bogată a copiilor, fie, cel mai des, din viaţa maturilor. Copiii aud că un oarecare funcţionar sus-pus a săvârşit o fărădelege, dar fiind protejat de imunitate, scapă nepedepsit. Cele mai multe posibilităţi de a te eschiva de la egalitate în faţa legilor o creează excepţiile.

Imunitatea parlamentară, în formula moştenită de la URSS, este anume o excepţie care, în cele din urmă, creează prejudicii morale şi materiale societăţii. Nu mai zic că în ultimul timp ea a devenit chiar un obiect de speculă politică, când un parlament majoritar jonglează cu această imunitate, deferind tribunalului pe colegii deputaţi în acelaşi scrutin şi care, de fapt, sunt exponenţii unui electorat şi pe care nimeni nu are dreptul să-l priveze de aleşii săi.

Acest moment delicat poate fi exprimat în mai multe feluri, noi însă vom alege un singur aspect. Imperfecţiunea legislaţiei juridice, lipsa independenţei puterii judecătoreşti în stat generează situaţia când un deputat, un funcţionar este nevoit să se apere cu formula delicată a imunităţii, fiindcă abuzurile într-un sistem nedemocratic se comit la orice pas. Aici apare fireasca întrebare: Ce ne facem noi, oamenii de rând, care nu avem această imunitate? Noi, care la fel trăim şi activăm în acest sistem imperfect? Noi, care suntem condamnaţi, în fiecare zi, în fiecare clipă, să fim victimele regimului nedemocratic sau mai puţin democratic?

M-a făcut să mă îndrept cu gândul la problema imunităţii un scurt mesaj, pe care l-am primit de la Jan Mazăre, un om de afaceri foarte interesant care, citind mesajele din Moldova, m-a întrebat: "– Pentru

ce deputații voştri au nevoie de o imunitate atât de largă, nu cumva ca atunci când calcă pe cineva cu maşina sau comit alte infracțiuni, să nu fie traşi la răspundere?” Este o viziune nedemocratică, fiindcă, explică el, în Canada deputatul se bucură de imunitate parlamentară numai în sala de şedințe a Parlamentului, acolo el poate spune tot ce doreşte, dar numai cum a ieşit din sală, el este responsabil pentru vorbele şi acțiunile sale, întocmai ca orice cetățean al țării.

Evident, acolo deputatul nu-şi pune scopul cum să obțină imunitatea parlamentară, care l-ar proteja pe stradă; acolo se lucrează concret la perfectarea legislației care să poată proteja populația întocmai ca şi pe el. Acest sistem are la bază independența puterii judecătoreşti în stat şi, în felul acesta, reduce la minim orice abuz. Desigur, un rol aparte şi foarte important îi revine presei, care urmăreşte atent toate mişcările şi atenționează opinia publică la orice încălcare. Este un sistem armonios şi orice cetățean se află pe picior de egalitate cu toată lumea.

Mă gândesc că la noi o asemenea experiență va fi greu de implementat. Elita politică luptă să ajungă cu orice preț în parlament doar pentru a obține această imunitate, care automat devine un fel de *pălărie* pentru afaceri, sau pentru activitățile acelora pentru care face lobby.

Sistemul parcă democratic funcționează ca unul antidemocratic. Şi aici trebuie să insistăm ca parlamentul să fie o formulă de organizare statală întocmai ca şi alte structuri similare. El trebuie să perfecteze legi care înlesnesc evoluția societății, care pot uşura povara greutăților cotidiene ce cad pe umerii cetățenilor, care veghează asupra unui echilibru social şi moral.

Şi pentru toate acestea, deputații trebuie să fie, ca în toată lumea, buni profesionişti. Poate atunci, ei singuri vor fi acei care vor propune ca imunitatea parlamentară să se reducă doar la sala de şedințe a Parlamentului.

Dacă se va întâmpla acest lucru, va fi o mare sărbătoare pentru democrația noastră. Abia atunci, cu adevărat, nu ne vom declara, ci vom fi democrați.

Războiul cu intelectualii

Orice analiză obiectivă asupra unei societăţi ne arată clar lucrul fiecărei pături sociale şi a fiecărei clase. Sunt clase care domină numeric şi influenţează plenar societatea. Sunt pături mai puţin numeroase, dar care, prin potenţialul lor, pot dicta mersul înainte al unei societăţi şi pot contura fizionomia morală a ei. Dacă e să facem o referire la istoria recentă, bolşevicii au făcut apel doar la clasa de jos, clasa cea mai puţin pregătită din punct de vedere intelectual, cea mai puţin civilizată din punct de vedere cultural, clasa cu aspiraţii materialiste foarte pronunţate.

Duşmanul lor prim au fost intelectualii. Motivul are o explicaţie. Având o bună pregătire intelectuală, ei aveau un spirit critic pronunţat şi un sistem de discernământ care scotea la iveală toate slăbiciunile sistemului impus de comunişti. Din această cauză, ei au devenit pătura care trebuia distrusă, anihilată. Cu atât mai mult, cu cât aspiraţiile lor idealiste veneau în contradicţie cu strategia materialistă, promovată de sistemul comunist.

Războiul civil din Rusia, regimul represaliilor staliniste, curăţirile ulterioare ale intelectualilor şi lichidarea disidenţilor până în anul 1990 au făcut parte dintr-un sistem bine pus la punct de distrugere a intelectualităţii. Intelectualul veritabil, prin formaţie, deja este un democrat, fiindcă el vine adăpat din seva civilizaţiei Greciei Antice cu Platon şi Aristotel la căpătâi, cu marile lecţii ale democraţiei greceşti. El trece prin Roma Antică, unde studiază cele mai frumoase lecţii de oratorie democratică, de dorinţă de emancipare spirituală a omului. În felul acesta, ajuns într-un secol în care în vârful piramidei sunt puse valorile secerei şi ciocanului, evident că un asemenea om n-are ce căuta în curtea noastră.

Uitaţi-vă la statistica Partidului Comunist. Organizarea lui era făcută după principiul ca unui intelectual să revină minimum 5 muncitori şi ţărani. Dacă nu se aduna această cantitate, el pur şi simplu nu era primit în partid. Rezultatul este cunoscut de toţi. Un fiasco în planul teoretic al promovării ideilor socialiste, după care a urmat un fiasco organizaţional cu destrămarea întregului lagăr socialist şi schimbarea macazului de la socialismul dezvoltat la capitalism. Până la urmă, trebuie să recunoaştem că acest sistem a fost distrus din interior de gânditorii netradiţionali, de democraţii prin vocaţie, de acei care au crezut ferm în idealurile veritabile ale civilizaţiei umane.

A fi democrat nu înseamnă a face demagogie democratică. A fi democrat înseamnă a crede cu fermitate în posibilitatea emancipării spiritului uman, în posibilitatea acumulărilor lui calitative şi înălţarea la o nouă treaptă de percepere a lumii şi a relaţiilor interumane. Acesta este drumul cel mai lung, cel mai anevoios, fiindcă aceste acumulări de conştiinţă se fac încet şi e necesară o credinţă axiomatică în marile valori ale umanităţii, adică în viaţa omenească, în spiritul egalităţii umane, în trecutul istoric al omenirii, în recunoaşterea idealurilor de continuare a civilizaţiei ş.a.

În fond, cine este un intelectual? Privit de pe culmea acestui început de mileniu pragmatic, este un Don Quijote, este un om care crede în existenţa morilor de vânt şi le poate face chiar el să se învârtă. Fără el societatea ar fi searbădă, tristă, plictisitoare şi chiar fără rost, fiindcă ar trăi la nivelul reacţiilor fiziologice. Deosebirea dintre om şi râmă ar fi aproape inexistentă.

Astfel, devine clar de ce actuala societate de tranziţie luptă cu intelectualii. Această lungă criză a trecerii de la o societate la alta poate forma un intelectual de tip nou, care să schimbe calitativ formula şi fizionomia noii societăţi capitaliste, să aducă cu sine nişte valori morale pe care nu le-au avut nici socialismul, nici perioada de tranziţie, să aducă cu sine nişte valori intelectuale care nu mai pot fi apreciate în bani, să creeze nişte valori universale, care să fie eterne pentru omenire, dar care nu pot încăpea în nici un fel de cadru deja cunoscut.

Intelectualii sunt periculoşi, pentru că ei sunt imprevizibili, ei sunt sentimentali, din care cauză îşi pot modifica unele decizii dintr-o pornire dialectică şi nu pot modifica o decizie dintr-o pornire de conjunctură.

Intelectualul Ovidiu este un fel de animal care n-a încăput în sistemul lui Darwin. De fapt, aşa îl vede numai felistinul, aşa îl vede orice regim bazat pe autocraţie, bazat pe dictatură, bazat pe principii antidemocratice. De aceea acest animal va fi vânat, prigonit, fugărit prin toate pădurile sărăciei umane, ca mai marii zilei să scape de el, bietul intelectual. Însă prigonitorii nu ţin cont de un singur lucru. Nenorociţii de intelectuali se hrănesc din spirit şi nu din materie. Ei trăiesc cu spiritul şi nu cu materia. Din care cauză această luptă cu pătura cea mai puţin numeroasă şi cea mai progresistă a societăţii va fi câştigată de ei, de bieţii intelectuali.

Cine nu crede, n-are decât să se convingă, să deschidă manualul de istorie din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre. Acolo se conţin toate argumentele care lipsesc în această schiţă.

Lecția Nicolai Costenco

Ce este viața noastră?

O lecție.

Dacă ai răbdare s-o conspectezi, o poți împărți şi altora.

Nicolai Costenco a intrat în literatura basarabeană prin uşa din față, la vârsta când debutează veritabilii poeți.

A redactat din fragedă tinerețe cea mai frumoasă şi cea mai solidă revistă din Basarabia, încercând să înviorezе spiritele nu numai cu versuri sensibile, cu proze incitante, ci şi cu judecată matură asupra unor creații, prin încercarea disperată de a uni sufletele amorțite şi idealurile abia schițate ale scriitorilor basarabeni.

Revista *Viața Basarabiei,* în prima ei perioadă de apariție (1932-1940), adică atâta timp cât a fost scrisă şi concepută de Nicolai Costenco, avea ținuta unei reviste europene. O revistă de cultură şi literatură, o revistă „groasă”, care a făcut şi face cinste şi astăzi literaturii române dintre Prut şi Nistru.

Polemiza aprig cu colegii de generație, elocvent fiind cazul aprinsei controverse literare cu prietenul Vasile Luțcan.

Convingerea lui sinceră era că există numai două feluri de literatură: de valoare şi de nonvaloare. Prietenia nu intra în calcul; important era produsul literar.

Promova pe cei mai tineri decât el şi avea emoția descoperirii unei literaturi noi (deosebite), care avea misiunea să împrospăteze sângele literaturii româneşti de la acea vreme. În el se întâlniseră două tendințe literare mari. Una, în care încerca să demonstreze importanța regionalismului literar; alta, care venea să ne spună că literatura Basarabiei este o parte integrantă a literaturii româneşti a vremii şi este obligată să ocupe locul pe care îl merită în aprecierile criticilor literari.

A iubit literatura ca pe o zeiță. N-a încercat să facă politică în literatură şi nici literatură în politică. De aceea poate destinul l-a pus la cea mai grea încercare, urcându-l pe Golgota Gulagului siberian.

La apusul vieții, avea încă temeri pentru perioada care l-a pus la încercare. I se părea că în orice clipă lucrurile pot lua o altă turnură şi în orice clipă cineva va bate la uşă, îl vor băga în maşina neagră a securității şi îl vor pune într-un beci umed să recunoască că este agent român.

Ceea ce este nepreţuit de valoros în lecţia Costenco, e faptul netrădării idealurilor literare, fiindcă el nu era un simplu scriitor, era o conştiinţă literară – o conştiinţă care era fascinată de frumos, care era creatoare de vise, iluzii, pe care, ici-colo, le presăra cu pudra amară a realităţii.

Dacă am simţi nevoia de a descoperi un model de martiraj, tot la Costenco ne vom întoarce.

Criticii au comis o gravă eroare, încercând să împartă creaţia scriitorului în două perioade distincte, de până la 1940 şi după.

Există un singur scriitor Nicolai Costenco în cele două epoci istorice.

Au existat însă două limbaje literare diferite, izvorâte din două realităţi istorice. Pe când, ştim prea bine, acest scriitor, în decursul întregii sale vieţi, s-a închinat unui singur zeu, cel al conştiinţei.

Nicolai Costenco a fost asemenea simbolului integralului matematic, acumulând în sine ambele epoci.

Noi am fi putut cumva să-i uşurăm chinurile?

Da, pe cele existenţiale.

Alte suferinţi, nu.

Fiindcă ele făceau parte din lecţia Nicolai Costenco.

Lecţie de o profundă asemănare cu tragediile antice, lecţie nobilă, prin puritate, ca cea a lui Orfeu şi Euridice.

Iată de ce noi suntem obligaţi să cunoaştem pe dinafară lecţia Nicolai Costenco.

Criteriile

Scriitorul Victor Prohin, mai mulți ani în urmă, a lansat o definiție — ce este satira şi ce este umorul. Atunci când eu râd de cineva, acesta este umor. Dar când cineva râde de mine, aceasta este satiră. Scriitorul a sesizat foarte fin această deosebire de percepere pe care o pot avea doi oameni, urmărind unul şi acelaşi obiect, unul şi acelaşi fenomen, unul şi acelaşi eveniment.

În Republica Moldova se discută foarte mult problema Basarabiei. Această discuție de mult a trecut din zona istoricului în zona politicului, însă sfârşitul ei nu se întrezăreşte. Se discută aprins despre anul 1918, anul 1940 şi tot aşa până în zilele noastre. Istoricii pun pe masă documente, fiecare vine cu argumentele lui şi dacă ai sta deoparte să-i priveşti, n-ai înțelege cine face satiră şi cine face umor.

De ce această discuție este ineficientă şi fără nici o perspectivă de finalizare? Motivul este simplu. Şcoala noastră istorică nu i-a deprins pe discipolii săi să fixeze nişte criterii de discuție, să formeze un cadru pentru discuție, să separe simbolurile axiomatice care nu pot fi aduse ca argument în discuție, respectiv şi dialecticul discuției, altfel spus, continuarea ei în timp şi în spațiu, fără să se piardă noțiunea de adevăr istoric. Apropo, un istoric nu poate avea alt ideal, alt zeu, ca să zicem aşa, decât adevărul istoric, pe care trebuie să-l servească cu toate puterile sale. Şi numai în fața lui el îşi poate da darea de seamă, cu conştiința împăcată că a făcut totul ce i-a stat în putere ca să apropie cunoaşterea unor adevăruri, ce varsă lumină asupra unei realități umane.

Discuția, lunecată pe tărâmul politicului, degenerează într-o discuție fără noimă. Şi, dacă ținem cont de faptul că politicul nu are nevoie de adevăr istoric, e de la sine înțeles de ce această discuție se transformă într-un simplu schimb de replici, învinuiri ş.a.m.d.

Această acutizare a crizei istoricului nimerit în zona politicului a ajuns a fi foarte pronunțată, foarte conturată. Îndeosebi, în ultimii patru ani, când o bună parte din istorici au trecut de partea puterii şi au început pur şi simplu să fie slujitorii ideologiei neocomuniste, pe care o propagă insistent partidul de guvernământ. De aici şi începutul istoriei integrate, istorie care şterge coloratura națională, care diminuează idealurile naționale şi le transformă într-o poveste cosmopolită. Copilul în formare trebuie să ştie clar unde s-a născut, ce strămoşi a avut, ce aspirații naționale au avut ei şi ce misiune istorică are el. Abia mai târziu,

el trebuie să conştientizeze rolul lui în contextul european. Adică, spre exemplu, copilul, mai întâi, este educat în familie până la şapte ani, lui i se spune clar cine este, el vede numai mediul familiei sale. De aici şi povestea cu cei şapte ani de acasă, care îşi lasă amprenta asupra oricărui individ. Abia mai târziu în rol intră şcoala, care este o familie a societății şi care îl ajută să se formeze cetățean deplin. Povestea cu istoria integrată am putea-o repovesti succint, dacă din alineatul precedent am exclude familia, adică momentul formării individului ca cetățean.

Poate pentru europenii care trăiesc procesul de integrare acest fenomen este şi prioritar, fiindcă cultura lor milenară îşi lasă mai uşor amprenta pe conştiința generațiilor care vin. Pe când la noi, unde avem o istorie plină de pete albe, orice omitere va genera o discontinuitate a perceperii istoriei şi, respectiv, indivizii se vor simți stingheriți şi chiar complexați de aceste lipsuri.De aceea noi avem nevoie de o singură istorie, de un singur adevăr istoric.

Să luăm fiecare eveniment crucial din Basarabia şi să-l examinăm cum se cuvine, adică concepând criterii clare de examinare. La 16 mai 1812 Rusia şi Turcia semnează Tratatul de la Bucureşti. Teritoriul dintre Prut şi Nistru trece în subordinea Rusiei care numeşte acest act *anexare*. Este un cuvânt diplomatic, care voalează actul propriu-zis din punctul de vedere al Rusiei. Pentru ea, evident, e bine să se scrie aşa. Din punctul de vedere al Moldovei, adică al Statului Moldovenesc, care la acel moment se afla sub suzeranitatea Turciei, care nu avea dreptul să cedeze teritorii străine, acest Tratat de la Bucureşti a legiferat un rapt teritorial.

De la tratatul propriu-zis s-a trecut la stabilirea frontierei pe Prut. O parte din teritoriu cu o parte din populație a trecut la ruşi şi s-a aflat până la 1918 sub jurisdicția Rusiei.

Care este cuvântul adecvat pentru definirea acestui act? Cuvântul adecvat este rapt teritorial şi ocupație străină. Orice altă formulă mai dură sau mai dulce, în funcție de istoricul care o scrie, nu are drept de existență. De ce? Fiindcă de la acest act noi tragem linia de contur pentru toată istoria noastră până la anul 2004. Adică, o dată ce-a pierdut o parte din teritoriu, care este datoria unei țări? Să şi-o restituie prin toate posibilitățile. Ceea ce, de fapt, au şi făcut basarabenii şi românii în 1918. Au restabilit integritatea teritorială a României. De aceea, când discutăm rolul Sfatului Țării în Unirea Basarabiei cu România, trebuie să fim conştienți de faptul că acest organ n-a făcut altceva decât să reconfirme legitimitatea restabilirii integrității teritoriale a României. Şi este frumos gestul unor țări ca Statele Unite, Anglia,

Franța, Italia ş.a., care au semnat documentul de recunoaştere a Marii Uniri. Căci, în fond, Rusia Sovietică nu avea dreptul să pretindă la acest teritoriu din momentul în care a declarat că nu este moştenitoarea directă a țarismului rus.

Anul 1940, 28 iunie – intrarea Armatei Sovietice în Basarabia şi fărâmițarea Basarabiei în favoarea Ucrainei cu cedarea Sudului şi Nordului acestei provincii au reconfirmat orientarea imperialistă a Rusiei Sovietice, care îşi propunea aceleaşi scopuri ca şi Rusia Țaristă la 1812. Participarea României la războiul din 1941 şi eliberarea Basarabiei a fost un act firesc de restabilire a unui drept istoric. Nu trebuie să inventăm alte argumente, deoarece ele sunt inutile. Acest teritoriu a aparținut Moldovei şi el trebuia să facă parte din componența statală a Moldovei, care în 1941, la 22 iunie, era deja România.

Formarea statului Republica Moldova este o consecință politică a destrămării URSS şi era firesc ca această consecință să finalizeze cu restabilirea dreptului istoric, adică cu revenirea Basarabiei la situația ei de înainte de 16 mai 1812, aşa cum au revenit la istoria lor firească Republicile Baltice, reînnodând astfel firul istoric. Noi n-am avut suficient curaj s-o facem; România a ezitat şi ea în fața marilor puteri şi această greşeală începe să se perpetueze în istoria contemporană.

Întrebarea pe care trebuie să şi-o pună istoricii care cred şi scriu că Basarabia a fost anexată de Rusia este una: ce vor face ei cu opera lor, atunci când această eroare a istoriei îşi va găsi soluționarea firească prin unirea statului Republica Moldova cu România în cadrul Uniunii Europene?

Oare opera lor nu va avea acelaşi destin ca şi milioanele de cărți editate în perioada sovietică şi care, într-o singură noapte, din cărți de căpătâi ale propagandei sovietice au ajuns maculatură?

Istoria are avantajele ei. Privită în perspectivă, şi în trecut şi în viitor, ea este infinită. Şi toate încercările de moment de a o ajusta la căruța interesului politic dau faliment. De aceea, e bine să se țină cont că în istorie avem datoria, în primul rând, de a opera cu anumite criterii, criterii care să se transforme în argumente, în momentul când numeşti lucrurile cu numele lor adevărat.

Încă un an literar.
Încă un eșec literar

S-a vorbit aşa cum s-a vorbit şi în anii trecuți, s-au făcut ierarhii literare, s-au rostit nume, titluri şi poate că cineva dintr-o parte ar fi spus că da, aici în Republica Moldova, unde în anul 2003 au fost editate 160 de titluri, există un proces literar. Dar... A existat mai degrabă o anarhie literară, o revărsare de sentimente şi orgolii peste zăpada albă a paginilor. Doar ici-colo, nişte autori chinuiți de conştiința scriitoricească au încercat să pună în valoare harul dat de Dumnezeu. Cel mai simplu ar fi să-l învinuieşti pe cineva concret că n-a ştiut să orchestreze acest proces, că n-a ştiut, ca într-o orchestră, să dirijeze tematica prozei, varietatea poeziei, dramatismul pieselor de teatru ş.a.m.d.

Chiar s-ar putea de spus că într-o formulă organizatorică de partid criticii erau acei desemnați să reorganizeze acest proces, să-i dea o orientare firească, aşa cum canalele sovietice au curs în albii betonate, aşa cum literatura realismului socialist a avut soarta canalelor.

Criza literaturii noastre are, în esență, un cu totul alt motiv. Acest motiv poate fi argumentat în fel şi chip, dar trebuie să recunoaştem că literatura dintre Prut şi Nistru, dintre cele două probleme fundamentale ale scrisului: cum scriem? şi ce scriem? a preferat-o pe prima – cum scriem? Adică, parcă ar exista o motivare estetică, să scriem frumos, paginile literare să abunde în imagini, în sentimente, într-un spectru larg de teme frumoase. Şi cum este firesc, într-o literatură mică au fost desemnați şi pilonii de boltă care au dictat direcția în care trebuie să meargă literatura. Proza se scrie în cheia lui Ion Druță, poezia în cheia lui Grigore Vieru, literatura pentru copii în cheia lui Spiridon Vangheli, critica în cheia lui Mihai Cimpoi ş.a.m.d.

O mai mare eroare în literatură nu putea să se producă. Da, criticii îndemnau modest la diversificarea uneltelor literare, la schimbarea accentelor în căutarea imaginilor şi chiar la o uşoară modificare tematică. Literatura însă a continuat să mimeze modelele declarate, ici-colo uşor aprofundându-le şi, în cele din urmă, am ajuns unde am ajuns – o literatură necompetitivă, neinteresantă pentru cititor, o literatură care trăieşte doar pentru orgoliul autorilor.

Aici intervine concluzia mea ca editor, care nu poate lua un titlu pe care să-l scoată în piață, ştiind că el nu va deveni o bombă literară a

anului. Iar marele comerț cu cartea, marea promovare a literaturii se face cu bombe literare, cu best-seller-uri. Un Harri Potter a avut puterea să rupă de la monitoarele calculatoarelor milioane de copii, care s-au apucat să citească. N-a scăzut interesul pentru literatură. În societate, interesul pentru literatură este constant, societatea însă nu acceptă o literatură care nu se impune şi care nu-i interesantă. Mi se par fără noimă aceste veşnice discuții între exponenții literaturii tradiționale şi ai literaturii noi, acuzările lor reciproce. Sunt simple conflicte ce țin de gaşca literară. Ele nu pot da soluții pentru marea problemă, pentru aducerea cititorului la carte şi aducerea cărții la cititor, iar fără cititor o literatură n-a existat şi nici nu va exista.

În cele din urmă, cititorul este marele judecător; aprecierea lui a contat şi contează. Oricât l-am desconsidera, oricât am crede că el este prost pregătit şi nu pricepe să se descurce în meandrele curentelor literare, modelor zilei, el, modestul cititor, nu acceptă să fie păcălit. Şi îi zic bravo lui, fiindcă prin el va supraviețui literatura. Aici ajung la partea a doua a problemei, parte atât de neglijată de literatura noastră – o literatură până în anii '90 conformistă şi de atunci încoace o perpetuare a inerției acestei literaturi în toți anii de tranziție.

Ce scriem, ce aducem cititorului nostru? Idei noi, teme noi, eroi noi. Doar în ceea ce scriem, reuşim să obținem oglinda interioară a cititorului, ceea ce, de fapt, el caută în literatură; prin ceea ce scriem, noi captăm interesul, fiindcă el are nevoie de literatură într-o epocă în care publicistica îl presează cu fapte concrete, în care mass-media electronice îl bombardează cu fapte concrete. Sufletul lui de om are nevoie de un refugiu, în care ar medita nestingherit de nimeni, având în preajmă doar cartea şi eroii literari.

Felul lor de a gândi, felul lor de a proceda, felul lor de a găsi soluții pentru marele probleme ale zilei sunt acele repere care-l interesează pe cititor.

În personajele literare el îşi caută adepții, în personajele literare el îşi vede adversarii şi în această frământare interioară se plămădeşte frumosul aliaj dintre om şi literatură. În acest aliaj se formează cea mai pură conştiință – conştiința de cetățean. Se formează omul, care are rădăcini şi acest om este deja altul, nu mai este individul de duzină pe care nu-l interesează nimic şi care trăieşte doar pentru satisfacerea intereselor biologice.

Noi am ignorat literatura de idei atât în proză, cât şi în poezie şi în

critica literară. Noi am dorit să fim esteți, dar am refuzat să fim filozofi şi acest refuz a generat criza literaturii dintre Prut şi Nistru.

Ascult şi zâmbesc cu scepticism la banalele fraze literare despre integrarea noastră în literatura română, despre integrarea noastră în literatura europeană. Sunt nişte mituri literare de prost gust. Integrarea nu se face prin metodele utilizate cândva de bolşevici. Integrarea este firească atunci când are în față opera de valoare, apărută la Bălți, la Chişinău, la Bucureşti sau la Paris.

Toate încercările de a impune un stil de a scrie care, chipurile, la Bucureşti este la modă, sunt o gogomănie. Literatura este democrație. Iar în democrație orice impunere, survenită din ambiție, din satisfacerea unor interese, este deja o dictatură. Iar dictatura nu este compatibilă cu democrația.

Exemplul perfect de integrare culturală este trupa O-ZONE, care în câteva luni de zile a cucerit locul I în toate topurile de pe glob. A învins calitatea, a convins talentul.

Problema literaturii noastre este şi a fost una singură. Citim mult, dar gândim foarte puțin. Dar fără o literatură gândită, cititorul, aşa modest cum este el, n-o să ne accepte.

Dorința mea s-ar rezuma la o singură teză. Haideți să schimbăm macazul de la cum scriem spre ce scriem.

Secolul de aur al *negrilor literari*

Întotdeauna, în tranziție, pe lângă personalitățile care ştiu să se impună în conştiința societății apare o pleiadă de pseudopersonalități care țin cu orice preț să taxeze interesul public şi să urce iute pe scara societății până la piscurile recunoaşterii supreme.

Căile de ascensiune sunt diferite, dar cea mai des utilizată cale în acest început de secol cred că va fi cea a *negrilor literari*. Această profesie aproape discretă va hrăni multă lume care nu are veleități politice, dar şi va arunca în ochii națiunii foarte multă pleavă umană.

Semidocții, adunând pe cele mai dubioase căi un pumn de bani, nu se sfiesc să-şi comande teze de doctor şi doctor habilitat, lucrări ştiințifice cu cele mai subtile teme, începând cu istoria şi terminând cu medicina şi, fiind nişte maeştri ai elogiului, ştiu să-şi organizeze lansări în care vorbele de laudă curg ca din *Cornul abundenței*. Un spectacol mai sinistru este greu de imaginat. Eugen Ionesco cu teatrul absurdului pare un învățăcel în ale dramaturgiei vieții noastre. Scara valorilor nu există, scara competenței nu există; există o înşirare lungă de titluri şi de lucrări scrise de oameni care stau modeşti pe la lansări, savurează gloria stăpânilor şi se gândesc că, la o adică, destinul a fost nedrept cu ei şi i-a aruncat să stea la colț de masă.

Banul nu miroase, de aceea în orice timp de acum încolo se vor găsi stăpâni care sunt dornici de glorie ştiințifică şi se vor găsi *negri* care vor încropi nişte lucrări după sistemul mediei aritmetice, adică o medie de cunoştințe generale care, expuse într-o formulă evazivă, nu deranjează pe veritabilii specialişti. De fapt, uneori şi veritabilii specialişti sunt acei care execută redactarea acestor opuri pseudoştiințifice, fiindcă ştiința veritabilă nu-i poate asigura un trai decent.

Anticii spuneau că democrația dusă până în pânzele albe poate genera haos. Ceea ce, de fapt, s-a întâmplat şi la noi. Neavând criterii bine fixate ştiințific şi moral, am permis ca valul de ştiințomani să inunde spațiul nostru atât de firav, încă neformat ştiințific, fără organe normale de imunitate ştiințifică.

Sistemul existent permite ca *negrii literari* să exercite obligațiile lor, iar stăpânii să se bucure de toate privilegiile, devenind cu timpul corifei în anumite domenii.

Să ne imaginăm pentru o clipă ce va fi cu noi peste 15-20 de ani

când acest val de pseudosavanți, va pune mâna pe toate pârghiile științei şi statului.

Ceea ce se întâmplă la noi este echivalent cu aceea că un copil de şapte ani îl urci în cabina unui avion supersonic şi-i permiți să decoleze. De fapt, un echipaj din Ucraina a făcut această experiență şi să ştiți că rezultatul a fost tragic. Tata i-a permis fiului să conducă pentru câteva minute un avion de pasageri. Supraviețuitori n-au fost. Este exact cazul nostru, când într-un asemenea mediu ştiințific supraviețuitori nu vor exista, adică savanții veritabili o să dispară cum au dispărut dinozaurii. Putem tolera o asemenea situație, ştiind că avem o ecuație cu două necunoscute? Prima este cea a *negrilor literari*, care doresc cu orice preț să muncească şi să câştige. Şi dacă au capacități, de ce să nu-i integrăm în instituțiile de cercetare, să le plătim salarii bune, ca ei să se uite de sus la banii aruncați de nişte profitori dornici să ajungă cineva?

A doua necunoscută sunt ambițiile şi vanitățile pseudosavanților, care şi ele pot fi temperate printr-un mediu ştiințific moral, fiindcă, în cele din urmă, sunt consilii în care omul iese şi expune opiniile sale ştiințifice. Dar cercul este îngust, iar acolo unde sunt puțini oameni este uşor de a organiza o înțelegere. De ce n-am face ca toate susținerile să fie publice, să fie filmate, imprimate pe bandă şi păstrate în arhivă lângă lucrarea propriu-zisă, ca peste ani doritorii să cunoască această temă, să vadă cum s-a produs fenomenul recunoaşterii ştiințifice a uneia sau altei personalități? Nu mai zic că lucrarea trebuie să fie publicată, că la susținere trebuie să vină savanți din diferite țări, să-i pună întrebări şi aceste întrebări, trecute în proces-verbal, să fie puse pe cântarul comisiei care va decide: să fie recunoscută această lucrare sau să nu fie recunoscută.

Recent, exemplul de susținere a unui doctor în sociologie m-a şocat prin cinismul său. Viitorul doctor n-a putut răspunde la nici una din întrebările puse de oponenți, iar încercarea de a polemiza s-a transformat într-o divagație demagogică fără sfârşit. Însă comisia a decis că el merită titlul de doctor, din simplul motiv că ocupa un post de care depindea finanțarea întregii ştiințe a Moldovei.

Până la urmă, să vedeți că refrenul nostru rămâne a fi acel vechi – lipsa omului moral. Doar el, adică verticalitatea lui poate stăvili acest val de pseudosavanți, de pseudopoliticieni, de pseudooameni dacă vreți.

Suntem obligați să combatem fenomenul *negrilor literari*. Suntem

obligați, prin toate mijloacele, să apărăm valorile veritabile ale neamului, fiindcă timpul lucrează împotriva noastră şi dacă nu vom reuşi să reacționăm acum, se prea poate ca mâine deja să fie târziu.

Alexandru Dumas a scris şi *Trei muşchetari* şi, în general, toată opera sa, utilizând *negri literari*. Dar Dumas era omul care venea cu ideea romanului şi cu banul pe masă. Actualii aspiranți la gloriile mari n-au o idee. Au numai bani. De aceea sunt incomparabili cu Dumas.

Risipitorii de tradiție

Tradiția este fundamentul oricărei culturi. Ea este acea bancă secretă din care se pot alimenta toate generațiile şi fiecare următoare generație descoperă în ea o nouă fațetă nebănuită, una fermecătoare.

Să luăm exemplul a două mari civilizații – vechea Europă şi tânăra Americă. Cât de uşor îşi construiesc viitorul europenii, apelând şi recunoscând fără mari probleme orice curent de avangardă, fiind mereu puşi pe descoperirea noului. Americanii doresc acelaşi lucru: cumpără pe un cap arta europeană, încercând să schițeze în trecutul lor o tradiție, mimând, de fapt, tradiția europeană. Dar rezultatele sunt diferite. Arta americană, stimulată de bani, orientată spre facerea banilor, adică prefăcută într-un fel de business, în goana ei pentru bani, a pierdut omul. Problemele general-umane au fost trecute pe planul secund şi de aici s-a conturat o criză a artei care produce violență, mutații psihologice, efecte speciale, dar artă adevărată aproape că nu există.

Europenii, având în spate jaloanele tradiției, foarte uşor fac deosebire între arta veritabilă şi cea falsă. De aceea, în arta europeană prevalează omul, problemele, sentimentele şi aspirațiile lui. Unde ne situăm noi între aceste două mari direcții?

Când am fost rupți de la trupul firesc al spiritului național, noi intuitiv am încercat să descoperim specificul nostru național. Şi, atunci când cenzura nu ne-a permis acest lucru, noi am insistat în forme, în căutări, în metafore, ca să clădim picătură cu picătură, cărămidă cu cărămidă, ceva ce ar simboliza acest specific, care ar întrupa ideea sacră de spirit al neamului.

Dacă generațiile secolului al XIX-lea puteau doar să viseze crearea acestui model național, generația secolului al XX-lea a avut şansa să-l vadă realizat şi chiar să simtă roadele acestei investiții spirituale.

Ceea ce am scăpat la momentul tranziției face parte din patrimoniul nostru tradițional. Noi n-am ştiut să ocrotim acel minim de tradiții pe care îl formasem şi, astfel, am redus o instituție importantă, cum este Academia de Ştiințe, la formula unor organizații dependente de voința statului.

Dar să luăm un domeniu mai aproape de artă – cinematografia.

Anii ’60 au fost benefici pentru cinematografia națională, fiindcă dorința de a crea un studio în Moldova a coincis cu dezghețul hruş-

ciovist şi cu venirea unei generații literare care avea deschidere mare pentru artă. Literatura era şi ea în căutarea spiritului național despre care vorbisem mai sus. Această căutare a fost extrapolată şi în domeniul cinematografiei. Filmele moldoveneşti, cu mici excepții, aveau un pronunțat caracter național şi acest filon a făcut ca, în scurtă vreme, filmele lui Emil Loteanu să fie recunoscute ca valori indiscutabile pe plan european.

Între anii '70 şi '90, cinematografia s-a aflat într-o permanentă căutare, deoarece cenzura de partid era vigilentă şi lichida orice accent național. Filmele din această perioadă au prea puțină valoare artistică şi prea multă culoare internaționalistă; luate în parte, aceste lucrări reprezintă în ziua de azi un eşec artistic. Şi totuşi, documentariştii au fost acei care au reuşit să imprime detaliile epocii, au păstrat fiorul național în lucrări în care se părea că cenzura a smuls de pene totul. Trebuie să recunoaştem că, în ultima instanță, studioul *Moldova-film* căpătase un nume şi avea o personalitate recunoscută.

De la '90 încoace, ne-am prins cu gândul că țările mici n-au nevoie de cinematografie, că ele nu prezintă interes pentru marele public şi trebuie să lăsăm totul pe seama marilor studiouri şi a țărilor bogate. O teorie mai greşită ca aceasta este greu de inventat, de parcă noi n-am avea ce spune lumii, de parcă oamenii noştri n-ar avea acelaşi suflet, n-ar trece prin încercări şi drame şi toate aceste trăiri n-ar avea nevoie de optica noastră românească, formată în spațiul dintre Prut şi Nistru.

De când oare ideile mari şi marile drame se consumă doar în marele metropole? Să ne amintim un exemplu, poate cel mai elocvent: povestirea lui Hemingway *Bătrânul şi marea* are la bază drama unui om. Un pescar dintr-un sătuc de pe malul oceanului, un pescar care încearcă să-şi înfrunte ori poate să-şi verifice destinul. Este modelul fiecăruia dintre noi, care zilnic iese în marea vieții şi încearcă să descopere şansa destinului său. Puțini izbutesc, marea majoritate se întorc cu plasele goale, iar unii plătesc cu viața această provocare a destinului. Oare în Moldova noastră se consumă mai puține drame umane, mai puțin profunde, mai puțin tragice? Nu cred. În concluzie: noi am avut şi avem nevoie de o cinematografie națională, pentru a putea să ne prezentăm plenar trăirile noastre şi spiritul nostru național.

Se motivează că nu sunt bani. Şi atunci putem rupe o tradiție pe care nimeni n-o să o reînnoade şi noi, în cultura noastră, vom avea un

lapsus senior, un handicap faţă de alte popoare, având la bază o motivaţie aproape stupidă – lipsa banilor.

De fiecare dată când analizez cum am trecut noi pe pustiul tranziţiei, încep să-mi dau bine seama că oamenii care au încercat să ne ducă spre un alt viitor luminos, n-au avut nici cea mai vagă idee cum se face acest lucru. Şi atunci s-a procedat foarte simplu. Ne-am despărţit de trecutul nostru ca de nodul gordian. Am tăiat nodul şi am plecat mai departe.

Aici însă tot mai insistent începe să se resimtă lipsa tradiţiei. Trăim de parcă ne-am fi urcat pe o plută, ne-am fi împins de la mal fără ca să avem în mână o hartă, o busolă, un navigator, de parcă nu ne-ar interesa de la care mal ne-am dezlipit şi la care mal vrem să ajungem. O asemenea călătorie este o aventură pe cont propriu. Şansa de a supraviețui este egală cu una dintr-un miliard. Trebuie să revenim la mal, să reînnodăm tradiţiile şi foarte încet şi delicat să acumulăm un nou bagaj pentru această nouă călătorie pe care noi nu o putem evita şi pe care vom fi nevoiţi să o înfruntăm atât noi, cât şi generaţiile care vin după noi. Putem vorbi mult despre tradiţii pentru fiecare ramură, pentru fiecare domeniu. Lipsa tradiţiei duce la pierderea identităţii, la pierderea criteriilor valorice, în final generând şi marele haos. De aceea optăm pentru respectarea tradiţiilor.

Despre cultura barbarilor

Scriitorul Alexandru Cosmescu avea obiceiul, atunci când îl vizitai, să te servească cu o cafea şi, în toiul acelei discuţii care se înfiripa, să treacă lejer de la un subiect la altul. Toate istorioarele lui erau, de fapt, mici fabule. Unii ascultau şi râdeau, alţii ascultau şi le uitau, eu însă am găsit de cuviinţă că este mai bine să iau notiţe, separând acele istorioare, fiindcă o mai bună caracterizare pentru "moşul Cosmescu" nu putea exista.

Cunoscuse, poate din întâmplare, poate din noroc, aproape toate figurile marcante ale secolului al XX-lea, care făcuseră epocă literară fie în Rusia, fie în România. Ce au însemnat pentru mine, prin '77, amintirile lui despre întâlnirile cu Andrei Saharov la Moscova?

Ca să nu avem probleme nici el, nici eu – la acea vreme Saharov era deja exilat la Volgograd –, n-am notat momentul întâlnirii cu marele fizician. Mi-am spus că o să ţin minte nu descrierea întâlnirii, ci morala acelei întâlniri.

Andrei Saharov, părintele bombei cu hidrogen, avea mari remuşcări pentru faptul că a pus în mâinile imperialismului sovietic o armă extraordinar de puternică şi astfel i-a făcut, într-un fel, să devină ameninţarea lumii.

Ca orice om, Saharov îşi punea întrebarea: dacă nu ar fi făcut el descoperirea, cât timp alţi fizicieni nu ar fi făcut-o ? Şi totuşi, era convins că a greşit, că nu trebuia s-o facă.

Acolo, într-un apartament din Moscova, îi vorbea scriitorului Alexandru Cosmescu, unui străin, în fond, fără nici o frică. Marile lui îndoieli Saharov le depăşise. Trecuse de ceea ce se cheamă frică şi parcă avea nevoie de părerea fiecărui om ca să se convingă dacă a greşit sau nu.

N-a fost aceasta cea mai grea încercare pentru el. Când, în toiul restructurării, aşa-zişii democraţi ai Rusiei împreună cu aşa-zişii democraţi de prin republici l-au fluierat şi l-au huiduit pe Saharov, democratul veritabil, asta a fost poate cea mai grea încercare. Cosmescu n-a apucat să vadă această ruşine, fiindcă nu este o mai mare ruşine decât să arunci cu piatra într-un sfânt, decât să scuipi într-un suflet sfânt.

Cred că prostia va plăti scump acele huiduieli, acele fluierături şi acel tropăit din sala mare a congresului.

Istoria nu uită şi se răzbună crunt...

Dar nu asta este povestea care mi-a inspirat tema de astăzi. Este alta, una mai simplă şi poate mai moralizatoare.

Cine şi-ar fi putut imagina că emanciparea noastră din imperiu ne va elibera atât de uşor şi de cele mai elementare norme morale? Că o să ne facă să nu recunoaştem în semenul nostru un om?

Cel mai elementar respect a dispărut în oameni. Pe când la animale el continuă să existe. Inspirat din frică, dar există.

Ce va fi mai departe, dacă omul a pierdut până şi cele mai elementare simţiri? Biblia spune, sau aşa declară tălmăcitorii ei, că după anul 2000 va veni sfârşitul lumii. Care alt sfârşit ne trebuie dacă omul s-a pierdut pe sine? Maşina pusă de-a lungul trotuarului, ca o sfidare, când elementar o poţi aranja ca să nu deranjezi pe nimeni. La semafor, la verde, pietonul se teme să traverseze, fiindcă omul din maşină se simte puternic şi nu există o frână care l-ar opri. El va mitui poliţistul, judecătorul şi va ieşi basma curată din cel mai evident accident. Noi am pierdut tot ce este legat de respect şi onoare, atât pe verticală, cât şi pe orizontală.

La începutul guvernării comuniste îmi spuneam că această guvernare va demonstra că se poate face ceva nu prin reforme economice, nu prin declaraţii tari de integrare europeană. Turnesolul acestei guvernări vor fi, pur şi simplu, noile reguli de circulaţie, adică schimbarea accentului acestor reguli. Dacă în circulaţia de pe străzile noastre important va deveni omul şi nu maşina, aşa ca în apus, această guvernare şi-a atins scopul şi are sorţi de izbândă. Dacă omul nu este pus în centrul atenţiei, dacă cultura, morala, onoarea şi respectul sunt pur şi simplu nişte cuvinte şi nu mai au nici o valoare pentru societate, înseamnă că noi am căzut mai jos decât barbarii. Astăzi chiar şi barbarii stau deasupra noastră învingători, fiindcă ei au avut o cultură.

Cosmescu îmi povestea:

„Într-o zi stăteam la Casa de Creaţie de la Peredelkino, de lângă Moscova, la aceeaşi masă cu Cornei Ivanovici Ciukovski, eu şi cu un scriitor venit din Siberia, Iaroslav Luciezarnîi, cu un nume atât de frumos şi cu o operă mai puţin frumoasă.

Discuţia noastră a fost întreruptă de un bătrânel sosit de la Moscova. Era un profesor. Specialist în materie de greacă veche. Şi a venit la Ciukovski să se consulte în privinţa câtorva detalii dintr-o lucrare din greaca veche.

Cât timp ei au vorbit, Iaroslav Luciezarnîi nu-şi găsea astâmpăr. Ba se învârtea, ba vorbea prea tare şi, în cele din urmă, n-a rezistat şi, zâmbind înăcrit, le-a spus: «În ochii dumneavoastră noi, probabil, apărem ca nişte barbari?» «Da de unde, îi răspunse liniştit Ciukovski, barbari? Barbarii aveau o mare cultură»”.

Toba și ideea națională

Nu ştiu cum se explică, dar în fanfarele noastre populare cel mai important instrument este toba. Ia să vă uitați, chiar dacă stau cinci muzicanți ciufuliți, tuciurii la față, cel mai atrăgător este băiatul cu toba.

Trompeta cântă extraordinar, vioara îți rupe inima, dar când pleci acasă, peste câteva zile ții minte numai bătaia tobei. Miracol.

Melodia ai uitat-o, motivul l-ai uitat şi numai acele lovituri scurte îți mai stăruie în urechi.

Mergeam pe stradă şi, într-o maşină luxoasă, un Mercedes de ultimă generație, l-am zărit pe el. Grăsuț, sigur de sine, bine spilcuit. Nu-i simțeam decât aroma parfumului care, probabil, era parizian. Şi m-am gândit, mai bine zis mi-am amintit, cum acum 15 ani intra în cabinetul meu de la studioul *Moldova-film* şi îmi povestea cum se va schimba lumea şi cum marea idee de eliberare națională o să schimbe totul pe această palmă de pământ. Mă bucura sinceritatea lui. Țin minte, mai pregăteam un documentar despre şedințele parlamentului, despre primele ciocniri cu poliția, el era acolo, printre primele rânduri. Şi am insistat pe lângă regizor ca acel cadru să fie inclus în cele mai bune documentare de la acea perioadă.

Cu primul tren a plecat la Iaşi, la studii, a făcut dreptul. S-a întors înapoi şi, pe ici, pe colo prin ziare, în diverse acțiuni patriotice, răsărea numele lui.

Dar anii trec. Şi ei, de fapt, sunt duşmanii omului.

L-am văzut într-o zi într-o maşină cu numere diplomatice; am schimbat câteva vorbe; era angajat într-un proiect internațional de promovare a reformei judecătoreşti. I se schimbase vocea, devenise mai grav, mai plin de sine şi, ceea ce m-a mirat mai mult, e că despre oamenii politici, despre colegii lui din mişcarea de tineret a partidului, începuse a vorbi la persoana a treia.

Conducătorilor partidelor le găsea greşeli, îi găsea slabi, nepregătiți, fără perspectivă. Vorbea aşa de parcă stătea pe un vârf de Himalaia, iar nenorociții conducători de partide erau nişte furnicuțe bezmetice la poalele muntelui.

Nu mi-a plăcut.

Atunci când treci de la eu la persoana a III-a, ceva se întâmplă cu

tine. Ceva se prăbuşeşte şi este o ispită care te împinge să faci aceşti paşi de la eu la persoana a III-a. De la eu la el.

Nu m-a mirat când l-am văzut în Mercedes-ul scump, gonind triumfător pe strada centrală. Lumea asta era deja a lui. Tânărul romantic de ieri s-a burghezit; din idealurile lui s-au ales cioburi şi poate doar slănina de pe burtă mai aminteşte că a fost şi el cândva un luptător. Dar asta cândva, departe, în trecut.

Mă întreb: de ce aşa?

Răspunsul parcă vine de la sine. Un ideal național nu se poate promova cu toba. El poate fi promovat din convingere. Iar noi? 15 ani am bătut toba şi n-am ştiut să turnăm măcar o picătură de convingere...

Creştinaţi, dar nu şi creştini

Cel mai simplu lucru este să umileşti un om.

Cel mai greu lucru este să înalţi un om.

Noi am fost creştinaţi de Apostolul Andrei încă la început de mileniul I, dar noi aşa şi n-am devenit creştini, ajungând în mileniul III.

Gestul de înălţare al lui Iisus noi aşa şi nu l-am înţeles. Sacrificiul suprem în numele aproapelui a rămas pentru noi o enigmă. Şi toate au o singură explicaţie – egoismul. Individul s-a dovedit a fi mai slab decât se credea. De aceea s-a pomenit supus de acel demon negru, care nu i-a permis să se pătrundă de adevăratul sens al dragostei creştine. Dragostea pentru aproapele tău sau, cum scrie în decalog, „Iubeşte-ţi aproapele ca pe tine însuţi".

Noi continuăm să credem că rostul credinţei constă în respectarea ritualurilor şi obiceiurilor, în biserici mari şi bogate, în cărţi frumos ornate, în icoane vechi cu sfinţi palizi.

Mare eroare.

Rostul credinţei este de a trezi în om dragostea pentru aproapele lui.

Rostul credinţei este de a-l descoperi pe Dumnezeu prin această dragoste.

Fiindcă gestul Lui a fost gest de sacrificiu suprem, dar de o singură dată. Noi însă trebuie să ne învingem egoismul, zilnic, clipă cu clipă. Şi am dovedit că nu suntem în stare s-o facem.

Noi am fost creştinaţi, noi am luat ştafeta de la creştinii din catacombe, de la creştinii pe care romanii îi aruncau în gura fiarelor sălbatice ca să se distreze, urmărindu-le moartea în chinuri. Şi ei mureau fără frică, fiindcă înaintea lor murise întocmai Domnul lor, Iisus Hristos. Şi ei îşi iertau călăii, fiindcă pe toţi îi unea aceeaşi taină – dragostea pentru aproape.

De la creştinare şi până la a fi creştin este un singur pas, dar noi aşa şi nu l-am făcut.

Avem genunchii roşi de la mătănii.

Avem cucuie pe frunte de la mătănii.

Avem gura bolborosită de la rugăciunile rostite şi mâna dreaptă a obosit, tot făcând semnul crucii. Ne facem prieteni cu preotul ca să ne ierte păcatele. Dar toate au fost şi vor fi zadarnice atâta timp cât nu ne vom iubi aproapele. Demonul egoismului poate fi învins, dar pentru aceasta trebuie să avem curajul să devenim creştini...

Rețeta fericirii

Ce caută omul când vine pe pământ? Care este sensul existenței lui? Doar el nu vine pur şi simplu să crească, să mănânce, să bea şi să se reproducă. El are o altă misiune.

Vă amintiți, Adam şi Eva, grădina Edenului construită de Dumnezeu special pentru ei. Paradisul ideal. Ei nici nu-aveau idee că nu au haine. Din simplul motiv că nu ştiau ce este binele şi ce este răul. Din momentul când au gustat din măr, din pomul în care era sensul vieții, au pătruns în taina binelui şi răului. Pentru că au nesocotit voința Domnului, au fost alungați pe pământ. Ce să caute pe pământ? Să caute ceea ce au pierdut. Grădina Edenului, Paradisul. Fericirea Absolută.

Cine ne mână pe noi prin această viață? Acelaşi gând ascuns pe care l-au avut strămoşii noştri, Adam şi Eva, gândul de a fi fericiți.

Acest gând îl are cerşetorul care, văzând cum zboară moneda în cutiuța lui, are deja o sclipire de fericire, acolo în interior. Acelaşi gând ascuns luminează tainic pe academicianul care, ajuns pe culmile recunoaşterii publice, mai face un pas în carieră, mai ia un post, adică îşi satisface un orgoliu. Înseamnă că la baza fericirii noastre, una dintre cărămizi este orgoliul. Noi nu vrem ca şi strămoşii noştri Adam şi Eva să gustăm din măr şi să alegem între bine şi rău, pur şi simplu între bine şi rău. Fericirea noastră este legată de necesitatea satisfacerii unui orgoliu. De plăcerea că noi, un pic, ne-am schimbat imaginea în ochii celora care ne înconjoară. Nu importă prin ce. Că am făcut o afacere reuşită, că am lovit un om mai slab ca noi, că l-am amăgit pe unul mai naiv ca noi. Noi din tot ne clădim orgoliul, iar din orgoliu clădim fericirea.

De aici şi marea noastră insatisfacție de existență. Noi niciodată n-am fost fericiți, pentru că ne-am construit fericirea nu din căutarea unui ideal, nu din atingerea unor vise, nu din realizarea unor planuri mărețe. Noi ne-am construit fericirea din satisfacția orgoliului nostru. De aceea am rămas mărunți, exact cât orgoliul nostru. Am rămas nişte pigmei care ne foim de colo-colo, ne împiedicăm unul de altul, ne îmbrâncim unul pe altul şi avem şi tupeul că iată-iată, peste o clipă, vom fi fericiți. Niciodată.

Fericirea noastră trebuie s-o căutăm în cu totul altă parte. De fapt, fericirea nici nu coboară în sufletul pigmeu; ea este o zeiță într-atât de

nobilă, încât nici privirea nu şi-o pleacă peste oamenii mărunţi. Ceea ce noi numim fericire, este, de fapt, o materie brută, o materie primă, aşa, un fel de făină, din care cineva poate face o pască pentru sfintele Paşti, un cozonac extraordinar sau o plăcintă pe tigaie.

Mă gândesc la mine. Oare într-adevăr eu caut fericirea acolo unde ea nu se află? Poate chiar în momentul acesta, când dictez aceste rânduri, eu sunt fericit, eu trăiesc în armonie cu sufletul meu, eu dictez ceea ce gândesc, visez nestingherit la ceea ce eu vreau să visez şi aspir spre un ideal.

Bine, dar dincolo de asta nu cumva stă pitit orgoliul meu? Nu cumva el mă îndeamnă? Nu el zice: gândeşte-te la fericire. Scrie despre fericire, nu ca să fii mai fericit, dar poate faci un pas înainte, spre nişte scopuri ascunse, pe care nu vrei să le declari, poate râvneşti nişte glorii pe care nu vrei să le faci publice, dar care mocnesc în tine şi te fac nefericit.

Mă gândesc, poate viaţa asta am trăit-o nu aşa cum ar fi trebuit s-o trăiesc. Poate fericirea mea era în altă parte? Poate eram fericit dacă aş fi rămas un învăţător de ţară, cu o gospodărie pârpălită, cu o casă veche, cu prispă lată pe care să dorm nopţile de vară, să văd cerul înstelat şi să urmăresc mişcarea aştrilor în univers. Şi să nu mă intereseze nimic – nici locul meu în ochii sătenilor, nici casa mea, nici satul meu. Să exist eu şi universul.

Ce-i asta? Un ideal. De parcă eu, trăind acolo pe prispă, nu tot aş fi fost mâncat de orgoliu. De ce curtea mea e mică? De ce casa mea e veche? De ce eu nu sunt directorul şcolii? De ce copiii mei sunt smoliţi şi nu bălai? Şi tot aşa mai departe.

Ştiţi care este reţeta fericirii?

De fiecare dată să te întorci cu gândul la cei doi strămoşi ai noştri, Adam şi Eva, la istoria lor. Să ai curajul să alegi între bine şi rău, nu în numele satisfacerii orgoliului, care este nesăţios, ci în numele atingerii visului ascuns, realizării tale ca personalitate. Să te întrebi: ce mă încurcă ca mâine să fiu un pic mai bun decât azi şi să fac mai mult bine? Şi nu în plan global, nu participând la războaie şi la proiecte astrale, ci prin contactul direct cu cei din preajmă. Să încerc să-i molipsesc şi pe ei de ceva mai multă bunătate, de ceva mai mult idealism şi poate că într-o zi zeiţa fericirii se va uita la noi cu alţi ochi.

Axioma fericirii

Nimic mai efemer ca fericirea.
Când o ai în preajmă, ți se pare că este veşnică.
Ai făcut un pas şi deja simți că ai pierdut-o.
Ieri, când o țineai de mână
Aveai impresia că nu sunt forțe să vă despartă.
Azi, când ea întoarce capul ca să nu te privească în ochi,
Ai impresia că un milion de prăpastii şi-au deschis gura ca să vă înghită.
De ce oamenii nu sunt fericiți?
Fiindcă sunt fricoşi.
Se tem de conjunctură, de relativ, de vorbe, de prieteni, de rude, de lume...
Dar cel mai fricos om din lume este omul care se teme de sine.
Iar un om fricos nu poate fi fericit.
Este o axiomă.

Despre adevăr

Ce a simțit Giordano Bruno când s-a urcat pe rug şi a înțeles că adevărul lui, evidentul lui adevăr că pământul este rotund, nu este un argument pentru judecătorii săi? Ei afirmau sus şi tare că pământul este o farfurie purtată pe spate de trei balene. Acei dogmatici ai bisericii l-au judecat pe omul care făcuse poate cea mai mare descoperire în epoca Renaşterii.

Inchiziția, cu forță nestrămutată şi lipsă de sensibilitate la nişte realități, l-a condamnat la ardere pe rug. Dacă judecătorii aveau aplecare la nişte simple judecăți, existau nişte argumente care, bine cântărite, puteau da dreptate lui Bruno.

Ar fi salvat viața unui om şi cunoaşterea lumii ar fi progresat nespus de mult. Dar orice noutate aduce o doză de risc, orice schimbare poate modifica orânduirea lumii, iar omul, în esența lui, este conservator. El preferă liniştea, neschimbarea, negândirea în contrapunere cu cugetarea, cu modificările, cu riscul, cu dialectica, cu evoluția...

A ars un om...

Dar oare de la dispariția lui a dispărut şi problema ca atare?

Nu, pur şi simplu am amânat rezolvarea unei probleme esențiale pentru câteva sute de ani. Am mai ținut în neştiință şi întuneric câteva generații. Omenirea n-a făcut la timp acei paşi importanți.

Ce contează câțiva ani pentru omenire? Aşa se vor fi întrebând învingătorii de teapa celor de la inchiziție. O sută înainte, o sută înapoi, aproape că nu se resimt, dar legat direct de vârsta omului, timpul pe care l-am pierdut este fără preț, este o pierdere irecuperabilă.

Adevărul nu trebuie ascuns; el trebuie rostit, trebuie conştientizat. În caz contrar devenim complici la o crimă.

O crimă fără sânge, dar, în fond, este un act de constrângere a cunoaşterii. Mă gândesc la Galileo Galilei, mă gândesc la cedarea lui în fața inchiziției, care l-a amenințat cu arderea pe rug. A cedat în fața oamenilor, nu şi în fața adevărului. „Şi totuşi se roteşte!" a însemnat biruința adevărului.

Cum să spui ceea ce te doare, atunci când toți te suspectează că atentezi la sfânta sfintelor, că dărâmi fundamentul națiunii? Doar nu ai dreptul să te compari cu Bruno sau Galilei! Şi aici mă gândesc că ura publică, negarea publică nu este mai uşoară decât arderea pe rug. Sunt nişte adevăruri care trebuie rostite.

Trebuie conştientizate, chiar de va trebui să ardem pe rug.

Despre libertatea interioară

Dacă ne amintim marea şi nemuritoarea lozincă a revoluţiei franceze de la 1789, *Libertate, Egalitate, Fraternitate*, a fost lozinca care a dat Franţei o primă constituţie şi care, de fapt, a marcat începutul unei ere noi în istoria civilizaţiei.

Libertatea este rodul unei lupte pe care omenirea o poartă, probabil, de la Adam şi Eva. Mai întâi, în confruntarea cu natura, mai apoi, în confruntarea cu semenii. De atunci, de la începuturi, această luptă perpetuă pare să nu mai aibă sfârşit.

Pe înţelesul tuturor explicaţia e simplă. Libertatea mea se termină acolo unde începe libertatea altuia.

Probabil, cea mai acută criză a libertăţii a fost pe timpurile sclavagismului, când oamenii erau robiţi de către oameni şi nu existau alte metode de a te elibera, decât prin moarte ori prin lupta până la sacrificiu. Pentru robi primul grad al libertăţii era moartea. Să ne gândim că apariţia creştinismului în acele vremuri atât de complicate a fost generată şi de dorinţa de eliberare a omului, de scoaterea lui din teroarea cotidianului, de sub ciomagul sau sabia stăpânului şi echilibrarea tuturor în drepturi în faţa unui stăpân unic, care era Dumnezeu. Şi sclavul şi stăpânul lui se situau pe aceeaşi treaptă în faţa marii divinităţi.

De aceea, la acea etapă, rolul credinţei a fost nespus de important. Pentru omenire, această descoperire a unui singur Dumnezeu creştin a însemnat un salt calitativ de conştiinţă.

Este greu de găsit o analogie în istoria civilizaţiei care s-ar compara cu acest salt. O încercare s-a făcut în 1917, când în Rusia s-a proclamat eliberarea omului şi formarea omului nou. Dar aceste obiective supreme, până la urmă, au fost banalizate şi lupta pentru omul liber s-a soldat cu milioane de oameni ucişi în Gulag. A fost o suferinţă enormă şi o încercare extraordinar de grea pentru omenire ca să se convingă că acest experiment a eşuat.

Libertatea exterioară poate fi într-un fel programată, poate fi îngrădită prin legi şi ocrotită prin ele. Este indiscutabil faptul că o civilizaţie modernă nu poate prospera fără un grad maxim de libertate a cetăţenilor săi.

Scopul nostru însă este altul. Să încercăm să conturăm o problemă mult mai delicată, mult mai grea şi foarte controversată, libertatea interioară a individului.

Să pornim de la un exemplu: sclavul şi stăpânul de sclavi. Sclavul

poate fi prefăcut în animal; el poate fi bătut zilnic. Drept pedeapsă pentru cea mai mică încălcare reală sau iluzorie el poate fi omorât, fiindcă aparține stăpânului. Un singur drept, mai bine zis o singură posibilitate, nu are acest stăpân: să pătrundă în conştiința acestui sclav şi să-i cucerească libertatea lui interioară.

Nimeni încă n-a descoperit metoda de a intra fără voie în aria conştiinței tale şi de a-ți lichida libertatea interioară, dacă nu accepți de bună voie acest lucru. Cum accepți acest lucru? Prin aprobarea convențiilor exterioare.

Omul permanent e situat într-o relație cotidiană, cotidianul îi dictează anumite limite de comportament. Aceste limite de comportament sunt, la rândul lor, nişte arici care au mii de țepi convenționali şi care permanent îți spun: procedează aşa sau invers, fiindcă aşa va fi bine, iar aşa va fi rău. Fiindcă aşa îi convine cuiva, aşa ai să fii tu în profit. Aceste convenții ne însoțesc de la naştere şi până la moarte. Aceste convenții ne leagă o dată cu botezul, fiindcă în jurul nostru, al copilului inconştient, stau o suită întreagă de persoane – nănaşi, cumetri, lăturaşi, care fiecare deja reprezintă funia unei convenții de care acest copil este legat.

Evident, toți îi vor binele, dar binele lui este deja îngrădit de dorința celor din jur: de-al vedea voinic, de-al vedea deştept. Deja în personalitatea lui se investesc speranțe de care bietul înfăşurat în pampers nici idee nu are. Destinul lui se pare pecetluit. Pe măsură ce creşte, pe măsură ce se măreşte numărul acestor convenții, se micşorează spațiul lăsat libertății interioare. Conştiința lui este ca o păpădie, pe care apasă o greutate enormă de zeci de tone.

Evident, păpădia n-o să reziste prea mult timp. Dar viața continuă. Tânărul se căsătoreşte, apar obligații noi, apar probleme noi şi numărul acelor convenții creşte în progresie geometrică. Din eul lui nu rămâne practic nimic. Dar ce este eul unui om, cum poate fi el măsurat? Eul unui om este măsura libertății lui interioare. Dacă el ține la libertatea lui interioară, dacă el taie ca Alexandru Macedon nodul gordian fără emoții şi rupe păienjenişul convențiilor, acest om devine ceea ce, de fapt, trebuie să devină — om liber, cu adevărat liber, indiferent dacă este în robie sau este primul om într-un stat.

Omul îmbătrâneşte. Cine vine la mormântul lui? Cumetrii, nănaşii, prietenii, rudele. Toți acei care țin în mână firul unei convenții. Cu cine se asemănă omul? Cu o gâză prinsă într-o plasă de păianjen. Rar cine are curaj să rupă această pânză.

Natura este făcută după principiul parității, adică fiecare individ îşi caută partea sa. Evident că insectele, animalele au mai puține probleme.

Ciclul lor este ciclul zoologic, care se reduce la încrucişare şi la înmulțire. Sentimentele practic nu participă la acest circuit. Omul este o specie superioară care, pe lângă reproducerea propriu-zisă, are mai multe slăbiciuni. El are nevoie să se îndrăgostească, el are nevoie să iubească şi să urască, fiindcă toate aceste sentimente sunt programate de natura lui şi dacă el nu le are, atunci trece în clasa de jos, în clasa animalelor, care pur şi simplu se reproduc într-un ciclu zoologic.

Aceste sentimente îl înnobilează pe om, îl deosebesc de restul ființelor vii. Cu cât ele sunt mai puternice, mai nobile, mai profunde, cu atât mai mari sunt zguduirile pe care le suportă individul, cu atât mai mult el se depărtează de clasa indivizilor cu ciclul de viață zoologic.

Aici se iscă întrebarea: unde fermentează aceste sentimente, care este acea câmpie miraculoasă în care înfloresc florile binelui şi florile răului, florile dragostei şi florile urii? Această câmpie este câmpia libertății interioare.

Un om capabil de sentimente profunde este mult mai înțelegător cu semenii săi, fiindcă chiar în interiorul lui el deja conştientizează că este superior lor. Iar fiind superior, el nu poate să nu-i ajute, ca şi ei, la rândul lor, să-şi mărească spațiile secrete pe care ar putea să le ocupe libertatea lor interioară.

Un om care înțelege aceste lucruri, nu va risca să îngrădească libertatea interioară a altui individ, fiindcă această încercare va fi deja un eşec pentru interiorul lui. Va fi acea miraculoasă piele de şagrin, care se consumă iremediabil în momentul când este utilizată neadecvat.

Ce caută oamenii în dragoste? Sau, mai bine zis, ce ar trebui să caute ei în dragoste? Dincolo de atracția propriu-zisă, fiziologică şi estetică, ei se pot găsi unul pe altul doar măsurându-şi gradul de libertate interioară. De ce atâta lume este nefericită în dragoste şi căsnicie? Fiindcă ei s-au găsit după criteriile cele mai simple: să fie frumos, să fie deştept, să fie bogat, dar nimeni din ei n-a încercat şi n-a riscat măcar să vadă câtă libertate interioară are unul şi celălalt, sunt comparabile aceste lumi interioare între ele? Sunt compatibile între ele? Câteodată, am impresia că oamenii sunt, de fapt, nişte vitrine, frumos fardate, cu mulajele expuse, iar în depozit marfa este alterată, prăfuită şi roasă de guzgani şi de şoareci.

Calea spre fericirea individului o văd prin încercarea de a-l conştientiza că are nevoie să-şi cunoască această lume interioară. Că el are obligația să-şi respecte această lume interioară, căci precum libertatea exterioară a omului este garantată de stat, constituție, democrație şi are imn şi drapel, la fel libertatea lui interioară are nevoie de garanție,

are nevoie să fie ocrotită şi, în numele ei, individul chiar este în drept să se lupte şi să moară, chiar mai mult decât în numele libertăţii exterioare.

Primul gând care îţi apare atunci când vrei să exemplifici o perfectă libertate interioară, este că o poţi găsi în viaţa monahală, acolo unde eşti constrâns de muncile fizice, unde nopţile stai şi citeşti, unde te rogi şi încerci să crezi că aceste rugăminţi îţi vor aduce marea izbăvire de păcatele reale sau presupuse. Încerci să umpli un gol interior, adică acel spaţiu rezervat libertăţii interioare cu dogme, cu axiome religioase, care ar avea misiunea să te convingă că viaţa ta pe acest pământ este echivalentă cu cea a unui boţ de lut şi forţa divină este cea care te poate absolvi de necesitatea de a te elibera interior, fiindcă viaţa ta veritabilă va fi dincolo de moarte. Nu punem la îndoială, viaţă dincolo de moarte există, chiar aş zice că conştiinţa noastră se transferă în alte spaţii, aceasta însă este o temă aparte.

Pe noi ne interesează contradicţia care apare la momentul când individul, încercând să se elibereze din interior, aduce în loc o forţă majoră care nu-l eliberează, care dezlocuieşte şi populează spaţiul interior şi, după această schimbare, omul nu simte o uşurare, ci, din contra, el se simte parcă mai robit. Explicaţia există. Omul se depersonalizează, îşi pierde individualitatea, fiindcă el cedează definitiv spaţiul libertăţii interioare, forţei divine în care el crede. Iar depersonalizându-se, el într-adevăr devine un boţ de lut, care nu costă nimic şi pe nimeni nu interesează. De aceea ei îşi sting amarul în muncile fizice, apoi de la muncile fizice aleargă spre chilie să se roage, însă în nici un loc şi în nici altul nu pot găsi izbăvirea, fiindcă izbăvirea nu ţi-o poate acorda nici preotul, nici episcopul, nici patriarhul.

Marea izbăvire a individului poate fi armonia lui interioară, indiferent în care divinitate crede. Dar această credinţă trebuie să aibă locul exact, bine fixat în conştiinţa lui, să nu fie o forţă care acaparează totul.

Da, există printre călugări oameni care au ajuns la o luciditate, la o gândire purificată care, într-un fel, este în asonanţă cu căutările marilor filozofi ai lumii. Şi aceasta are o explicaţie. Unui călugăr îi vine mult mai uşor să construiască un sistem filozofic, fiindcă are asigurat un stâlp de reper – divinitatea şi oricum s-ar deplasa cu gândul, el întotdeauna face referinţă la această situaţie sigură pentru el.

Un filozof liber nu are această posibilitate. El e nevoit să construiască în universul lui nişte galaxii separate în care criteriile de referinţă sunt mai greu de argumentat. Dar, în raport cu un călugăr, el este net

superior, fiindcă libertatea lui interioară este echivalentă cu mărimea universului pe care l-a construit. Iar în sufletul călugărului, conform legii lui Arhimede, este dezlocuit atâta spațiu, cât ocupă forța divină. Şi atunci, mărimea universului filozofic a unui călugăr este mai mică. Iată de ce viața monahală nu poate fi o soluție pentru obținerea libertății interioare.

Dar să revenim la stăpânul de sclavi. Oare el, ca stăpân, este mai liber decât robul său? Oare interesele lui de a domina, de a-l preface pe acest rob într-un animal nu sunt şi ele nişte convenții, care-l obligă să-şi sugrume eul său interior? Conştiința lui că este liber în raport cu robul este iluzorie. El se zbate în limitele aceleiaşi lumi şi aceleiaşi convenții.

Acest sentiment de lipsă de libertate, chiar în societățile cele mai democratice, generează mari conflicte sociale. Vina întotdeauna cade pe tensiunile interetnice, pe relațiile economice, pe crizele mondiale, dar, în fond, problema-cheie, problema libertății interioare nici nu este abordată, dar anume acolo se găseşte marea insatisfacție omenească, marea nemulțumire, care însumată într-o țară întreagă, generează o nemulțumire generală, e un fel de boală, ale cărei simptome oamenii le ignorează ori le caută în cărți sau în ştiințe paralele cu boala propriu-zisă.

Un flagel extraordinar al societății contemporane este narcomania.

Ce este în fond această încercare de a fugi de realitate? Este crearea unei iluzii că ți-ai mărit gradul de libertate interioară, când în limitele corpului tău ai reuşit să deschizi un alt univers. Este o iluzie, este o mare amăgeală, dar oamenii instinctiv încearcă să-şi mărească gradul de libertate interioară. Trebuie de luptat nu cu narcomania, ci cu convențiile care sugrumă libertatea interioară a individului şi nu-i permit să fie fericit.

Cât de nefericit trebuie să fie individul, ca să accepte o fericire iluzorie, inexistentă, virtuală, în schimbul unei fericiri reale pe care el o poate trăi, savura, perpetua? Avem nevoie nu de proiecte antinarcomanie, avem nevoie de căutarea căilor de mărire a spațiului libertății interioare. Să luăm un alt exemplu: lumea virtuală a computerului. Zeci de copii, zeci de maturi părăsesc cu plăcere spațiul real şi acceptă traiul într-o lume virtuală numai din cauza că viața lor cotidiană le-a retezat aproape definitiv speranța la o libertate interioară.

Aici poate e cazul să punem întrebarea sacramentală – va fi sau nu omenirea fericită în viitor? Răspunsul pare să vină de la sine. Nu prosperarea economică, nu prosperarea democrației, nu cucerirea unor galaxii ne vor face fericiți. Omul trebuie să-şi găsească fericirea, în primul rând, prin redobândirea libertății interioare.

Formula existenței

Întotdeauna m-am întrebat: de ce se teme omul mai mult – de viață, sau de moarte? Ce este mai greu de suportat: viața cu ispitele şi cu suferința ei sau moartea cu necunoscutul ei?

De ce unii preferă viața? De ce alții preferă moartea? Este un mister în această alegere, este o povară grea în această alegere, fiindcă omul trăieşte având tainica speranță să vadă în viața lui o schimbare, un alt final. De regulă, toți preferă un final fericit. Însă, de obicei, acest final este trist. Cine alege moartea, s-ar părea că are mai mult curaj să înfrunte abisul. Să meargă în lumea de dincolo. Dar nici aici nu este aşa simplu cum s-ar părea.

Eroul principal al lui Ernest Hemingway din povestirea *Zăpezile din Kilimanjaro* stă prins în această dilemă. Să aleagă între viață şi moarte. S-ar părea că-i vine greu să se despartă de cei care rămân în viață, că are o emoție profundă, egoistă, chiar o gelozie ascunsă că cineva va pleca şi cineva va rămâne să meargă mai departe, să vâneze în savană, să călătorească, să iubească, iar el va fi privat de toate acestea.

Pe de altă parte, moartea nu-l sperie. S-a întâlnit cu ea în mai multe rânduri. S-au privit ochi în ochi şi abia acum sunt gata să se îmbrățişeze. Şi totuşi, el nu vrea să moară, nu de dragul vieții. Are o singură dorință ascunsă: de a ajunge pe vârful muntelui şi acolo, în mijlocul acelei savane, să admire pentru ultima oară luciul zăpezii. Nu de zăpadă are el nevoie, nu răcoarea muntelui îl ademeneşte. Trăieşte în el un vis ascuns, un vis nerealizat şi moartea lui, în esență, înseamnă despărțirea de acest vis.

Se vede că aceasta şi este moartea omului. Neputința de a-ți atinge visul. Apatia care te cuprinde este dovada că tu deja ai murit.

Nu contează că umbli pe străzi, că mănânci, că petreci, că parcă eşti înscris într-un circuit uman, de fapt, tu deja te-ai împăcat cu moartea.

Se vede că la om ceasul biologic şi ceasul spiritual nu au aceeaşi întorsătură şi nu se opresc la aceeaşi gradație. Fiecare îşi duce cursul său. Mă gândesc că ceasul lui spiritual se poate opri, iar ceasul lui biologic poate continua bătaia. O fi însemnând viață după moarte… O putem noi oare considera astfel? Nu. Şi motivarea este simplă. Fără motivare spirituală, fără vis, individul este pur şi simplu o specie

biologică. Cu nimic nu se deosebeşte de o furnică, de un elefant, de o maimuță; are exact aceleaşi stresuri şi aceleaşi porniri.

Înseamnă că noi ne deosebim de animale printr-un singur element, printr-o singură aptitudine, puteți să-i ziceți capacitate, puteți să-i ziceți talent — vocația de a putea visa şi de a lupta pentru realizarea visului.

Precizăm. Ce este viața? Este doar o luptă de supraviețuire? Da, când omul este o fortăreață biologică, aceasta este o luptă de supraviețuire. Dar când omul luptă pentru visul lui, când face totul ca să-l vadă realizat, oare sacrificiul lui nu este deja mai mult decât o jertfă? Este o plată pentru visul pe care l-a nutrit? În cazul acesta viața are justificare. Merită să trăieşti şi să suporți suferința, fiindcă această suferință, de fapt, va da nimbul de strălucire a visului.

Şi atunci, moartea ce este? Visul, chiar nerealizat, întrerupt de moartea biologică, este încoronarea unei existențe, este sensul unei existențe şi înțeleptul de Hemingway n-a dorit, pur şi simplu, ca personajul lui să moară; el i-a trimis în vis un avion, care l-a ridicat sus, pe munte să simtă acea briză de răcoare, să aibă tăieturi în ochi de la luciul zăpezii şi acolo, în miracolul subconştientului, el l-a fericit pe acel om care-şi biruise şi viața şi moarea şi exista doar pentru realizarea visului său.

Au trecut mai bine de 60 de ani de la apariția acestei lucrări. S-a schimbat ceva în lume? S-au schimbat oamenii? Nu. Confortul a devenit mai mare, a crescut poluarea, oamenii cum se năşteau aşa şi mureau, dar dincolo de aceste două constante stă o singură variabilă. O variabilă care echivalează tot sensul vieții noastre. Suntem noi oare capabili să acceptăm visul?

Senzația zborului

Cine şi-a trăit singurătatea ca stare permanentă, ştie prea bine că interiorizarea, în cele din urmă, devine ca o izbăvire.

Lumea devine mai închisă în problemele ei, iar tu te simți exact ca o cetate care merge, se ciocneşte de oameni, de lucruri, de anotimpuri şi nimic pare să nu te mai atingă.

Şi, deodată, în această încruntare a interiorului, apare o rază de lumină. Este o stare neobişnuită când ai senzația că e suficient să întinzi mâinile înainte, aşa cum se înoată la stilul fluture. Le întinzi înainte şi uşor, uşor ca o luntre, ca o frunză, prinzi să-ți iei zborul, ridicându-te de la pământ. Tu nu faci nici un gest, tu nu te trădezi prin nici o mişcare. Ai o singură dorință: să întinzi mâinile înainte şi parcă aerul singur te ridică în sus, parcă corpul singur devine imponderabil şi tu zbori.

Nu contează unde te afli – în mijlocul pieții, în stradă, în încăpere. Dorința să zbori vine pe neprins de veste; ea te atinge cu o amintire şi eşti gata să te mişti în spațiu.

Adesea mă întreb: de unde vine această stare, care e mobilul ei?

Răspunsul îl găsesc numai într-o schimbare calitativă care se petrece în sufletul nostru. Este un fel de purificare interioară în care treptat-treptat ard lucrurile mărunte, neimportante, apoi ard cele mari şi, în cele din urmă, rămâne cristalizată o singură idee, întrebarea-cheie de existență a omului: ce caut eu pe acest pământ?

Scriam într-o altă pagină că omul este nemuritor, nu prin materie, prin spirit. Această energie concentrată părăseşte boțul de lut pe calea venirii sale. Nu în zadar încă anticii spuneau că, de fapt, stelele de pe cer sunt sufletele oamenilor care au murit, care ard şi care, într-o zi, se întorc pe pământ. Era un mit inconştient această fabulă antică. Era un mit al intuiției, căci dorința de zbor este ascunsă în fiecare dintre noi. Pur şi simplu nu fiecare e gata să se confrunte cu singurătatea, să încerce această ocnă grea a discuției sinelui cu sine, a căutării de sine. Un contemporan spunea: „Numai proştii sunt fericiți”, restul lumii este în căutarea fericirii, iar căutarea fericirii este, de fapt, starea cea mai apropiată de încercarea de a te rupe de la pământ.

Poate oare omul, corp fizic, să fie imponderabil, atunci când cu toții ştim că forța căderii libere este egală 9,8 kg m/s^2 şi pentru a te

rupe de la pământ ai nevoie de o propulsare egală cu această forță.

Da, omul poate să zboare. Corpul lui fizic poate rămâne jos, pe pământ, dar conştiința, spiritul ascuns în acest om se poate rupe şi poate traversa liniştit spațiul şi timpul.

Câteodată mi-amintesc de copilărie. Mă suiam în vârful dealului, un deal care parcă special era făcut pentru a cuprinde împrejurimea.

Eram naiv şi credeam că dacă aş încerca să-mi meşteresc nişte aripi din placaj sau din carton, mi-aş lua avânt şi m-aş rupe de la pământ. Nu doream prea mult, vroiam doar un singur cerc pe deasupra satului, ca apoi să aterizez liniştit în locul de unde m-am pornit.

Mai târziu, am încercat chiar să zbor cu umbrela, sărind de pe acoperişul casei buneilor, însă senzația acelui zbor, extraordinara senzație, era ruinată de durerea aterizării. Genunchii mei intrau ca două țepoaie drept în burtă. Mai apoi, am învățat fizica şi istoria şi am înțeles că pentru a zbura este nevoie de un motor puternic, de aripi tari şi am început să construiesc un avion. Multe zile le-am petrecut în atelierul meu improvizat, multe nopți le-am petrecut la masa de desen, făcând schițe şi calcule, ca, în cele din urmă, şi avionul să rămână un vis al adolescenței.

Abia în ultimii ani am înțeles că totuşi omul poate să zboare fără aripi, fără motoare, doar cu pornirea lui interioară, doar prin purificarea conştiinței de sine.

O să vă fie greu, o să vă pară că nu mai aveți soluții. Închideți ochii, întindeți mâinile înainte şi o să vedeți cum o să vă învăluie dorința de zbor, nedorința de a ateriza vreodată.

Este o lecție grea, dar, repetată la nesfârşit, în cele din urmă poate deveni un zbor adevărat, un zbor spre nemurirea fiecăruia...

Spovedaniile unui eretic

Epilog

Cândva citisem la cineva o frază pe care o vedeam ca o imagine vie. Victima se îndrăgosteşte de propriul călău şi eu îmi imaginam un trunchi masiv, un eşafod, lume împrejur, capul victimei pus pe trunchi şi călăul sprijinit în coada toporului, aşteptând să bată ultimul ceas. Şi nu-mi imaginam unde este loc pentru dragoste.

În acest timp scurt ca un fulger, ce se poate produce în capul unui om? Nu cred că e vorba de dragoste, poate numai două gânduri se bat între ele. Nădejdea foarte plăpândă că mi-a surâde norocul să mai am zile şi al doilea gând, de s-ar termina odată mai repede totul.

Sunt două gânduri ca două strune: una, care scoate o notă optimistă şi alta, care sloboade o notă pesimistă. Sunt ca două păsări, una albă, care vrea să se înalțe la cer şi să privească lumea de acolo, din senin şi alta neagră, care parcă ar vrea să zboare în inima pământului şi acolo să-şi facă cuib.

Greşeam amarnic. Nu despre această victimă era vorba, nu despre acest erou era vorba. Autorul acelei fraze subînțelegea călăul şi victima ca participanți la o scenă de dragoste. Doi îndrăgostiți sunt, de fapt, un călău şi o victimă. Ei sunt ca două avioane care zboară în pereche, dar unul este întotdeauna înainte, fiindcă aşa îi dictează strategia militară, fiindcă aşa e orânduirea lumii. Uitați-vă la unghiul de cocori: ei zboară dinspre nord spre sud sau dinspre sud spre nord şi uitați-vă că unul întotdeauna merge în față – unul, care parcă ar şti drumul, unul care are mai multă putere să taie aerul, unul care vede ceea ce alții nu văd. Dar se întâmplă toamna târziu, când pajiştile parcă aşteaptă căderea brumei, să vezi o pereche de cocori rătăcită de cârd. Întârziați, ei tot aşa zboară: unul înainte şi altul ceva mai în urmă.

Călăul şi victima. Îi leagă un dulce venin, altfel n-ar fi acea legătură tainică care nu-i poate face să se despartă, fiindcă în momentul despărțirii ei parcă şi-ar pierde statutul. Călăul nu mai este călău şi victima nu mai este victimă. Iar pierzându-se statutul, dispare dulcele venin care-i leagă şi care, de fapt, îi şi ține împreună, care îi face să suporte mizeriile mici şi mari, care îi face înțelepți la nebunie şi naivi chiar dincolo de limita prostiei.

Merg pe drum şi în fiecare pereche de îndrăgostiţi parcă aş vedea o victimă şi un călău. O, nu acum, în clipa asta, ci peste timp, când se vor şterge amprentele fiorului primului sărut şi vor veni zilele triste ale obişnuinţei. Şi nu este mai mare piatră de moară pentru sufletul omului decât obişnuinţa. Şi nu-i mai mare frică pentru sufletul omului ca teama de obişnuinţă.

De ce trăim atât de încurcat? De ce ne îmbrăcăm în călăi şi victime? Întrebări, întrebări, întrebări... prea multe întrebări şi prea puţine răspunsuri.

Nu ştiu cum se explică, de ce nu avem curajul să ne spunem toate întrebările. De ce pleacă generaţie după generaţie, iar întrebările aşa şi rămân fără răspuns? Dar, în fond, întrebările sunt aceleaşi – de ce iubim?, de ce urâm?, ce este viaţa?, ce este moartea?, care-i sensul aflării noastre, aici, pe pământ şi ce va fi cu noi dincolo? De ce ne naştem şi visăm să fim îngeri, dar ajungem păcătoşi? De ce ajunşi păcătoşi, nu mai sperăm să ajungem îngeri? Nu facem nimic ca să ajungem îngeri.

Întotdeauna m-am întrebat: cine trăieşte mai bine, omul care-şi pune întrebări, omul care răspunde la întrebări ori omul care nu-şi pune nici o întrebare şi nu caută nici un răspuns. Omul care nu caută nici un răspuns e un om fericit, fiindcă el nu-şi pune nici o întrebare, fiindcă el nu-şi împovărează sufletul cu alte probleme şi el îşi trăieşte viaţa măsurat numai în micile lui bucurii. În micul lui confort în care nu există loc pentru lume, loc pentru întrebări şi răspunsuri, există numai un Eu, ghiftuit ca un rinocer, ori poate ca un hipopotam care se complace în starea lui de echilibru.

Poţi să-l învinuieşti pe acest om că nu-şi pune întrebări, că nu vrea să rezolve problemele mari ale omenirii? Nu eşti în drept s-o faci. Fiecare îşi alege singur cărăruşa pe care merge de la naştere spre moarte. Problema e că prea multe miliarde şi milioane preferă anume această cărăruşă. Este cea mai comodă, cea mai scurtă şi, poate, şi cea mai fără de sens...

Atunci când nu mai am răspunsuri, când mă macină îndoielile şi mă năpădesc nostalgiile, nu-mi rămâne nimic altceva de făcut decât să mă culc, întocmai aşa cum am să mă culc înainte de plecarea definitivă. Mă culc şi închid ochii. Ascult o muzică clasică, în care se conţin parcă toate zbaterile omenirii de la Adam încoace şi, încet-încet, mă dau cu capul de toţi pereţii mei interiori.

O, mi-ar fi mult mai uşor să mă lovesc cu capul de un perete de piatră sau poate chiar şi de oțel, pentru că durerea la o lovitură, la o întâlnire cu piatra şi oțelul este străpungătoare, dar este şi trecătoare. Pe când atunci când mă bat cu capul de pereții mei interiori, mi se pare că durerea nu mai are sfârşit.

Nu ştiu, eu îmi explic aceasta doar prin prea multul egoism zăvorât în mine. Îmi explic aceasta prin oamenii care îmi stau în preajmă, dar care au treburile lor, viața lor şi mă lasă singur, mă lasă singur cu unica stare care nu m-a părăsit şi nu mă va părăsi niciodată – singurătatea.

Cartea a III-a

EUROPA

Trăim sub umbra unui paradox, o ţară care are virtual o populaţie de 4 milioane şi două sute de mii de oameni şi în care numai şcolile superioare au două sute mii de studenţi anual, nicidecum nu poate face un salt calitativ, nu-şi poate găsi locul exact în marea orchestră a statelor europene.

Cineva poate să-mi dea o replică, să-mi spună că nu este adevărat, noi ştim exact că vectorul nostru director este comunismul şi totul se face doar în acest scop.

Replica este slabă. De ce? Fiindcă, o dată ce ideea unionistă n-a fost finalizată în primele zile după declararea independenţei Republicii Moldova, mai departe în timp ea slăbeşte şi devine o idee din planul doi al politicii noastre. Nu că aşa dorim noi, este un fenomen obiectiv; apariţia statului iscă necesitatea consolidării lui. Consolidarea unui stat aduce formularea unui ideal naţional. Crearea imaginii acestui stat, mă refer la o imagine distinctă, necesită depărtarea de orice altă imagine, care i-ar putea absorbi criteriile respective. Adică nu pot să existe două Românii, despărţite de un râu, pot exista două state româneşti cu fizionomii distincte. Aceasta este logica politicienilor care au creat această formulă şi ei au făcut-o sincer în speranţa că odată şi odată aceste imagini se vor contopi. Că deosebirile vor dispărea. Da, în varianta ideală, aceasta poate s-ar fi produs. Dar statul Republica Moldova n-a apărut în eprubetă. Nu s-a dezvoltat într-un laborator gigantic, fără să fie influenţat de forţele externe. Ba chiar mai mult, neavând o pregătire suficientă de formare şi conducere a unui stat, conducătorii de atunci au admis ca influenţele exterioare să depăşească limitele bunului-simţ, să depăşească normele permise şi, astfel, în loc de o mişcare naţională bine purificată, a apărut un amalgam de idei politice, în care cea mai pronunţată s-a dovedit a fi ideea moldovenismului. Şi ea inspirată de la alte curţi domneşti. Şi atunci statul Republica Moldova se consolidează cu fiecare zi a existenţei sale, iar ideea unirii devine una neatractivă.

Ideea că aci, în Moldova, lumea pauperizată la limită va tinde spre România, a fost greşită. Ritmul dezvoltării economice a României este foarte lent şi neatractiv pentru oamenii care vor să trăiască normal astăzi. Mulţi au preferat munca în robie peste hotare, ca acolo să acumuleze mijloacele pentru o viaţă mai bună.

În această situaţie, când un milion din populaţia activă a ţării a plecat

peste hotare şi, de fapt, întreţine acest stat, statul este obligat să-i protejeze pe acei care-l întreţin şi hrănesc. Dar, protejându-i, el îşi face autoritate în mediul altor state, el se impune ca o forţă de sine stătătoare, el e nevoit să elaboreze o politică specială în raport cu alte state.

Şi în felul acesta, *volens nolens,* statul Republica Moldova este o realitate care nu poate fi ignorată. Putem noi să rămânem într-o asemenea stare de suspans, de neîncredere, când populaţia aşteaptă o schimbare? Când conducătorii reali şi virtuali trebuie să dea o nouă formulare de ideal naţional, o nouă speranţă oamenilor care aşteaptă? Evident că nu putem.

Populaţia întotdeauna îşi caută nişte lideri. Dacă ei nu apar, ea îi născoceşte singură şi ar fi un pericol ca nişte lideri falşi să formuleze nişte lucruri fundamentale. De aceea mă întorc la începutul acestei tablete.

Se impune sintetizarea ideii naţionale în limitele existente ale acestui stat, în formula lui existentă. Ţinându-se cont de realităţile istorice şi de cele de astăzi, contemporane.

Această idee poate fi numai ideea europeană, fiindcă orice altă idee ne-ar mărgini la regionalismul nostru, ne-ar închide în sine şi, în fond, ne-ar limita la o stare de primitivism social, aşa un fel de papuaşi moderni, nişte exotici în mercedesuri.

Ideea europeană trebuie să vină nu numai ca o idee politică; unirea cu Europa nu trebuie să fie numai ca un act politic. Dincolo de această idee, trebuie formulate clar avantajele economice, avantajele politice şi sociale care ne vor permite să schimbăm radical modul de viaţă, ajungând cu această populaţie necăjită la un nivel de viaţă europeană.

Da, se cer reforme economice, sociale, politice, iniţiative, structurale, dar înainte de toate trebuie formulat principiul de racordare la structurile europene, locul Moldovei în aceste structuri. Şi atunci toate reformele pe care le facem se vor aranja firesc în schema reformelor şi legilor care sunt valabile pentru toată Europa.

Ce trebuie pentru acest lucru?

Noi trebuie să sintetizăm această idee, s-o formulăm clar şi numai atunci se va putea aştepta un salt calitativ în conştiinţa populaţiei noastre. Fiindcă cei 2000 de studenţi care învaţă anual, având o pregătire foarte modestă, nu pot aduce schimbarea calitativă de conştiinţă.

Deci, catalizatorul acestei mişcări trebuie să fie ideea generatoare de unire cu Europa, promovată de un grup de oameni care şi-ar asuma această grea misiune. Să ne scoată din paragina conştiinţei noastre patriarhale şi să ne dea o nouă rază de lumină.

Infinitul istoriei

Deschizând orice manual de istorie şi citindu-l din scoarţă în scoarţă, avem vaga senzaţie că am cunoaşte totul de la începutul lumii şi până în zilele noastre. Ba chiar şi mai mult. Sunt fenomene, întâmplări pe care noi încercăm să le comentăm în felul nostru, separând eroii pozitivi de cei negativi, plasându-ne pe noi în acea epocă şi încercând să modelăm cum ne-am comporta într-o situaţie sau alta. Aceasta este magia istoriei. Te poţi întruchipa în prinţ, te poţi întruchipa în cerşetor, te poţi întruchipa în erou sau în călău. Şi totuşi, dincolo de aceste senzaţii, parcă ai risca să faci unele schimbări. Cursul atât de fluent al istoriei să-l modifici după buna ta închipuire. Chiar poate să schimbi locul, oameni şi locuri, ţări şi continente, pe verticala timpului, ca pe axa unui grafic al lui Descartes cu *x* şi *y*. În mare parte, şcoala educă această atitudine faţă de istorie. Tot timpul se spune că, dacă revoluţia cutare ar fi avut alt lider, rezultatul ei ar fi fost altul, evoluţia lumii ar fi fost alta. În imaginaţia autorilor de manuale, istoria se arată ca o enormă tablă de şah, pe care muţi figurile cum îţi dictează fantezia.

Recent, la postul televiziunii Discowery a fost lansat un serial – *Istoria care ar fi putut să se întâmple*. Se ia câte un caz concret: Ce-ar fi fost, dacă ar fi trăit Lenin; Ce se întâmpla, dacă Stalin murea nu în 1952, ci în 1927; Ce s-ar fi întâmplat cu Germania, dacă Hitler murea în aprilie 1944, în timpul atentatului, precum şi multe alte filme de felul acesta.

Din punctul de vedere al prognozei, din punctul de vedere al curiozităţii şi cunoaşterii, aceste emisiuni sunt foarte bune. Însă ele, toate aceste procedee au un singur minus, o lacună enormă. Ele dezvoltă în noi sentimentul atitudinii pragmatice faţă de istorie. Sentimentul iluzoriu că istoria depinde de noi şi nu noi de istorie. De aici, insatisfacţia noastră şi incapacitatea de a înţelege că toate fenomenele istorice, care s-au produs, au fost rodul unor circumstanţe şi nu capriciul unei persoane sau al unui grup de persoane.

Mergem mai departe. Vorbind concret despre istoria noastră. Unii savanţi acceptă anul 1812, anul ocupării Basarabiei, alţii neagă anul 1918, anul Unirii Basarabiei. Alţii consideră benefic anul 1940, ocuparea Basarabiei de către Armata roşie şi tot aşa mai departe.

Noi am educat în oamenii noştri un sentiment care ni se pare că nu mai este întâlnit la alte popoare. Noi am educat sentimentul conservării

istoriei. Aşa cum punem murături în borcănaşe mici în beci, noi am început să selectăm din istoria noastră doar fragmentele care ne convin, făcând din ele idealuri naționale.

Un exemplu. La 1859 are loc unirea principatelor. Moldova de dincolo a ajuns la conştiința că trebuie să existe un singur stat românesc. Şi s-a unit. De la 1866 încoace principatele Unite au rămas în istorie, pe scena politică venind un singur stat, România.

Basarabia de Sud, la acel moment, făcea parte din Principatul Moldovei şi a participat conştient la acest eveniment. Locuitorii din Sudul Basarabiei totdeauna au fost conştienți că sunt români. Astăzi politicienii noştri de stânga ne impun insistent părerea precum că în istorie există doar principatul Moldovei. Că noi suntem urmaşii direcți ai acestui principat, că România, de fapt, nu există. Este o absurditate. Fiindcă nu poți să mergi înapoi, ca să-ți iei din istorie doar segmentul care-ți convine. Aşa cum ai face cu o porțiune de drum în care dorința să anulez toate hopurile le omiți şi păstrezi numai partea netedă a drumului.

Unirea României la 1918 este acelaşi nod istoric, cum a fost formarea României la 1859. Şi cum vor fi şi alte asemenea noduri, indiferent de dorința noastră. Şi dincolo de capriciile liderilor politici sau ale oamenilor răscroitori de istorie.

De unde acest sentiment pentru privatizarea istoriei? De la un alt sentiment care este foarte explicabil. Viața noastră este foarte scurtă în comparație cu viața istorică. Şi noi, fiind firi curioase, vrem să vedem şi începutul istoriei, şi prezentul istoriei, şi finalul istoriei, dar, ca ființe egoiste şi pragmatice, dorim să vedem istoria aşa, cum ne place nouă. Pe când fața reală a istoriei nu întotdeauna ne place şi ne provoacă admirație.

Noi suntem oameni cu prea puțină cultură şi prea puțină înțelepciune. Spun acest lucru cu mare regret, fiindcă noi n-am atins încă înțelepciunea Civilizației Antice, care, probabil, şi ea o fi avut probleme similare. Marii latini spuneau: *Ars longa, vita brevis. Arta e infinită, viața e scurtă.* Iar în loc de *artă,* poți să pui cuvântul *istorie* şi sensul nu se va schimba.

Să învățăm de la marii latini cum să ne iubim istoria.

Despre inteligenţime

Una din cele mai dure explicaţii date acestui strat social, mai bine zis, acestui segment social, a făcut-o V.I.Lenin. El a dat o definiţie ucigătoare: *Intelighenţia, ăto gavno.*

Nu este o replică a unui om înfuriat, este o tristă constatare. Lenin însuşi provenea dintr-o familie de intelectuali, el însuşi a fost un intelectual rafinat şi, totuşi, a negat acest segment social. O negare echivalentă cu acuzarea. De ce?

Fiindcă Lenin a înţeles că acest segment social este bolnav de contradicţii interioare. Este bolnav de multe prejudecăţi pe care şi le-a asimilat fără să le conştientizeze. Şi toate aceste bagaje, pe care le poartă din generaţie în generaţie, fac ca inteligenţimea să fie mai indecisă, mai cuprinsă de îndoială, mai nehotărâtă, în cele din urmă, dintr-o posibilă forţă motrice a societăţii, ea în realitate este un balast care se complace în jocul propriilor emoţii. Un fel de aliaj sentimental.

Lenin n-a fost pionier în această definire, el pur şi simplu şi-a sintetizat cunoştinţele şi epoca în care i-a fost dat să trăiască.

Pe o clipă ne întoarcem la Anton Pavlovici Cehov, la *Livada cu vişini*. Pentru o clipă ne întoarcem la Maxim Gorki şi la piesa lui *Na dne*. S-ar părea că distanţa dintre ele este colosală. Două medii diferite, două lumi diferite, dar câte tipaje se asemănă între ele. Pur şi simplu, unele încă au îndoieli, încă îşi caută un ţărm, de care ar lega ancora, acel ţărm iluzoriu fiind, de fapt, livada cu vişini, iar oamenii lui Gorki ca şi cum se află la limita iadului.

Ce se întâmplă cu omul care a trecut prin şcoli, frământându-se în societate, însuşind parcă conştiinţa unui segment social cu idealuri nobile şi care, dorind sincer schimbarea societăţii, în realitate, când ajunge la momentul decisiv, nu este în stare să spună categoric ce doreşte?.

Cum se produce această mutaţie socială? Care este mobilul ascuns al acestei mutaţii?

Primul gând care vine în minte – povara conştiinţelor. Cu cât ştii mai mult, cu atât cunoşti mai puţin. Altă meteahnă posibilă – povara prejudecăţilor morale. Cu cât sunt mai mari aspiraţiile, cu atât mai mult cresc îndoielile că n-ai să le realizezi, că n-ai să le atingi scopul.

O altă posibilă meteahnă – confortul interior, conştiinţa că în

momentul când ridici mâna asupra sistemului, el iese din echilibru. Şi atunci dispare confortul interior, iar intelectualii întotdeauna au savurat acest confort.

Admit că metehne o fi fiind mai multe, una, însă, le însumează, le depăşeşte pe toate.

Intelectualul, uitându-se la povara pe care o poartă, devine o ființă nehotărâtă şi ostilă oricărei schimbări.

Nimeni nu se pronunță atât de mult ca intelectualii pentru a schimba ceva în societate, nimeni ca ei nu doreşte schimbări în societate.

Lenin a înțeles acest lucru, încercând să-i atragă în jocul periculos al revoluției. El încă în 1905 a conştientizat că aceşti oameni sunt buni să discute marile probleme la o ceaşcă de ceai şi nu sunt apți să-şi permită gândul unei schimbări reale.

De aceea, el a ales ca forță motrice în revoluție clasa muncitoare. De aceea, el a simplificat tezele revoluționare până la primitivism, ca să excludă varianta apariției unor îndoieli şi revoluția a reuşit.

Nu vorbim despre consecințele ei, vorbim despre evoluție ca despre un fenomen social. Intelectualii, care, de fapt, au aspirat la revoluție, s-au pronunțat pentru schimbări, în realitate au fost nişte condrumeți ai revoluției.

Trăim o realitate tristă, trăim o confirmare a spuselor lui Lenin. Intelectualii care au vrut, au dorit sincer să dispară cenzura, monopolul unui singur partid, să fie o diversitate de exprimare, un pluralism de opinii, astăzi îi simpatizează tacit pe comunişti. Şi undeva în sufletul lor, sincer doresc ca ei să câştige alegerile.

Da, în societate s-a instalat un minim echilibru social, a apărut un minim de garanții sociale şi nici o garanție că actuala conducere nu va încerca să repete „faptele eroice" ale lui Lenin şi complicilor săi. Şi atunci când intelectualii tac, fac totul ca simpatia să cadă în tabăra comuniştilor, ei, de fapt, sunt întocmai aşa, cum i-a văzut Lenin...

Se face o confuzie între omul informat şi omul inteligent. Adeseori, se crede că omul informat, şcolit este, prin definiție, şi un inteligent. Nu este adevărat. Din motivul că informația în sine nu comportă decât o singură sursă de referință. Ştiu, nu ştiu. Informația nu admite ca persoana să aibă sentimente, să se îndoiască, adică să-şi prezinte plenar facultățile umane.

Un intelectual veritabil nu se formează doar pe baza unei acumulări de informaţii. El este un aliaj al informaţiei şi al conştiinţei. În mare parte, al conştiinţei clasei din care vrea să facă parte.

Dar, cum această clasă întotdeauna are îndoieli, sentimentul conştiinţei la intelectuali este foarte vulnerabil şi nici o acumulare de informaţii nu-l poate influenţa.

Societatea contemporană de aceea şi are puţini intelectuali veritabili, fiindcă accentul a fost pus greşit pe acumularea de informaţii. Formarea conştiinţei intelectualilor a fost lăsată în voia întâmplării şi, de aceea, această cotă înaltă o ating foarte puţini.

Însă neavând o conştiinţă bine fundamentată, ei au un comportament de giruetă şi respectiv nu se pot impune plenar în viaţa societăţii.

Există o contradicţie. Societatea se sprijină pe clase, se dezvoltă în baza contradicţiilor care apar între ele, dar, în cele din urmă, are nevoie de intelectuali, fiindcă ei sunt forţa motrice veritabilă a oricărei societăţi.

Cele mai mari crize sociale le suportă societăţile care nu au această pătură bine dezvoltată, adică mulţimea de oameni care conştientizează că aparţin unei comunităţi de interese.

Despre frică și despre responsabilitate

Tot mai des ne întrebăm de ce noi, românii de la marginea de Est, suntem un popor nenorocit. Parcă am trăi bine, parcă am adunat şi averi, parcă ținem copii la şcoli, parcă cinstim memoria strămoşilor şi parcă am avea o speranță în viitor. Dar toate sunt sub semnul unei îndoieli. Acest parcă ne nelinişteşte. Ne lasă o urmă de insatisfacție în suflet şi toți, împreună, simțim că nu se încheagă bine ceea ce vrem noi să credem că se încheagă în viața noastră.

Parcă nu suntem leneşi, dar nici harnici ca chinezii. Parcă nu suntem fricoşi, dar nici fanatici ca cecenii. Parcă nu suntem proşti, dar nici deştepți ca nemții. Atunci de ce, având această sumă de calități, noi suntem nenorociți?

Pentru a realiza ceva, pentru a porni la un drum, pentru a făuri ceva epocal, o națiune are nevoie de un simț deosebit al responsabilității. Este un sentiment care nu se învață. Este un sentiment, cu care te naşti şi cu care mori. Responsabilitatea unei țări se formează din responsabilitatea fiecărui individ. Mai mare sau mai mică, suma este, în cele din urmă, aceea pe care o putem aduna. Sunt popoare care trec mari încercări: explozii nucleare, războaie, cataclisme naturale, însă ele destul de repede îşi revin, fiindcă acolo, în germenele națiunii, veghează neadormit sentimentul responsabilității. La noi acest sentiment aproape că nu există. Şi, din cauza lui, suferă fiecare individ în parte, iar, în cele din urmă, suferă un popor întreg.

Recent, am avut o discuție foarte interesantă despre teoria râurilor mici. Este o teorie foarte bine fundamentată, care explică exact felul nostru de a fi. N-are rost să ne punem sarcini mari, n-are rost să încercăm să schimbăm lumea; este suficient să ne împăcăm cu soarta, să fim aşa o puzderie de râuri mici care, odată şi odată, poate s-or aduna într-un râu mare. Dar poate nu. Însă ce înseamnă un râu mare şi ce înseamnă un râu mic? Un râu mare înseamnă o mare responsabilitate. Într-un râu mare este alta şi fauna, şi flora; pe acolo plutesc corăbii, acolo se construiesc zăgazuri, pe acolo vin valuri mari şi viața unui râu mare niciodată nu este liniştită. Şi s-ar părea că la ce bun – un râu mare? Este, însă, o morală ascunsă a râului mare. Un râu mare îți poate demonstra cât de scurtă este viața unui om şi cât de infinită, în comparație cu ea, este viața naturii. Şi noi, dacă dorim să ne realizăm,

trebuie să purtăm în suflet şi să ne formăm tipajul spiritual, având energia şi imaginea râurilor mari.

Ce se întâmplă cu râurile mici? Ele n-au responsabilităţi. Ele curg în voie la vale, pe acolo unde este posibil. Mai prin râpă, mai pe sub sălcii. Nici tu vapoare, nici tu baraje, nici tu peşte mare. Din când în când, câte o ploaie mai furtunoasă poate schimba nivelul apei. Îl schimbă, dar îl tulbură până la fund.

Mă gândesc că această definiţie a râurilor mici ni se potriveşte exact nouă. Este calapodul care ne-a format ca spirit. Fiecare cu ograda lui, fiecare cu familia lui, fiecare cu problemele lui şi undeva, departe, există nişte interese comune, dar care nu mă interesează atâta timp cât nu m-am ciocnit de ele. Cât timp acele probleme nu au devenit nişte funii, nişte ştreanguri pe gâturile noastre.

Există o motivaţie pentru teoria râurilor mici? Există. Şi este una de esenţă. Frica. Noi suntem nişte oameni fricoşi. Noi nu spunem în glas, noi nu strigăm de la tribune, dar frica este călăul ascuns, călăul nevăzut care ne taie capul în fiecare clipă.

Noi spunem că nu avem caracter. Caracterul înseamnă anume opunerea directă, ignorarea chiar a fricii. Noi, însă, nu avem acest curaj. Frica a generat teama de responsabilitate. Teama de responsabilitate a generat teoria râurilor mici şi noi ne tânguim şi spunem că parcă am fi fericiţi, dar mai mult nu am fi fericiţi.

Când aduc aceste argumente, toţi îmi amintesc că 300 de ani ne-am aflat sub ocupaţie străină. Poate şi mai mult. La aceşti 300 de ani mai adăugăm o sută şi ceva de ocupaţie rusească şi o să fie patru sute şi ceva de ani.

Dar anii de ocupaţie nu pot servi drept argument al mutilării noastre spirituale. Doar noi în aceşti ani nu ne-am dezis de credinţa noastră, noi în aceşti ani nu ne-am dezis de neamul nostru, înseamnă că, chiar de la începuturi, am preferat lipsa de responsabilitate ca mod de viaţă. Am acceptat frica ca o permanenţă şi, în felul acesta, suntem ceea ce suntem.

Să ne tânguim nu are rost. Nu ne ajută nici un fel de bocet; trebuie să avem curajul să ne înfruntăm slăbiciunile. Să spunem răspicat ceea ce dorim să obţinem. Să suportăm lupta cu frica, chiar dacă va fi nevoie de o jertfă, de un sacrificiu. Să învăţăm, în cele din urmă, de la cei mai buni ca noi, cum putem să ne modelăm un alt caracter. Că putem să facem acest lucru, nu există nici o îndoială. Exponenţii de

vârf ai acestui popor dintre Prut şi Nistru pe parcursul istoriei au demonstrat şi demonstrează că frica poate fi învinsă, că îţi poţi asuma o responsabilitate maximă, chiar fiind conştient de consecinţe.

Dar aceste exemple sunt puţine, singulare, unice.

Marea schimbare se va produce atunci când masa critică a acestei populaţii va conştientiza că trăieşte sub teroarea fricii. Va conştientiza că nu se poate să-ţi trăieşti viaţa fără să-ţi asumi nişte responsabilităţi.

Se poate întâmpla ca, într-o bună zi, această populaţie să se dezică de dulcea iluzie a râurilor mici şi să accepte haina grea a realităţii râului mare. Şi nu ştiu de ce, însă am impresia că acest lucru se va schimba într-un timp foarte apropiat...

* * *

Afirmasem anterior, că lipsa de responsabilitate naşte frică. De fapt, putem afirma şi contrariul, că frica naşte lipsa dorinţei de a se asuma responsabilitatea.

Cineva m-a întrebat: Oare în decalog este inclusă responsabilitatea? Am trecut cu gândul peste cele zece porunci şi am constat că, într-o formulă sau alta, ele toate înglobează responsabilitate. Ba chiar mai mult, mi se pare că ele ne mobilizează să fim responsabili. Fiindcă este vorba nu numai de o simplă trăsătură de caracter, se presupune fortificarea sufletului nostru prin responsabilitate.

Să luăm una din cele zece porunci. *Nu fura*. Este atât de simplu, dar, dincolo de această poruncă, se conţine aspectul ei mobilizator. Ai o responsabilitate în faţa conştiinţei tale, nu pur şi simplu să execuţi un ordin – *nu fura*, dar să înţelegi ce conţine această poruncă în esenţă. A fura înseamnă a te lăsa dus de ispita acaparării unui obiect care nu-ţi aparţine. În fond, însuşeşti o avere străină, bucurându-te că parcă ai agonisit ceva. În fond, ai comis un delict. Ai pus mâna pe lucruri străine şi ai cedat o parte din onoarea ta. Eşti mai bogat cu un obiect. Şi te-ai sărăcit exact cu valoarea acelui obiect. Pierderea, însă, este mai mare. De ce? Obiectul este material; el astăzi este, mâine va fi cenuşă, însă gaura din conştiinţa ta va fi o permanenţă.

N-ai să poţi scăpa de această gaură (apropo, găurile negre, energetice ale universului funcţionează întocmai după aceleaşi principii), adică partea lipsă din conştiinţa noastră nu poate fi recuperată nici într-un fel. Nici cu pocăinţă, nici cu mărturisire, nici cu încercarea preotului de a-ţi şterge cumva acest păcat.

Momentul responsabilității intervine în clipa în care trebuie să-ți cântărești gestul. Să pui mâna pe obiectul străin, să însușești o avere străină sau să veghezi exact asupra demnității tale morale.

Rolul responsabilității nu se termină aici; din momentul săvârșirii delictului și până la decesul individului responsabilitatea este acel sentiment care te macină și care de aduce la locul crimei. De aceea, este bine ca atunci când suntem gata să facem un pas, să ascultăm de îndemnul conștiinței. Fiindcă în acea șoaptă se conține doza adevărului, enunțată, de fapt, de responsabilitatea noastră.

Putem lua la rând decalogul și, pas cu pas, să developăm toate nuanțele responsabilității. Pe noi însă ne interesează relația responsabilitatea – frica. Și aici revenim la enunțul *Nu fura*. S-ar părea că frica este aliatul nostru. În momentul când vrei să furi, ai un fior de teamă că vei fi prins, acum sau mai târziu. La prima vedere, frica este aliatul responsabilității, adică și una și alta s-ar împotrivi să comiți o fraudă. Frica însă se retrage după un timp din acest joc delicat, fiindcă puterea ei este în funcție directă de responsabilitate. În momentul când actul a fost săvârșit, responsabilitatea a fost doborâtă, frica triumfă. În fond, prin moartea responsabilității a învins frica.

Frica este sentimentul instinctiv, sentimentul animalic care e reacția primară a omului la un anumit eveniment; responsabilitatea este conștiința. În momentul când moare conștiința, rămân în vigoare numai instinctele primare. Și atunci omul nu mai există, ci trăiește și acționează doar umbra lui.

Sapa – un simbol al neschimbării noastre

Întotdeauna am avut senzaţia că idealul basarabeanului este sapa.

El măsoară totul cu acest instrument. Hărnicia se măsoară cu sapa, bunăstarea se face cu sapa, virtutea tot prin sapă se apreciază.

Vorbeam cu un specialist în agricultură, care îmi spunea că omul cu sapa nu poate deveni milionar în nici un milion de ani. Fiindcă el cu sapa lui reprezintă un paradox al muncii agricole, sapa însă este şi o limită în înţelegerea agriculturii performante. Dincolo de ea se găsesc noile tehnologii, dar ele deja presupun o altă implicare – una intelectuală, cu multe cunoştinţe, cu informatizare permanentă, pe când sapa nu-ţi cere decât nişte muşchi şi multă conformare cu situaţia.

De ce basarabenii nu pot progresa? Poate nu numai basarabenii, toate popoarele implicate în agricultură, pentru că idealul lor a fost şi este sapa.

Da, ei acceptă că există posibilităţi tehnologice, că există chimicale şi utilaje care ar putea înlocui munca lor, dar toate acestea – undeva, în altă parte. Să le aplice alţii, pentru că înlocuirea sapei presupune învăţarea şi însuşirea unei noi culturi agricole, iar aceasta cere deja un alt efort.

Am spus despre sapă ca instrument agricol doar din necesitatea de a face o paralelă. Noi, în politica noastră, acţionăm, de fapt, numai cu sapa. Toată politica din Republica Moldova se rezumă la comentarii făcute la zi. Nimeni nu propune o strategie, nimeni nu scrie o teorie pe care s-ar putea baza o strategie, nimeni nu face sintezele greşelilor comise şi de aici – un nesfârşit lanţ de ani care se repetă fără nici o noutate, fără nici o schimbare, fără nici o licărire de viitor. Drama sapei. Orice schimbare de atitudine, de concepţie, de argumentare presupune depăşirea acestei filozofii a sapei. Dar aceasta cere iarăşi investiţie intelectuală. Cine să o facă, în numele la ce? Când tu ai la îndemână posibilitatea de a utiliza sapa politică. Putem noi să ne aşteptăm la schimbări calitative în societatea noastră? Da, suntem în drept să ne aşteptăm. Însă trebuie să ne întrebăm: se vor produce ele sau nu? Şi răspundem că nu se vor produce. Căci, pentru a schimba ceva calitativ, ai nevoie de cel puţin un milion de ani, de care are nevoie un ţăran basarabean să ajungă milionar. Este vreo soluţie pentru această situaţie?

Da. Este. Sapa trebuie dusă în Muzeul de Istorie şi pusă în capul mesei teoria. Numai aşa vom reuşi să schimbăm ceva pentru societatea noastră. Pentru care, însă, sapa a reprezentat şi continuă să reprezinte totul...

Sindromul trădării

Viața cotidiană ne dă prilejul să urmărim diverse fenomene sociale, care, luate separat, practic nu suscită prea mare interes. Analiza lor este lăsată în seama specialiştilor, care zeci de ani fac studii în institute de cercetare, urmărind impactul unui fenomen sau altul asupra societății.

Este firesc ca această cunoaştere să dea rezultate. Şi tot aici trebuie să menționăm că până la 1990 metodologia de cercetare era marxistă, adică bazată pe teoria materialismului istoric, pe filozofia materialistă şi tot ce nu era material se socotea în afara obiectului de cercetare, din care cauză acele cercetări aveau un cadru foarte îngust de acoperire în zona cunoaşterii, fiindcă partea materială a lucrurilor este doar un segment al universului nostru, marea majoritate a fenomenelor se produc la nivelul de relații nemateriale. Schimbul informației se produce la nivelul energiilor atomice, fotonice, biologice, din care cauză aparatele existente cu greu înregistrează devierile energetice. Dar aceasta nicidecum nu înseamnă că aceste schimburi de energie nu se produc.

Pe noi ne-ar interesa un fenomen foarte îngust, un fenomen însă foarte frecvent în societatea noastră, fenomenul trădării. Acesta este, de fapt, un rezultat al activității unei societăți, dar şi o deviere mare de la normele ei. Ce înseamnă a trăda? Asta înseamnă a încălca cadrul unor înțelegeri, cadrul unor rigori impuse în scopul de a avea un profit personal sau de a urmări un profit la nivel de stat. Nu mă refer la trădările individului, fiindcă rădăcina trădării se găseşte, de fapt, în mare parte, în individ. Deci, persoana în cauză încalcă nişte norme. În primul rând le încalcă conştient, ştiind că va avea profit. În al doilea rând, persoana încalcă aceste rigori, găsindu-şi întotdeauna o argumentare a acestui pas. El niciodată n-o să spună că a trădat ca să obțină o sumă de bani, că a trădat ca să obțină un post, că a trădat ca să obțină un teritoriu. Explicația lui se va afla în zona interesului național, în zona interesului public, adică am făcut gesturi spre binele tuturor. Şi aici remarcăm o trădare dublă, fiindcă, în momentul când trădătorul ascunde scopul trădării şi o acoperă cu haina altui interes, deja trădarea este la pătrat.

De unde se iau trădătorii? Urmăriți cum se joacă copiii. Chiar de la vârsta de 5-6 ani, ei deja poartă amprentele caracterului. Uşor se citesc copiii care au curaj şi foarte simplu se depistează cei care vor să

obţină ceva prin linguşire, prin intrare în voie, cu alte cuvinte prin cedări, care provin din caracterul individului, din educaţia lui. De unde, în această fiinţă inconştientă încă, aceste trăsături? O parte el le-a însuşit acasă şi în societate, din informaţia care i-o dau bunica, bunelul, mama, tata, sora şi fratele, educatoarea la grădiniţă ş.a.m.d., iar altă parte vine prin transmiterea ereditară, din energia de care vorbeam anterior şi care este plasată la nivelul subconştientului.

Individul poartă informaţia trădării în el, moştenind-o de la generaţiile anterioare. Luăm spaţiul concret geografic. Moldova dintre Prut şi Nistru. A fost un teritoriu care a cultivat trădarea ori nu? Iniţial, când aici era o margine de ţară, când era o frontieră şi oamenii trimişi încoace aveau misiunea să apere cu orice preţ intrarea în ţară, trădarea n-avea loc; ea nu încăpea în conştiinţa acestor oameni, fiindcă orice trădător era detestat şi lichidat. Deoarece punea în pericol misiunea şi punea în pericol însăşi viaţa acestor locuitori. Mai târziu, acest spaţiu a fost practic ocupat de Rusia prin trădare, fiindcă negocierile s-au dus pe baza unor sume de bani oferite contra cost de către administraţia rusă funcţionarilor turci, care negociau încheierea păcii de la Bucureşti.

A urmat o perioadă în care o populaţie întreagă, formată în spiritul culturii medievale moldoveneşti, s-a pomenit înglobată într-un spaţiu în care prevala cultura altui popor, celui slav, care avea altă tradiţie, care avea alt sistem al valorilor, o altă ierarhie socială şi atunci oamenii din acest spaţiu s-au văzut nevoiţi să se adapteze, deci, ceea ce vorbeam la început, s-a schimbat cadrul şi scara valorilor. Partea conservativă a populaţiei n-a observat această schimbare. Partea vulnerabilă a populaţiei a acceptat regulile noii administraţii. A început să înveţe limba străină, ignorând limba sa, a început să jinduiască posturi, oferind servicii, mită şi, în felul acesta, treptat, în societate a apărut o categorie de oameni, care erau deja modificaţi, predispuşi spre schimbări la nivel mare; aceştia erau primii trădători ai unei tradiţii.

Generaţiile următoare au luat această informaţie, şi în a doua, a treia generaţie, ei deja se credeau populaţie care aparţine statului rus. Rădăcinile lor moldoveneşti considerându-le nişte reminiscenţe ruşinoase. Această trădare societatea o condamna, dar condamnarea era la nivel de obşte locală, deoarece nu existau posibilităţi de a o face publică, nu existau presa, radioul, televiziunea. Dacă ar fi existat aceste mijloace, virusul trădării ar fi fost anihilat. Dar, o dată ce ele nu existau, contaminarea generaţiei următoare s-a produs destul de rapid.

Anul 1918; din nou are loc schimbarea cadrului istoric; se revine la matricea de odinioară: limbă, alfabet, tradiții naționale; generațiile care deja se adaptaseră la sistemul rusesc se văd nevoite din nou să-şi caute repere în noua situație. Partea vulnerabilă a societății, care avea experiența adaptării, foarte repede schimbă cadrul şi este acceptată ca elitară în noua administrație. Această schimbare interioară societatea n-a sesizat-o, fiindcă se părea firesc mersul istoriei, dar individul, purtătorul de informație, schimbând cadrul din nou, a trădat sistemul care l-a acceptat anterior. Deja la nivelul subconştientului existau două încărcături de trădare.

Istoria merge înainte. Anul 1940 din nou se schimbă cadrul istoric. Societatea sovietică selectează din fosta administrație elementele loiale, care s-ar adapta mai repede la o realitate impusă. Cine mai repede se adaptează? Oamenii care aveau deja în ei încărcătura trădării. Cadrul care defineşte individul le era lărgit şi ei au acceptat-o noua administrație fără nici un fel de regrete.

Anul 1941; se revine la societatea românească. Indivizii îşi fac mea culpa şi se adaptează iarăşi noii realități, ca după 1944 să accepte din nou sistemul sovietic. Evident că această informație depozitată din generație în generație şi alimentată de sentimentul supraviețuirii germina într-o bună parte a indivizilor acestei societăți. Promovarea pe scara ierarhică este un catalizator extraordinar pentru indivizii care vor să parvină. Şi deoarece generațiile anterioare, strămoşii lor au parcurs acest drum scurt între moral şi imoral, pentru ei n-a fost atât de greu să accepte încă o realitate istorică. Ca, după 1990, o nouă schimbare socială să dea o şansă aceloraşi oameni să-şi manifeste lipsa de demnitate, acceptând noua realitate şi, în felul acesta, de ce ne-am mira că în zile noastre este atât de uşor se găseşti un trădător şi atât de greu să găseşti un om cu demnitate. Că doar noi, pe parcursul a 200 de ani, am cultivat nu demnitatea, ci sentimentul trădării, mascându-l în haina atât de subțire, dorul de supraviețuire.

M-aş întoarce la experiența altor popoare, care detestă trădătorii şi fac aces lucru în baza unor tradiții foarte conservative, care aproape că nu se cadrează cu rigorile societății contemporane.

Dar vreau să remarc faptul că aceste societăți vor avea un drum mai lung în istorie, decât societatea noastră, fiindcă dorința de supraviețuire cu prețul trădării va fi plătită de societate la nivelul individului, la prețul cel mai înalt, la prețul pierderii demnității şi depersonalizării, adică prefacerii înapoi în animal.

Slugile

Vineri-seara, pe data de 18 noiembrie 2004, la ora 19.25, vizavi de Sala cu Orgă a fost arestat un bătrân. Şi-a permis să strige Iuda, când pe lângă el trecea cortegiul prezidenţial.

Şapte poliţişti s-au repezit să-l reţină. Jubilau. Ochii lor scânteiau devotamentul câinelui de vânătoare care a zărit prada. Moşneagul le-a dat prilejul să se afirme, să-şi demonstreze ataşamentul şi devotamentul. Alergau spre el şi gradaţi, şi ofiţeri, şi poliţişti de rând. Moşul, robust, deşi şi-a pierdut cârja, se rotea cu vreo trei poliţişti în spate. Iar ei, primul lucru pe care l-au făcut, i-au pus palma la gură să nu mai strige, să nu atragă atenţia. L-au împins peste drum, lângă Poşta Centrală, în spatele unei gherete. Deşi îi puneau cătuşele, unul îl ţinea de gură, doi îl blocau, iar doi dansau, încurajându-i împrejurul moşului. Lumea privea nedumerită.

– *Tak mojet bâti s kajdâm*, spuse o femeie de vreo 40 de ani.

Doi tineri, un băiat şi o fată, comentau şi ei:

– Da, zece poliţişti la un moşneag.

– Se tem. De aia şi vin zece la unu, răspunse cineva.

Poliţiştii aproape că-l demobilizaseră. Aşteptau dubiţa care nu venea, îi ţineau palma peste gură bătrânului, care părea să nu se mai zbată şi jubilau. Ochii lor licăreau prin întuneric de satisfacţie. Regretau doar că fac acest act de eroism la dosul unei gherete şi nu-i vede lumea cum au prins un duşman.

Ei nu erau oamenii legii; erau slugi şi aşteptau răsplata stăpânului. Şi nu mă îndoiesc că ea va veni. După un raport detaliat, după un dosar întocmit bătrânului, vor veni şi recompensele: grade, avansări, mulţumiri pentru vigilenţă.

Vorbim despre democraţie. Iluzii.

Vorbim despre stârpirea corupţiei. Iluzie.

Vorbim despre un stat de drept. Iluzii.

Dacă cei care apără legea cred numai în stăpân, statul nu mai există.

Dacă răspunderea în organele de drept este doar personificată în şefi, asta e o piramidă veritabilă, în care corupţia nu poate fi stârpită.

Dacă cei puşi în stofa dreptăţii recunosc doar voinţa stăpânului şi nu legea ca un drept suprem, atunci ei sunt slugi.

Iar cu slugile n-ai ce vorbi...

TRANSNISTRIA

Necesitatea unei optici noi.

Greşeala noastră este că încercăm să impunem malului stâng modelele malului drept, care sunt diferite.

Confruntarea basarabeni–transnistrieni nu este de ordine recentă. Încercarea de a impune felul său de a fi unei părți din populația care locuieşte ori de dreapta ori de stânga Nistrului s-a făcut pe parcursul anilor de mai multe ori. Şi ceea ce este curios că nici una din aceste încercări n-a dat rezultatele scontate. Formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti în luna octombrie 1924 s-a datorat în primul rând basarabenilor. Imigrând de pe malul drept al Nistrului, ei au utilizat lozinca sovietică despre promovarea revoluției mondiale şi au creat un cap de pod românesc pe malul stâng al Nistrului.

Acolo, la Tiraspol, la un moment dat era grupată toată elita emigrației româneşti din Rusia Sovietică.

Românizarea Transnistriei însă nu s-a produs, deşi s-au făcut încercări serioase de a edita cărți şi reviste, de a implementa o gramatică în şcoală, de a scrie nişte dicționare apropiate ca spirit de cele de pe malul Nistrului.

În anii 1937-1938 toți aceşti militanți ai românizării Transnistriei, mai bine zis ai basarabenizării ei, au fost împuşcați sau au pierit în Gulag.

Reacția transnistriană n-a întârziat să vină. Din iunie 1940 şi până în anii '90 ai sec. XX transnistrienii au ocupat posturi de conducere în RSSM şi au implementat duhul de sovietism foarte apropiat lor. Dar nici experiența lor n-a reuşit, fiindcă reacția de autoapărare a basarabenilor s-a dovedit a fi mai sănătoasă.

Evident că şi încercarea noastră în 1990 de a-i face pe transnistrieni să accepte modul nostru de gândire, modul nostru de conştientizare a fenomenelor sociale, s-a ciocnit de ostilitatea lor.

Eram datori să analizăm profund acest fenomen. Probabil, între cele două maluri există deosebiri şi există apropieri pe care noi ori nu le recunoaştem, ori pur şi simplu nu le sesizăm.

Valorile morale valabile pe malul drept, pe malul stâng au alte conotații şi, fără numitorul comun, aceste probleme n-au soluții.

Suntem datori să facem un sondaj pe verticală şi unul pe orizontală, ca să definim clar necesităţile şi opţiunile celor de pe malul stâng.

Apariţia lui Smirnov a fost firească – apărătorul unor valori iluzorii. Dispariţia lui trebuie făcută în sensul invers. Adică să dispară necesitatea apărării unor valori. Problema aceasta să fie soluţionată chiar în germenele ei.

Necesitatea de teoreticieni

Într-o discuție cu un tânăr coleg am auzit o mărturisire. Unde este locul lui în această viață artistică, dacă arta noastră n-a trecut prin avangardă, n-a trecut prin suprarealism, n-a trecut prin postmodernism şi alte ismuri.

Într-adevăr, această problemă există. De unde ar trebui să înceapă un tânăr care, teoretic, a învățat totul despre arta contemporană, dar intră în sala de expoziție şi se ciocneşte de un realism cras sau de o mimare a curentelor moderne.

Întrebarea este pusă corect: de unde ar trebui el să pornească? Primul gând care îți vine în cap este de a accepta un curent oarecare, a-ți face din el o religie şi a-l promova cu osârdia unui soldat care ştie la sigur că va birui.

Dacă e să ne închipuim ordinea, aşa o axă de coordonate în care există zero, minus infinit, plus infinit şi această axă ar reprezenta arta, atunci putem spune că accidental tu te-ai situat într-un punct oarecare la plus infinit, la minus infinit, arbitrar.

Care este relația ta cu restul punctelor de pe axă? Care este relația ta cu spațiul în general, n-o poate spune nimeni, fiindcă acest loc tu l-ai ales întâmplător. La fel pot proceda încă mii de oameni ca tine şi nimeni, niciodată, n-o să poată afirma că această alegere s-a făcut justă, fiindcă totul a fost lăsat la voia întâmplării, la voia arbitrarului. Iar succesul arbitrar nu există. Poate exista doar un succes întâmplător. Iar atunci când vorbim despre viața artistică, noi avem în vedere un fenomen complex, care are o anumită consecutivitate şi o anumită direcție în evoluția sa dialectică. Deci, dacă e să revenim la axa de coordonate şi să spunem că începutul artei este în punctul zero, atunci înseamnă că noi trebuie să ne mişcăm de-a lungul axei şi în fiecare punct trebuie să existe nişte oameni, care ştiu exact unde este punctul zero şi în care parte se află plus infinit.

Viața artistică, în evoluția ei, este, de fapt, o încărcătură de valori estetice şi etice, care se acumulează şi se risipesc în egală măsură pe parcursul timpului. Şi fiecare generație vine cu prinosul său şi cu risipa sa.

Acele generații care aduc înnoire, care vin cu descoperiri veritabile, grăbesc procesul de cunoaştere a secretelor acestor lumi, generațiile

care nu aduc această înnoire sunt datoare, pur şi simplu, să nu risipească valorile pe care le-au primit. Aceasta este varianta ideală.

Realitatea noastră este mult mai crudă. Spre exemplu: Apusul a reuşit să treacă toate fazele artei moderne în sec. XX. A început-o cu abstracționismul şi a încheiat-o logic cu postmodernismul. Noi nici n-am ajuns la abstracționism, iar postmodernismul l-am îmbrăcat ca pe o haină de împrumut, neconştientizând importanța acestor curente. Evident, întrebarea tânărului este logică – de la ce să începem?

Probabil, trebuie să începem de la ceea ce am realizat temeinic. De acolo unde ne-am oprit când am început să mimăm curentele moderne.

Eu văd în urma noastră un singur moment principial de la care se poate porni. Este arta şi literatura anilor ’60 ai sec. XX. Argumentez, pe de o parte am fost obligați să facem o artă idealistă, o literatură idealistă. Înnoirea acestei literaturi, acestei arte s-a produs în momentul când ea a fost conjugată cu un profund curent național. Îngemănarea acestor două direcții a generat apariția artei autentice.

De aici şi trebuie să pornească acest tânăr, fără să se teamă că are de trecut încă o dată prin vâltoarea curentelor cunoscute deja în secolul XX.

Nu poți omite nimic din această cunoaştere; este ca o boală din copilărie pe care trebuie s-o treci, aşa un fel de cori, pe care trebuie să-l faci până la şapte ani, căci dacă te îmbolnăveşti în adolescență, îl suporți foarte greu. În momentul când aceste curente nu există, apariția lor trebuie provocată, trebuie generată şi ele trebuie lăsate să treacă din fază în fază până ne vom apropia de realitățile lumii contemporane.

Pentru moment, să admitem că am făcut abstracție, să zicem, de faza cubismului. Doar a fost un curent de o durată nu prea mare, început pe la 1903 şi terminat la începutul anilor ’50. Din arta plastică el a trecut în arhitectură şi, practic, astăzi lumea a uitat de existența acestui curent.

Care este pericolul anulării lui voite?

Întotdeauna acest gol format în cunoaşterea noastră va tinde să fie completat cu informație. Însă alte curente nu pot acoperi cu desăvârşire acest spațiu. Deci noi, ajunşi în perioada postmodernismului, la un moment dat ne vom pomeni făcând un viraj enorm înapoi, pentru a completa aceste goluri.

Dau un exemplu banal. Asta e cum am construi o clădire şi, în graba noastră de a o vedea mai repede terminată, am lăsa câteva etaje

neterminate şi ne-am arunca în sus, ca să facem acoperişul. Am merge şi am arăta-o la toţi.

Uitaţi-vă, este terminată, frumoasă, iar cele câteva etaje lipsă vor fi amenajate cumva cu timpul.

Clădirea se va ruina din cauza acestor câteva etaje. Oricât am insista noi să credem că acoperişul este mai important.

Momentul-cheie. Cum trebuie să refacem viaţa artistică, s-o reconstruim după modele existente, ca să nu dăm greş? Am spus că mimarea nu este o cale. Arta autentică are nevoie de doi ghizi. Unul din ei este nota originală, iar al doilea este conştiinţa artistului. O operă, creată de un artist care nu e conştient de misiunea sa, este o operă stearpă.

Momentul decisiv vine nu în formarea creaţiei propriu-zise. Creatori vor apărea în toate timpurile. Opera decisivă trebuie s-o aibă teoreticienii de artă, teoreticienii de literatură, care la noi, de fapt, sunt nişte comentatori ai operelor create. Şi nici de cum nişte filozofi ai creaţiei artistice.

Noi nu avem nevoie ca cineva să ne comenteze ceea ce vedem; pentru o evoluţie firească avem nevoie să se cunoască ceea ce trebuie să se întâmple.

Aici revin la exemplul cu astronomii, care ştiu să ghicească pe cer locul planetelor pe care nimeni nu le vede, nici ochiul, nici telescoapele atomice. Dar ele există. Şi astronomii, utilizând legile mecanicii, pot spune în ce loc din Univers se află cutare ori cutare planetă.

Paradox. Astronomii, oamenii ştiinţei exacte, demonstrează mai multă gândire dialectică decât teoreticienii artei şi literaturii, care, prin definiţie, sunt obligaţi să aibă fantezia descătuşată.

În concluzie, aş considera necesară formarea unui grup de teoreticieni, şi nu numai în arta plastică, dar şi în literatură, în muzică, în arhitectură şi în cinematografie, fiindcă paşii evoluţiei noastre sunt paşii simbiozei artistice. Atunci când un domeniu rămâne în urmă, de fapt stagnează întregul proces al evoluţiei. Şi din contra, evoluţia concomitentă a tuturor genurilor, a tuturor artelor, măreşte procesul schimbului de informaţie şi, în fond, grăbeşte evoluţia noastră.

Curios. Am ajuns la un paradox. S-ar părea că în artă ponderea cea mare o au artiştii. Dar, în realitate, artiştii sunt numai o parte a procesului. Greul acestui proces îl poartă pe umeri filozofii artei. Când aceştia nu există, procesul este anarhic. Deci, nu este suficient să formăm şcoli pentru artişti, nu e suficient să înmânăm premii pentru cei mai virtuoşi dintre ei, suntem obligaţi să selectăm şi să formăm o

şcoală naţională de teoreticieni, de filozofi în artă, ceea ce nu este deloc uşor.

Însă, totodată, nu este şi imposibil. În jurul nostru avem suficiente exemple când eseuri, studii au toate premisele a se transforma în fundamente pentru mişcări artistice. Pur şi simplu trebuie să fim atenţi, exigenţi şi curajoşi în riscul nostru de a încerca să descoperim ceea ce alţii ca atare de mult au descoperit.

Există o mare doză de risc în această abordare a problemei. Artiştii contemporani, având o bună pregătire teoretică, vor încerca pur şi simplu să ilustreze tezele conştiinţelor teoretice. Arta va deveni formală şi rătăcirile vor fi nesfârşite.

De aceea este mare importanţa acestei echipe de teoreticieni. Ei trebuie să ajute artistul să dea expresie artistică formulărilor teoretice, ceea ce, de fapt, înseamnă formarea unui limbaj adecvat. La tema limbajului ne vom referi într-o altă expunere.

Procedee electorale

Într-o discuţie, am fost învinuiţi precum că cei cinci lideri ai blocului Moldova Democrată n-au vrut să se dea la o parte, ca să-l scoată în faţă pe liderul blocului, Serafim Urechean. Că, chipurile, ei au încercat să-şi facă imagine pe seama lui. Este o învinuire-standard a celor care au lucrat din start de partea lui Serafim Urechean. Ei motivează rezultatele modeste prin această acoperire de imagine, acest trafic de influenţă de la liderul blocului spre vicepreşedinţii blocului. Logică greşită. Ponderea liderului într-o campanie electorală este determinată de anturajul lui. Posibilitatea de a manevra în cazul mai multor lideri ai aceleiaşi formaţiuni, de a acoperi un spaţiu electoral mai mare, prin întâlniri cu alegătorii, este un prim avantaj. Un al doilea avantaj, care n-a fost exploatat îndeajuns, ţine de capacităţile individuale ale fiecărui copreşedinte, care urmau să fie utilizate concret pentru fiecare dezbatere, televizată sau radiofonică, ceea ce ar fi creat o prioritate blocului. Şi imaginea, în acest caz, a învingătorului în dezbateri tele şi radiofonice s-ar fi transferat pe liderul blocului.

O altă greşeală ţine de faptul că liderul blocului nu în toate cazurile poate fi cel mai bun orator, cel mai puternic polemist, cea mai autoritară personalitate. De aceea ieşirea lui Serafim Urechean în ultima zi la dezbateri televizate, alături de şapte concurenţi minori, a diminuat, evident, autoritatea blocului şi implicit a liderului său. Era mult mai rezonabil ca, în această zi, în locul lui Serafim Urechean să apară o personalitate marcantă, neutră, din domeniul ştiinţei, culturii, artelor, care ar fi utilizat minutele de dezbatere către electoratul Moldovei. Impactul ar fi fost colosal. Pe de o parte, imaginea acestei personalităţi s-ar fi transferat peste liderul blocului, completându-i personalitatea, pe de altă parte, concurenţii electorali ar fi rămas şocaţi de o asemenea turnură, fiindcă oricare din ei n-ar fi putut contesta o valoare naţională unanim acceptată.

Următoarea greşeală ţine de faptul că n-a fost înţeleasă corect tactica lui Iurie Roşca şi a ziarului *Flux*. Roşca a înţeles clar că de la comunişti nu va putea lua nici un vot şi unicul adversar concret este blocul Moldova Democrată şi, pentru a-l demola, trebuia creat mitul înfrăţirii cu Rusia şi al trădării naţionale. De aceea, în preajma lui Urechean tot timpul au apărut două persoane, doi copreşedinţi, Diacov şi Braghiş,

cărora, pe parcursul anilor, li s-a creat imaginea de oameni ai Moscovei şi, în felul acesta, blocul a fost declarat satelit al Moscovei. Greşeala constă în următoarele – trebuiau readuşi, alături de Urechean şi ceilalţi doi copreşedinţi, Untilă şi Serebrean, care au pondere în electoratul naţional şi care ar fi dezavuat mitul trădării.

Dintr-o simplă ambiţie, dintr-o simplă necitire a fenomenului politic a fost acceptată această eroare impusă de Roşca. Şi, astfel, au fost pierdute practic voturile marii majorităţi a intelectualilor şi a persoanelor care nu-l acceptă nici pe Roşca, nici pe Voronin.

Populație majoritară cu o conștiință minoritară

Ființe sarcastice din politica moldovenească au o glumă de serviciu.

PPCD-ul este *raicomul* care lucrează în inegalitate. Este o observație dură şi care trezeşte anumite suspiciuni, deoarece în orice glumă se conține şi o mare doză de adevăr. Nu e scopul nostru să-i elucidăm această legătură.

Probabil că există în politică mişcări care sunt alogice, dar care dau efect. Pe noi ne interesează un singur aspect, foarte important, al problemei. PPCD-ul se prezintă ca un partid național, reprezentant al intereselor populației autohtone, care-şi conştientizează locul său în marea familie a românismului.

Începând cu primele declarații ale Frontului Popular, iar mai apoi congresele PPCD-ului au reconfirmat ideea că unitatea românească este principalul scop al acestei mişcări. Scopul este nobil. El presupune repararea unei greşeli istorice şi în felul acesta vor apărea acele premise pentru populația basarabeană să se integreze în spațiul românesc şi în spațiul Europei. Aceasta însă este mişcarea de suprafață. Ce avem noi în realitate?

PPCD-ul ar trebui să se sprijine pe populația care este majoritară, adică acele 65% care se consideră moldoveni, români, adică se conştientizează ca o etnie majoritară.

În felul acesta PPCD ar trebui să fie cel mai puternic partid din Republica Moldova, fiindcă o doctrină națională care se sprijină pe o majoritate a populației nu poate să nu aibă priză electorală. Nu poate să nu domine un sistem politic. Nu poate să nu dicteze regulile sale de joc acestui sistem politic.

Ce avem noi însă în realitate?

De la electorală la electorală, 9-10% din populație îşi dau votul pentru acest partid. Iar între electorale acest partid organizează diverse mişcări, acțiuni, mitinguri, greve, proteste care, în fond, ar trebui să semnalizeze o opoziție activă. Însă, de fapt, procentul electoral ne arată că PPCD mimează acțiunile sale opoziționiste. Deoarece, în lozincile lui, marea majoritate a populației nu se regăseşte şi atunci depistăm primul efect foarte straniu al acestei politici, accentuând lozincile sale de extremă; de fapt, PPCD consolidează extrema opusă a minorităților naționale. Şi aici succesul e de partea comuniştilor care au nevoie de lup pentru

ca turma să stea grămadă şi să nu se împrăştie. Pentru electoratul comunist PPCD joacă rolul lupului. Şi atâta timp cât va exista acest partid, comuniştii, iar în viitor succesorii lor, vor avea de tras numai foloase din urma acestei politici. O cale mai greşită pentru mişcarea națională nu există.

Al doilea aspect moral.

Republica Moldova a apărut ca stat pe ruinele URSS-ului. În URSS populația majoritară moldovenească era, de fapt, o infimă minoritară națională. Când rolurile s-au inversat, această populație a devenit o populație majoritară etnică care, de fapt, e obligată să dicteze noua politică în noul stat. Aceasta presupune că populația majoritară îşi asumă toată răspunderea pentru cimentarea relațiilor interetnice, iar aspirațiile sale minoritare le vor regăsi în conlucrarea cu populația majoritară. De felul cum se comportă această populație depinde viitorul acestui stat, de felul lui de conştientizare a misiunii sale istorice.

Evident că această populație care aproape 100 de ani s-a aflat sub diriguirea țaristă şi vreo 70 de ani sub diriguirea sovietică, care practic a încercat să anihileze aspirațiile naționale, în drumul său spre conştientizarea rolului său istoric, pune accentele foarte răspicat sau, în cel mai rău caz, are speranță să le pună.

Care sunt aceste accente?

Unirea cu România, integrarea europeană, aderând la toate structurile şi reconformându-şi statul de țară europeană, o democratizare largă care ar permite ştergerea amprentelor lăsate de dominațiile anterioare.

Mai simplu spus. Aspirațiile politice ale acestei majorități intră în contradicție cu interesele politice ale foştilor stăpâni, care nu-şi pierd speranța de a vedea acest stat reintegrat într-o nouă formulă imperială. Scopul neoimperialiştilor este de a nu permite formarea conştiinței naționale majoritare, care este incompatibilă cu supunerea față de imperiu. Şi atunci, cum poți opri aceste tendințe care se nasc într-o populație majoritară? Prin lansarea unor obiective false, prin mimarea unei mişcări, în cele din urmă, prin defăimare şi compromitere, ceea ce, de fapt, şi se întâmplă în realitate, pentru că în aparență situația politică se prezintă aproape că perfect. Pe eşichierul politic fiecare formațiune îşi are locul său, dar poziția ocupată de PPCD este una dominantă, unde nici o altă formațiune nu se poate situa în preajma ei şi nici nu încearcă să preia mesajul ei național.

Această situație dubioasă poate fi soluționată doar într-un singur fel. Apariția unei mişcări naționale care ar formula clar mesajul acceptat de majoritatea etnică. Oponenții imediat ne vor replica: „Europa nu acceptă partide naționale, nu tolerează mişcări cu accente naționaliste". Da, suntem conştienți de acest fapt, dar nu este vina noastră că avem un handicap istoric la acest capitol, şi trebuie să recuperăm acel segment din istoria noastră care ne lipseşte.

Formarea unei conştiințe naționale este imposibilă fără o mişcare națională. Aici nu te poți feri de acele ciocniri, mari sau mici, care ți le impune rigorile acestei orientări. Este ca o boală din copilărie pe care trebuie s-o suporți ca să ai imunitate. Fără obținerea acestei imunități acum, mai târziu ne vom pomeni cu boli mai grave. De la mişcarea națională se va trece la naționalism şi extremism național, consecințe ale acestei boli.

Mai există un argument. Aşa cum fiecare îşi caută locul său în viață şi îl găseşte în cele din urmă, aşa şi popoarele sunt datoare să se caute şi să se regăsească. Şi nimeni încă n-a afirmat că acest lucru nu trebuie făcut, deoarece el se produce în afara voinței cuiva.

Revenind la începutul materialului nostru, concluzionăm că acei sarcastici, care au lansat gluma referitoare la PPCD, s-ar putea să aibă perfectă dreptate.

Despre disciplină

În fiecare om există ascuns un ceas biologic şi, indiferent de dispoziția individului, acest ceas îl racordează la o realitate. Chiar dacă el îşi imaginează că face abstracție de toate legile şi rigorile. Chiar dacă el îşi imaginează că este absolut liber, că poate proceda întocmai cum doreşte el. Nu cunoaştem care este natura acestui ceas biologic, că este o legătură internă a conştiinței cu educația şi cu ereditarul, sau poate este o legătură externă, cu natura, circuitul anotimpurilor, mersul aştrilor şi într-un fel sau altul celulele noastre, fiind în fond nişte microplanete, reacționează la semnalele externe. Toate acestea țin de acea parte a individului, pe care el o poate ignora, dar care există.

Ceasul biologic intern nu poate face din individ o personalitate, fiindcă personalitatea, aşa cum am scris anterior, este o legătură directă între conştiință şi vectorul orientat spre viitor. Şi, totuşi, există o componentă care poate forma o personalitate, poate grăbi procesul de formare a personalității. Există un procedeu care se cheamă disciplina.

Omul are două posibilități de a fi disciplinat. În primul rând, ceea ce formează personalitatea este disciplina interioară, disciplina sufletească, care ciopleşte conştiința individului de la piatra brută până o transformă în diamant. Personalitatea se impune, astfel, ca o ființă cu o disciplină interioară foarte pronunțată.

A doua cale este cea a disciplinei exterioare, când individul respectă exact nişte rigori şi atunci între felul lui de a fi şi disciplina lui interioară se produce o alianță perfectă. Individul în felul acesta devine o personalitate cu caracter pronunțat. Cum rămâne însă cu ceasul biologic? Ceasul biologic este acea legătură secretă, acel punct de tangență între disciplina interioară a individului şi disciplina lui exterioară.

Marea majoritate a oamenilor ignorează existența ceasului biologic. În felul acesta, indirect ignorează disciplina interioară a sufletului, adică a conştiinței şi, respectiv, disciplina exterioară nu mai are pentru ei nici un rol. Oameni capabili, cu intelect, însă dezacordați de lipsa disciplinei, aşa şi nu se pot realiza niciodată ca personalități, fiind, pur şi simplu, nişte indivizi dotați, care au promis ceva, dar care au rămas nerealizați.

Aceste cazuri sunt extraordinar de frecvente. Pe de altă parte, provoacă invidia cazul opus, când s-ar părea că indivizi cu mai puține

capacități, dar mult mai disciplinați în înțelesul comun al noțiunii, reuşesc să atingă nişte culmi deosebite în profesarea unor activități şi chiar în formarea personalității. Nu este un paradox; este un lucru firesc, când disciplina interioară este în bună armonie cu cea exterioară şi, în felul acesta, se obține magia formării unei personalități.

Fiecare din noi poate deveni personalitate şi fiecare din noi poate rămâne un individ. Totul rezidă în faptul ce atitudine avem față de propria noastră disciplină.

Parabola fratelui mai mare

De obicei, în poveşti figurează trei fraţi. Unul mai mare, unul mijlociu şi altul mezin.

Fratele mai mare este mai hapsân, fratele mijlociu este mai descurcăreţ, iar mezinul este un fel de nătăfleaţă. Însă întotdeauna în finalul poveştilor rolurile se inversează. Fratele mai mare ajunge de râs, fratele mijlociu – cu ceea ce a avut, iar mezinul se adevereşte a avea tot ce au visat cei mari.

O poveste nu este o expunere de fapte, nu este pur şi simplu o istorie care ar trebui să ne captiveze. Povestea în esenţa ei este o fabulă, care conţine o parabolă ascunsă, un învăţământ necesar de însuşit.

Să luăm o poveste simplă cum este cea despre Harap Alb. Numai prin câte are de trecut feciorul de împărat ca să ajungă împărat moştenitor!

El, fecior de împărat, ajunge să fie slugă la un spân şi nu pur şi simplu, ci umilit, cu numele de Harap Alb, ceea ce înseamnă arab alb, fiindcă, la acel moment, arabii erau priviţi ca nişte fiinţe inferioare. Şi, totuşi, acest fiu de împărat învinge. Pe de o parte, îl ajută circumstanţele, bunii lui prieteni, dar în fond marele lui sprijin este chiar caracterul său. Dorinţa de a birui se cimentează pe ideea demonstrării adevărului. El nu se lasă ispitit de bogăţie, nu se lasă ispitit de puteri supranaturale; el crede în simpla prietenie omenească, care te ajută atunci când îţi este cel mai greu.

De ce, totuşi, învinge mezinul? De ce nu învinge fratele mai mare, de ce el n-ajunge să fie cel mai bun dintre cei trei fraţi? Există şi aici un motiv ascuns. În această orânduire a personajelor, fratelui mai mare îi revine un alt tipaj de caracter. El este dornic de avere pe care ar vrea s-o dobândească fără mari eforturi, de aceea, la prima încercare de la pod, când în cale îi iese ursul, el se întoarce înapoi, povestind marea grozăvie care i-a ieşit în cale. Deci, fratele mai mare era nu numai dornic de avere, dar era şi un fricos, nu vroia să-şi rişte viaţa pentru a merge mai departe.

Mă gândesc întotdeauna că în aceste poveşti există o parabolă pe care noi nu vrem s-o citim. Deşi ea stă chiar la suprafaţă. Eu aş face un salt de la această poveste la o alta, în care ţările mari şi ţările mici se împart în fratele mai mare şi fratele mai mic.

Nu ştiu cum se întâmplă că fratele mai mare întotdeauna are tendinţe să acapareze, să se extindă, să demonstreze că este cel mai bun, rămânând în fond, o fire imperialistă. Iar fratele mai mic parcă nu ştiu cum ar fi obligat să asculte de fratele mai mare. Nu are alte motive să asculte decât prin faptul că este mai mic. Însă nimeni nu poate spune că, fiind mai mic, el nu este mai bun, mai curajos, mai evlavios, mai cucernic. Şi atunci mă gândesc că această nedreptate istorică, bazată mai mult pe o sensibilitate materială, pe o percepţie aproximativă de mare şi mic, din când în când se inversează.

Se întâmplă acest lucru pentru un echilibru. Fiindcă în finalul poveştilor mezinul este cel mai bun, fiindcă are caracter. Cred eu că în destinul ţărilor situaţia este similară. Vine o zi când ţările mici, fraţii mai mici demonstrează tuturor că, de fapt, ei sunt cei mai buni.

Cine nu mă crede, n-are decât să deschidă manualul de istorie şi să urmărească două linii de subiect: una ţine de înflorirea şi decăderea marilor imperii, iar alta ţine de destinul ţărilor mici, care au fost, sunt şi vor fi în istorie.

La ce bun această parabolă?

Am un motiv să pun în faţă această temă, deoarece tot mai insistent Rusia vorbeşte despre o posibilă revenire la URSS fără republicile baltice. Ba chiar mai mult, menţinerea tensiunilor în zonele unde s-a reuşit secionismul teritorial confirmă această dorinţă.

Fraţii mai mari întotdeauna se cred atotputernici. Dar uite că drumul lor de obicei ţine până la podul de sub care iese ursul. Mă refer la ursul istoriei. Şi atunci îmi zic că ar fi bine ca fiecare să-şi ducă destinul aşa precum i-a fost dat. Fraţii mai mari cu fraţii mai mari, iar fraţii mai mici cu fraţii mai mici.

Nu de alta, dar orice încercare de a proceda altfel va demonstra că în copilărie noi n-am citit nici o poveste. Iar dacă am citit-o, n-am înţeles-o, iar dacă n-am înţeles-o, înseamnă că n-am fost, nu suntem şi nu vom fi suficient de deştepţi.

Bolşevicul din noi

Citeam în ziar apelul unei tinere scriitoare. Era o adresare către tânăra generaţie, în care ea îndemna colegii să se alinieze într-un fond comun împotriva guvernării comuniste.

Nu-i interesa ce a realizat această guvernare, ce opţiuni are, ea pur şi simplu a trasat o linie, aşa ca o baricadă, spunând că aici suntem noi, tânăra generaţie, iar dincolo sunt ei, duşmanii noştri.

Ideea bolşevismului a apărut în timpul conferinţei social-democraţilor (1903), când aripa lui Lenin a început să promoveze ideea revoluţiei active, a schimbării orânduirii sociale prin revoluţie. Restul participanţilor la conferinţă, care au fost împotriva viitorilor radicali, acceptând schimbarea societăţii prin evoluţie, au fost declaraţi menşevici. În acel moment, mentalitatea agresivă a început să-şi facă loc în cercurile revoluţionare, devenind o normă de comportament nu numai între membrii partidului, dar şi pentru întreaga societate.

Preluarea puterii la 25 octombrie 1917 de către compania bolşevică a impus această viziune întregii societăţi. Lozinci de felul *Cine nu-i cu noi, este împotriva noastră* au devenit nu pur şi simplu slogane, ci principii de viaţă. Societatea, divizată în două culori, alb şi roşu, la începutul revoluţiei, nici până azi n-a reuşit să scape de acest sentiment al sciziunii.

S-ar părea că, după 1990, ar fi trebuit să însuşim elementele democraţiei şi toleranţei în raporturile sociale şi chiar în familie. Nu este aşa. Fiecare pas al nostru mi se pare dictat de un bolşevic ascuns, care ne aminteşte că cine nu este cu noi, este împotriva noastră.

Nu poţi să ai altă opinie, să-ţi formezi o altă concepţie, fiindcă imediat te pomeneşti în tabăra celor care sunt împotriva noastră. Această gândire liniară a format generaţii întregi de oameni, care nu gândesc decât în termenii cu noi sau împotriva noastră, nu văd decât două culori, alb sau roşu şi, în felul acesta, am împărţit lumea în două.

În momentul când te dezici de dreptul de a gândi liber, fiindcă toată societatea gândeşte numai între doi parametri, cu noi sau împotriva noastră, poţi considera că ai degradat ca personalitate, că tu ca gânditor nu mai valorezi nimic, fiindcă foloseşti numai două axe de coordonate. În filozofie rămâi la nivelul de înţelegere a lucrurilor într-un singur

plan, la nivelul geometriei Descartes, pe când o personalitate, dacă nu foloseşte întregul spectru de argumente pentru a-şi formula o poziție, nu are cum să-şi argumenteze plenar opțiunile.

Vă imaginați cine suntem noi? Noi suntem ca nişte oameni care s-au urcat într-un tren şi merg numai în direcția în care sunt trasate liniile, înainte sau înapoi, iar restul lumii îi rămâne necunoscut, fiindcă prin acele locuri nu trece trenul. Însă se poate întâmpla că tot farmecul acestei lumi anume acolo şi să fie înrădăcinat. Şi admit că un călător, mergând pe jos, cu pasul lui să descopere farmecul acelei lumi, iar noi, stând pe canapele confortabile, având în față geamul larg al vagonului, bând cafea şi discutând lejer, aşa şi să nu vedem frumusețea acestei lumi, să nu descoperim, să nu apreciem, în fond să nu-i găsim rostul, nici ei şi nici vieții noastre.

Cum să scăpăm de această meteahnă?

În primul rând, trebuie să ştim a fi conştienți că natura fiecăruia dintre noi se complace în gândire liniară, fiindcă este o gândire comodă. Cu noi sau împotriva noastră, alb şi roşu, urăsc-iubesc, admir-detest, dar de ce nu ne-am întreba, adică fiecare dintre noi ar trebui să se întrebe, de ce alb, de ce nu roşu? De ce roşu şi nu albastru? Doar curcubeul are şapte culori. Înseamnă că natura a avut grijă să ne ofere o alegere mai largă.

De ce nu am dreptul să dau şansa altei opinii, care nu coincide cu a mea?

Se prea poate că este mai bună, mai înțeleaptă, mai argumentată.

De ce eu nu trebuie să dau dreptul altui sentiment care, poate, este mai rafinat ca al meu, mai superior ca intensitate?

Şansa acestei lumi, mi se pare, că rezidă anume în toleranță. În acceptarea altei opinii. Nu respingerea ei, din principiul: ce nu-i al nostru, e împotriva noastră.

În momentul când încercăm să dăm dreptate oponentului nostru, noi deja suntem superiori prin faptul că ne-am îmbogățit cu încă o opinie. Noi deja avem două puncte de sprijin, părerea lui şi concepția noastră; la aceste două puncte de sprijin putem uşor adăuga un al treilea. Şi în felul acesta, ființa noastră interioară devine mai complexă, mai interesantă. Lumea devine multicoloră, calea ferată rămâne numai pentru amatori, restul sunt liberi să descopere vraja acestei lumi.

Nouă nu ne surâde acest noroc. Încă în copilăria sec. XX am fost infectați de bolşevism. La nivelul ereditar ni s-a inoculat ideea că această

lume are doar două culori şi că aici trebuie să primeze întotdeauna ideea noastră şi nici de cum părerea lor.

Nu recunosc un duşman mai crâncen, mai crud, mai periculos pentru fiinţa noastră decât bolşevicul din noi. Şi dacă noi, pretinşii umanişti, nu vom organiza o execuţie cu punere la zid a acestui bolşevic, aşa şi vom rămâne nişte personalităţi mediocre, nişte daltonici, nişte oameni care şi-au trăit viaţa fără să se coboare din tren...

Dorința de a trăi o altă viață

Actorii Teatrului *Mihai Eminescu* plecau în turneu cu o zi înainte de Paşti. A sosit un autobuz mare, de cursă lungă şi ei, zgomotoşi ca nişte copii, s-au repezit să se urce.

Mă uitam la fețele cunoscute ale actorilor şi mă întrebam, de unde această dorință de a trăi o altă viață? De unde această încrâncenare de a renunța la propriul destin?

Oare viața fiecăruia dintre noi e aşa de puțin interesantă? Ori, poate, noi suntem ființele care trăim din mituri şi nu ne mai preocupă realitățile imediate?

Mai degrabă suntem robii unei convenții, căci nouă ne vine greu să aburcăm propriul destin în prim-planul vieții sociale. Acolo, pe piscul înalt al realizărilor, pe când un destin străin, deja cunoscut, mai uşor îşi face loc, mai uşor este acceptat şi recunoscut.

Viața altuia este scrisă în piesă. Acolo sunt conturate bine şi faptele bune, şi faptele rele; acolo regizorul poate reveni cu accentele lui şi personajul tău va fi recunoscut pe stradă, va apărea în ziare ca o realizare a artei teatrale.

Dar cum rămâne cu viața propriu-zisă a actorului? Cu propriul lui destin? Bucuriile şi suferințele lui, neetalate pe scenă, pe cine interesează? Sunt actori, care pot juca un singur rol, oricâte ipostaze li s-ar crea, oricâte roluri li s-ar propune. Aceşti actori sunt marcați de soarta lor şi nu pot scăpa de ea oricât de mult nu s-ar ruga. Este ca o siglă imprimată adânc cu un fier înroşit în caracterul lor. Ei nu fac altceva decât îşi trăiesc viața, încercând s-o înnobileze cu nişte roluri. În fond, aceşti actori nu mai devin puncte de reper ale teatrului.

În marea lor majoritate însă, actorii preferă să se îmbrace în alte destine şi ei se simt în largul lor doar în destinul interpretat al altui om, bucurându-se şi suferind o dată cu el, şi având senzația că s-au realizat ca oameni. Dar, în fond, ei sunt nişte fricoşi, fiindcă se tem să-şi trăiască propriul lor destin.

De ce, în toate timpurile, actorii au fost priviți ca nişte măscărici, ca nişte oameni care stau pe o treaptă inferioară, deşi au talente pe care nu le au alții? Anume din această cauză, fiindcă se făceau desconsiderați de frica lor de a-şi trăi propria viață.

În cinci minute, autobuzul s-a încărcat cu actori; ei fumau, cântau,

se zbenguiau, dar nimeni nu era sincer în această pornire copilărească. Ei şi aici îşi trădau destinul.

Privindu-i dintr-o parte, un necunoscător i-ar fi invidiat pentru veselia lor. Eu însă i-am privit cu compătimire, ştiind că sunt nişte oameni care se tem să-şi trăiască propria viață. S-au urcat într-o vitrină şi fac tot ce le stă în puteri ca să ne suscite interesul, ca să ne atragă atenția, ca să-i invidiem pentru faptul că stau în vitrină, pe când, în fond, ei ar trebui pur şi simplu compătimiți. Pentru că a trăi propriul destin este un act de eroism şi trebuie să ai curajul să-l faci.

Frumusețea ca argument

Toată lumea citează o spusă a lui Fiodor Dostoevski precum că „frumusețea va salva lumea”. Această frază peregrinează din carte în carte, din țară în țară şi fiecare vrea să-i pună înțelesul pe care el îl doreşte. Fiecare se consideră în drept s-o înțeleagă cum vrea el, pe când, în fond, această expresie vine din cunoaşterea lumii încă din vremurile de până la Hristos. Când înțelepții şi filozofii încercau să găsească un argument, poate unicul argument puternic în definirea esenței omeneşti.

Ei spuneau aşa: „Dacă eşti fricos, trebuie să pui între urechile calului, cu care mergi la luptă, momâia duşmanului tău” şi asta o să-ți dea curaj. Dacă eşti lacom, trebuie să iei punga cu bani şi s-o arunci peste râu, peste care nu ai cum trece. Dacă eşti sfios şi te temi c-o să dai înapoi în momentele decisive, n-ai decât să arzi podurile din urma ta, să ştii că ai a merge numai înainte.

Însă toate acestea nu sunt suficiente, dacă nu concepi că cel mai tare argument cuibărit în fiecare suflet omenesc este sentimentul frumuseții.

Aşa considerau filozofii de odinioară. Eu o să mă gândesc că frumusețea este un argument doar pentru cei care au ochi pentru a o vedea, care au sensibilitate sufletească ca s-o aprecieze, care au înțelepciunea s-o pună pe piedestalul pe care ea merită să stea, fiindcă, să zicem, pentru un orb, cuvântul frumusețe este un cuvânt abstract, urâtul şi frumosul pentru el nu au deosebire. El poate deosebi binele de rău în raport cu atitudinea față de el şi atunci, dacă oamenii au fost educați într-o societate opacă, egoistă şi apreciază frumosul doar cu măsura lor a utilității, acest frumos îşi pierde calitatea lui primordială.

Frumosul, într-adevăr, este cea mai mare încărcătură care a fost dăruită oamenilor, este o energie în stare mereu să mişte societăți, doar că pentru aceasta este nevoie să i se creeze acele condiții, în care frumosul s-ar simți la locul cel mai potrivit.

Să luăm o piatră scumpă. Neşlefuită, în pământ, ea nu are decât valoarea unei pietre, însă este suficient să-i profilăm nişte muchii, să-i găsim o bucată de catifea, să-i potrivim lumina şi toți rămân fascinați de frumusețea nebănuită, ascunsă în această piatră.

În fiecare om este ascunsă o piatră scumpă. Unii nu vor s-o atingă,

rămânând necioplită toată viața lor și plecând în lumea celor drepți fără să descopere secretul existenței ei, alții, însă, mult mai puțini, riscă, șlefuiesc muchiile și, în cele din urmă, descoperă că, de fapt, existența este alta atunci când descoperi frumosul. Nu utilitarul, nu pragmaticul, ci acea senzație neobișnuită de înnobilare, pe care o resimte fiecare celulă în momentul când știe să aprecieze ceva frumos – un gest, un cântec, un fir de lumină, totul ce atinge perfecțiunea este frumos, fiindcă, în fond, acesta și este secretul. Frumusețea stă întotdeauna la tangența perfecțiunii. De aceea și este recunoscută ca cel mai concludent argument al filozofului.

Dostoevski avea dreptate afirmând că frumosul poate să schimbe lumea, dar asta se va întâmpla numai atunci când 99,9% din populația lumii va ști să aprecieze, să prețuiască și să se închine doar la ceea ce este frumos.

Despre sentimentele esențiale

Anatomiştii au observat mai demult că între ființa umană şi alte vietăți există o asemănare biologică uimitoare. Sunt animale care, practic, repetă construcția ființei umane. Dar între ele şi om există, totuşi, o mare deosebire. Este o deosebire care provine nu din intelect, nu din reflexe, ci dintr-un sentiment pe care îl are numai omul. Omul este singura ființă pe pământ care are sentimentul ruşinii. Şi acest sentiment îl deosebeşte de restul vietăților.

Este în acest sentiment o trăsătură care face ființa umană să se îndoiască şi să cedeze în fața propriei personalități. Pentru o clipă să ne imaginăm că omul este lipsit de acest simț; de fapt impertinența umană ne dă exemple suficiente de lipsă de ruşine. Este greu să deosebeşti în acest om – omul. Mai degrabă recunoşti în el o fiară.

Există diverse condiții în care ființa umană, fiind supusă umilirii, s-ar părea că-şi pierde toate calitățile şi numai această calitate, ruşinea, nu se poate şterge în nici o condiție. Putem noi oare să trezim ruşinea într-un impertinent? Putem. Aducându-l în situația în care el s-ar simți ruşinat. Omul este o sumă de slăbiciuni şi oricare din aceste slăbiciuni, fiind speculată, îl poate readuce la realitate. Este ruşinea un sentiment bun? Nu, fiindcă este sentimentul care impune conştiința să facă cedări, cedări nejustificate. Ca să evite ruşinea, ființa umană porneşte în căutarea unor căi ocolite, care îi creează, de fapt, o sumedenie de probleme. Pentru a evita acest conflict, este important ca Eul persoanei, adică conştiința lui să cunoască exact limitele în care îşi poate permite să asculte de glasul ruşinii. Şi numai atunci personalitatea nu se va simți afectată sau ştirbită în integritatea sa.

Omul este dator să se ruşineze, dar este rău să fie prea ruşinos.

Şi iarăşi despre sentimente

Dacă cineva îşi închipuie că în lume este mai mult rău decât bine – greşeşte.

Echilibrul acestei lumi se ține pe egalitatea de forțe între bine şi rău. Pur şi simplu, impresia pe care o creează răul, precum că ar domina, este una iluzorie. De ce? Fiindcă răul întotdeauna poartă masca agresivității, pe când binele poartă pe față masca bonomiei.

Agresivitatea s-ar părea că este mai energică, că poate acoperi mai multe sfere ale activității umane, bunătatea în înțelesul bun al cuvântului este întotdeauna mai sfioasă, mai retrasă sau, cum spun moldovenii, mai cu „*soviste*”, tot ei având şi o altă zicală: „obraznicul mănâncă praznicul”.

Şi, totuşi, să ne uităm la natură, la marele nostru învățător. Indiferent de câți nouri ar fi pe cer, soarele, aflat la o distanță de milioane de kilometri, reuşeşte să străbată orice perdea provizorie de fum şi răsare, şi apune în ochii oamenilor. Tot astfel este şi jocul între rău şi bine. Răul ştie să se impună mai uşor, fiindcă are slugi mai fidele: invidia, egoismul, pizma, ura. Nişte slugi care ştiu să lovească în esența ființei umane, care ştiu să trezească în om cele mai negre sentimente, pe când bunătatea nu are decât un singur ostaş, unul singur, care se cheamă demnitatea. Şi el este unicul care poate şti să se opună forțelor răului.

Întotdeauna gândul mă duce la literatură, unde această necontenită contrapunere între bine şi rău a servit drept ilustrare a celor mai profunde trăiri umane. Şi aici forțele negre, reprezentate pe diverse personaje, se confruntă pe terenul cel mai fragil – sufletul şi conştiința omului.

Să luăm o poveste banală, cum este *Ivan Turbincă,* în care nu avem altceva decât contrapunerea unui om, care se opune cu demnitate forțelor ce-l ispitesc şi doresc să-l transforme într-o altă natură. Şi dracii, şi moartea nu sunt altceva decât acele forțe ale întunericului care reprezintă răul.

Literatura universală ne oferă foarte multe exemple în acest sens, unde lupta dintre bine şi rău se dă într-o formulă şi mai subtilă. Să luăm, bunăoară, poemul lui Goethe *Mephistofel*, unde răul merge la cel mai delicat târg posibil, la cumpărarea sufletului omului, în contra unor avantaje materiale. De fapt, aceasta este problema cea mai delicată.

Răul încearcă, în fond, coruperea sufletului omenesc prin avantajele materiale pe care le oferă. Şi lupta se dă nu pur şi simplu între bine şi rău, lupta se dă între materie şi ideal, între spiritul materialist, care domină ființa umană şi spiritul idealist, care este sesizat cu greu de ființa umană.

Marea problemă a credinței în Dumnezeu îşi are aici rădăcina. Prin exemplul lui Iisus Hristos, nouă ni s-a dat o pildă cum spiritul poate birui materia. Şi el, spiritual, o biruie. În fond, aceeaşi luptă între bine şi rău, ridicată la cel mai înalt grad spiritual, a devenit un model de existență pentru milioane şi milioane de oameni pe parcursul a două mii de ani.

Poate binele birui răul? Nu numai că poate, dar întotdeauna îl biruie, fiindcă adevărul este partea binelui. Da, se spune că adevărul întotdeauna umblă cu capul spart, dar asta nu înseamnă că argumentele lui sunt mai puțin ponderabile.

În esență, binele înseamnă demnitate. Demnitatea înseamnă conştiință şi doar omul ştie să ajungă, învingând răul, la calitatea sa supremă, adică la demnitate, la conştiință.

Sadismul în familie sau de ce noi nu putem deveni europeni

Demnitatea unei societăţi se compune
din demnitatea indivizilor care o alcătuiesc.

În familiile moldovenilor şi cred că ale românilor în general, circulă un dicton care exprimă esenţa şi, poate, morala unei întregi naţiuni: „Femeia nebătută este ca şi casa nematurată”.

Nu ştiu dacă alte popoare au asemenea înţelepciune, însă pentru noi, pentru existenţa noastră, această frază aproape că înlocuieşte toate preceptele din Biblie.

Nu ştiu şi nu-mi imaginez cum a fost pe vremea matriarhatului, când femeia era cea mai importantă fiinţă din familie. Îmi vine greu să-mi închipui comportamentul bărbatului în asemenea situaţii. Un lucru însă e cert, că acea societate avea mai multă înţelepciune spirituală decât societatea noastră intrată în secolul XXI.

– Pe ce se bazează primatul bărbatului, pe intelect?

– Nu. Femeia este înzestrată de la natură cu un intelect mult mai puternic. Cu o diversitate de analiză, care întrece intelectul bărbătesc. Această capacitate a femeii s-a format de-a lungul istoriei, fiindcă, rămasă singură cu copiii să apere focul din vatră, atunci când bărbatul era plecat la vânătoare sau la lucru, ea, fiind o fiinţă fizic mai slabă, îşi punea mintea la contribuţie, ca să inventeze posibilităţile de supravieţuire. Aceste exerciţii permanente i-au şi dezvoltat intelectul, făcându-l foarte flexibil, dându-i mare potenţial dialectic, adică de analiză în evoluţie a situaţiilor, de modelare neaşteptată a celor mai neverosimile situaţii. Poate bărbatul este mai frumos ca femeia şi, adică, prin esteticul său ştie să se impună în cuplu? Poate are gusturi mai rafinate, care pot domina viaţa cuplului? Nici aici bărbatul nu este mai puternic. Din punctul de vedere al aspectului fizic, femeia este mai aproape de perfecţiune. Şi gusturile estetice sunt mai rafinate. Sensibilitatea coloristică la femei este net superioară. Ele sesizează chiar cele mai mici nuanţe.

Se prea poate că bărbatul domină prin faptul că este o forţă biologică. Adică se impune în formula lui sexuală. Însă şi aici femeia se dovedeşte a fi partea mai importantă a cuplului, reproducerea speciei

îi revine numai ei. Rămâne o singură prioritate din multele pe care le-am putea înşira – forţa fizică.

Înzestrat de natură cu mai multă forţă fizică, bărbatul se impune, în primul rând, ca o brută şi aceasta marchează viaţa nu numai a cuplului, ci a societăţii în general. Având o gândire liniară, bărbaţii caută soluţiile cele mai simple, care, în cele din urmă, se rezumă la forţă. De aici şi problemele care le întâmpină ţările conduse de bărbaţi, de aici şi problemele în familie, în care capul este singurul factor decizional.

Această deosebire dintre bărbat şi femeie, marcată doar de diferenţa de forţă fizică, este cea mai mare problemă a societăţilor tinere, adică necivilizate şi a celor în tranziţie.

Mă gândesc la un exemplu concret: la doi vecini de-ai mei, care mi se par exemplul perfect pentru ilustrarea unei situaţii exponenţiale. Tineri de până la 30 de ani, cu un aspect fizic plăcut, el – înalt, bine legat, ea mai joasă, dar cu trăsături evident moldoveneşti, s-ar părea că formează o pereche armonioasă. Au apartament în centrul oraşului; ea este proprietara unui mic magazin de încălţăminte, el are, undeva la ţară, o turmă mare de oi; deci problemele materiale nu sunt cele mai acute. N-au copii şi au fost nevoiţi să înfieze o fetiţă. Probabil, au simţit această necesitate. Umblă la biserică în fiecare duminică, preotul e prietenul lor şi petrecerile le fac împreună. Astfel, s-ar părea că şi aici această familie a atins cota armoniei, dar nu este aşa.

Mă trezesc uneori la miez de noapte, uneori spre dimineaţă, de răcnetele speriate ale acelei femei. Se bat. Mai bine zis, o bate. Se aude cum ea îl imploră, aud eu, aud toţi vecinii, sunăm la uşă, ei se comportă aşa, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, de parcă noi le-am fi făcut deranj şi am fi venit nepoftiţi în ospeţie. Ea trece a doua zi cu fetiţa de mână şi cu ochii lăsaţi în jos, fiindcă înţelege că vecinii aud totul, ştiu totul. El trece semeţ, de parcă de fiecare dată face o faptă eroică şi anume aşa trebuie să fie.

Mă gândesc la dânsa: de ce suportă această umilire? Ce motivare are să reziste la această viaţă de calvar? Şi aici mă gândesc la primul sentiment care-l deosebeşte pe om de animal – ruşinea. Îi este ruşine de vorbele vecinilor, care au să dezaprobe faptul că ea şi-a părăsit soţul. Urmează prietenii şi părinţii, care la fel o s-o certe că n-a avut răbdare să suporte supremaţia soţului. Iar dincolo de ei gura satului. Cum să laşi tu un aşa bărbat frumos doar din cauza unor bătăi? El îi şi gospodar, ştie să facă bani şi cu dânsul poţi ieşi în lume. Iată aici se

citeşte marea problemă a neamului nostru – viața de dragul vitrinei. Nu contează ce ai în suflet, contează ce vede lumea. Şi noi, neavând o motivare serioasă interioară, ne ducem viața de la naştere la moarte într-o vitrină.

Acest sentiment al ruşinii pe care îl invocă femeia este un sentiment fals. Această ruşine nu are drept la viață, fiindcă ea distruge, de fapt, demnitatea persoanei, o asasinează. Această ruşine n-are nimic comun cu ruşinea unui adulter, n-are nimic comun cu ruşinea unui furt, cu ruşinea unei bârfe; sentimentul ruşinii false trebuie exclus din fiece persoană. Fiindcă este un motiv foarte puternic de speculare, un motiv foarte serios de manipulare a persoanei. Învingerea acestei ruşini false, repet, înseamnă recăpătarea demnității, recâştigarea personalității.

Ar putea femeia să se descurce singură fără acest bărbat frumos? La sigur că ar putea. Dacă o duce capul să fie patroana unui magazin de încălțăminte, înseamnă că ştie prețul banului şi ştie cum să-l facă. Ar putea ea singură să educe acest copil pe care l-a luat de la orfelinat? La sigur că ar putea, fiindcă lecția de umilire pe care i-o dă acum înseamnă deja ruinarea unui om într-o altă generație. Contaminarea unei ființe cu cel mai groaznic virus, suportarea umilinței. În numele a ce? În numele vieții de vitrină.

Şi, din contra, detestarea unei asemenea situații ar naşte o personalitate. Un rob care-şi recapătă demnitatea este o personalitate.

Nu ştiu, probabil, că trebuie să existe legi care să protejeze ființele mai slabe, dar legile nu pot schimba morala unei societăți, ele pot pedepsi doar vinovatul; morala unei societăți se formează prin dorința de schimbare, ce vine din interiorul societății care nu mai poate sau nu mai vrea să accepte o stare, din care membrii săi sunt clasificați în categorii diferite doar din cauza apartenenței lor la un alt sex.

O societate care pune în fața națiunii dictonul „Femeia nebătută este ca şi o casă nemăturată” nu poate deveni europeană. Chiar dacă membrii ei vor avea paşapoarte ale Uniunii Europene. Fiindcă apartenența la o civilizație n-o poți obține cu un paşaport; ea se câştigă prin conştiință şi morală.

Sadismul intelectual

Sadismul este o stare psihică care în dicționare are două definiții: una formal filologică, iar a doua, bazată pe psihologie, aparține lui Sigmund Freud. Însă ambele converg pe aceeaşi esență, abatere psihică, adică o stare de dezechilibru psihic care se compensează prin nişte acțiuni împotriva altor persoane. În fond, baza sadismului se găseşte într-o insatisfacție sexuală. Şi, de obicei, se manifestă printr-o violență fizică, care produce plăcere celuia care suferă de această maladie – sadistului. În cazul violenței fizice, urmările se pot uşor depista. Este o situație când diagnosticarea se face la o examinare superficială şi atunci este uşor de găsit bolnavul care suferă de această abatere, în fond foarte gravă.

Cu totul alta este situația sadistului intelectual, atât de greu de depistat în lumea care ne înconjoară, care are la origini aceleaşi motivări ca şi sadistul clasic, dar clasicul este mai puțin cercetat. Din ce motiv? Din motivul că urmările nu sunt vizibile, adică el nu provoacă răni fizice, ci răni psihice. Obiectul lui de acțiune este nu corpul uman, ci psihicul acestui om. Şi plăcerea pe care el o simte, umilind pe altul, nu este cu nimic mai mică, decât plăcerea sadicului clasic.

Este foarte greu să depistezi cum dincolo de persoana agreabilă, inteligentă, se ascunde un sadist moral, în stare să tortureze în stânga şi în dreapta numai să-şi impună supremația sa. De unde vine această dorință de a-şi impune supremația? Ea provine din orgoliu exagerat, pe care nu s-a putut realiza pe parcursul anilor sau din conştiința că această realizare este imposibilă.

Atunci, dorința lui de a se răzbuna treptat ia forma acestei răzbunări monstruoase, exprimate printr-o tortură intelectuală.

Medicina s-a ocupat la modul serios doar de sadiştii clasici şi a fost o mare greşeală când s-a acordat atât de puțină atenție sadiştilor intelectuali, pentru că ei se întâlnesc mult mai frecvent, ca acel rus, Cicatilo, care a omorât 49 de oameni doar pentru plăcerea de a vedea cum cineva se chinuie în ghearele morții. Or, sadiştii intelectuali se găsesc absolut peste tot, aproape ca viruşii. Aceştia sunt învățătorii din şcoală, care-şi torturează elevii, obținând o plăcere de umilire a acestora. Poate că ei au visat să devină altcineva, dar destinul i-a făcut să intre în această instituție şi să-şi petreacă viața, în mare parte, între

patru pereţi de clasă. Acest fenomen este foarte răspândit printre profesorii universitari, care, în fond, fiind nişte personalităţi dotate, nicidecum nu se pot realiza plenar şi atunci ei simt necesitatea să-i tortureze pe cei din jur. Asemenea indivizi se găsesc foarte mulţi în rândurile birocraţilor, care tot timpul au senzaţia că trăiesc o altă viaţă, că de-ar fi fost altcineva, roata norocului li s-ar fi învârtit altfel.

Şi, desigur, modelul clasic al acestui sadism intelectual este familia, unde permanent se dă lupta pentru supremaţie. Şi în această luptă, de fapt, se poate înţelege clar că există o diferenţă de educaţie, un bagaj genetic diferit, orgolii diferite şi, respectiv, o dorinţă nemăsurată de a domina cel mai mic spaţiu posibil, sânul familiei.

La acestea se adaugă problemele interne ale fiecărui individ, adică sensibilităţile lui fiziologice şi psihice.

În concluzie: compensarea tuturor deficienţelor individului, începând din familie şi terminând cu viaţa mondenă, de obicei, se face prin utilizarea acestei proceduri răspândite, cum este sadismul intelectual.

Oricât ar spera societăţile la o îmbunătăţire calitativă, mizând, în primul rând, pe bunăstarea materială, noi ştim exact că aceste schimbări nu se pot produce atâta timp, cât componenţii societăţii suferă de această grea maladie.

Putem fi întrebaţi: dar care este rolul bisericii în lecuirea acestei boli tiranice? Biserica, ca şi medicina, nu deţine în mâini toate pârghiile de influenţă asupra individului. Ea poate îndemna doar la toleranţă, dar nu-l poate face pe individ mai tolerant. În felul acesta, toate apelurile lansate de pe amvon rămân simple cuvinte. Cu atât mai mult că şi în mediul clerical fenomenul sadismului intelectual este la fel răspândit, dar mai ales pe panta profesională.

Ar însemna atunci că această anomalie este incurabilă? Nu. Micşorarea numărului de sadişti intelectuali poate fi obţinută printr-o armonizare a relaţiilor omeneşti. Trebuie să existe un alt nivel de percepere a lumii şi a omului în această lumină.

Momentul Eului, adică momentul orgoliului nu trebuie situat nicidecum în prim-planul educaţiei omului. Încercarea de a motiva toleranţa individului de mic copil, încercarea de a-l armoniza cu lumea înconjurătoare, în care el îşi găseşte locul exact, ca o piesă bine şlefuită, reduc simţitor numărul oamenilor insatisfăcuţi. Dar acest număr nu poate fi redus niciodată până la zero. Fiindcă o societate ideală poate exista doar în condiţii ideale. Iar pe pământ asemenea condiţii sunt excluse, deocamdată...

Despre curiozitate

Dijonul nu este Parisul, este un oraş din nord-estul Franţei, unde cândva era un cuib puternic al enciclopediştilor. Astăzi este, pur şi simplu, un oraş universitar.

M-am dus să cumpăr un bilet pentru autobuzul spre Chişinău. Doamna nu ştia unde se află Moldova. M-a întrebat, curioasă, de ce Moldova se scrie cu alte litere, altfel şi i-am explicat că aşa se scrie ruseşte.

"Ştiţi, mi-a zis ea, nu pot da nici o explicaţie unde se află ţara dvs. Chiar şi eu singură aş fi curioasă să mă informez". I-am promis să-i dau o carte despre Moldova. Şi gândul meu n-a fost atât la francezi, care, de când cu succesul grupei *O-ZON*, toţi ştiu de Moldova, ştiu cinei-i haiduc şi cine-i dragostea din tei...

Gândul meu s-a întors spre noi, spre curiozitatea noastră. Ce vrem noi să cunoaştem despre altă ţară? Noi, aceştia care ştim exact câţi pui a scos cloşca vecinului, câte fire de pătrunjel cresc la vecinul de peste drum şi câţi bani câştigă şeful nostru, făcând afaceri. Până unde merge curiozitatea noastră?

Suntem noi oare dornici să ştim ceva despre altă ţară? O ţară unde rudele noastre, vecinii noştri, sătenii noştri sunt sclavi. Nimeni n-o să întrebe niciodată, ce populaţie are Franţa, câte râuri are Franţa, în ce an a avut loc revoluţia franceză. Moldovenii au o singură întrebare: Cât poţi câştiga acolo?

Este o întrebare definitorie pentru neamul nostru. Nu credeţi că acesta este gândul săracului care vrea să câştige mult. Este gândul avarului, este gândul care ne-a distrus secole de-a rândul şi o să ne distrugă şi de acum înainte.

Amintiţi-vă cum se formează un copil. Cum el începe să cunoască lumea. Prin întrebări. Este foarte curios. Lumea lui este construită din cum se cheamă? De ce? Cum? Unde? Când? Copilul tot pare a fi o curiozitate.

Şi atunci, cum se întâmplă că lângă acest om curios, noi obţinem treptat un om al cărui interes se limitează doar la imitarea vecinului, la averea vecinului, la viaţa vecinului. Cum risipim noi această curiozitate, unde o pierdem?

Primul val de curiozitate îl pierdem acasă. Părinţii n-au când să

răspundă copiilor. Părinții sunt prea ocupați de întrebările lor, de lumea lor şi atunci aceste întrebări rămân fără răspunsuri ori răspund buneii, uşor dulceag, uşor învechit şi copiii încep să piardă gustul de-a mai pune întrebări.

Vine şcoala, locul unde ei, în loc să pună întrebări, sunt întrebați. Ei nici nu mai pregetă să formuleze întrebări. Ei sunt copleşiți de alte întrebări. Aici se pierde încă o bună parte din curiozitate. Dacă piere pofta de a pune întrebări, înseamnă că în sufletul omului se cuibăresc alte interese. Se cuibăresc întrebări din cercul lui, din mediul lui. Dar care este mediul nostru? Satele noastre practic nu au noutăți, trăiesc numai din bârfe. Oraşele noastre sunt, de fapt, nişte sate mari, unde toți se cunosc şi aceleaşi bârfe, nițel poleite, plutesc de colo-colo.

Avem o țară unde nimic nu se întâmplă, unde singuri ne inventăm evenimentele, unde singuri lansăm vedete care nu există şi, evident, această lume virtuală se reduce la curtea vecinului.

Ce probleme pot să am eu cu Franța, Portugalia, Italia, Spania?! La ce bun să ştiu câte ceva despre ele, când tot interesul vieții mele se închide în cercul mic al existenței?!

Noi aşteptăm o schimbare a conştiinței, noi aşteptăm un salt calitativ al societății, noi sperăm la o integrare cu marile civilizații. Iluzii. Până nu schimbăm microcosmosul în care se formează personalitatea, nu renaştem în om măcar o brumă de curiozitate, noi nu vom izbuti să realizăm nimic. Chiar de vor fi bani, chiar de vor fi bune intenții, piatra noastră din casă va fi acest om care nu vrea să cunoască nimic.

Despre suspiciune

S-ar părea că în cele zece porunci încap toate normele morale şi toate problemele vitale ale societăţii, dar nu este aşa. Societatea, în evoluţia ei, a început să se modifice atât de tare, încât momentele surprinse în decalog nu mai au soluţii pentru ele. Unul dintre cele mai importante momente esenţiale, care au lăsat amprentă sec. XX şi care au lăsat o amprentă de neşters pentru generaţiile care au păşit în sec. XXI, este sentimentul susceptibilităţii care şi-a găsit deplina sa expresie în regimurile totalitare ale secolului XX.

Curios lucru, suspect a devenit omul public, suspecţi au devenit membrii familiei; toată societatea de sus în jos, de jos în sus a început să se privească prin prisma acestui sentiment. Cine este? Ce are în vedere? Ce gânduri are? De ce procedează aşa? Şi un milion de alte întrebări care făceau din fiecare persoană un suspect. Suspectul era trecut pe hârtie. Se scria un denunţ, se efectua o anchetă, urma o condamnare, în cele mai dese cazuri nedreaptă, omul nimerea într-un lagăr, într-o puşcărie, în izolare. Un mecanism care a funcţionat perfect, cu un singur scop: oprimarea libertăţii de gândire. Societatea şi-a pierdut sentimentul gândirii libere. Fiindcă a gândi liber era deja suspect. Acest efect a fost stimulat foarte mult de organele statale, fiindcă era o pârghie ideală de a controla societatea. De a o manipula, de a constrânge în felul în care ai nevoie şi de-ai dicta evoluţia. Practic, cu ajutorul unui sentiment, s-a reuşit îngheţarea unei civilizaţii, conservarea unor stări de spirit. Au fost lichidate cele mai luminate minţi, am putea spune chiar sacrificate, doar dintr-un sentiment de suspiciune. Iar fără minţi luminate o societate nu poate evolua. O societate moare sau, în cel mai bun caz, regresează. S-ar părea că la finele sec. XX, o dată cu dispariţia regimurilor totalitare, sentimentul suspectării ar fi trebuit să dispară şi el. Însă, din păcate, el continuă să existe, să fie utilizat din plin, aşa, ca un fel de demon fără moarte.

Cum de reuşeşte să supravieţuiască regimurilor care l-au născut? Foarte simplu. El a trecut din planul social în planul privat; el a trecut din guvern, din poliţia secretă a trecut în fiecare om. El este un sentiment transmis prin moştenire cu mai multă simţire decât orice proprietate. Soţul îşi suspectează soţia, copiii suspectează părinţii şi toată lumea, în cele din urmă, îşi construieşte ziduri de nesinceritate, poate, într-un fel sau altul, să reuşească să se apere.

O iluzie, fiindcă în linii mari nesinceritatea la nivel de familie, la nivel de viață privată *volens noles* ajunge la o nesinceritate generală a societății. Şi lumea fără repere clare nu mai ştie unde-i minciuna, unde-i adevărul, cine-i cinstit, cine-i hoț, cine are cuvânt, cine n-are cuvânt; toate valorile promovate în decalog sunt privite deja cu suspiciune.

Societățile nimerite în criză, în criza lungă a tranziției de la totalitarism la societatea liberă suferă diverse boli. Însă în mare parte ele au toate la bază un singur virus, virusul suspiciunii.

Boschetarul îl suspectează pe şeful statului, liderul politic îl suspectează pe alegător, alegătorul îi suspectează pe toți luați împreună şi în felul acesta societatea este dominată de o anarhie spirituală nemaipomenită.

Ce putem face? Primul pas: să ne întoarcem înapoi, la originea apariției suspiciunii; al doilea pas: este foarte normal ca să deschidem toate arhivele secrete, ca lumea să-şi poată vedea dosarele, motivele suspiciunii şi să cunoască de ce este în stare laşitatea omenească. Să se convingă că este absurd, că este neomenesc ca fiul să-şi suspecteze tatăl, ca omul cu care împarți munca zilnică să vadă în tine un duşman, iar acei care pretindeau că vor să facă dreptate în toată lumea prin revoluția mondială, în fond, încercau s-o facă prin procedee laşe.

Tratarea suspiciunii se poate face numai prin ozonarea morală a societății, prin recăpătarea încrederii individului, prin neadmiterea suspiciunii ca normă de conduită morală.

Nu este uşor acest lucru. În orice societate există grupuri de interes care vor încerca să utilizeze această armă a perfidiei, vor încerca s-o pună în funcțiune în cazul unor interese supreme. Şi atunci se va produce ceea ce nu aşteaptă nimeni: se va intra din nou într-o criză dictatorială sau totalitară.

Noi trebuie să ne învățăm să tratăm cauza, nu consecințele. Una din cauzele mari ale crizei în R. Moldova, una din cauzele ignorate ale acestei crize este perpetuarea momentului suspiciunii. Şi atâta timp cât fantoma acestui sentiment ne bântuie, societatea nu va putea merge înainte şi noi niciodată nu ne vom atinge scopurile propuse.

În filmele americane, vedem vânătorii de fantome, cu aparate sofisticate încercând să le capteze. Pentru societatea noastră, noi nu avem asemenea mijloace pe care le-am putea utiliza. Avem însă un singur mijloc eficient – moralitatea societății, restaurarea decalogului în capul mesei.

De la el încolo nu mai este loc pentru tertipuri, pentru amăgeală, pentru speculă morală.

Despre moarte

Sentimentul morții este unul dintre sentimentele cele mai contradictorii, controversate şi confuzii.

Este un sentiment cu care omul se împacă greu. Deşi ar trebui să ştie că, o dată ce se naşte, vine şi momentul morții. Indiferent de timp – mai devreme sau mai târziu. Este o etapă care nu poate fi evitată.

În gândirea sa abstractă, omul încearcă să pună un zid între el şi moarte. Primul gând care îi vine în cap este: o dată ce eu trăiesc, înseamnă că nu pot să mor, înseamnă că sunt nemuritor. Nu numai marile personalități speră la gloria postumă, fiecare muritor este convins că va trăi şi după moarte.

În folclorul nostru găsim un exemplu elocvent: *Foaie verde spic de pâine, / Dac-aş şti că mor ca mâine, / Mi-aş face casă din piatră, / Ca moartea să nu răzbată / Şi-aş chema fierarii toți / Să-mi pună lacăt la porți...*

Ori povestea lui Ion Creangă *Ivan Turbincă*. Cât de frumos se joacă Ivan cu moartea. Este, de fapt, visul ascuns al lui Creangă de a-şi amăgi propria moarte. Literatura abundă în asemenea exemple. Şi, totuşi, omul este muritor. Uneori, am impresia că peste o mie de ani pământul va avea mai multe cimitire decât oraşe. Iar în pământ vor trăi mai mulți decât în afară.

Trebuie să ne împăcăm cu gândul morții?

Cred că da. Din moment ce nu putem să-l negăm. Este însă problema fundamentală legată de sentimentul morții.

Pentru om, care moarte este mai dureroasă?

A unui prieten sau a unui duşman?

Care pierdere este mai mare?

A unui prieten sau a unui duşman?

Cântarul nevăzut al omului, cântarul lui invizibil este sentimentul. De un prieten ne leagă un fel de sentimente; de e duşman ne leagă alte sentimente.

Pierderea prietenului poate fi asemuită cu dispariția unei părți din propria-ți ființă, este ca şi cum ai avea o oglindă în care n-ai să mai priveşti niciodată. Este ca şi cum ai pierde un fior care n-o să te mai răvăşească niciodată şi eşti conştient de aceasta. Un prieten îți ia o bună parte din încărcătura pozitivă, dar nu-ți afectează personalitatea.

Rămâi integru, având doar conştiinţa pierderii. Golul se păstrează şi acest vacuum nu se completează cu nimic. Totuşi, pe acelaşi cântar al sentimentului duşmanului îi revine un alt rol. Energia lui negativă este un stimulator ideal pentru propria-ţi personalitate. Duşmanul este acea fiinţă care ştie să te mobilizeze, care ştie să te orienteze; într-un fel el joacă pentru personalitatea ta rolul de ghid ascuns, de far ascuns. Pentru a naviga în marea furtunoasă a problemelor ai nevoie întotdeauna de un duşman puternic. De aceea pierderea unui duşman mi se pare mult mai dăunătoare pentru o personalitate, decât pierderea unui prieten. Pierderea unui prieten înseamnă regret, înseamnă trezirea sensibilităţii; pierderea unui duşman înseamnă ruinarea unei structuri interioare, surparea unor construcţii, care îţi menţineau personalitatea. Îţi fortificau conştiinţa, fizicul, spiritul. De aceea trebuie să ne temem când ne mor duşmanii. Suntem expuşi la un mare risc.

Totuşi, ce înseamnă moartea unui prieten, moartea unui duşman?

În fond, relaţiile sunt convenţionale. Totul se descifrează mai simplu. Relaţia noastră cu prietenul, relaţia noastră cu duşmanul se produce prin intermediul unui sentiment. Imaginea lor generează în conştiinţa noastră o senzaţie cu încărcătură pozitivă ori o reacţie senzorială cu încărcătură negativă.

Reţineţi! Legătura noastră se face cu ei prin **sentiment**. În fond, persoana nu moare, persoana poate trăi, poate vieţui. Pentru noi ea este moartă atunci când moare sentimentul.

Şi atunci, cred, că moartea noastră înseamnă, de fapt, moartea sentimentului.

Despre dualitatea sufletului

Anatomia omului parcă ar desemna figura umană obținută prin dublare, adică doi ochi, două mâini, două picioare. Totul printr-o simetrie. Şi, totuşi, organele principale ale omului sunt într-un singur exemplar. Chiar şi polul opus, prin care se obține reproducerea organismului uman, parcă ar repeta tot ce are bărbatul, dar nu întocmai.

Pe noi însă nu ne interesează probleme de ordin fiziologic. Problema noastră a fost şi rămâne interiorul omului. Oare, acolo, dualitatea exterioară are repetare şi cum se manifestă ea în cazul dacă într-adevăr există? Revenim la Lev Tolstoi care spunea că în fiecare om sălăşluieşte un om şi o fiară. Marele prozator intuise două ființe îngemănate, cu încărcătură diferită.

Mi-amintesc o romanță în care autorul, un decembrist, spunea despre cele două drumuri. De fapt, să ne uităm la Rai şi la Iad, această alegere care i se oferă omului, de fapt i se oferă sufletului omenesc, este tot un dublet.

Întotdeauna în fața omului apare o alegere. Fiecare clipă trăită este ca o răscruce de drumuri şi el e pus în situația de a opta pentru o versiune sau alta. De a alege între bine şi rău, de a alege între urât şi frumos, de a alege între bine şi frumos şi aşa în progresie geometrică.

Mă gândesc că această şansă a opțiunii ar avea şi reverse. Pe de o parte, este absolut normal, absolut democratic ca omul să-şi aleagă singur ceea ce doreşte. Iar, pe de altă parte, cred că în această alegere este pus şi un element al ispitei, al încercării. De ce? Să ne întoarcem la definiția lui Tolstoi care spunea absolut adevărat: „Că în om sălăşluiesc două ființe, un om şi o fiară." Omul o să prefere drumul larg, lung, cu obstacole, dar care, în cele din urmă, îl va scoate acolo unde ar trebui să ajungă. Sau poate nu-l va scoate şi va pieri pe drum, neatingându-şi scopul. Fiara, având intuiția mult mai dezvoltată, având o agerime mai deosebită, va prefera poteca, va prefera drumul cel mai scurt spre atingerea scopului. Şi nu va pune preț pe nimic, afară de scopul pe care-l urmăreşte.

Să nu ne închipuim că această fiară arată întocmai ca un lup fioros. Această fiară e îmbrăcată cu ridingotă, cu papion, cu inele cu briliante şi-ți poate zâmbi ore întregi fără să obosească. Dar răul pe care ți-l poate face această fiară poate fi incomensurabil.

Pentru o clipă să ne situăm în locul acestei fiare, în pielea acestei fiare, pentru a înțelege prisma prin care ea vede lumea. Ea are acelaşi scop, ca şi marea majoritate a lumii, de a ajunge la un capăt de drum. Şi poate că, precum marea majoritate a populației care trăieşte acest segment al timpului şi populează acest segment al spațiului, ea nu se deosebeşte prin nimic în afară de nemăsuratul egoism, care este mobilul ascuns al fiarei. Ea atinge un scop şi, se prea poate, unul mare, dar o face dintr-o pornire egoistă, pentru satisfacerea propriului orgoliu. Randamentul, eficiența unei asemenea activități pentru societate este extrem de mică.

În fond, marea slăbiciune a omului din om este că el vrea totuşi să împartă şi sarcinile şi bucuriile cu marea majoritate a populației. În scopul realizat el nu vede în primul rând orgoliul său, el citeşte atingerea scopului ca pe o dorință comună, ca pe o bucurie comună.

Foarte curioasă statistică. Chiar dacă o luăm de la Hristos încoace, vom constata că fiecare secol a fost dominat de războaie în numele atingerii unui scop suprem; războaiele au generat mari suferințe şi, în consecință, a fost foarte mult umanism şi foarte multă bestialitate. Nu face excepție nici sec. XX şi, după toate semnele, nici sec. XXI.

Problema societății în evoluție rămâne una neschimbată. Cum să îmblânzim fiara din om? Cum să-i dăm altă dimensiune omului din om? Este clar că nici şcoala, nici religia, nici statul, activând separat, acționând separat, până la ora actuală n-au obținut efectul scontat.

Omului trebuie să i se dea o nouă calitate în care aceste două ființe, sălăşluind în el din elemente primare, constitutive ale ființei lui, să devină elemente secundare, adică să nu aibă influența preponderentă asupra personalității. Şi atunci, chiar dacă fiara va ieşi din om, ea nu va fi atât de periculoasă şi omul va fi mai sigur de el. Apare întrebarea: Care este această nouă calitate şi cum se defineşte?

În socialism ea a fost nominalizată ca formarea „omului nou”, adică se avea în vedere viitorul constructor al comunismului, al societății omeneşti ideale. Da, ca sarcină pentru societate în evoluție este bună, efectul practic însă este foarte mic. Unde am găsi noi o altă pârghie de a da o nouă calitate omului? În tehnică este uşor de urmărit acest lucru. De la abac s-a trecut la maşina de calcul electrică, de la maşina electrică s-a trecut la cea electronică, de la cea electronică s-a trecut la Noot Book, de la computer s-a trecut la rețea, de la rețea s-a trecut la internet. Saltul calitativ s-a obținut prin accesul la informație. În

cazul omului, adică al sufletului lui, este mai complicat să-l modifici prin mărirea volumului de informație sau, pur şi simplu, conectarea lui la societate.

Modificarea calitativă a omului depinde de nivelul moralei pe care o acceptă, de gradul de conştiință pe care-l acceptă şi care, la rândul lor, sunt rezultantele activității societății anume în această direcție.

Nu excluderea unor categorii morale din viața omului pot da un om nou. Ci perfecționarea omului prin acceptarea conştientă a valorilor morale. Evghenii Zameatin, în romanul *Noi,* a pus această problemă parodiind sistemul comunist. Din acest roman putem trage concluzia că omul rămâne cea mai complexă formație morală şi nu sunt alte căi de a-l modifica decât prin acordarea priorității elementelor morale: onoarea, demnitatea trebuie să fie pietrele unghiulare ale societății, pentru a pregăti saltul calitativ, aşteptat cel puțin de la renaştere încoace. În fond, această temă s-ar părea că este o ecuație irațională şi, totuşi, soluția ei se poate finaliza într-un aforism: ***Omul este ceea ce vrea să fie***.

Egoismul ca măsură a bunătății

Cuvântul *egoist* provine de la grecescul *egos*, adică eu. Şi atunci apare fireasca întrebare: Poate sau nu poate Eul să fie o măsură a bunătății? Şi, în general, ce fel de categorie este bunătatea? Este o categorie estetică, care exprimă un act, conținând elemente ale frumosului, este o categorie etică, care conține elementele unui comportament deosebit, cu o ancorare în moralitate ori este o categorie de percepere senzitivă, provenită dintr-o reacție spontană la anumite evoluții ale realității, adică ceea ce numim noi bunătate. Cum poate fi apreciată?

În primul rând, raporturile noastre cu alți indivizi se rezumă la nişte reacții. Unele dintre ele trezesc în noi sentimente, afinități pozitive. Noi apreciem relațiile cu aceşti indivizi, deoarece în ele lipseşte elementul agresivității unor reacții violente ascunse care ar masca nişte interese meschine ş.a.m.d.

Față de toți cei care ne înconjoară, inițial, noi avem aceeaşi atitudine de neutralitate. Însă pe măsură ce intrăm în anumite combinații, începem să clasificăm. În formulă primară numim aceste clasificări simplu: cutare este om bun, cutare este om rău ori față de persoana dată n-am nici o părere.

Care este cântarul secret care ne ajută să facem această distribuire a binelui şi răului din reacțiile noastre? Balanța secretă noi o construim pe propriul Eu. El este acel criteriu, raportat la care noi spunem că persoana este bună sau rea. Suntem noi obiectivi sau nu? Desigur că nu, fiindcă noi deja propriul Eu l-am plasat în spațiul pozitiv. Noi ne considerăm pe noi înşine persoane pozitive, oameni buni, iar pe restul îi împărțim, raportându-i la noi. Cine este acest Eu al nostru? Acest Eu al nostru este partea noastră de egoism. Este oglinda secretă a conştiinței noastre şi-n ea, în această oglindă strâmbă, noi reflectăm realitatea şi dăm aprecieri.

Marele paradox e că Eul şi Egosul aceleiaşi persoane nu întotdeauna au aceeaşi mărime. Sunt oameni care ştiu să-şi contureze clar mărimea egoismului lor, care ştiu s-o limiteze şi, în felul acesta, ei sunt mai obiectivi în aprecierile care le dau, iar noi îi definim din start ca oameni foarte buni. De ce? Fiindcă, având o doză mai mică de egoism, ei sunt mai obiectivi în aprecierile lor, sunt mai sinceri în categorisiri. Iar noi, restul, continuăm să rătăcim prin împărăția oglinzilor strâmbe.

Filozofia națională

Dacă urmărim atent istoria evoluției omenirii, istoria fundamentării civilizațiilor, vom constata că, la bază, fiecare civilizație a avut o filozofie proprie, o filozofie care s-a regăsit în artă, în literatură, în politică, chiar şi în economie.

Au dispărut anumite civilizații, s-au pierdut elemente ale culturii, însă a rămas cel mai mare argument al existenței lor – filozofia. Unde este azi Grecia antică? Grecia modernă nu este nici o copie apropiată a maiestuoasei Grecii de atunci. Omenirea însă îi cinsteşte pe marii filozofi: Aristotel, Platon, Diogen, Socrate, Solomeiu şi mulți, mulți alții.

Toate civilizațiile lumii moderne s-au hrănit din filozofia greacă. Toate ştiințele moderne utilizează limbajul, alfabetul şi felul de a gândi al grecilor antici.

Nu este puțin, este o dovadă că gândirea, mai bine zis, gândirea adusă la nivel de sublim este nemuritoare. Prin asta marii greci sunt contemporanii noştri şi vor fi contemporanii tuturor generațiilor viitoare.

Să-i lăsăm pe greci într-o parte, să trecem la o perioadă mai apropiată nouă, perioada romană. Roma antică, inspirată şi ea din ideile grecilor, trăieşte, creează prin marii ei filozofi. Seneca pare şi el un contemporan al nostru. Discursurile în forul roman sunt studiate de jurişti şi astăzi ca modele de pledoarii, care nu pot fi depăşite, fiindcă au fost aduse la perfecțiune, la formula lor absolută. Anume cultura romană, extinsă pe teritoriul marelui imperiu, a fost fermentul prin care s-a născut renaşterea şi Europa modernă. Popoare mari şi mici s-au regăsit în această cultură şi cu cât mai mare a fost implicarea lor în însuşirea şi propagarea acestor învățăminte, cu atât mai facil le-a fost drumul spre civilizare.

Nu este şi cazul nostru. Istoric putem urmări că, amplasați în mijlocul Europei, noi ne-am aflat la periferia civilizației romane şi foarte departe de civilizația greacă. De aceea, în toate timpurile, am avut prea puțini savanți care să se ocupe de filozofie.

Ne-am complăcut mai mult în filozofia noastră populară, am căutat marile soluții în folclor, dar trebuie să recunoaştem un lucru cert. Folclorul nu este decât o treaptă în formarea unei culturi. Folclorul nu este decât o conservare a spiritului național, dar pentru a deveni filozofie, acest spirit are nevoie să fie sintetizat, are nevoie să fie amplificat. Să

explicăm simplu: ce este o sământă? Este un embrion. Sădită în pământ, udată, obținem o plantă. Această plantă ne aduce roadă, ne aduce poate sute de semințe, însă, pentru ca ea să devină plantă aducătoare de roadă, are nevoie de apă, sol, soare şi o mână care s-o îngrijească, adică o cultură a cultivării. Este ceea ce n-am reuşit să formăm noi. Având sămânța în mână, dar neavând cultura cultivării, n-am reuşit să creştem din această sământă o cultură proprie, care ar fi în stare să exprime plenar ființa noastră spirituală.

Când te uiți dintr-o parte, te apucă un fel de invidie. Popoare mai mici ca noi s-au regăsit în ființa lor, au ştiut să-şi formeze o imagine proprie, au cimentat un fel de a fi al poporului. Alte popoare iau în considerație şi apreciază doar ceea ce ei fac, pe când noi suntem priviți cu un fel de indulgență. De ce? Fiindcă n-am ştiut să ne impunem, neavând o filozofie proprie a existenței noastre, o motivare a noastră a felului de a fi; suntem priviți ca un popor care se mai află în căutare de sine, care încă nu s-a găsit şi afirmat.

De la ce ar trebui să pornească filozofia noastră? Cea mai scurtă cale pe care o aleg contemporanii noştri este copierea modelelor germane sau greceşti, cultivarea acestor şcoli la noi şi în felul acesta se consideră că noi am atins nivelul Europei.

Mi se pare hazardată această interpretare a unei situații dificile. Găsesc că este mai potrivit să fundamentăm filozofia noastră pe motivele biblice. Chiar dacă ele în unele momente sunt contradictorii. Argumentez acest fapt prin felul de a fi al nostru. Prin dorința noastră de a însuşi credința, de a o interpreta, de a trăi cu ideea divinului, aproape 2000 de ani. Fiind profund ataşați de religie, românii mai uşor ar putea să-şi explice existența prin viața veşnică de după moarte.

Fiind un popor pragmatic, care acceptă abstractul foarte greu, foarte lesne ar înțelege că viața noastră de la naştere la moarte este doar un segment din drumul pe care ne este dat să-l parcurgem. Dincolo de acest segment, totul este abstract.

Să încercăm să explicăm în marele model Iisus Hristos existența noastră. Să vedem ce vom obține. Mi se pare că această cale este foarte apropiată de calea adevărată. Un argument: Triologia lui Lucian Blaga într-un fel conține deja această sugestie, când ne spune că formarea concepțiilor omeneşti sunt în legătură directă cu locurile pe care ne-am născut. Un fel de viziune asupra lumii. Oamenii din câmpii au un anume fel de viziune asupra lumii; codrenii au alt fel de viziune

şi acei din Deltă au alt fel de viziune. Şi atunci care este numitorul comun? Credinţa.

Ba mai mult, încerc să repet o teză expusă anterior. Nu toate preceptele biblice pot sta la baza filozofiei noastre. Nu că le-am ignora pe toate, ci, mai bine zis, am scoate în evidenţă pe unul singur, poate că pe cel mai important pentru firea noastră egoistă, pragmatică, invidioasă, orgolioasă. Preceptul „Iubeşte-ţi aproapele ca pe tine însuţi". Acest gând mi se pare a fi treapta unghiulară, de la care am putea fundamenta filozofia noastră.

Cineva îmi spune, cu bună dreptate, că aceste rânduri n-au nici o valoare. Astăzi, când s-au scris atâtea volume de filozofie. Când atâtea idei mărețe saltă prin aule şi auditorii. Pentru că profesorii, studenţii şi academicienii nu mai obosesc să laude descoperirile făcute. S-ar părea că au dreptate. Dar n-o să cred niciodată că o au. Fiindcă, uitaţi-vă la arta noastră, la literatura noastră, la politica noastră. Îi lipseşte fundamentul filozofic. Astfel, omul de creaţie nu se poate regăsi în lucrările sale, fiindcă el mimează lucrarea şi n-o trăieşte ca pe o filozofie a lui.

Omul politic, cel mai vulnerabil, fiindcă, în ierarhia activităţilor umane, politica este pusă pe treapta cea mai de jos, având pretenţiile cele mai mari, omul politic nu-şi poate fundamenta un mesaj coerent din cauza lipsei suportului filozofic naţional. În linii mari, ce vrem să spunem, care este sensul existenţei, dacă noi nu găsim cuvintele care-l exprimă, care-l motivează şi care-l fac necesar pentru alte generaţii.

Suntem obligaţi să începem construcţia modernă a civilizaţiei noastre, chiar şi pe acest spaţiu mic dintre Prut şi Nistru, pornind de la formularea tezelor filozofiei naţionale.

Evident, ele se vor deosebi de cele scrise la Bucureşti, de cele scrise la Cluj; ele vor avea accente izvorâte din două culturi, latină şi slavă, dar aceasta nu va fi un minus, va fi un plus, fiindcă cu cât mai aproape de esenţă vom reuşi să trasăm linia directorie, cu atât mai aproape de adevăr vom fi la formularea acestei mari necesităţi – filozofia naţională.

Notițe despre filozofia existențială a românilor

De mai multe sute de ani, românii se confruntă cu una dintre cele mai mari probleme ale existenței şi perpetuării lor. Problema conştiinței naționale, din care rezultă a doua mare problemă, idealul național.

Având istoric aceleaşi rădăcini, adică, explicându-şi provenirea de la Dacia Traiană, ei totuşi, pe parcursul a două milenii, au trăit în state separate şi, în felul acesta, au fost contaminați de idealuri străine.

Fireşte, rădăcina comună a fost partea atractivă pentru toți românii şi, în felul acesta, s-a reuşit la 1859 formarea unui stat unitar. În 1918, procesul de consolidare a acestui stat a continuat şi, ca orice proces, a fost supus fluxului şi refluxului, adică la 1940 a pierdut o parte din teritoriile sale cu tot cu populație, la 1990 a apărut din nou posibilitatea reîntregirii teritoriilor locuite de români şi, în felul acesta, procesul se află într-o evoluție permanentă.

Şi, totuşi, din ce cauză conştiința națională atât de greu se formează la români? Este o problemă care a frământat mai multe generații de intelectuali, de filozofi, de oameni ai culturii şi care aşa şi n-au găsit un răspuns exhaustiv. Problema pe care noi o conturăm, se rezumă la două noțiuni. Noi, românii, suntem consumatori de viață şi nu suntem creatorii ei. Adică, popoare ca chinezii, egiptenii, grecii, romanii, evreii s-au dovedit a fi creatori. De aici şi propria lor filozofie națională. De aici şi vectorul care marchează mersul înainte al națiunii, de la savant la omul de rând.

Nu exclud că dacii au avut filozofia lor. Nu exclud că romanii au contaminat cu filozofia lor populația romanizată (dacă e să credem această teorie), dar imprimarea filozofiei lor a fost prea slabă în timp şi timpul a şters-o.

Apare întrebarea: Ce ne facem? Luăm cu împrumutul filozofia străină şi începem să-i conturăm cadrul nostru național ori mergem pe altă cale, adică a fundamentării unei filozofii proprii. Evident, această cale nu poate fi parcursă nici într-un an, nici în zece, ci poate pe o durată de câteva veacuri.

A doua întrebare: Oare în cazul nostru concret poate avea izbândă prima variantă sau cea de a doua? Cine poate garanta că după 20 sau 30 de ani vom reuşi să cristalizăm o filozofie care ar concura cu cele deja existente şi care ne-ar defini plenar în raport cu alte popoare mai vechi?

Cred că asemenea afirmații nu poate face nimeni, fiindcă atunci când am conturat acele două teze de bază, am spus că noi suntem consumatori de viață şi nu suntem creatori de viață. Înseamnă că orientarea noastră este de ordin profund materialist, iar o filozofie materialistă ca cea marxist-leninistă este conceptual limitată şi nu are perspectivă.

Până la ora actuală şi-au demonstrat viabilitatea lor doar filozofiile idealiste. Înseamnă că noi vom fi nevoiți să schimbăm ființa noastră națională şi să o reorientăm de pe făgaşul consumului pe făgaşul creării. Lucru extrem de complicat, fiindcă individul, orice individ este foarte sensibil la timpul rezervat lui pentru viața conştientă. El vrea astăzi să vadă începutul şi sfârşitul lumii. El nu-şi imaginează, el nu vrea să creadă că în marele timp al istoriei viața lui nu-i decât o scânteie. De aici şi prima mare problemă. Conflictul, în interiorul individului care este orientat spre consum, va fi principala piedică în reorientarea de la consum la creație.

Aici, iarăşi o nouă întrebare: Vom fi noi în stare să penetrăm ostilitatea individului, să-i schimbăm orientarea idealurilor lui? Să facem din fiecare individ nu un consumator de bunuri, ocupație foarte plăcută, dar un creator de idealuri?

Răspunsul la această întrebare se găseşte în zona lumii interioare. Temă pe care noi am desfăşurat-o anterior şi care, într-un fel, poate modifica individul, orientarea lui şi viața societății în general.

Nu trebuie să ne deranjeze faptul că parcă am pune la îndoială nişte lucruri deja unanim acceptate. Cred că orice lucru, orice fenomen, orice societate este obligată din când în când să-şi verifice scopurile, idealurile şi starea reală în care se află.

Pentru noi, această etapă a cunoaşterii de sine începe de la punctul atât de vulnerabil: suntem o națiune de consum şi trebuie să devenim o națiune de creație.

Egoismul ca un contrafort fals al personalității

La prima vedere s-ar părea că egoismul reprezintă o concentrare maximă a energiilor omului pentru a se realiza ca individ. Adică cel mai bine acest lucru îl putem urmări, să zicem, în oamenii comerțului, adică cu cât eşti mai zgârcit, mai strângător, cu atât reuşeşti să pui deoparte, să agoniseşti şi să prosperi. Este un exemplu banal, dar este exemplul la îndemâna oricui. Acelaşi lucru se întâmplă în orice alt domeniu de activitate umană, adică râvneşti la postul cuiva, organizezi intrigi, acționezi direcționat în scopul de a atinge un obiectiv, în realitate, de fapt, lucrezi la satisfacerea intereselor tale egoiste. Eul tău îl scoți în față şi încerci să-l împodobeşti ca pe un pom de Anul Nou cu valențe, care, în fond, sunt nişte jucării iluzorii, întocmai ca şi jucăriile de brad. Frumoase, strălucitoare, dar neconsistente, doar jucării.

Da, la prima vedere s-ar părea că prin egoism putem osifica caracterul omului, adică a-l face să fie rezistent la diverse încercări, să poată să dea ripostă la diverse atacuri şi, în baza acestui sentiment de unicitate a persoanei, care, de fapt, reprezintă oglinda egoismului, să capeți fizionomia unei personalități. Este însă un contraargument care trebuie să-l expunem şi care, de fapt, clasifică egoismul, aranjându-l pe locul pe care trebuie să-l ocupe.

Egoistul este, în fond, un om antisocial, fiindcă eul lui prevalează asupra interesului public. Realizările lui nu au pentru el altă conotație decât una personală. Şi dacă se întâmplă ca ele să aibă o valoare publică, pentru el acest lucru este secundar.

În al treilea rând, eul egoistului ia proporțiile unei megalomanii şi atunci dorința de exclusivitate vine în contradicție cu cei apropiați şi cu întreaga societate. Din egoist foarte uşor obții un trădător, o lichea, un om servil şi acest şir poate fi continuat.

Explicația rezidă în caracterul format greşit. La omul normal dezvoltat, la personalitatea veritabilă caracterul îşi are fundamentul în demnitatea lui. Nu într-o pornire îngustă a supremației propriului eu.

Demnitatea personalității, la rândul ei, se sprijină pe demnitatea altor oameni. Ea este valoroasă numai prin tangență cu alte demnități. Şi îşi anihilează, de fapt, pornirile ei egoiste.

Formarea unui caracter trebuie realizată pe principiul demnității persoanei şi nu a egoismului. Egoistul preferă să posede. Un om demn

preferă să respecte. De aceea în marea noastră aventură care se cheamă viața ne ciocnim atât de des cu actul de posesie şi atât de rar cu actul demnității veritabile.

Nu încercați să construiți o personalitate pe un contrafort al egoismului, va fi un lucru zadarnic şi care niciodată nu va duce la izbândă, adică nu veți avea satisfacția formării unei personalități integre.

Limbajul și mesajul

La Expoziția de pictură *Saloanele Moldovei*, ediția 2004, am văzut mai multe lucrări frumoase. Dar toate semănau între ele, de parcă erau rude. Dacă le-ai fi scos etichetele pe care era scris numele autorilor, aveai senzația că aparțin unui singur creator. Cu mici excepții, desigur.

Care este cauza?

S-a uniformizat limbajul. A evoluat în sine, s-a modernizat, dar a devenit un bun comun, însă ce-i deosebeşte pe artişti?

Mesajul.

Limbajul este un alfabet, cu ajutorul căruia se scrie mesajul.

Vechea, eterna problemă cum scriem sau ce scriem.

Spectatorul, vizitatorul, cititorul este mai puțin preocupat cum scriem. El se află în aşteptarea mesajului. Iar dacă mesaj nu este, înseamnă că a ratat o expoziție, un spectacol, un film, o carte.

În timpul totalitarismului sovietic pentru creatori formularea mesajului era într-un fel o operație uniformizată. Creatorii aserviți propagau mesajele partidului, ştiau clar de care parte a baricadei s-au situat şi culegeau roadele beneficiilor materiale. Alții din frondă luau cealaltă parte a baricadei şi, utilizând o aluzie, o schițare de nemulțumire, formulau un mesaj, care era foarte bine acceptat de societate, care-şi găsea imediat adresa.

Libertatea de astăzi a lărgit atât de mult aria comunicării, încât artiştii nu mai pot formula lapidar, concis un mesaj care l-ar intriga pe contemporanul nostru să încerce să descopere misterele vieții prin intermediul artei.

Care este tema magică ce i-ar capta atenția?

Consider că soluția acestei probleme se găseşte în cu totul alt plan.

Trebuie schimbate pentru un timp rolurile. De inversat locurile. Vizitatorul, cititorul este cel care astăzi ne poate sugera mesajul.

Schimbarea sistemului social şi politic, reformularea obiectivelor societății au dezorientat nu numai vizitatorii, au dezorientat şi publicul. Aceasta însă, având o intuiție pragmatică, mai uşor îşi fixează atenția spre scopurile primordiale. Şi aici, la această răscruce, cred că anume publicul poate sugera mesajul. El este în drept s-o facă şi cine va şti să-l asculte, va reuşi să formuleze ceea ce aşteaptă o lume întreagă.

Acest mesaj retopit, regândit, reformulat într-un tipar artistic, meta-

foric, estetic va deveni deviza, drapelul cu care o societate va merge înainte. Până atunci, până nu găsim acest mesaj, va bolborosi, repetând ca papagalii, lucruri arhicunoscute.

Îmi vine în cap un exemplu: finele anului '50, pe când în RSSM se simţea o acută criză de identitate naţională, stimulată de presiunea rusofonă şi de servilismul funcţionarilor transnistrieni; artiştii plastici, scriitorii, cineaştii au reuşit atunci să formuleze mesajul pe care-l aştepta societatea, *Frunze de dor* de Ion Druţă, pânzele lui Mihai Grecu, Igor Vieru, Valentina Rusu-Ciobanu ş.a., peliculele cinematografice ale lui Emil Loteanu, Vlad Ioviţă ş.a. au găsit exact formularea acestei aspiraţii. Aceşti creatori s-au realizat ca artişti veritabili în urma conştientizării unor realităţi şi a formulării îndrăzneţe a unor mesaje clare.

Ce trebuie noi să facem?

Trebuie, ca poporanişti, să mergem în popor, să căutăm acolo soluţia problemei. Şi numai aşa vom izbândi; mesajul nostru este ascuns în inima lor.

Manole

Literatura noastră populară trebuie privită nu pur şi simplu din punctul păstorului care, neavând ce face, plictisindu-se să cânte la fluier şi să se dogorască la soare, începe să fredoneze nişte rânduri care mai târziu devin balade. Şi nici nu e cazul când o fabulă concretă, o istorie auzită la un han se transformă într-o operă literară, fiind şlefuită de mai mulţi povestitori pe parcursul timpului.

Cred că pentru fiecare operă literară suntem datori să dăm mai multe puncte de vedere, căutând explicaţii în diverse domenii. Şi acest gând îl argumentăm prin balada *Meşterul Manole,* pe care o considerăm mult mai veche decât o cred specialiştii, chiar putem să-i atribuim vârsta exactă de la înălţarea piramidelor egiptene încoace şi să-i explicăm originea baladei într-un chip cu totul neordinar. Prin teoria masonică. Adică constructorii acelui templu de pe malul Argeşului erau nişte masoni. Dar s-o luăm de la capăt.

Masoneria îşi propune ca scop înălţarea catedralei ideale în lume, în care fiecare om este o cărămidă. Iniţial, fiecare om este o piatră brută, dar, şlefuită, ea se preface în cărămidă, îşi schimbă calitatea. Ideea masoneriei în sine include anume această coordonată, schimbarea calităţii, perfecţionarea până la ideal.

Ierarhia masonică recunoaşte următoarele grade: zidar, cel mai des numit pietrar, calfă, meşter.

Începutul baladei : *Nouă meşteri mari / Calfe şi zidari / Cu Manole zece / Care-i şi întrece*.

Evident, avem în faţă o lojă masonică în care meşterul mare, sau maestrul în limbajul modern, este Manole.

Ce fac aceşti pietrari? Ei vor să înalţe o mănăstire. În fond, vor să înalţe o catedrală atât de frumoasă, cum n-a mai fost alta. Şi atunci purced la această construcţie într-un loc foarte bine ales : *Pe Argeş în jos / Pe un mal frumos*.

Se iscă o problemă. Tot ce ziua se construieşte, noaptea se surpă. De ce? Fiindcă este nevoie de un sacrificiu.

Schimbarea calificării meşterilor, perfecţiunea lor interioară nu este suficientă pentru această mare construcţie care şi-o propun. Să ne amintim că idealul masonic este catedrala universală. Cea mai frumoasă şi cea mai perfectă. Şi aici – rolul Anei.

Într-o viziune îngustă, s-ar putea înțelege că Ana a fost pur şi simplu sacrificată. Şi în felul acesta, primind această jertfă, clădirea nu se va mai surpa.

Ideea însă este alta. Ana simbolizează idealul feminin, idealul purității feminine, care este în contradicție cu linia conduitei masonice, femeile doar nu sunt admise în lojele masonice. Şi pentru a putea înălța această catedrală, trebuie sacrificat sentimentul pentru femeie. A renunța la partea a doua a naturii umane, a femeii. Renunțând la femeie, marele meşter, Manole, reuşeşte să înalțe catedrala.

Construcția este atât de frumoasă, încât Negru Vodă porunceşte să fie demolate scările, şchelele, ca meşterii să nu poată coborî de pe mănăstirea construită. Să nu poată construi o alta mai frumoasă. Negru Vodă simbolizând, de fapt, lumea obişnuită, egoistă, cu idealuri limitate.

Ce fac meşterii? Ei înțeleg că această mănăstire nu este perfectă. Că se poate construi ceva şi mai frumos. Fiindcă idealul masonic atestă că perfecțiunea nu cunoaşte limite. Şi atunci meşterii îşi construiesc aripi nu pur şi simplu pentru a se salva, ci având gândul ascuns de a merge mai departe şi de a construi o nouă catedrală, mai frumoasă.

Şi poate că şi acea catedrală le-ar fi reuşit, fiindcă ei cunoscuseră purificarea, ei o sacrificaseră pe Ana şi îndemnul de a construi până la perfecțiune deplină era deviza lor.

În concluzie, afirmăm, fără a avea dubii, că autorul acestei balade a fost mason. Şi se prea poate că un fapt concret, minor şi idealul masonic major l-au inspirat la crearea acestei balade.

Dacă am reuşi să coborâm în timp chiar până la vremuri dinainte de Hristos, când strămoşii strămoşilor noştri vorbeau daca ori poate latina vulgară, am găsi pe autorul acestei minunate balade, care a ajuns la echilibrul lingvistic actual, fiind perfecționată de diverşi vorbitori şi care, în formula actuală, descifrează, totuşi, esența autorului.

Despre memorie și despre conștiință

La fiecare individ în parte, prima amintire se fixează la o anumită vârstă. De la ea practic şi începe calcularea memoriei, deşi, având încă momente de inconştiență, pruncul începe să recunoască fața mamei sau a altor persoane care mai des vin în contact cu el. Începe să aibă predilecție pentru anumite obiecte, pe care tot le memorizează. Însă această memorie ține mai mult de inconştiență. Memoria devine cu adevărat activă atunci când ea începe să se alimenteze din înfiripările personalității individului. În fond, memoria este o baterie care alimentează în permanență gândirea individului. Este ca un sistem de referință, înglobat în gândirea noastră şi în felul acesta ne permite, prin comparație, să judecăm realitatea.

Sunt persoane care au memorie foarte vastă. Țin minte zeci de detalii, pe care le pot aranja într-o anumită sistemă şi lumea într-un fel le invidiază pentru această proprietate. Sunt şi oameni care memorizează selectiv, adică strict profesional, pornind de la necesitățile lor şi țin minte exact doar ceea ce îi interesează, în rest uită totul, chiar şi ceea ce au mâncat ieri. Însă faptele depozitate deja în memorie nu le poate şterge nimeni pe parcursul a zeci de ani. Acest tip de memorie este ca un răboj pe care s-au încrustat evenimentele cele mai importante.

Există zeci de tipuri de memorie. Însă o personalitate nu poate trăi din memorie. Mare paradox – individul este compus din două elemente de bază: memorie şi conştiință. Dacă memoria individului nu se transformă în conştiință, atunci această memorie n-are nici o valoare. Este exact ca un depozit care conține tot ce-i trebuie unui om, dar cheia de la uşă a fost pierdută şi nimeni, niciodată, n-o să poată utiliza.

Marea avere a omului este conştiința lui, iar memoria i-o cimentează şi îl leagă pe om de trecut şi prezent. Vectorul memoriei este orientat spre origini, deci în curgerea înapoi a timpului. Conştiinței însă îi aparține viitorul. Ea descoperă ceea ce trebuie să se întâmple, ea îşi asumă responsabilitatea pentru destinul individului; individul se realizează ca personalitate doar prin conştiință, fiindcă la o etapă anumită memoria se transformă într-un balast.

Am spus anterior, într-un studiu, că atunci când conştiința atinge gradul maxim de perfecționare, ea se transformă liber într-o energie

superioară, energie care poate străbate exact, cum străbate lumina distanțele dintre aştrii cereşti.

Ea poate pleca şi se poate reîntoarce în funcție de anumite legități care, se pare, că încă n-au fost descoperite. Însă, o dată ce a fost fixată relația dintre memorie şi conştiință şi accentul a fost pus pe conştiință fără nici un fel de ezitare, reiese că şi legitatea de repartizare în spațiu şi timp a energiei conştiinței va fi descoperită.

Momente fundamentale

Apariţia, evoluţia, consacrarea şi dispariţia unui popor depinde în mare parte de forţele care îl alimentează. Care au motivat apariţia lui şi care, în cele din urmă, şi pot motiva şi dispariţia.

A existat o extraordinară civilizaţie greacă, dar perioada ei de evoluţie a fost cu cca 300 de ani. A existat o extraordinară civilizaţie romană, iar perioada ei de evoluţie a fost de cca 400 de ani. A existat o civilizaţie egipteană cu o perioadă de evoluţie de cca 3000 de ani. A existat o civilizaţie chineză cu o perioadă care trece de 5000 de ani.

Mari civilizaţii care au ajuns totuşi la decădere şi dispariţie. Cum se explică aceasta? Este o problemă fundamentală ce se referă şi la civilizaţia europeană, care îmbătrâneşte chiar sub ochii noştri şi-şi caută o formulă mai adecvată existenţei sale; aceeaşi problemă şi-o pune şi civilizaţia americană care este relativ tânără, de cca 2 sute de ani, dar se confruntă deja cu pericolul destrămării.

În cele din următoate aceste civilizaţii au avut câteva puncte cheie, care, într-un fel sau altul, au determinat şi evoluţia, şi dispariţia lor. Aceste puncte cheie constau în atitudinea faţă de Dumnezeu, adică nu numai recunoaşterea vieţii materiale, ci şi recunoaşterea vieţii transcedentale. Mai simplu spus: adică viaţa de aici şi viaţa de după moarte.

Un alt punct cheie este atitudinea faţă de morală. Ruinarea preceptelor morale duce la dispariţia oricărei civilizaţii. Oricât de puternică ar fi ea din punct de vedere economic, militar sau structural-statal. Un alt punct foarte important este cel legat de sufletul omului. Adică ce poartă omul în sufletul lui, ce crede el despre nemurirea sufletului şi cât de tare acest suflet este ancorat într-o realitate.

S-ar părea că sunt nişte noţiuni generale. Dar ele sunt noţiuni directorii, cu încărcătură vectorială. Este foarte curios faptul că noi ne legăm trecutul de epoca dacică, de cultura geţilor, dar în fond, punctul nostru de pornire ar trebui să fie momentul creştinării noastre, fiindcă schimbarea credinţei de la zeităţi la un singur Dumnezeu a însemnat, de fapt, o revoluţie în toată existenţa poporului daco-roman.

Este foarte greu să-ţi imaginezi astăzi cum un popor, care treptat a pătruns în spaţiul virtual, îşi poate clarifica atitudinea lui faţă de nemurirea sufletului, faţă de viaţa de dincolo. Noi, formaţi într-o şcoală ateistă, agresivă, practic negăm existenţa lumii transcedentale.

Recunoaştem numai segmentul de viață care ni-i dat să-l trăim.

Nu insist asupra tezelor existenței vieții de după moarte, este o temă aparte. Pentru noi însă este important cel puțin să admitem că aşa ceva există, pentru a putea pune în discuție această temă. Pentru a încerca să înțelegem pe ce principii a fost construită această filozofie a existenței de după moarte.

Fiindcă, în afară de crezul intuitiv că există viața de dincolo, marii filozofi ai sec. XIX îndeosebi au elaborat studii în care demonstrează această existență. Şi atunci, pentru a cunoaşte adevărul, ar fi bine să nu negăm din start ceea ce nu ştim, ci să încercăm să înțelegem aceste lucruri.

Marile civilizații au ajuns la ideea vieții de după moarte printr-o comparație destul de simplă. Această idee a apărut la egiptenii antici, care ştiau că viața omului este scurtă, iar Nilul, care le dădea viață, era veşnic. Veşnicia Nilului a născut ideea vieții veşnice de după moarte.

Această idee a fost transpusă în filozofia rusă, care a ajuns la aceeaşi concluzie peste câteva mii de ani, că viața omului este aproape nimic în comparație cu râul Volga care a curs, curge şi va curge încă multe mii de ani.

Înseamnă că fiecare popor are nevoie de un punct de referință pentru a-şi construi modelul filozofic al existenței.

În momentul când nu are acest punct de referință, trebuie să accepte un model de existență. În caz contrar, el se va autoruina, neavând segmentul cheie în osatura filozofică.

Întrebarea rămâne aceeaşi: Ce trebuie să facem noi, care nu avem Nilul în apropiere şi nici un bagaj milenar de civilizație? Noi suntem obligați să reconsiderăm atitudinea noastră față de religie, văzând în ea nu numai momentul credinței, dar şi marea încărcătură filozofică pe care preoții n-o deosebesc, n-o pot explica, n-o pot aduce în prim-plan. Ei operează cu elementele de suprafață, care sunt uşor de motivat şi de explicat. Noi suntem datori să reconsiderăm atitudinea noastră față de morală, să încercăm să cimentăm momentele eticului, momentele esteticului şi, treptat, să curățim morala de acele depuneri care o corijează. Exemplific. Cultura actuală, bazată pe o industrie a banului, ignoră principiile morale. Văzând în morală o piedică pentru obținerea profiturilor şi supraprofitului. Exemplul clasic: cinematografia americană. La fel, muzica modernă şi altele.

O problemă aparte, care se iscă din această luptă de supraviețuire a

moralei, este legată de conştiinţă. Conştiinţa şi morala sunt ca două vase comunicante, care au rolul lor definitoriu. În momentul în care excludem una din componente, ecuaţia existenţei nu mai are soluţii.

Suntem datori să formăm, să ocrotim şi să dezvoltăm conştiinţa poporului nostru, dacă dorim ca el să poată supravieţui în confruntarea cu realităţile contemporane. Fiindcă aici trebuie să remarcăm un efect foarte nociv, efectul globalizării, care pentru popoarele mici devine pericolul numărul unu al existenţei lor. În această luptă, în care la bază este pus iarăşi principiul economic, vor supravieţui doar acele popoare care au conştiinţa de sine. Restul vor fi dizolvate în masa comună şi cred că au un viitor greu de descris.

La ce bun toate acestea? Când s-ar părea că toată lumea tinde să se unească într-o civilizaţie europeană comună, iar noi, găsindu-ne la periferia Europei, am putea să ne strecurăm printre uşă chiar în ultimul moment, înainte de închiderea ei.

Problema este că, oricâte alianţe s-ar face, valoros rămâne acel popor, care ştie rostul existenţei sale, care înţelege de ce trebuie să meargă înainte şi ce scop urmăreşte. Aşa cum scriam anterior, civilizaţiile care nu cunosc aceste adevăruri, chiar fiind foarte înfloritoare, degradează şi dispar. Noi nu avem dreptul să dispărem, fiindcă n-am reuşit să îndeplinim misiunea noastră istorică, adică n-am lăsat lumii o moştenire ca civilizaţia greacă, ca civilizaţia romană sau măcar comparabilă cu cea egipteană. Şi, până n-am făcut acest lucru, suntem obligaţi să muncim, să acumulăm şi să ne pregătim pentru realizarea rolului nostru istoric.

Statistica arată că simţul religiozităţii la basarabeni este foarte dezvoltat. El nu are o argumentare ştiinţifică, este mai mult una nativă. Acest lucru ne predispune să credem că, după o anumită perioadă, adică după trecerea câtorva generaţii, sentimentul religios va fi restabilit în proporţie cum a fost la începutul secolului XX, când, practic, populaţia era credincioasă 99,9 %. Aceasta însă nu înseamnă că dacă populaţia crede nativ, ea va recunoaşte plenar valorile cu importanţă transcedentală.

Pe acest teren al religiozităţii, este foarte important să venim cu o argumentare ştiinţifică, în care să delimităm exact valorile vieţii reale, cu principiile pe care noi le respectăm în această viaţă şi existenţa unei lumi invizibile pentru noi, dar care poate are o importanţă mai mare decât lumea reală.

Acest lucru se poate face numai pregătind în şcolile teologice nu simpli slujitori ai cultului, ci persoane care cunosc în detaliu filozofia teologică, filozofia modernă în toate aspectele ei. Într-un fel aceşti oameni trebuie pregătiți ca nişte mesageri ai unor principii pe care ei le propagă, ei le respectă şi sunt gata să servească exemple şi argumente vii pentru aceste idei.

Întotdeauna există pericolul că pe acest sol atât de pur să se strecoare interesul politic. Virusul cel mai dăunător al vieții contemporane. De aceea, toată lumea conştientă e obligată să fie vigilentă şi să nu admită implicarea politicului în sfera spirituală. În cazul că vom admite implicarea politicului noi, conştient, vom distruge partea cea mai puternică a spiritului nostru şi, totodată, partea lui cea mai vulnerabilă.

Un popor, ca şi un individ, poate învinge greutățile numai când depozitează în sine o mare doză de optimism. Atunci când individul crede că el are într-adevăr forțe suficiente pentru a se realiza ca personalitate, când el e convins că toate forțele interioare şi exterioare îl favorizează, când el este convins că doreşte să atingă un scop şi acest scop este realizabil, mai devreme sau mai târziu această credință se realizează.

Popoarele sunt la fel, fiindcă ele, în fond, reprezintă suma unor indivizi. Şi dacă interesul lor conmerge, dacă optimismul lor conmerge, atunci fără doar şi poate acest popor poate învinge, îşi poate atinge scopul.

Istoria ne prezintă nenumărate exemple de mobilizare extraordinară. Eliberarea grecilor de sub ocupația otomană, învingerea francezilor de către ruşi, victoria Nordului asupra Sudului din America ş.m.a.

Motivarea, scopul şi optimismul sunt premizele certe pentru realizare.

Despre legătura noastră cu natura

Natura este inclusă în versul fiecărui om. În fiecare dintre noi, ea stă ca o oglindă a lumii exterioare şi poate de aceea suntem atât de sensibili la schimbările care vin din afara noastră.

Dispoziția noastră se schimbă în funcție de perturbările care au loc pe soare, în funcție de fazele lunii, de flux şi reflux, de răsăritul sau de apusul soarelui şi noi încercăm să căutăm o explicație în dispoziția noastră, în stările noastre de moment, fără să ne imaginăm că, de fapt, noi repetăm exact ceea ce se întâmplă la nivelul de macrocosmos.

Oricât n-am încerca să trecem dintr-o stare în alta, dintr-o dispoziție în alta, noi rămânem cu umbra unui sentiment care ne marchează, dar a cărui explicație nu este de natură nici logică, nici idealist-sentimentală.

Este curios faptul că anotimpurile la fel îşi găsesc corespondentul în fiecare din noi. În fiecare din noi vine o primăvară, există o vară cu arşiță, o toamnă nostalgică şi o iarnă care promite schimbări.

Probabil, chiar de la începuturile lui, de la concepere, omul a fost un copil al naturii. Asta nu se explică prin faptul că el a trăit în mijlocul naturii, ci, mai degrabă, are o confirmare în plus ideea că universul din noi, adică lumea noastră interioară a fost schițată după universul ce ne înconjoară.

Atunci când suntem prea obosiți de cotidian, refugiul ni-l căutăm în lumea noastră interioară, acolo unde fantezia omenească poate construi uşor case deosebite, poate sădi păduri exotice, face să curgă râuri şi cascade, să cânte păsări nemaiauzite şi, în felul acesta, să ne refacem forțele, luând contact cu cine? Tot cu natura.

Remarcăm că lumea virtuală a computerului este, de fapt, o încercare infidelă de a schița nu universul extern, ci universul nostru intern. De aceea atracția pentru această lume virtuală este atât de puternică, de aceea ea ne captivează şi ne robeşte, fiindcă într-un fel răspunde la întrebările noastre ascunse, ne oferă temele noastre pe care nu le poate oferi fantezia lumii noastre interioare.

De aceea este periculos să le oferim copiilor această rătăcire în universul virtual. Fiindcă este posibilă substituirea universului virtual cu însăşi natura noastră internă. Într-un fel, riscăm să ne rupem de la esența noastră umană. Este o catastrofă mai periculoasă ca un război,

fiindcă un război distruge fizicul omenesc, lumea virtuală atacă şi învinge esenţa umană, care nu mai poate fi restabilită.

Leacul nostru a fost şi este cunoaşterea naturii externe în cele mai mici detalii, fiindcă în ea se conţine toată gama de sentimente, culori, sunete de care are nevoie universul nostru intern. Şi perpetuarea esenţei noastre umane este posibilă şi are viitor numai în cazul când vom miza pe această valoare care este natura.

Cea mai frumoasă lecție a Papei Ioan Paul al II-lea

Pe 3-8 aprilie 2005, când lumea catolică își ia rămas-bun de la păstorul său, este greu să nu recapitulezi destinul acestui om care a știut să schimbe fața lumii.

Un băiat, născut într-o familie poloneză, prin credință, prin inteligență a știut să se afirme, a știut să convingă lumea catolică că poate sta cel mai aproape de Dumnezeu. Admit că este un noroc, dar mai admit că el acest loc și l-a ocupat prin modestia proverbială, prin felul său firesc de a fi, știind să fie înainte mergătorul nu cu glorii false, nu cu intrigi, ci prin buna înțelegere a spiritului credinței.

Unii spun că America a biruit comunismul. Alții spun că Mihail Gorbaciov a biruit comunismul, specialiștii în economie și politologie afirmă că moartea comunismului era inevitabilă, eu, însă, cred că lovitura de grație comunismului a dat-o Papa Ioan Paul al II-lea. Și nu pe terenul pur și simplu al finanțării curentelor anticomuniste. Astăzi se vorbește că Papa primea bani din America și îi redirecționa spre sindicatul *Solidaritatea*, spre comunități religioase și în felul acesta ar fi măcinat comunismul din interior.

Papa a înțeles că totalitarismul, în orice formulă, este un pericol pentru civilizație. El a fost martor la ocuparea Poloniei de către Germania hitleristă. El a luptat împotriva ocupanților germani, el a văzut pe viu cum acționau emisarii totalitarismului german.

După 1945, a fost martor al ocupației sovietice și deja a văzut fața altui regim totalitar, cel sovietic, care, în esență, nu se deosebea prin nimic de cel hitlerist, deoarece era orientat strict împotriva omului, împotriva sufletului lui. Și nu este de mirare faptul că Papa a fost un luptător convins împotriva tuturor formulelor dictatoriale. El nu folosea nici o armă împotriva comunismului, în afară de cea mai puternică armă – credința în Dumnezeu.

Știind că Biserica Catolică este extrem de disciplinată și combativă, el a realizat că trebuie să consolideze anume această oaste și a consolidat-o, nu prin banii dați preoților ca să facă slujbe. Papa a ajutat ca în Polonia să fie construite mii de biserici și nu pur și simplu prin repetarea unor biserici medievale, nu prin proiecte învechite. Biserici moderne, cu arhitectură aproape futuristă, care pentru fiecare localitate însemna un impact asupra conștiinței populației. Modificarea

conştiinţei prin arhitectură a fost arma secretă a Papei, ceea ce n-au înțeles nici ideologii comunişti, nici ateii, că aceste biserici unicale pentru arhitectura Poloniei trezeau în om sentimente nebănuite, îl apropiau de o realitate care exista în afara frontierelor Poloniei. Şi se prea poate că credincioşii se simțeau mult mai aproape de Dumnezeu, fiindcă comunicarea era una modernă.

Eu înțeleg că serviciile speciale căutau fluxurile financiare care ajutau bisericii, căutau emisari, căutau rețele, ei însă n-au înțeles că cel mai frumos emisar, cel mai credibil emisar, era însăşi clădirea bisericii.

Polonia a renăscut prin biserică, Polonia a învins prin sindicatul *Solidaritatea*, Polonia a dat cel mai frumos model de rezistență anti-comunistă.

Chiar dacă ar fi să extragem radicalul din această formulă, am găsi că, de fapt, acesta este meritul marelui om al bisericii care a fost Papa Ioan Paul al II-lea.

Despre adevărul absolut și adevărul relativ

Momentul adevărului este unul dintre cele mai delicate momente cu care individul se confruntă în fiecare secundă a existenței sale.

El încearcă să-şi modeleze nişte criterii, care i-ar permite să depisteze minciuna de adevăr ori relativitatea adevărului, adică procentul de adevăr.

Spre exemplu, asta ar însemna câte grame de fier se conțin într-un măr. Mărul ideal ar trebui să conțină o sută de procente de fier (evident că aşa un măr nimeni n-ar putea mânca). Mărul conține 0,003 mg de fier. Aici apare un paradox. Dacă raportăm cantitatea de fier ce se conține real într-un măr la mărul ideal cu o sută de procente, o să ne dăm seama că această cantitate este infimă, dar, pe de altă parte, pentru mărul dat această cantitate este maximă. Atunci trecem acest exemplu material în planul abstract. Adevărul absolut ar trebui să însemne mărul cu o sută de procente de fier. Iar adevărul relativ ar trebui să însemne restul procentelor.

Individul încearcă întotdeauna să se ancoreze la ideea adevărului relativ. Din confort, din comoditate, fiindcă un adevăr relativ dă posibilități mai mari pentru manevră, pentru speculă, pentru ipoteze. Adevărul absolut este o dogmă, este o axiomă care nu-ți permite decât s-o constați. Ai în față un adevăr sau un neadevăr.

Întotdeauna îmi vine în cap un exemplu. Sloiurile de gheață plutind pe suprafața apei unui râu. Sloiuri mari merg la vale, ştiind că odată şi odată vor atinge apa mării. Alte sloiuri sunt împinse la mal, iar primăvara le găseşti acolo, sub sălcii, până când soarele le topeşte picătură cu picătură.

Cert este că apa râului peste un anumit timp ajunge în mare. Deci, destinul acestor sloiuri este pecetluit să ajungă la mare. Însă nu toate din ele ajung acolo. Pentru o clipă, să ne inversăm rolurile şi să ne imaginăm că noi suntem sloiuri de gheață care plutesc în albia râului. Cum vede el lumea, acest sloi de gheață? Apa curge, decorul malurilor se schimbă ca într-un film, apar oameni şi dispar, senzația mişcării înlocuieşte raportul dintre absolut şi relativ.

Lumea, privită de pe sloiul de gheață, pare un caleidoscop în schimbare. Se schimbă totul, afară de punctul de pe care privim; apar obiecte noi de referință, dar punctul de pe care privim rămâne

neschimbat şi noutatea este relativă. Rămâne constant finalul. Sloiul de gheaţă va ajunge în mare. Care este destinul sloiului rămas sub sălcii? El vede în fiecare zi acelaşi răsărit de soare, aceiaşi copii venind la mal şi aruncând boţuri de zăpadă în apă; pentru acest sloi lumea are o singură dimensiune. Atât cât încape în cadrul orizontului lui. Dar orizontul lui este la fel relativ şi încrederea că ceea ce vede el este absolutul nu-i decât o eroare.

În comparaţie cu fraţii lui plecaţi mai departe pe râu, acest sloi este adevărul relativ. Deoarece se consumă într-un cadru îngust. Să trecem însă la om. Ce este pentru om adevărul relativ şi care este adevărul absolut?

Adevărul relativ mi se pare a fi ideea că omul este veşnic. Este iluzia care trăieşte în fiecare dintre noi ştim prea bine că viruşii, bolile ne rod ca nişte carii nevăzuţi. Adevărul absolut, incontestabil este acela că într-o zi noi vom muri. Care adevăr ne convine? Evident că adevărul relativ. De ce? Fiindcă nu ne afectează esenţa fiinţei noastre. Noi, aidoma zeilor, ne visăm mâine a fi nemuritori, dacă nu conştient, atunci la nivelul subconştientului la sigur. Marea problemă a omului este că el preferă adevărurile relative. Din comoditate, din superficialitate, din nedorinţa de-a-şi contura mai clar existenţa. De la adevărul relativ până la neadevăr este un singur pas. Fiindcă frontiera dintre adevărul relativ şi neadevăr nu este marcată nici cu sârmă ghimpată, nici cu semne de verificare laser. Şi atunci, este foarte uşor de a trece această frontieră nevăzută.

Bine, dar există un argument. Adevărul relativ nu ne întunecă orizontul existenţei. O minciună spusă la timp ne poate salva de nişte neplăceri. La ce bun să tindem spre adevărul absolut, când este atât de bine şi dulce în lumea adevărului relativ.

Este o întrebare existenţială foarte delicată. Omul se naşte pentru a trăi. La ce bun să-i împovărezi conştiinţa cu nişte precepte morale, spirituale? La ce bun să-i cadrezi orizontul existenţei, privându-l de nişte plăceri care sunt numai ale lui? Să-l lăsăm să se zbată în acele probleme pe care el şi le-a conturat ca primordiale? Să-i dăm şansa să ajungă de la naştere la moarte pe drumul schiţat de el? Sau, poate, să-l lăsăm să meargă la vale ca un pietroi, ştiind că odată şi odată se va opri undeva.

În cazul ideal, în cazul unui singur om, experimentul este valabil. În cazul unei societăţi este imposibil. Fiindcă o societate se bazează pe o

comunitate de interese, pe o comunitate de scopuri şi individul, fără vrerea lui, trebuie să se supună acestor reguli de joc. Societatea, la rândul ei, nu poate rămâne la un singur nivel. Aşa cum copacul creşte fără voia noastră şi ajunge să facă roadă, aşa şi societatea parcurge mai multe etape de evoluție, se perfecționează calitativ. Şi individul, fără voia lui, este împins în acest joc al creşterii calitative. Până unde ajunge această creştere? Perfecționarea calității unei societăți nu are limită. Şi aici venim la ideea adevărului absolut. O societate ideală tinde spre nişte adevăruri incontestabile la nivel de axiomă, fiindcă fundamentarea ei nu se poate face pe adevărul relativ. Este un fundament prea şubred.

Exemplul concret este societatea socialistă, concepută de Karl Marx ca o etapă care îngroapă capitalismul şi schimbă raportul asupra proprietății. Mijloacele de producție trec din mijloace private în buna folosire a societății. În fond, teoria lui Marx despre imperialism ca ultimul stadiu al capitalismului, teorie preluată de Lenin şi de alți marxişti dogmatici, în realitate a eşuat.

De ce?

Fiindcă Marx a pus la baza teoriei sale un adevăr relativ. Schimbul economic, marfă–bani şi formarea plusvalori.

În schimbul adevărului absolut, care presupune că dreptul asupra proprietății private este sfânt, s-a adus un adevăr relativ precum că dreptul proprietății poate fi schimbat în favoarea societății. Este un gând nobil, o intenție şi mai nobilă, dar o contradicție de esență spune că „Omul este un individ care poate trăi în societate, dar pentru el proprietatea este de netăgăduit”.

Probabil că omenirea pe parcursul evoluției sale, de la societatea primitivă până astăzi, a tins spre adevărul absolut, mergând pe calea evoluției. Şi a avut abateri mari în momentul când a acceptat adevărurile relative.

Despre adevărul adevărat

Nu este o expresie antologică, este o esență pe care trebuie să o explicăm, fiindcă, în fond, exprimă una dintre cele mai mari căi ale existenței umane.

Un individ își trăiește viața doar ca să o ducă din punctul *A* în punctul *B* sau, mai bine zis, de la *N* la *M*.

O personalitate își trăiește viața, având deja un scop. Ea este în căutarea unui adevăr. Fiindcă lumea ce ne înconjoară, în evoluția ei labirintică, pare să ascundă de noi misterul. Ca să fim mai expliciți, vom exemplifica.

Astronomii se bucură pentru fiecare așchie de stea descoperită în Univers. Geneticienii merg tot mai departe să afle secretul construcției umane, fizicienii atomiști se pare că au ajuns acolo unde poate ajunge numai gândul, au descoperit particule sesizabile, însă viața continuă să rămână un mister. Vine o nouă generație, căutările continuă și când se pare că gata-gata mâine vom avea rezultatul final, se mai deschide o ușă și totul se reia de la început.

Cu mii de ani în urmă Aristotel afirmase că atomul, particula din care este construită omenirea este indivizibilă. Însă pe parcursul secolelor ne-am convins că nu numai atomul este divizibil, dar și zecile de particule care formează atomul.

Bine, aceste exemple sunt valabile în cazul persoanelor dotate cu aptitudini, care își fac prin această căutare un scop în viață. Însă ce poate căuta un om de rând, ca să treacă din categoria indivizilor în cea a personalităților?

Omul de rând se poate înscrie și el în cohorta căutătorilor adevărului adevărat. Acest adevăr se conține în fiecare dintre noi. Ne-a fost plasat la nivelul genetic și, de fiecare dată, ne este impus de mediul în care trăim. Este suficientă dorința noastră ca să conștientizăm necesitatea acestei căutări. Nu s-o asimilăm, nu să ne-o atribuim, ci s-o conștientizăm.

Cea mai scurtă cale spre conștientizarea acestui fenomen al căutării este meditarea. Este acea clipă de repaus pe care ne-o putem permite și în care avem curajul să discutăm sincer cu conștiința noastră. Indiferent unde. Acasă, în pat – cu ochii închiși, în biserică – cu lumânarea în mână, într-o sală de concert ș.a.m.d.

Întotdeauna, momentul acestei conştientizări vine greu, este ca o eclipsă care se poate produce, dar care poate şi să nu se producă. Totul este în funcţie de felul cum şi cât de sincer suntem gata să discutăm cu noi înşine. Să încercăm să punem la îndoială multe lucruri pe care le-am moştenit, o sumedenie de lucruri care ne înconjoară şi poate însuşi faptul existenţei noastre aproape inconştientă.

Această întrebare – de ce trăim? – poate deveni un refren obsedant, dar se poate întâmpla să nu deschidă uşa fermecată.

Această uşă însă au deschis-o până la noi alţii şi noi ştim din exemplul lor, ştim că ei deja au trecut prin ea, putem merge fără să fim roşi de îndoială, că drumul ales de noi este drept.

Mă întorc cu gândul la Iisus Hristos. El, Fiul lui Dumnezeu, Atotputernicul, era în stare să-şi amâne execuţia. Era suficientă o singură rugăminte către Tatăl Ceresc şi Pontie Pilat ar fi amânat sau anulat gestul. Era suficientă o furtună, care ar fi impresionat mulţimea, cea nerăbdătoare să-l vadă pe Mesia răstignit pe cruce. În cel mai rău caz, în cel mai simplu caz, ucenicii puteau fi puşi la cale cum să-l facă să evadeze. El însă n-a făcut aceasta. El a mers conştient la îndurarea tuturor suferinţelor, ba mai mult, a mers conştient, explicându-i lui Petru că acesta, după al treilea cântat al cocoşului, va renunţa la El, l-a sărutat pe obraz pe Iuda, ştiind că a fost vândut deja pentru 30 de arginţi. Şi-a pus pe frunte coroana de spini, neţinând seamă de ascuţimea ghimpilor, şi-a pus în spate crucea, deşi era totuna ce-o să poarte, o placă de beton sau poate un univers întreg.

El n-a amânat această moarte din simplul motiv că, primul dintre oameni, a înţeles că omul este atotputernic, în momentul când conştientizează că deţine secretul adevărului adevărat, care este, de fapt, lumea lui interioară. Fiind conştient că fizicul, durerea nu înseamnă nimic în comparaţie cu acea deschidere oferită de universul lui interior, că moartea, de fapt, nu există, că sufletul lui în momentul acestei conştiinţe devine nemuritor el a păşit foarte ferm spre călăii care urmau să-l răstignească.

De unde s-au luat urmaşii lui Hristos?

Nu din lungile lui propovăduiri, nu din exemplele pe care le dă biserica că cele 5 pâini au hrănit 5000 de oameni sau învierea celor morţi. Cu o anumită întârziere, fanii au înţeles că, de fapt, Hristos a descoperit un secret care l-a făcut nemuritor şi acest secret îl face atotputernic pe cel mai slab om de pe pământ, pe cel mai umilit om de pe pământ.

Ei au citit în el nu modelul omului care se urcă pe cruce ca să se sacrifice în numele lor. Ei au văzut în el pe descoperitorul adevărului adevărat al lumii interioare.

De aceea, primii creştini, adică urmaşii lui Hristos, în momentul conştientizării acestei puteri extraordinare, n-aveau frică să intre în arena cu fiare sălbatice care-i devorau în văzul publicului. Nu aveau teamă de soldații romani care-i schingiuiau în catacombe, iar cei mai umili robi, înțelegând esența acestei lumi, făcând abstracție de lanțurile lor, au devenit liberi. Fiindcă nimeni nu putea să le fure lumea lor interioară.

Biserica a tălmăcit în felul ei viața, moartea şi nemurirea lui Hristos. S-au scris biblioteci întregi, au murit oameni încercând să repete drumul lui Hristos, făcând din el un model de viață. Atât doar că biserica n-a fost în stare să întrezărească această căutare a adevărului.

Explicația că Iisus Hristos îndeplinea pur şi simplu misiunea Tatălui Ceresc este uşor credibilă, fiindcă poate fi raportată la existența noastră. Este un exemplu sesizabil, dar să presupui că Iisus Hristos singur a avut intenția să descopere marele adevăr este deja un gest privit de biserică ca o erezie.

Mă gândesc şi n-am nici o îndoială că Iisus Hristos a existat. Şi toți ateii care pun la îndoială existența lui şi cer drept confirmare dovezi materiale sunt nişte ființe limitate. Faptul descoperirii universului interior, al lumii interioare, adevărul adevărat a născut această armată de urmaşi care, de multe ori intuitiv, de multe ori naiv, de multe ori fără să-şi de-a seama, vor să urmeze un exemplu. Unicul lucru, însă, care se cere explicat, este că aceşti oameni trebuie să caute nu în exteriorul modelului, ci în interiorul conştiinței lor, acolo unde şi este concentrată lumea interioară, unde este ascuns pentru cei nepregătiți adevărul adevărat.

Între conștiință și demnitate

În folclorul nostru se întâlneşte un proverb foarte răspândit – *surcica nu sare departe de trunchi*. La prima vedere, nu este decât o constatare a unui fapt atât de des întâlnit, atât de evident ca operație fizică, încât nimeni nici nu pune la îndoială că după lovitura de topor, surcica nu sare departe de trunchi. Care însă este adevăratul înțeles al acestei fraze şi are ea oare şi alți corespondenți în alte domenii?

Problema omului constituie problema conştiinței lui, fiindcă, pe de o parte, ea este oglinda lumii lui interioare, a ființei lui, iar, pe de altă parte, ceea ce este mai important, conştiința reprezintă segmentul de energie spirituală care se transmite din generație în generație fără voia posesorului. Pe această matrice primordială a ființei omeneşti se imprimă absolut totul. Însă pe ea se rețin şi se transmit, în primul rând, informațiile definitorii ale personalității, ale individului, ale omului.

Fapta bună sau rea, gândul bun sau rău, se înscrie ca pe un răboj în matricea conştiinței. Şi noi suntem construiți în aşa fel, încât nu putem şterge aceste file după dorința noastră. De aici şi ne duce gândul la existența unei forțe supreme care ne dirijează, care are grijă ca aceste informații să nu fie şterse sau speculate după voia autorului.

Intuitiv, omenirea a simțit aceste lucruri de câteva mii de ani, cam de pe când a pus în circulație dictonul amintit la începutul eseului. Însă **conştientizarea** conştiinței ca o categorie energetică superioară, ce se transmite din generație în generație, a venit mai târziu. Una din cele mai serioase argumentări ale acestei existențe ne-a dat-o biserica. Noțiunea de păcat, adică fapta care iese din cadrul definit de biserică drept comportament creştin, şi nu numai fapta, gândul care se naşte în individ şi care nu se manifestă prin nimic şi nu poate fi controlat din exterior, dacă depăşeşte limitele conturate, este deja un păcat.

Biserica, astfel, a făcut din **păcat** o sperietoare, fără să poată explica în ce constă eroarea comisă. Ea pur şi simplu a definit cadrul şi a impus declarativ ca păcatul să fie separator de buna comportare.

Părinții bisericii creştine şi nu numai, urmărind evoluția civilizației, la un moment dat şi-au dat seama că în arborele genealogic al fiecărui individ se întâlnesc elemente, fapte, acțiuni care se repetă. Printr-o comparație mai simplă, am putea să asemuim aceasta cu un refren, cu refrenul unei opere muzicale, cu repetarea ciclică care vine în graficul

unui sinus sau cosinus şi, în cele din urmă, a fost sesizat momentul că, de fapt, iniţial matricea unei informaţii la nivel de conştiinţă se transmite prin genele omului de la generaţie la generaţie. Moment extraordinar de delicat, fiindcă în felul acesta părinţii încep fără voia lor să fie responsabili de informaţia pe care o transmit copiilor. Aceştia, la rândul lor, involuntar devin transmiţătorii unei informaţii deja moştenite. Dacă nu se face o filtrare, o selectare, mai simplu spus, o triere a acestei informaţii, omenirea poate ajunge la o catastrofă existenţială fără să întreprindă nimic, fără să utilizeze nici o armă.

Păcatul, fiind o categorie abstractă pentru om, în fond este o noţiune foarte concretă. În momentul în care ai săvârşit un act condamnabil de propria ta conştiinţă, fii sigur că acest lucru va fi transmis ca o ştafetă în generaţiile următoare.

La ce bun această explicaţie? Am avut nevoie de ea ca să argumentăm una dintre cele mai mari crize de conştiinţă, pe care a cunoscut-o neamul nostru în epoca contemporană. Această criză de conştiinţă s-ar părea că are sorgintea într-o problemă materială. Problema dobândirii existenţei. Dar aceasta este o explicaţie superficială, aşa ca o ecuaţie de gradul întâi, fiindcă dorinţa de acaparare a unei averi, depăşind limitele acceptabile, s-a transformat într-o boală naţională. Şi aici suntem martorii unei căderi nemaipomenite în istoria omenirii. Mă refer la o cădere de conştiinţă.

A treia parte din populaţia unei provincii care constituie mai bine de 4 milioane de oameni a acceptat benevol să devină robi. S-a dezis de propria conştiinţă, de legătura cu generaţiile anterioare şi, în numele prosperării materiale, a acceptat conştiinţa de rob. În fond, dacă ar fi să judecăm acest gest după canoanele stricte ale bisericii, el reprezintă o pactizare cu diavolul. Forţa necurată e reprezentată de această dată prin bunăstarea materială care, la moldoveni, are chipul unui balaur cu trei capete, a unei triade : *casa, gardul* şi *maşina.*

Ca să ne dăm seama de gravitatea acestei crize, de consecinţele ei, noi trebuie să revenim la formula anterioară: *surcica nu sare departe de trunchi*, adică următoarele generaţii vor purta, fără voia lor, în matricea conştiinţei esenţa de robi.

În numele bunăstării noastre, astăzi sacrificăm toate generaţiile viitoare. Ne aruncăm în trecut ca într-o bulboană, ne întoarcem la începutul evului mediu şi de acolo venim pas cu pas spre epoca modernă. Un paradox mai mare nu poate să existe. Un rob care merge la volanul

propriului Mercedes, dar, în fond, acest rob este un criminal. El, conştient, transmite urmaşilor săi o conştiinţă pe care aceştia poate nu şi-ar dori-o.

Ne lamentăm cu orice ocazie că oamenii noştri o duc greu în Europa, nu au drepturi în Europa, că sunt robi, că o să vină acasă cu o nouă mentalitate.

O eroare mai gravă nu poate fi. Oamenii noştri în Europa sunt purtătorii unui virus de conştiinţă şi unica soluţie posibilă pentru noi este să amortizăm acest impact al crizei de conştiinţă. Este foarte complicat, fiindcă uşor schimbi macazul unui tren, conştiinţa omului de la aprecierea şi punerea în valoare a binelui până la aprecierea şi punerea în valoare a frumosului este distanţă de zeci de generaţii. Pe de altă parte noi, astăzi, nici nu suntem gata să răspundem la această problemă complicată. Şi dau un singur exemplu: literatura contemporană nu are nici o lucrare care ar răspunde la nişte întrebări ale robului modern, ba chiar mai mult, noi singuri n-am conştientizat că la trecerea dintr-un mileniu în altul am fost martorii şi eroii nu ai unei schimbări de decor, ci ai unei grave crize de conştiinţă. Şi atunci, reacţia firească a omului inert. Am început să retipărim lucrările scrise în perioada sovietică, din caractere chirilice în haina scrisului latin. Am schimbat haina, dar n-am schimbat şi conţinutul. Şi omului nimerit în criză de conştiinţă îi oferim soluţiile literaturii sovietice. Asta este echivalent cu aceea, când unui om cu grave probleme respiratorii, în loc să i se ofere perna de oxigen, el este conectat la ţeava de eşapament.

În concluzie, la ce bun ne-ar trebui nouă conştiinţa? Ignorăm o mie şi o sută de lucruri şi, la o adică, am putea-o ignora şi pe ea, adică am face abstracţie şi am proceda întocmai cum ne dictează clipa pe care o trăim. Este însă un moment foarte delicat despre care aproape că nu se vorbeşte, nu se scrie, nu se pomeneşte.

Fiinţa noastră este în raport direct cu conştiinţa. Adică demnitatea noastră de om este legată direct de conştiinţă. Individul se deosebeşte de animal numai prin gradul lui de demnitate, adică prin gradul lui de conştiinţă.

Creația ca destin

Am spus-o, anterior, într-unul din materiale, că în cazul creației adevărate prima condiție, cea mai importantă, este ca ea să fie destin. În cazul când este doar o ficțiune, creația nu este conformă.

N-am avut intenția să născocesc un aforism. Pur şi simplu, trecând încet în revistă creațiile omeneşti, mi-am dat seama că destinul este acea frontieră nevăzută, care desparte adevărul adevărat de adevărul virtual. Adică războiul civil pe Don l-au cunoscut câteva sute de mii de oameni. Mai mulți dintre ei s-au pomenit în situații limită, adică în fața plutonului de execuție, fie că la albi, fie că la roşii, dar harul descrierii acestui război l-au avut foarte puțini.

Donul liniştit al lui Mihail Şolohov este o dovadă că tânărul de 17 ani, trecând şi el prin fața plutonului de execuție, cunoscând războiul în toate subtilitățile lui şi, mai ales, ştiind să delimiteze clar caracterul omenesc într-un moment de criză, a reuşit să dea o capodoperă.

Nu grozăviile războiului impresionează în acest roman, ci marea dramă umană. Iar fundamentarea acestei drame, perceperea ei la limita sensibilității o poate face doar omul care a simțit pe pielea lui proprie aceste evenimente. Un basarabean, Alexandru Tambur, a avut un destin aproape similar cu al lui Mihail Şolohov. El a fost mai întâi în Armata albă, mai apoi a fost în Armata roşie, a fugit în Basarabia în 1923 şi a descris războiul civil aşa cum l-a văzut el.

Atrocitățile acestui război în versiunea lui Tambur erau cu mult mai straşnice ca la Şolohov. Şi, totuşi, lucrările lui Tambur n-au făcut epocă, fiindcă el a relatat evenimentele ca un om dintr-o parte, ca un martor, ca un observator, dar n-a încercat să îmbrace haina acestei tragedii pe sufletul său şi să încerce să judece evenimentele nu de pe post de observator, ci de pe punctul tragediei umane, trăite şi retrăite.

Atunci când Mihail Şolohov a primit Premiul Nobel pentru această lucrare, mulți au pus la îndoială apartenența ei. A fost lansată versiunea că un ofițer alb a scris aceste însemnări care, printr-o împrejurare mai puțin obişnuită, prin mijlocirea arhivei operative CEKA, au nimerit pe masa de lucru a scriitorului. Cercetătorii de mai târziu au descoperit dosarul similar cu cel al destinului lui Grigore Melihov din romanul *Donul liniştit*. Dar nimeni n-a dorit să înțeleagă un singur lucru, că

informația respectivă în sine încă nu înseamnă roman. Şi, mai ales, un roman ce merită Premiul Nobel.

Destinul acestui om a fost conceput de Şolohov ca propriul său destin. Şi marea întrebare pe care şi-o punea Melihov – care este locul lui în această lume, cu albii sau cu roşii – era întrebarea pe care şi-a pus-o Şolohov. Este straniu să crezi un scriitor care, la prima vedere, era cu o poziție de clasă bine definită, aproape că agresivă, avea aceste îndoieli nedeclarate. Dar iată că romanul dezvăluie şi partea necunoscută din sufletul acestui creator.

De ce? Fiindcă este destin, nu o ficțiune.

Oare noi, în literatura noastră, nu avem exemple similare? Avem *Balada Meşterului Manole,* bunăoară. Dacă ne ferim de interpretarea ei primitivă, superficială, o să ne dăm seama că mănăstirea, zidită de Manole şi care zilnic se surpa, este doar un motiv, un obiect al creației, este o metaforă bine ascunsă. Fiindcă nu exclud că Manole putea face şi altceva, să construiască o pasăre de lemn, să participe la un război, însă era nevoie să se găsească un obiect care ar simboliza apropierea de spirit – mănăstirea. Era acel obiect care, fiind la îndemâna tuturor, fiind foarte cunoscut, putea pe loc să creeze imaginea, atmosfera, dorința de a zidi o mănăstire.

Şi, totuşi, această creație la prima ei etapă nu reuşeşte. Nu contează că erau *Nouă meşteri mari, / Harnici şi zidari, / Cu Manole zece / Care-i şi întrece*.

Creația nu este o operă de serie, adică azi faci o casă, mâine o mănăstire, poimâine un grajd. Obiectul ales pentru construire presupune nu o jertfă în sine, cum se crede şi se scrie în literatură, ci mănăstirea ca simbol al spiritualității presupune transformarea destinului creatorului în operă propriu-zisă. Iar o operă presupune sacrificiu. Varianta proastă în literatură – am creat, mi-am luat onorariul şi am închis tema. Este varianta fără perspectivă. Fiindcă valoarea acestei opere include în sine numai componenta materială, onorariul. Şi nici de cum componenta spirituală care este destinul. De aici şi eşecul multor, foarte multor creații.

Cine este Ana în această baladă? Ana este destinul lui Manole. Este partea mai scumpă a sufletului lui, pe care el o sacrifică conştient, ca să poată ridica mănăstirea. Manole n-a omorât un om, fiindcă asta ar însemna că era pur şi simplu un criminal. Manole a sacrificat o parte

din dragostea lui pentru a-şi vedea realizat un ideal. Iată aici s-a produs convergența dintre destinul creatorului şi ideea creației.

Ceea ce a urmat în baladă este deja o fabulă literară. Moartea lui Manole, viața lui nu mai aveau nici o importanță, fiindcă el s-a realizat ca şi creator.

Cum să înțelegem când se produce această convergență? Dacă ar fi un calculator, o semnalizare electronică sau cu laser, noi am şti exact că în cazul *X, Y, Z* s-a produs acest mare eveniment.

În realitate însă, în cazul fiecărui individ, acest fenomen se produce şi noi nici nu sesizăm când şi cum. Şi atunci, cum putem depista momentul acestui act extrem de important? În cazul creatorului acest lucru se termină prin developarea unei conştiințe în sine. Este cazul rar, când nu orgoliul, nu dorința de glorie, ci conştiința actului împlinit îl defineşte pe creator ca pe unul veritabil.

Nimeni nu poate spune că actul de creație întotdeauna semnifică o victorie, o reuşită. Cred că 99 de cazuri dintr-o sută, acesta este un eşec. Şi de vină este anume această conştiință, care răsare atât de rar şi care se manifestă şi mai rar într-un destin.

Boala copilăriei literare

Mă întreb adeseori de ce, totuşi, evoluţia literaturii noastre este atât de anevoioasă, încât ai senzaţia că nici nu se produce. Probabil, există multiple cauze. Problema în esenţă este complexă. Totuşi, unul din motive poate fi nuanţat. Eu îl leg direct de publicaţiile periodice de cultură, de calitatea lor, cu excepţia revistei *Contrafort*, care încearcă să fie elitistă, dar şi să aibă cititori, să plătească onorarii autorilor, restul publicaţiilor parcă ar fi de uz intern. Adică, fără un program clar, fără discernământ în promovarea temelor şi autorilor, ele, de fapt fac un deserviciu culturii, cultivând constant o atitudine de toleranţă faţă de nonvalori, o atitudine ostilă faţă de opera artistică, de creatori şi de însuşi actul creaţiei. Ca să fiu mai explicit, voi spune că, în momentul promovării unor lucrări de valoare îndoielnică, se pune la îndoială cultura în general, deşi s-ar părea că pe fundalul mediocrităţii o operă artistică ar trebui să strălucească. Nu este adevărat. O operă artistică de unicat este înecată de un val, de un ţunami al mediocrităţii. Şi anume ea trebuie promovată, protejată, cultivată, creaţia autentică.

Tot în acelaşi context, expunând permanent în ochii publicului creaţii mediocre, de fapt deviem gustul artistic al societăţii, îi atrofiem intuiţia pentru opera veritabilă, îi sugerăm mereu îndoieli în aprecieri. În ultimă instanţă, îl derutăm şi îl îndepărtăm prin înstrăinare de acest domeniu. Mai există o problemă. Tinerii, având o percepţie proaspătă, cu o atitudine radicală faţă de realitate, nu acceptă acest fel de a forma opinia culturală, ci desconsideră, iau în derâdere şi, în consecinţă, ajung să deteste asemenea publicaţii şi implicit pe creatorii lor. În felul acesta se produce o confruntare antagonică între generaţii. De la confruntare se trece în negare, de la negare – la ofense personale şi în felul acesta, se obţine cel mai dureros şi nefast proces într-o cultură. Ruptura dintre generaţii.

Literatura noastră se aseamănă mai mult cu un antereu sfâşiat de câini. Lipseşte consecvenţa schimbului de valori între generaţii. Nu se face un schimb de experienţă şi nici tranziţia de imagine de la o generaţie la alta. Ceea ce, de fapt, este o garanţie a eternităţii culturii. Fiecare nouă generaţie vine animată de un singur gând: să demoleze. Pentru a demola ajunge timp, pentru a construi ceva timp nu mai este. Şi în felul acesta noi aşa şi nu putem evada din faza primară a copilăriei literare.

Ca să putem scăpa de această boală, trebuie să ne învățăm să punem accentul pe valoare.

Să ne învățăm să fim toleranți cu noile generații şi generoşi cu cele mai în vârstă.

Să readucem virtutea culturii în vârful piramidei sociale şi nu la poalele ei, unde se află doar ca o necesitate a distracției şi nu ca un generator de etică socială.

Şi abia atunci vom reuşi să ne debarasăm definitiv de bolile copilăriei literare.

De ce românii n-au luat Premiul Nobel?

Literatura este adevărată atunci când este destin
şi nu devine niciodată literatură când este un hobby.

Ţări africane, puţin cunoscute, aproape anonime, au reuşit să convingă Academia suedeză că ceea ce se creează la ei este demn de aprecierea universală. Iar românii, locuind şi creând chiar în inima Europei, până astăzi încă n-au fost luaţi cu adevărat în seamă şi nu au în palmaresul lor nici un premiu Nobel pentru literatură.

În fiecare an se fac liste, se înaintează candidaturi şi totul rămâne doar ca o spumă pe un val, care, fără a se ţine cont de ea, se lipeşte de ţărm acolo unde vrea el.

Este oare literatura scrisă în România inferioară celei pe care o scriu laureaţii Premiului Nobel? Judecând după opinia critică din ţară, nu. Analizele literare ne conving că autorii corespund ideal, adică tema, stilul, concepţia, realizarea ş.a.m.d.

Şi, totuşi, ceva lipseşte. O dată ce blestemata academie suedeză ne trece cu vederea.

Da, este un mic detaliu, care nu ajunge să prefacă ulciorul nostru de lut, frumos ornat, într-un ulcior de cristal. Este vorba de cunoaşterea valorii pe plan universal. O, nu e vorba de nişte referinţe critice, semnate de nişte autori străini în revistele literare europene, ci de recunoaşterea europeană ca valoare în sine.

Ei aşteaptă de la literatura română acea evoluţie calitativă, care s-o facă valabilă nu numai ca uz intern, ci şi bună pentru export. Veşnica problemă: cum scriem, în afară de importanţa problemei, ce scriem. Deci cum scriem?

Personajele literare trebuie să corespundă epocii în care trăiesc. Nu pur descriptiv, prin anturaj modern, prin atributele vieţii contemporane, ci prin conştiinţa lor să aparţină civilizaţiei europene. Să dovedească că sunt conştienţi că aparţin acestei civilizaţii.

În virtutea unor realităţi istorice, în virtutea caracterului naţional, la români procesul de formare a unei conştiinţe moderne decurge mai lent. Felul lor de a însuşi totul prin mimare, prin copiere, fără a depune eforturi de a asimila, de a sintetiza, de a reproduce prin inovaţie, printr-o substanţială modificare le joacă festa.

European la chip, dar nu şi la suflet. Dacă în secolul XIX a avut o conştiinţă de marcă europeană – Eminescu, sec. XX a fost aproape că alungat din ţară, au fost nimicite prin puşcării marile valori din care putea să se nască conştiinţa secolului românesc. Vine sec. XXI, dar sec. XX aşa şi rămâne neîntregit deci românii vor lucra în continuare pentru completarea golului rămas în urma secolului trecut.

Nu este de vină Academia suedeză; că nu observă valorile, nici criticii europeni care nu au curajul să scrie despre aceste valori. De vină este, în primul rând, caracterul specific naţional, felul nostru de a judeca la rece anumite lucruri principiale.

Dacă am avea curajul să spunem în voce unde ne doare, de ce ne doare, atunci, poate, toţi împreună am găsi mai uşor soluţii pentru boala noastră – conştiinţa naţională. Atunci n-am substitui-o cu conştiinţa istorică, ci am încerca să sintetizăm un model de conştiinţă adecvat pentru fiecare epocă. Marile personalităţi şi-ar găsi locul în Panteonul Naţional şi, astfel, Ştefan cel Mare n-ar fi modelul spiritual al copilului născut în sec. XXI, când utilizăm staţii atomice pentru producerea energiei şi Internetul ne stă la îndemână la fiecare pas.

Ce ne mai încurcă să luăm totuşi acest premiu care, în fond, este o chestiune subiectivă, ca orice premiu? Ne încurcă orgoliul; orgoliul personal are marele avantaj de a se transforma într-un orgoliu naţional şi dorinţa de a obţine premiul cu orice preţ îi sperie pe străini. Ei ţin la principiul lui Ostap Bender: „Banii – dimineaţa, scaunele – seara”, adică, până nu-i vom convinge că am depăşit problematica îngust-naţională şi am făcut un bun universal, ei nu ne vor lua în seamă ca pe o forţă literară de calitate.

Ne punem întrebarea: Vom putea noi obţine acest premiu într-un viitor apropiat? Putem răspunde cu exactitate la această întrebare: Nu, fiindcă fără să înţelegem clar cine suntem şi de ce suntem capabili, străinii pentru noi nici atâta n-or să facă.

Un vis profetic

Savanţii ne învaţă să nu credem în vise, fiindcă ele sunt doar rodul fanteziei noastre sau rezultatul unor acţiuni nedefinitivate. Şi, totuşi, subconştientul nostru, probabil, nu se astâmpără şi permanent încearcă să oglindească o realitate virtuală.

Ieri-noapte am avut un vis foarte curios. Ziua urma să fie confirmată lista pentru alegerile parlamentare. Eu ştiam că nu voi figura în această listă, eram împăcat cu acest gând.

Şi, totuşi, o umbră de îndoială mă rodea, mă făcea să cred că ar trebui să procedez altfel. Doar acest loc în parlament mi-ar fi garantat patru ani de finanţare liniştită, paşaport diplomatic, deplasări peste hotare din contul statului, posibile prime pentru anumite legi lobbyste şi, desigur, o pensie după plecare din parlament.

Alt gând mă consola.

Îţi imaginezi, să stai zilnic câte opt ore pe acelaşi scaun, să citeşti nişte proiecte de legi, unele fără noimă, care nu trebuiesc nimănui, decât celor care le-au făcut şi, din când în când, să schiţezi o mutră blajină în faţa presei şi să te dai mare politician... Spectacol penibil.

Fiecare clipă trăită este ca o răscruce, o alegere, iar ispita, de fiecare dată, are înfăţişarea unor bunuri materiale, unor facilităţi, care parcă te-ar face fericit, dacă le-ai poseda. Şi această luptă contradictorie, care stă în fiecare dintre noi, de a alege între bine şi frumos este cea mai mare dramă pe care o trăim în fiecare clipă.

Dacă o să urmărim atent morala creştină, o să observăm că firul roşu al acestei morale constă, de fapt, în lupta cu ispita; permanent se subliniază să nu cazi în ispită, să nu te laşi sedus de cel viclean. Aceste probleme ale alegerii au stat în faţa individului uman încă din tribul gentilic, din epoca precreştinismului şi au rămas actuale chiar şi după ce învăţătura creştină a formulat natura acestei contradicţii. O contradicţie extraordinar de fină între posesia materială şi alegerea spirituală este ca o contradicţie între perceperea raţionalului şi iraţionalului. Şi această contradicţie este trăită de fiecare dintre noi în fiecare clipă. Ea se naşte în capul geniului, care îi caută soluţia şi face alegerea; ea se naşte şi în capul unui boschetar care, de asemenea, îi caută soluţia şi face alegerea.

Însuşi sensul vieţii noastre, direcţia acestei vieţi, scenariul, drama-

turgia ei şi marele interes de viaţă sunt construite pe această contradicţie, fără ea omul s-ar plictisi, şi-ar pune capăt zilelor sau, pur şi simplu, s-ar preface într-un animal indiferent, ce se abstractizează în nişte probleme minore şi inexistente poate. Cât de simplu.

Vă imaginaţi? O populaţie de câteva miliarde de oameni care se ţine pe o contradicţie. Cine are îndoială că această lume a fost construită din afară şi nu este un rezultat al evoluţiei, mi se pare că nu înţelege nimic în marele problemele inexistenţiale.

Am visat un apartament mare şi frumos, cu nişte poduri imaculate, cu o reparaţie euro. Mă plimbam prin acele camere şi la un moment dat am simţit cum din tavan au început să cadă picături. M-am mirat, tot podul era acoperit cu picături şi m-am gândit că, probabil, vecinul a uitat să închidă robinetele şi tot apartamentul îmi va fi acuşi inundat.

Treceam din cameră în cameră, vedeam cum mobila adună apă, dar nu ştiam numărul telefonului vecinului de sus şi la un moment dat am văzut lângă un fotoliu o pisică. Nu albă, parcă uşor cafenie, parcă uşor aurie, care mi-a vorbit cu glas de om:

– Bine, dar cu sufletul cum rămâne? Eu mă tem să nu-mi ude sufletul.
Am luat pisica în braţe şi cu ea am ieşit din acel vis...

Mi-am dat seama că subconştientul meu n-a vrut să se astâmpere o dată cu raţiunea. Şi-a căutat soluţia lui pentru această situaţie şi a ales varianta care a coincis exact cu cea raţională. Şi sfatul lui, a subconştientului are o formulare profetică : *dar cu sufletul cum rămâne*?

Criza demnității

Popoarele mari şi mici, la fel ca şi oamenii, pot avea eclipse ale demnității. Există motivări diverse, argumentări sofisticate, dar în fond de vină este pierderea unei matrice primare, care îl deosebeşte pe omul demn de omul fără demnitate, popoarele stoice de popoarele conformiste.

S-ar părea că pentru un individ în parte acest fenomen este uşor depistabil şi explicabil, pe când în realitate, chiar şi în cazul unui individ, descoperirea acestei lipse fundamentale se poate face destul de greu. Cu atât mai mult în cazul unei populații în care se amestecă destinele a milioane de indivizi.

Şi, totuşi, există teste pentru fiecare caz aparte, atât pentru individ, cât şi pentru un popor. Să luăm cazul concret al Republicii Moldova. Am descris deja conjunctura istorică, în care a apărut acest stat. Formal, el există şi are toate atributele. În realitate însă Republica Moldova pentru a deveni stat are nevoie de un singur element de bază. Populația formatoare a statului. Adică, acea majoritate de indivizi care conştientizează apartenența sa la acest stat şi nu văd alt destin în afara lui. Deci ei sunt acei care vor să împartă soarta acestui stat şi la bine, şi la rău.

În realitate, situația este cu mult mai tristă. Avem 65 % de moldoveni şi 35% de alogeni. Aceşti 65% de moldoveni se împart la rândul lor în adepți ai Republicii Moldova şi adepți ai României Mari. Raportul este de aproximativ 45 la 11. Dar şi acest indice nu ne spune nimic, fiindcă în realitate populația majoritară nu are sentimentul dezvoltat al demnității. Risc să afirm că nu-l are în nici o formă embrionară. Simplele manifestări de nemulțumire le calific drept nişte reacții la anumite situații şi nicidecum nişte acțiuni conştiente.

Să exemplificăm. Georgienii au schimbat o conducere care nu li s-a părut suficient democratică şi pur națională cu alta profund națională.

Ucrainenii, care se părea că niciodată n-au să se mişte din loc, într-un timp foarte scurt au împărțit Ucraina în două, conturând clar interesul național al țării, interes care a fost luat în seamă de marile puteri.

Noi însă la Chişinău ne ciocnim cu un fenomen foarte straniu. O echipă politică, care s-a declarat adeptă şi urmaşă a ideilor comuniste, în realitate fiind nişte oportunişti, aruncă unele momeli pentru oamenii de vârsta a treia sub formă de adaosuri la pensie şi manipulează un electorat în direcția dorită.

Acest segment de electorat de vârsta a treia, la rândul lui, este legat direct de copiii şi nepoţii săi, care locuiesc astăzi în Spania, Franţa, Germania, Italia, Anglia. Dintr-un milion din cei plecaţi peste hotare, 400 de mii deja sunt legalizaţi. Deci, practic, ei sunt pe cale de a deveni cetăţenii altor ţări. Cum se simt aceste persoane, cum explică faptul că părinţii lor sau buneii locuiesc într-o ţară condusă de comunişti? Când se ştie că în europa comuniştii sunt o organizaţie anacronică.

Criza acestor relaţii, care este în plină desfăşurare, o să aibă un final absolut dramatic. Nu mă refer numai la sutele de case din fiecare sat rămase goale, nu mă refer la satele care îşi vor pierde definitiv populaţia. Mă gândesc la momentul când copiii şi nepoţii nu vor dori să mai viziteze mormintele părinţilor şi aceasta se va întâmpla, deoarece părinţii, oamenii de vârsta a treia au intrat într-un conflict, într-un război tacit cu generaţiile pe care le-au format. Acest conflict al generaţiilor este nu numai unul de interese materiale, este un conflict al demnităţii, fiindcă 25 de lei adaos la pensie sunt schimbaţi cu votul pentru aşa-zişii comunişti.

Un alt exemplu. Vineri, 11 decembrie 2004, la Chişinău şi-a ţinut lucrările Congresul V al comuniştilor din Moldova. În Teatrul de Operă şi Balet, un congres întreg a vorbit în limba rusă. Acolo era toată conducerea Moldovei. Stau şi mă gândesc: în momentul când în Constituţie este stipulată clar limba de stat, conducătorii comunişti îşi duc congresul într-o limbă străină. Oare această populaţie majoritară nu înţelege că este trădată şi prostită, oare trebuie multă minte unui om ca să-şi dea seama că limba lui nu este acea pe care o utilizează conducătorii acestui stat? Într-o ţară cu demnitate, chiar a doua zi aveau să fie schimbaţi toţi absolut, fără să se ţină cont de legile democraţiei, de ranguri, de forţe politice şi militare. La noi însă ca şi cum nu s-a întâmplat nimic. Comuniştii s-au înţeles cum să conducă mai departe această turmă, fiindcă am uitat să spun că un popor ce nu are demnitate este exact precum o turmă.

Nu cred că demnitatea se poate educa. Aceasta ar necesita foarte mult timp. Sunt mai degrabă adeptul ideii de a merge la matricea primară a formării acestui popor şi de a descoperi în această matrice elementul lipsă. Restabilindu-l, poate vom reuşi să transformăm turma în popor, poporul, la rândul lui, va consolida un stat şi nu va mai fi nevoie să operăm aceste categorii, cum ar fi criza de identitate sau criza de demnitate.

Tot despre adevăr

Omul, dacă se priveşte pe sine doar ca fiinţă fizică, în comparaţie cu alte vietăţi este foarte slab. Un elefant în comparaţie cu el însuşi este un munte, iar moartea omului poate surveni chiar de la împunsătura unui păianjen. Şi, totuşi, omul este o fiinţă puternică. Puterea lui vine din duh, din suflet, mai exact spus, din conştiinţa de sine. Puterea omului vine din conştiinţă şi se transformă în demnitate. Iar un om demn deja este un om puternic.

De ce un om demn este un om puternic? Fiindcă el are conştiinţa valorii sale, iar conştiinţa valorii presupune cunoaşterea unui adevăr, recunoaşterea lui precum şi traiul, existenţa doar în scopul acestui adevăr.

Buddha a lăsat discipolilor săi următoarea frază: „Izvorul bărbăţiei se află în adevăr”. Omul, care are adevărul în el, deja ştie ce apără. Laşul, trădătorul se naşte din îndoiala în acest adevăr.

Este foarte uşor să faci o faptă eroică, adică să reacţionezi momentan la o situaţie neordinară şi este foarte greu să fii om demn şi în fiecare clipă să-ţi aperi demnitatea, adică propria ta conştiinţă. De aceea lumea are foarte mulţi eroi şi atât de puţini oameni pe care îi apreciem pentru curajul de a avea demnitate.

Omul demn este un om incomod. Întotdeauna îţi creează o zonă de disconfort. Nu omul fudul, nu omul îngâmfat, nu omul orgolios, ci omul demn; restul posesorilor de metehne îţi creează dispreţ, un disconfort. Disconfortul vine din faptul că imediat încerci să te compari cu el în ceea ce te raportezi la această demnitate şi aproape de fiecare dată simţi că mai ai mult până vei atinge nivelul lui. Înseamnă asta, oare, că nu avem dreptul să sperăm la fortificarea demnităţii noastre? În nici un caz. În fiecare om este pusă această şansă de a fi demn. În fiecare om există acest potenţial de a se realiza ca o persoană ce deţine adevărul.

De ce atunci lumea nu preferă să îmbrăţişeze anume această stare? Ci merge târâş, ruşinos pe calea laşităţii. De vină, probabil, este moştenirea ereditară, dar în marea majoritate a cazurilor de vină este nedorinţa noastră de a ne opune, de a ne impune, de a încerca să punem înaintea comodităţii eul propriei conştiinţe. Şi suntem în mare pierdere, fiindcă, în comparaţie cu omul laş, omul demn reprezintă o

altă calitate umană, care îți produce o satisfacție incomparabilă, incomensurabilă cu plăcerea lașității de moment. Aceasta şi este recompensa pentru demnitate.

Laş poți fi oricând, iar a fi demn este o stare deosebită, este o raritate.

În fond, de ce oamenii caută adevărul? Fiindcă intuiesc că adevărul i-ar salva de poteca întunecoasă a lașității, fiindcă drumul spinos al demnității este, de fapt, şoseaua care duce spre adevăr.

Ab ovo

Am fost martor la o polemică aprinsă şi neterminabilă. Ce este mai important pentru o formaţiune politică? A-i crea doctrina sau a-i crea structura? Argumente au fost foarte diferite. Unii mizau pe structură, care să fie aproape de electoratul ce se lasă convins uşor de faptul că acest partid activează chiar în mijlocul său.

Aceste structuri să culeagă doleanţele populaţiei, să le transmită pe scară ierarhică sus şi, în felul acesta, elita partidului să formeze programul, doctrina şi statutul.

Alţii afirmau contrarii că mai întâi suntem obligaţi să precizăm ce fel de doctrină acceptăm – una liberală, una social-democrată sau una creştin-democrată. Şi atunci când am luat decizia clară ce fel de doctrină alegem, să începem construcţia de partid. Ca mesajul de sus să meargă în jos spre electorat. Şi o parte şi alta au adus argumente, care de care mai savante, cu referiri concrete la ţările europene şi, totuşi, în cele din urmă, întrebarea a rămas fără răspuns. De ce? Fiindcă această întrebare este legată direct de răspunsul la o întrebare care ţi-o dau bătrânii de obicei, când vor să te verifice cât eşti de înţelept, întrebându-te: „Ce-a fost mai întâi, oul sau găina?”.

Ar trebui să ne clarificăm în felul următor, ce scop urmăreşte un partid politic? Orice partid politic urmăreşte scopul de a acapara puterea. În ce scop acapararea puterii? În scopul promovării unui program. Acest program poate să fie de obârşie conservatoare, adică, care n-ar schimba situaţia în nici un fel, ci numai ar îmbunătăţi-o pe ici, pe colo. Ca să fiu explicit, voi exemplifica prin guvernarea comunistă 2001-2005. În fond, nu s-a promovat nici o reformă, s-a mers pe un program social-democrat de influenţă maximă a statului asupra economiei şi din puţinul adunat s-a repartizat o anumită parte sub formă de bursă, pensii şi salarii. Din punctul de vedere al evoluţiei statului, această situaţie este catastrofală. Fiindcă nu pregăteşte poziţiile pentru obţinerea unor venituri în timp, care ar asigura societatea mereu în schimbare, mereu cu alte cerinţe, iar o asemenea situaţie duce la faliment peste o anumită perioadă de timp. Această stabilitate iluzorie este menţinută artificial, fie prin jocul financiar al băncilor, în raport cu valutele străine, fie cum este cazul concret al Moldovei, pe baza robilor trimişi în străinătate şi, tot în cazul Moldovei, adunarea banilor de la oamenii de afaceri şi

de la companiile mari, amenințându-i cu arestarea şi puşcăria.

Dacă într-o economie nu se fac investiții tactice, care vor aduce profit în următorii 2-3 ani şi, mai ales, dacă nu se fac investiții strategice, care vor aduce profit pe o perioadă mai îndelungată, această economie parazitează prin puținii producători pe care îi are şi îi distruge treptat.

Ieşirea dintr-o asemenea situație, desigur, este posibilă prin promovarea unui alt program, lucru firesc într-o economie capitalistă. Programele liberale, care limitează interdicția statului în economie, dar permit accelerarea ritmului economic, în aşa măsură că profitul obținut devine stabil în timp, garantând şi o bunăstare suficientă pentru populație (când mă refer la bunăstare, am în vedere, în primul rând, programele sociale), dar şi o evoluție temeinică care fundamentează economia, revoluționând-o pentru mulți ani înainte.

Programele liberale antrenează mai multă lume în procesul de producție. Oferă mai multe posibilități de a se regăsi în sistemul capitalist, de a-şi utiliza capacitățile antreprenoriale. Se întâmplă un proces foarte interesant. Dezvoltarea economiei presupune retehnologizarea ei, iar pentru aceasta solicită, la rândul ei, o investiție serioasă intelectuală, pe care o poate oferi numai şcoala. Deci, paralel, programele economice aduc după sine dezvoltarea sectorului educațional şi de învățământ. Noile tehnologii au nevoie de muncitori sănătoşi şi atunci, concomitent cu aceasta, se fac investiții în programele de asigurare medicală.

Rolul statului este anume de a menține echilibrul în programele sociale. Sistemul de impozitare bine pus la punct este o garanție a eficienței unei asemenea guvernări.

Mai există o cale pe care noi deja am depăşit-o, mai bine zis am trecut-o fără să înțelegem necesitatea şi actualitatea ei – calea reformelor. Trecerea de la un sistem economic la altul reprezintă nu numai o schimbare de decor, ci simbolizează şi un act de curaj, fiindcă trebuie să-i impui societății peste noapte reguli noi de joc şi de existență.

Cine are curajul să taie funiile vechi şi să meargă înainte, trecând prin lipsuri, fiind convins că reformele în scurtă vreme vor da rezultate şi, mai ales, ştiind că numele lor nu vor fi glorificate, ci vor fi blamate în toate felurile posibile aceşti oameni se pot considera reformatori şi au sorți de izbândă.

Societățile care au trecut prin şocul economic şi-au revenit foarte repede şi au ajuns într-o nouă calitate. Să luăm, spre exemplu, Polonia,

țara care exportă astăzi aproape de toate, începând de la produse agricole, mobilă şi terminând cu încălțăminte.

Moldova n-a avut asemenea bărbați care să-şi asume responsabilitatea pentru un şoc economic. La noi s-a tergiversat orice reformă până s-a banalizat însăşi ideea reformelor. De aceea, după 15 ani de reformare, noi am rămas cu o economie semisocialistă şi cu o agricultură semifeudală.

Dar să revenim la partidele politice. Cum să procedăm? Acum, când am clarificat scopul partidului politic, suntem în drept să ne întrebăm: oare doctrina nu va determina viitoarea structură a partidului? Un partid de factură social-democrată se deosebeşte prin definiție de structura unui partid liberal, chiar dacă aceiaşi oameni vor fi puşi într-o situație sau alta. Structura partidului exprimă esența doctrinei lui, fiindcă un partid liberal este prin definiție unul inventiv, puternic din punct de vedere doctrinar, care trebuie să convingă prin forța lui economică, prin viitorul pe care îl promitem, pe când social-democrații întotdeauna se vor gândi la evenimentele de repartizare a bunurilor şi atunci acest fel de gândire va fi imprimat structurii partidului. În afară de aceasta, structura partidului va determina alegerea liderului, iar un lider de orientare social-democrată va ruina un partid liberal, fiindcă el va fi incompatibil cu ideile liberale la o anumită etapă, deşi formal le va accepta, dar în cele din urmă toate acțiunile lui vor ajunge în contradicție cu mentalitatea sa. Acelaşi lucru se va produce şi în cazul unei structuri social-democrate cu un lider liberal.

Greşeala politicienilor moldoveni constă în aceea că ei acceptă doctrina politică ca pe o frunză a lui Adam, neînțelegând că dincolo de doctrină este depozitată, de fapt, toată energia potențială a programului politic. Şi nu contează timpul în care acest program se va developa.

Într-o societate în evoluție orice program politic îşi găseşte mai devreme sau mai târziu adepții, fiindcă mai repede sau mai încet se produce clasificarea societății, stratificarea ei după clase şi interese şi atunci partidul politic se aşază uşor pe segmentul său. Aici aş vrea să revin la un exemplu istoric.

În ultimul timp se vorbeşte foarte des că liberalismul n-ar avea şanse în Republica Moldova, deoarece clasa de mijloc nu este formată, adică clasa tradițional susținătoare a liberalismului. Dar vreau să revenim la exemplul istoric al României, unde, începând de la formarea partidelor politice (anul 1866), au existat două partide mari: liberalii şi conserva-

torii. Conservatorii aveau cea mai mare susținere posibilă, fiindcă reprezentau în primul rând clasa moşierilor şi a lucrătorilor agrari, cea mai numeroasă în România. Liberalii reprezentau capitalismul tânăr în evoluție şi aveau o clasă foarte restrânsă, pe care puteau miza. Între timp, însă, conservatorii au dispărut, într-o țară agrară ca România, iar liberalii au fost şi au rămas forța cea mai puternică în politica statului român. Prin ce se explică acest fenomen? În primul rând, prin sistemul de adaptare la realitate, pe care îl au partidele liberale. În al doilea rând, schimbările necesare într-o țară sunt dictate de situația din interior şi de cea din exterior. Dezvoltarea capitalismului în afara țării obliga România să se schimbe şi această schimbare putea veni doar din partea unui partid reformator.

Marea problemă de stagnare a României s-a produs în momentul când au dispărut liberalii şi au apărut comuniştii.

Ritmul de dezvoltare a României în perioada interbelică, cu toate crizele politice pe care le-a avut de suportat, demonstrează că România se înscria foarte repede în ansamblul țărilor europene, deoarece a apărut o fundamentare politică şi teoretică foarte serioasă, anume în segmentul partidului liberal.

Aici gândul mă întoarce din nou la doctrină, fiindcă – în fond – ea preconizează apariția programelor economice reformatoare.

Ce se va întâmpla, dacă partidul va merge pe o cale absolut normală, adică va construi structurile, va accepta pur şi simplu o doctrină social-liberală, un aliaj dintre social-democrație şi liberalism şi în felul acesta ar împăca spiritele din partid? Se va obține un partid care va folosi doar energiile populiste, adică în alegeri va conta de fiecare dată pe anumite slăbiciuni ale electoratului şi, având un program de compromis, niciodată nu va deveni un partid care îşi va asuma plenar responsabilitatea pentru destinul țării.

Un asemenea partid va alege un lider şovăielnic, predispus spre compromis şi va avea admiratori în rândul electoratului exact de aceeaşi categorie: oameni nehotărâți, lăsători care, în fond, participând la viața politică, niciodată nu vor şti să pună accentele. Sincer vorbind, un asemenea partid este un eşec politic.

Două lumi și o singură natură

Cunoaştem prea bine faptul că în fiecare om există două începuturi. Unul bun şi unul rău. Ele sunt ca două ființe care se află într-o permanentă contradicție – bunătatea şi răutatea. Dar aceasta este doar o impresie superficială. În om nu există două naturi în înțelesul acesta, este o contradicție între natura sa spirituală şi cea fizică.

Natura spirituală a individului este de origine idealistă, ea poate uşor abstractiza orice idee, îşi poate imagina lucruri inexistente şi poate păşi prin timp fără să simtă vreo limită. Spre exemplu: un copil îşi imaginează cu uşurință cum va fi mare, fetițele dădăcesc păpuşele aşa cum ar face-o când vor fi mame, iar băiețeii gonesc maşinile întocmai ca atunci când ating vârsta maturității. Ai senzația că fiecare dintre ei de-acum ştie cum va fi peste ani, ce va deveni peste ani şi aşa mai departe.

Natura idealistă a omului îi permite uşor să accepte şi orice aluzie la existența unei forțe supranaturale, să creadă în ea, să se simtă obligat a o urma. Natura idealistă a individului încearcă într-un fel să-l smulgă din rutina cotidiană, să dea alte ritmuri existenței lui şi alte dimensiuni. Şi aici vine în contradicție cu natura lui fizică. Fiindcă omul vrea să mănânce bine, vrea să doarmă bine, să aibă parte de toate plăcerile trupeşti. Şi această parte a omului este materialistă, uşor se pipăie, uşor se înțelege, uşor se asimilează şi, bineînțeles, trage la cântarul naturii omeneşti mult mai mult decât partea idealistă a individului. Fiindcă una e să-ți imaginezi o posibilă versiune a unui viitor ce are să se întâmple şi cu totul alt argument găseşti în materia care stă alături de tine, care te ispiteşte. De aceea, esența umană, fiind idealistă, este pusă la încercare de esența ei materialistă.

S-ar părea că ființa care ştie să-şi dozeze partea poftelor materiale este mai aproape de spirit. Dar nu este tocmai aşa. Spiritul însuşit pur şi simplu ca o sumă de vise, de speranțe, de modele spirituale anterioare nu poate birui în fond partea materială, dacă nu este conştientizat, adică dacă individul nu este conştient de valoarea în sine a jertfei pe care o face în scopul atingerii idealului spiritual. Ca să fim mai expliciți: toată lumea posteşte şi s-ar părea că această abținere de la ispite materialiste îl apropie pe om de natura lui spirituală, în realitate nu este tocmai aşa. Abținerea mecanică fără conştientizarea necesității

perfecționării spirituale nu este decât o dietă, care poate schimba ceva în natura biologică a individului, dar nu în natura lui spirituală.

Esența spirituală a individului se poate dezvolta şi evolua în afara naturii lui fizice, materialul servind doar combustibil pentru organism.

În cărțile bisericeşti aceste două ființe ale individului, mai bine zis aceste două stări ale lui sunt împărțite sau puse în sarcină acelui care te ispiteşte, adică diavolului şi partea bună i se dă îngerului păzitor care trebuie să te ferească de necazuri. Dumnezeu este pus ca un arbitru între aceste două forțe şi atunci când individul se pomeneşte încâlcit definitiv în mreaja problemelor, se adresează neapărat după ajutor.

Evident că o asemenea explicație este pe înțelesul tuturor, este accesibilă pentru orice individ, cu orice nivel de gândire. Natura omenească totdeauna tinde să-şi exteriorizeze atitudinile, adică vinovatul se caută în afara naturii omeneşti, vinovați sunt cei din jurul nostru şi niciodată nu căutăm în esența naturii noastre motivele greşelilor, de aceea biserica a şi inventat aceste două figuri care sunt într-un fel modelarea interiorului nostru.

Noi însă remarcăm faptul că natura omenească, fiind una conştientă de valoarea sa şi de abilitățile sale spirituale, poate birui cea de-a doua natură a sa, cea materialistă. O poate canaliza exact ca să nu dăuneze persoanei, mai bine zis să nu ştirbească imaginea de integritate a persoanei.

Un om care greşeşte şi este în stare să-şi analizeze greşeala, să-şi asume partea de responsabilitate este deja o personalitate conştientă de valoarea lumii sale interioare, adică de partea lui spirituală. Şi invers, o persoană învinsă de ispitele lumeşti nu poate fi una integră, fiindcă îşi neagă partea cea mai importantă a ființei sale – partea spirituală.

Întrebarea întrebărilor : Poate un om dominat de sarcini materialiste să ajungă o ființă de înaltă spiritualitate? Evident că poate. Cu o singură condiție – ca să poată să-şi dozeze necesitățile materiale la limita existenței organismului şi să schimbe accentul pe partea spirituală a personalității, adică să dea libertate interioară conştiinței sale.

Exemplu clasic în acest sens este Maria Magdalena. Şirul unor astfel de personalități poate fi urmărit în istorie.

Nimeni nu este în stare să-mi dicteze ce fel de persoană o să fiu. Deoarece noi purtăm o încărcătură ereditară, o experiență acumulată în familie şi în societate şi modul nostru de a privi viața este unul

sintetic, un model creat din mai multe îmbinări.

Şi, totuşi, ar fi bine ca momentul conştientizării supremației lumii spirituale asupra celei materiale din interiorul nostru să se producă cât mai de vreme, la o vârstă cât mai fragedă. Fiindcă aceasta ne-ar scuti de multe greşeli, de multe eşecuri, dezamăgiri şi deziluzii. Orice greşeală creează o îndoială, orice îndoială este o fisură în ființa noastră spirituală.

Negăm noi oare explicația tradițională a celor două naturi omeneşti? N-o negăm. Deoarece am explicat clar deosebirile esențiale. Este important ca aceste deosebiri să fie sesizate de fiecare individ. Numai sesizându-le, individul trece într-o altă categorie calitativă, care adună la un loc personalități.

Moartea fricii

Într-un eseu anterior am vorbit mai mult despre frică. Am pomenit că ea este ca o umbră a sufletului omenesc, ca o eclipsă a lumii lui interioare. Însă n-am spus principalul – că adevărata naştere a omului se produce nu în momentul apariţiei lui fizice pe lume, ci în momentul când îşi învinge frica. Cel mai mare duşman al omului este frica.

Personalităţi mari, care stau în văzul întregii lumi, sunt măcinate de această umbră nevăzută ce le testează permanent capacităţile şi voinţa. Şi tot ea, această umbră, stă în fiecare om şi de fiecare dată îl pune la încercare. Îl trage de mână când simte că e în pericol şi îi şopteşte dulce la ureche: "Lasă-te păgubaş, nu te băga. Gândeşte-te la consecinţe." Şi tot aşa înainte.

De fapt, s-ar părea că acesta este al doilea Eu, care a fost ascuns în fiecare om. Şi cum se întâmplă, de obicei, acest al doilea Eu, Eul din umbră, de la un timp începe să ia primatul, să meargă înaintea Eului adevărat şi să-i dicteze comportamentul şi stările pe care le are. Este situaţia cea mai ridicolă de depersonalizare a omului.

Individul nici nu simte că el a fost dezlocuit el îmbracă aceleaşi haine, urcă în acelaşi troleibuz, dar este un alt om.

În toate timpurile a fost încurajată vitejia omenească. Ea a fost cântată în toate baladele, pe ea se ţine toată literatura lumii, dar, în fond, trebuie să ştim că omul întotdeauna s-a luptat, în primul rând, cu propria frică.

Este mult mai uşor să scoţi sabia din teacă şi să galopezi în întâmpinarea duşmanului, decât să stai singur cu sine, să apuci de gât propria frică, să încerci s-o sugrumi.

Erou poţi deveni uşor. Este nevoie doar de situaţie excepţională şi de un pic de noroc. Ai învins obstacolul, ai ieşit învingător şi cineva îţi agaţă la piept ordinul care ar însemna că eşti erou. Pe când nimeni n-o să-ţi lege un ordin pentru faptul că tu ai reuşit să învingi în cea mai grea luptă posibilă, în lupta cu sine, în lupta cu propria ta frică. În esenţa ei, biruinţa în această luptă contează mai mult decât toate bătăliile lumii. Învingătorul în această lume devine o personalitate, nemascată cu ordine şi medalii, dar aureolată de personalitate.

De aceea am şi spus la început că omul se naşte atunci când îşi biruie frica.

Întunericul și lumina

Se dedică Soarelui meu

Când Dumnezeu a făcut lumea, chiar din primele zile a rostit celebra-i frază „Să fie lumină". Aşa scrie în cărțile sfinte, aşa o tălmăcesc preoții şi acei care încearcă să ne explice cărțile sfinte, dar în fond noțiunea de lumină şi de întuneric rămâne încă neelucidată până la capăt şi poate că şi generațiile viitoare îşi vor găsi oglindirea în această frază simplă şi atotcuprinzătoare.

Prima impresie este cea fizică, adică să fie lumină ar însemna să apară un fascicul de cuarț care să străbată întunericul. Dar dincolo de înțelesul fizic al fenomenului, stau alte sensuri, mai complexe şi poate mai importante. Să încercăm să privim atent ce este lumina în înțelesul în care s-a scris în Biblie.

Lumina este un contrapunct pentru întuneric. Dacă n-ar fi existat lumina, ar fi existat numai întunericul. Deci, primul duşman al întunericului este lumina.

Lumina aduce cu sine acea energie, care developează lucrurile, care redă forma obiectelor, care punctează distanțele şi ne ajută să le măsurăm. Lumina este cea care ne-a permis să ştim aproape cu exactitate distanța până la stelele pe care le poate cuprinde telescopul atomic. Fără lumină cerul ar fi întunecat opac, pământul ar fi întunecat şi existența unei ființe vii în asemenea atmosferă şi-ar pierde o bună parte din sens.

Şi, totuşi, să mergem mai departe, să încercăm să vedem în lumină o sărbătoare. În acest flux de energie se zbate o sărbătoare a spiritului. Vă imaginați pentru o clipă că omul primitiv, în momentul când a văzut fulgerul, a înțeles că zeii sunt mai puternici ca el. Şi tot el s-a ridicat aproape de zei, în clipa când a reuşit să obțină focul pentru vatra lui. Grota lui întunecoasă şi umedă s-a luminat; la lumina acelui rug a fost prăjită prima bucată de carne, dar tot la lumina acelui foc au fost pictate primele desene murale.

Lumina a deşteptat în om artistul. A născut în el necesitatea exprimării esenței umane, ceea ce tăinuia deja sufletul omului primitiv. Şi aici remarcăm că fraza „Să fie lumină" însemna, în primul rând, să fie luminat sufletul. Că de la el porneşte marcarea ființei umane.

Mergem mai departe. Ruşii spun: *ciujaia duşa potiomki*, adică sufletul unui străin este plin de întuneric. De ce? În această teză se conţine adevărul despre lumină, fiindcă sufletul unui străin este necunoscut. Iar necunoaşterea deja este întuneric. Pe când cunoaşterea este lumină. Însă, dacă lumina fizică pătrunde uşor prin vălul negru al întunericului, cunoaşterea unui suflet străin se poate face infinit mai greu. Şi poate că niciodată până la capăt. De aici această paradoxală relaţie între întuneric şi lumină.

Fizicienii practic nu pot obţine întunericul absolut. Precum nu pot obţine fascicula ideală de lumină. Ei au reuşit să concentreze fluxul de lumină, prefăcându-l într-o lamă care poate tăia orice. Orice material, de orice grosime. Pe când sufletul omului este un model al întunericului absolut, fiindcă nici o cunoaştere nu ne poate da toate posibilităţile de a-l înţelege.

Ne întrebăm: Cine este totuşi mai puternic, întunericul sau lumina? O dată ce întunericul nu poate fi cunoscut până la capăt... Da, întunericul este puternic. Fiindcă în lumea noastră necunoaşterea, ignoranţa, ura şi invidia sunt exponenţi ai întunericului, care par a învălui existenţa umană. Dar aceasta este doar o impresie superficială, fiindcă marea putere a omului rezidă în faptul conştientizării existenţei lumii sale interioare. A acelei forţe care nu poate fi măsurată cu aparate fizice, dar care ca un laser poate tăia în fâşii întunericul. Lumina din om poate fi asemuită cu înflorirea unei livezi de vişin în plină iarnă, bucuria omului care, urcat pe eşafod, înţelege că moartea lui, de fapt, nu înseamnă uciderea luminii, este în esenţă o eclipsă a întunericului.

Când Dumnezeu a spus „Să fie lumină”, era convins că a dat omului cea mai mare sărbătoare, fără de care existenţa lui ca fiinţă umană era absolut inutilă. De aceea generaţiile au ocrotit focul, dar şi lumina din suflet. Pentru că între lumina fizică a rugului şi lumina interioară a omului este o asemănare formală. Cea mai importantă fiind, desigur, lumina interioară, care face separare netă între întuneric şi lumină, între om şi neom, între azi şi mâine.

Să fie lumină!

În căutarea timpului pierdut

Aceste simple notițe n-au nimic comun cu romanul lui Marcel Proust, ba chiar mai mult, sunt un fel de intervenție totală în realitatea imediată, când am ajuns la momentul punerii pe cântar a faptelor noastre. O, nu suntem în fața raiului şi iadului, când îngerii şi sfinții vor cântări partea noastră de suflet, care este mai grea – partea neagră sau cea albă, am fost prea păcătoşi sau mai puțin păcătoşi.

Mă gândesc la cei 15 ani de tranziție, care au trecut pe lângă noi cu viteza unui expres oriental şi parcă afară de aburul locomotivei n-au lăsat nimic nici în viață, nici în amintirea noastră. Oare atât de puțin să însemne 15 ani din viața unei generații? Oare chiar n-am tras nişte învățăminte de la această veşnică frământare cotidiană, de la această veşnică îmboldire reciprocă, de la această veşnică încercare de a ne găsi fericirea în altă parte, la alte curți domneşti şi nu la noi acasă? Oare chiar nu suntem în stare să stăm liniştiți față în față, unul cu altul şi să încercăm să găsim nişte puncte care ne unesc? Oare chiar nu suntem în stare să punem frâu orgoliilor noastre, să încercăm să discutăm cu rațiunea, cu sufletul şi nici de cum cu orgoliul? Oare chiar nu suntem noi în stare să conştientizăm că venim dintr-un neant şi plecăm în altul şi temporara noastră aflare pe pământ poate rămâne ca un monument, ca o pilduitoare faptă, dar poate rămâne şi ca o amintire ruşinoasă, ca un fel de blestem pe care fiii, nepoții şi strănepoții îl vor purta pe nedrept, ca un sigiliu al unei familii.

Ce nu ne ajunge nouă? Coeziune internă. Nu suntem atât de diferiți, dar dorim să fim diferiți, fiindcă atunci când eşti diferit, porți responsabilitate doar pentru sine. Şi atunci, care ar fi tema care ne uneşte, terenul în care am acceptat toți aceleaşi reguli de joc?

Unii la sigur spun: ideea națională. Şi au dreptate. Dacă există o limbă, un pământ, un spațiu spiritual, evident că el nu poate prospera fără ideea națională. Alții, minoritari de alte etnii, se uită suspect la această idee, fiindcă ei au ideea lor, noi – pe a noastră. Şi deoarece ei sunt mai puțini, asta nu înseamnă că ideea lor este mai mică ca ideea celor mulți. Deja a apărut prima fisură în încercarea de a ne uni.

Dincolo de ideea națională ar trebui să stea ideea cetățeanului, adică indiferent la care idee eşti părtaş, datoria ta este de a respecta şi promova

ideea supremă a existenței țării tale, adică să sacrifici totul pentru țară, deoarece ea este comună.

Această idee prinde greu la noi, fiindcă prea mult s-a insistat pe variantele naționale, ba chiar mai mult, oamenii politici au stors totul din ideea națională în scopul obținerii unor profituri momentane. Şi în mare parte au reuşit. Au fost sus mulți dintre ei, dar astăzi aproape toți sunt jos, fiindcă nu există un cal mai nărăvaş decât ideea îngustă națională. Dacă nu ştii s-o stăpâneşti, ea te poate duce oriunde şi nu eşti sigur că vei găsi drumul înapoi.

Care idee ar mai putea sta la paza bunei noastre înțelegeri? Ideea de a făuri ceva împreună. Să ne imaginăm că Moldova este o casă, iar noi, populația ei, suntem nişte oameni veniți la o clacă, în care fiecare îşi găseşte rostul. Unul frământă lutul, altul sapă fundamentul, cineva stă la bucătărie şi pregăteşte bucate şi tot aşa mai departe. Ideea făuririi în sine este o idee nobilă. Iar orice idee nobilă este cea mai aproape de realizare. Ea are un singur punct vulnerabil, egoismul şi goana noastră nesățioasă după proprietate. Am văzut şi la clacă, unul mai stă la umbră, altul doseşte două chiroane care vor prinde bine la gardul lui şi când cauți, treptat, marea idee ici-colo se acoperă cu rugină. Este acea corozie umană care vine de la lipsa noastră de moralitate şi atunci cum să făureşti această casă, dacă omul n-a hotărât pentru sine ce este primar şi ce este secundar. Casa comună sau propria lui colibă. Putem da exemple la nesfârşit, fiindcă lumea ideilor este infinită ca şi lumea sterilă. Însă ce am putea face noi în tot acest Univers? Ce ar trebui să facem? Cred că cel mai rezonabil lucru ar fi să ne aşezăm la aceeaşi masă, toți, din toate taberele şi să încercăm să trecem zi cu zi, clipă cu clipă timpul care s-a scurs de la 1989 încoace. Să-l trecem fără grabă, aşa cum în clepsidră curge fir cu fir nisipul şi fără ceartă şi gâlceavă să punem deoparte clipele şi faptele bune, iar în altă movilă – greşelile şi faptele rele. Atunci vom înțelege clar cum, unde şi de ce am greşit, vom şti cum să nu mai comitem pe viitor alte greşeli, fiindcă în fond fuga aceasta a noastră înainte fără să vedem greşelile din trecut nu va duce decât la înmulțirea greşelilor şi la lungirea timpului pe care l-am pierdut.

Iar dacă ținem cont de faptul că viața omului e scurtă, cred că nu avem dreptul să facem această risipă zadarnică şi este mult mai înțelept să ne oprim şi să căutăm în clepsidră timpul pierdut.

Despre singurătate

Un om care stă însingurat nu înseamnă că este singur. Problema singurătății mi se pare una foarte complexă, foarte grea, mai ales pentru omul contemporan.

Moment paradoxal. Cu cât sporeşte volumul de informații pe care îl primim, cu atât mai mare este dorința noastră de a ne feri de ea, de a rămâne singuri cu noi, într-o intimitate în care nu te simți singur.

Civilizația a parcurs un drum foarte lung, de la primul om care a tins cu tot dinadinsul să învingă singurătatea, în căutarea comunicării şi găsirea unui semen cu care ar fi putut să împărtăşească nişte gânduri, a fost, pentru moment, poate cea mai mare victorie a omenirii. Dar iată că lucrurile s-au schimbat pe măsură ce volumul de informație a venit tot mai mare, dintr-o vorbă transformându-se într-un pârăiaş, dintr-un pârăiaş în ocean, iar astăzi ajungând un abur care învăluie tot globul.

Ființa omenească a simțit necesitatea tot mai acută de a se întoarce către origine. Să stea de vorbă în primul rând cu sine.

Întotdeauna mă chinuie întrebarea: oare nu era mai puternic acel om care, în nopțile lungi de iarnă, medita la lumina opaițului, privind la unica lui carte din casă, o biblie ori un ceaslov şi gândindu-se nu la soarta omenirii, ci la locul lui în această lume. Nu-l împiedica nimeni să mediteze, să discute cu propria-i conştiință, trecând în revistă toate faptele bune şi rele. Această operație, pornită din lipsa de ocupație, era poate cea mai bună şcoală de cizelare a conştiinței unui individ.

El simțea că, dincolo de casa lui, unde urlă viscolul, nu este decât Dumnezeu. Care, dacă vrea, îl poate ocroti, iar dacă nu, poate înteți crivățul şi-l preface peste câteva zile într-un sloi de gheață.

În fața acestui imens ocean existențial, el nu-şi permitea să-şi mintă conştiința, vorbea cu Dumnezeu sincer şi acest monolog era cea mai frumoasă lecție pe care o poate da un individ şi o poate însuşi tot el.

Astăzi vremurile s-au schimbat. Noi am început practic să trăim cu conştiință de împrumut. Problemele Africii, Americii, Israelului intră nu în casa noastră, intră în conştiința noastră. Modul de viață impus de filmele americane este însuşit fără nici un discernământ şi tot ce nu se înscrie în acest algoritm este declarat învechit, neinteresant, depăşit, fără perspective.

Acelaşi lucru îl fac radioul, presa şi individul, practic, aşa şi nu are

timp să se oprească şi să se întrebe ce caută el pe acest pământ, fiindcă conştiinţa de împrumut înseamnă, de fapt, moartea personalităţii.

Omul este viu, iar personalitatea lui este moartă.

Unii zic că aceasta ar însemna îmbrăcarea unei măşti. Adică, oamenii s-ar ascunde după nişte modele. Nu exclud acest fapt. Da, însă pe mine mă interesează cauza esenţei – moartea personalităţii.

Momentul crizei spirituale, care practic a potopit omenirea, azi îşi are sorgintea anume în această conştiinţă de împrumut. În apariţia conştiinţei dedublate, în care nu oamenii comunică între ei, nu schimb de gânduri şi sentimente se produce, ci are loc un schimb virtual de sentimente, pentru că ele nu aparţin persoanelor, un schimb virtual de gânduri, fiindcă ele nu aparţin persoanelor şi, în felul acesta, oamenii cimentează zeci şi zeci de garduri invizibile care îi izolează, îi răcesc, îi fac egoişti, îi fac pasivi şi treptat, treptat îi duc pe pragul suicidului.

Ce-i de făcut?

Nu ne putem dezice de informaţia care a devenit o necesitate întocmai ca oxigenul. Atunci nu ne rămâne decât o singură şansă, de a găsi o soluţie când individului i se redă personalitatea, când el poate reveni la eul lui primordial. Adică el poate să-şi vadă imaginea în propria sa conştiinţă, să-şi recapete dimensiunea lui reală şi nu cea închipuită, impusă din exterior. Această şansă o poate da numai singurătatea. Încercarea de a te opri pe o clipă, de a face abstracţie de tot ce se întâmplă în jurul tău şi de a te întreba sincer – ce caut eu pe acest pământ, care este rolul şi locul meu în această lume? Şi, numai punându-ţi aceste simple întrebări, ai să observi că între tine şi valul de informaţie este, totuşi, un zid care te separă.

În momentul când începi să te priveşti pe tine însuţi cu ochii tăi, nu cu ochii altora, mai exact spus, să-ţi vezi imaginea ta în lumina ei reală şi nu în dimensiunea închipuită pentru cei din jur, începe să se producă o criză de conştiinţă. Este o criză profundă de identitate umană, pentru că în momentul când te întrebi cine eşti şi ce cauţi pe pământ, abia în clipa aceea simţi timpul scurt care ţi-i dat să-l trăieşti şi cât de amăgitoare este vraja anturajului.

Un om care are conştiinţă se simte la fel de bine şi la Extremul Orient şi în Savana africană. El este conştient de valoarea pe care o posedă, fiindcă, în fond, noi preţuim atâta cât face personalitatea noastră. Nu acea închipuită, nu acea împrumutată, ci acea reală.

Prima mea criză de singurătate am avut-o în clasa a VI-a. La vârsta

când copiii sunt extrem de cruzi, egoişti şi neîndurători unul cu altul. A fost o lecție pe care o țin minte şi astăzi, o țin minte din cauză că atunci pentru prima şi ultima oară mi-au dat lacrimile în fața colegilor mei de clasă. Îmi amintesc chiar şi răceala mânerului de la uşă, când am încercat să ies din clasa în care eram încuiat.

Toți au ieşit afară, iar eu am rămas pedepsit în clasă, fiindcă o bună parte din colegii mei au vrut cu tot dinadinsul să dea de înțeles că nu este de dorit ca eu să învăț în acea clasă. Motivele erau de ordine pasională.

În clasa noastră era o fetiță de care se îndrăgostiseră toți băieții şi atunci s-a început războiul excluderii şi eu, ca unul din liderii acelei clase, am fost exclus din joc primul. Înțelegeam foarte bine motivele, dar nu înțelegeam perfidia unor prieteni de-ai mei, care m-au trădat cu atâta uşurință. Atunci am înțeles că urmărirea unui scop scuză mijloacele. De atunci am început să fiu foarte prudent cu prietenii, ca şi cu duşmanii.

În momentul când am rămas singur în clasa mare, iar toți colegii mei erau dincolo de uşă, am avut senzația că am rămas singur pe pământ. Că nu există nici părinții, nici satul, că sunt doar eu şi golul acelei clase. Şi o obidă adâncă, mistuitoare, că am nişte colegi care atât de tare vor să mă umilească. De fapt, nu-mi părea rău de ei. Un singur gând îmi sfredelea creierul meu mic: de ce şi ea, atât de uşor, a luat partea celor mulți?

Şi atunci am simțit că, de fapt, pe pământ sunt doar eu şi cu mine. Cu Mine, care nu mă pot trăda. Şi m-a cuprins un val de ciudă, de neputință atât de puternic încât mi-au țâşnit lacrimile. Nu vroiam să plâng, dar picăturile trădătoare țâşneau din ochi şi eu, înfuriat, m-am apropiat de uşa încuiată şi am început să bat cu pumnii. Nu-mi simțeam pumnii; simțeam doar lacrimile reci, care se prelingeau pe obraz şi nu-mi era ruşine de ele. Peste un timp, uşa s-a deschis. Ei au intrat buluc în clasă, râzând triumfător, că au reuşit să mă umilească. Eram gata să mă bat cu toți odată. Nu-mi păsa de nimic; dacă aş fi avut o armă, i-aş fi împuşcat pe toți, dar aceasta era numai începutul lecției. Nimeni n-a vrut să stea cu mine în bancă şi am trecut pe o bancă liberă din fundul clasei. Nimeni – un an de zile – n-a vrut să discute cu mine, afară de învățătorii care mă întrebau din oficiu. Şi atunci, marea descoperire pentru mine a fost cartea.

Am intrat într-o lume virtuală şi am înțeles că am cu cine discuta. Zeci de oameni cu destine mult mai grele ca al meu, cu care eu pot sta la taifas ore întregi, nestingherit de nimeni. Şi ceea ce în mod normal trebuia să se transforme într-o criză psihică, s-a transformat într-o minunată şcoală a singurătății.

N-aveam răbdare să se termine lecțiile ca să intru în bibliotecă şi să schimb cărțile. Mi-era frică numai de ziua când le voi termina de citit pe cele din mica noastră bibliotecă.

Peste un an, mi-am dat seama că, de fapt, nici nu am nevoie de comunicarea cu colegii mei. Mă învățasem să stau la lecții cuminte şi să discut în voie, eu cu mine.

Pedagogii, care erau obişnuiți cu trăsnăile mele, credeau că m-am îmbolnăvit. Parcă un virus nevăzut al cuminţeniei m-a atacat şi m-a transformat în alt om. Însă nu era adevărat. Am înțeles că manifestările exterioare sunt doar pentru spectacol. Dar omul este sigur de sine şi se împacă minunat în lumea lui interioară. Puteam să termin şcoala în acel an, fiindcă tot ce a urmat a fost o acumulare de informație. Eu îmi luasem lecția singurătății şi în felul acesta nu mă mai temeam de ce o să fie în viitor.

Am făcut acest apropo biografic din simplul motiv că şi pentru mine a fost important momentul elucidării crizei de singurătate.

Poate, să fi fost în altă circumstanță, ar fi avut o altă evoluție. Dar în satul concret, în şcoala concretă eu am avut norocul să mă găsesc pe sine anume în aşa situație. Probabil că fiecare dintre noi trebuie să încerce să-şi revizuiască anumite opinii tocmai sub acest unghi al căutării de sine prin momentul singurătății, fiindcă acest moment îi va reda personalitatea.

Iar redobândirea personalității înseamnă, de fapt, însăşi victoria omului asupra informației, aşezându-l nu în independență de, dar deasupra la...

Despre sentiment aproape ca despre astronomie

În esența lui, omul este un generator de sentimente. De la admirare şi pasiune până la ură şi negare totală. Este un spectru atât de larg al sentimentelor, încât îți vine foarte greu să faci delimitările exacte. La analiza spectrală, fizicienilor le este uşor să fixeze frontierele dintre culori. Fiecare culoare are o anumită lungime de undă. Analiza spectrală a sentimentelor până la ora actuală nu se poate face.

Omul este singurul generator şi singurul consumator de sentimente. El foarte uşor trece de la un registru la altul, fără să simtă că încalcă anumite frontiere. Unicul paznic serios al sentimentului, unica frână interioară, unicul grănicer care ar trebui să stea permanent de veghe este sentimentul echității, al dreptății, al adevărului. Tot ce este dincolo, orice mişcare generată de sentiment, în fond, este o luptă între a iubi şi egoistul de a poseda.

Aceste două categorii şi ne macină în permanență prin lupta lor. Ele ne şi aduc de la admirație la ură.

Întotdeauna suntem predispuşi de a da avansuri, de a crede în noblețea sentimentului nostru. Totdeauna credem că sentimentul reciproc este generat de aceeaşi pornire. Dar uite că – în timp – totdeauna se developează adevăratele intenții. Se adevereşte că, de fapt, sentimentul nostru sincer a fost înlocuit de sentimentul posedării. Adică egoistul din noi a pus stăpânire pe ființa noastră. Şi el, de acum încolo, dirijează exact ca un comandant de oşti, manevrându-ne cum doreşte în toate acțiunile lui.

Cine este acest egoist? Face el parte din structura conştiinței noastre? Da. Trebuie să recunoaştem că face parte. Dar poate domina el conştiința noastră? Da, el poate domina conştiința noastră. Cum argumentăm? Motivarea noastră rezidă în faptul că omul se află permanent într-o alegere. A alege între bine şi rău, între alb şi negru şi atunci, de fapt, această alegere o putem trece pe contul conştiinței noastre egoiste.

În ce măsură egoismul ne domină? Măsura este una dictată de educația pe care am primit-o, din mediul în care ne-am format, de scopul care ne-a fost inoculat.

Copilul, de cum se naşte, este suficient să se aşeze lângă el o jucărie şi el, instinctiv, întinde mâna s-o ia. Într-un copil trăieşte inconştient

sentimentul posesiei. Înseamnă că noi venim înzestraţi cu acest sentiment şi de venirea noastră genetică.

Marile drame, marile patimi nu sunt altceva decât nişte războaie ale marilor orgolii, adică ale marilor conştiinţe egoiste.

Omul este un fel de vas comunicant. În el există tot atâta rău, cât şi bine. Dar e suficient să înclinăm vasul şi atunci nivelul binelui sau al răului imediat se modifică. Şi din cauza încărcăturii noastre preponderent egoiste noi scoatem totdeauna în faţă ceea ce este mai negru în noi. De ce o facem? Fiindcă răutatea noastră, într-un fel, pare a fi un scut de apărare. Ceea ce nu este adevărat. Răutatea noastră este, de fapt, partea noastră vulnerabilă, fiindcă după felul de a fi rău al unui om poţi să citeşti exact cine este, de unde vine, ce scopuri are şi dacă are şansa să devină o personalitate sau nu.

Egoismul omului este cartea lui de vizită. Un egoist adevărat nu poate avea sentimente adevărate, fiindcă toate sentimentele lui sunt înlocuite de ambiţie sau de orgoliul egoist. Şi atunci, el ce face? El – pur şi simplu – mimează nişte sentimente. Şi oamenii îşi trăiesc viaţa ca nişte păpuşi, fără să înţeleagă rostul adevăratelor trăiri. Fără să înţeleagă că dincolo de posesie, dincolo de orgoliu este loc, sau mai bine zis, trebuie să fie locul adevăratei iubiri. Neumbrite, neîntinate de nici o aripă a răului.

Omul e dator să lupte pentru a descoperi în el această arie ascunsă a sentimentului. Dacă n-are curajul s-o facă, înseamnă că îşi va irosi în zadar viaţa, negăsindu-şi probabil rostul, adică nevalorificându-şi partea nobilă a conştiinţei sale.

Că, de altfel, ce este iubirea? Este o lumină. Şi ce este egoismul? O gaură neagră. Lumina este o emanare de energie, gaura neagră este un consumator de energie.

Soarele meu

Întotdeauna am fost convins că veşnicia se naşte acolo unde s-a născut copilăria. Şi oricât am umbla prin lume, este unica ţară pe care n-o poţi vizita a doua oară, propria ta copilărie.

Totdeauna mă întreb: care este amintirea ce m-a marcat şi s-a imprimat cel mai bine în memoria mea?

Am fost un băiat extrem de şotios. De la patru ani şi jumate am început să fur ouăle din cuibar, de se minunau părinţii ce animal s-o fi urcând sus, pe acoperişul şopronului şi mănâncă ouăle. Şi nici nu aflau poate, dacă nu cădeam de pe scară cu braţele pline cu ouă şi mă demascam prin plânsul nu de durere, ci de obidă că n-am reuşit să ţin în poală cele vreo 5 ouă furate şi-mi murdărisem costumaşul meu de marinar. La fel cum am încercat cu o vărguţă să fur mierea de la ştiubeiul vecinului, încercare soldată cu vreo 6-7 înţepături de albine, cu o goană prin curte, fugărit de un roi de albine şi, desigur, cu o săptămână plină de dureri în care am privit lumea prin ochii înguşti ca prin crăpătura uşii.

Au fost multe, una însă a fost cea care pare că nu se va şterge niciodată din amintiri. M-am trezit într-o dimineaţă devreme, am ieşit pe prag, afară era răcoare, m-am aşezat în pirostrii, am tras cămaşa de noapte peste mine ca să mă încălzesc şi am privit soarele care se ridica asemeni unui balon de foc, desprins de pe dealul Hirovii şi o voce parcă mi-a şoptit: „Ţine minte acest soare, cândva va trebui să-l descrii!”. Am înţeles că acesta este Soarele Meu. De atunci încolo mă urcam pe dealul din spatele casei noastre, mă uitam cum soarele apune, înghiţit parcă de alte dealuri, şi mă gândeam că o să cresc mare şi o să mă pornesc pe jos din urma lui, din deal în deal, până am să ajung la balonul de foc, să-l văd aproape-aproape. Nu aveam noţiuni de astronomie, dar nici astăzi nu mă dezic de gândul că viaţa noastră nu este decât mersul nostru după soare. Fiecare îşi caută soarele lui. Sunt convins că încă din copilărie am înţeles ce înseamnă veşnicia şi ce este suprema fericire – este atunci când ai soarele tău. Eu pe-al meu l-am găsit...

Cuprins